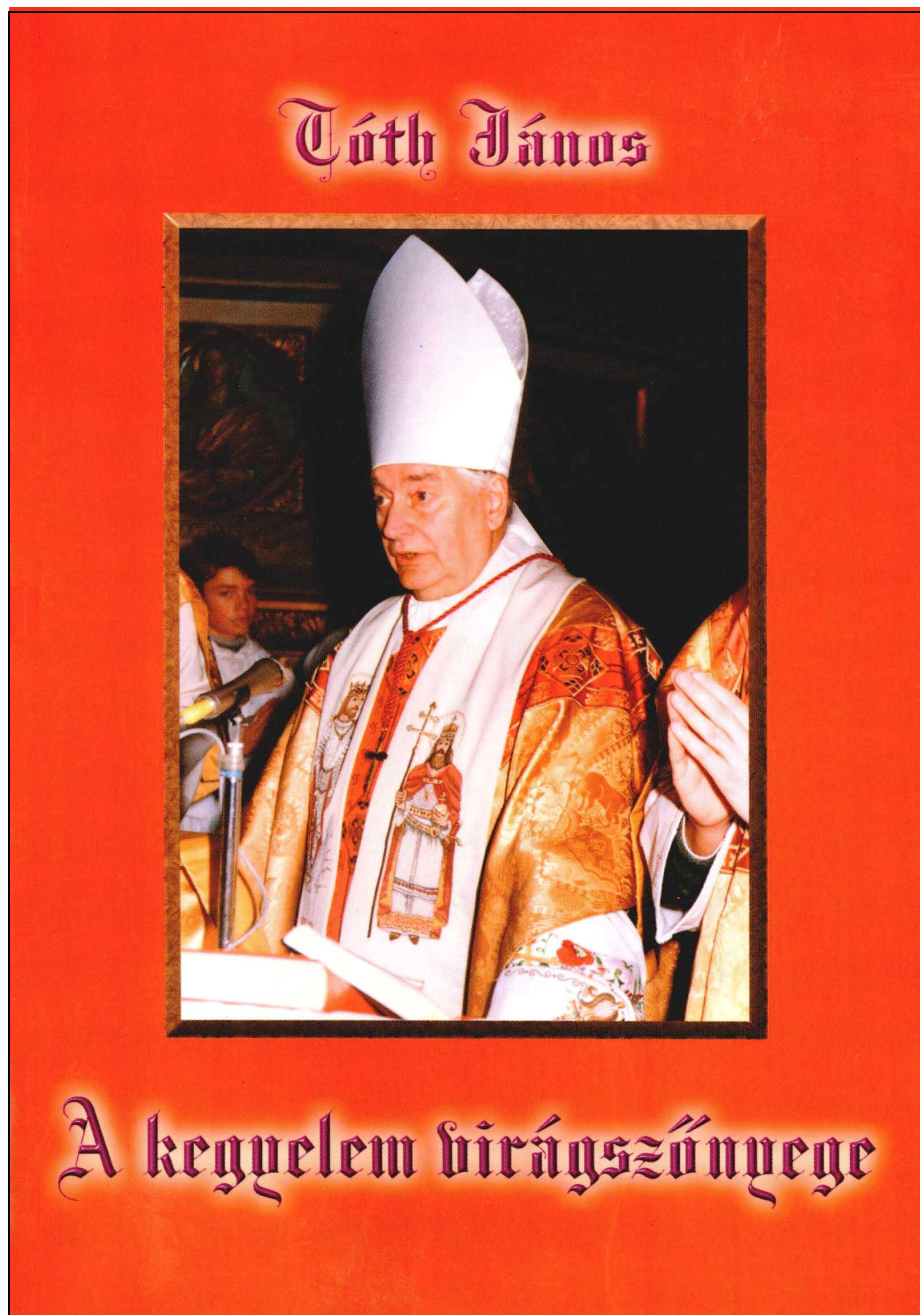

Tóth János

A kegyelem virágszőnyege

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Tóth János
A kegyelem virágszőnyege

Összeállította
Tóthné Kiss Valéria

Kézirat gyanánt

Lektorálta
Galambossy Endre

Borítóterv
Teknyős László

„Édesanyám halála szinte üressé tette számomra a földi létet...”

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata, a kinyomtatott utolsó előtti szövegváltozat. Az elektronikus változat Tóth János hagyatéka gondozójának az engedélyével készült. A publikációt lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog Tóth János hagyatékaé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Felhívás	4
Előszó	5
Bevezetés	6
Csordakút – Nagylók	8
Trianon után – gyermekévek	14
Legkedvesebb imádságai	25
A kis farmer – diákévek	27
Bécs, Diakonátus. 1936–1940	30
Pappá szentelés – Reminiszenciák	33
Szent Pál levele Amerika keresztényeihez	40
Esztergom 1941. Magyar feudalizmus	46
Küzdök a háború ellen. 1942	51
Esztergomból Sárrétre	52
Felvidék Csallóközzel elveszett. 1945	66
Nógrád megye. Dejtár. Internálás	71
Vinctus – fogolyként	82
A világszervezetek a jövő irányítói	88
Városmajor. 1950	93
A városmajori pasztoráció befejezése	99
A búcsú Városmajortól és beköszöntés Esztergom-táborba	102
A Kossuth tsz dolgozója. 1952–1957	104
Esztergom-tábor (ma: Esztergom-Kertváros)	107
1956 – folytatás	114
Esztergom Szent István városától Budapest Felső-Krisztinavárosba. 1958	116
Bemutakozó beszédem Felső-Krisztinavárosban	123
Felső-Krisztinaváros	129
Felső-Krisztinaváros befejezése	132
Prelúdium a nemzet szentélyéhez, a Budavári Nagyboldogasszony templomhoz	136
Felső-Krisztinavárosból Budavára, Nagyboldogasszony templomába	140
A Nagyboldogasszony-templomban	145
A múzeum létesítése	150
Hatvan éve pap – mindörökké, Melchizedek rendje szerint	152
Evangéliumi jelenet	154
Képek	156

Felhívás

2002. július 2-án életének 86. évében elhunyt Dr. Tóth János mogyoródi címzetes apát, érdemes budavári esperes, érseki tanácsos, nyugalmazott plébános, teológia tanár és doktor, aki 1963–1969 között a budavári koronázó templom főplébánosa, majd 21 évig a Szent Kereszt plébánosa volt. Ő hozta létre a Mátyás templomban ma is működő, bár nagyon megtépázott, kincstárat, múzeumot.

Tóth János hosszú, dolgos élete során rengeteg kéziratot készített, amelyekből kb. 40 db géppel írott és bekötött kötet (egyenként 200-300 oldalnyi terjedelmű) készült, melyeket legutolsó állomáshelyén, a Terézvárosi Plébánián lévő szobájában tartott. Ezek a könyvek a szentbeszédeit tartalmazták, az 50-es évektől kezdődően.

A szellemi hagyatékát Tóthné Kiss Valéria próbálja megmenteni és közkinccsá tenni, aki utolsó éveiben gondozta, ápolta apát urat. Sajnos a kéziratok és a legévelt kötetek elkallódnak, mielőtt számítógépbe lehet vinni őket, hogy mindenki számára hozzáférhetők legyenek. Ezért kérünk mindenkit, akinek birtokában van, vagy tudomása van Tóth Jánostól származó anyagnak, adja kölcsönbe vagy a róla készült másolatot adja át, hogy számítógépre vihessük az értékes anyagot.

Kérjük, az ügygel kapcsolatos mindenféle segítségi szándékával forduljon Tóthné Kiss Valériához a **06-20-34-56-043** telefonszámon vagy a **vali@noi2.sote.hu** drótposta címen.

Segítségét előre is hálásan köszöni

a könyvtáros.

Előszó

„Valamikor, nagyon régen egy kisfiú az édesanyjával gyakran sétálgatott a budapesti Üllői úton, az akkor már kész külső-ferencvárosi Szent Kereszt-plébániatemplom előtt. Ez a kisfiú, akinek szívében és lelkében már akkor kezdett bontakozni a katolikus szülői tanítás és szeretet nyomán az Úr Jézus és az ő egyházának szolgálata iránti vágy, többször is betért ebbe a templomba édesanyjával imádkozni. Akkor még nem is gondolta, hogy egyszer majd ennek a templomnak lesz a plébánosa” – kezdte bemutatkozó beszédét Tóth János atya 1969. március 16-án a plébániai nagymisén. Ezt a bemutatkozást 21 éves plébánosi szolgálat követte a Szent Kereszt-templomban egészen 1990. szeptember 15-éig, nyugdíjba vonulásáig. A buzgó lelkipásztori munkában itt eltöltött több mint két évtizedes szolgálata során ismertem meg, és lettem ministránsainak egyike, majd később papnövendéke. Plébániatemplomunk ebben az időszakban kapott új liturgikus teret. 1975–1982 között végzett belső felújítási munkálatok során új márvány oltárral és szószékkel is gazdagodott. Kiemelkedő esemény volt 1976-ban Spick Károly pappá szentelése. Templomunk ez idő tájt vált nem csak kisugárzó lelkiéleti központtá, hanem a zenés irodalmi estek révén a kultúra közvetítőjévé is, melynek legemlékezetesebb eseménye volt Szentatyánk, II. János Pál pápa „Az aranyműves boltja” c. művének bemutatása.

„A kegyelem virágszőnyege” egy 85 éves életút, azon belül is egy 62 évet átölelő papi életpálya önéletrajzi bemutatása a születéstől a budavári Nagyboldogasszony (Mátyás)-főplébániatemplomban eltöltött mintegy hét évig bezárólag. A Mátyás-templomi évek voltak e papi életút legszebb évei: renováltatta a háborús károkat szenvedett templomot, megnyitotta a gyűjteményéből létrehozott egyházművészeti kiállítást, megszervezte a templomot látogató turisták idegenvezetését és megkezdődött egy nívós egyházzenei élet is Tardy László karnagy vezetésével.

A szerző végigvezeti az olvasót a „kegyelem virágszőnyegén”, hogy megláttassa Isten szeretetét, amely őt annyi nehézségen és küzdelmen átsegítette és megerősítette.

Önéletrajzi írásának megjelentetésével, közreadásával szeretnénk erre a gazdag papi életútra emlékezni, hogy szellemi örökségéből erőt merítsünk a mély és kitartó lelkiélethez, a széleskörű teológiai, nyelvi, tudományos és művészeti ismeretek megszerzéséhez, amelyek János atya kicsiket és nagyokat megszólító szentbeszédeit, isten- és emberszeretetét tökéletesítették.

Itt mondok köszönetet Tóthné Kiss Valériának, aki e könyv megjelenéséhez – fáradságot nem kímélve – a legtöbb áldozatot hozta a szövegek összegyűjtésével, szerkesztésével és számítógépre vitelével. Köszönet a nyomdának is, ahol elérhető áron és igényes kivitelben készítették el ezt a könyvet.

Budapest, 2003. augusztus 20.

Galambossy Endre

Bevezetés

A Fehérváron élő Tóth család ötödik gyermekeként elsőszülött fiúként született János, 1917. február 3-án (Balázs napján), a budapesti a Bakáts téri kórházban. Négy lánytestvére közül három, – Marika, Annuska, Magduska –, kisgyermekkorukban, az azidőtájt gyakori betegségekben: tifusz diftéria, spanyolnátha, meghalt, még az Ő megszületése előtt. Negyedik lánytestvére Teréz volt, aki nővére volt és az Édesanyja nevét kapta. Az elsőszülött fiút később másodikként Imre követi.

A fehérvári öregtemplom ministránsa, amit igen nagy szenvedéllyel végez, különösen azután, hogy egy januári Szent Fábián- és Sebestyén-búcsún Prohászka püspök úrnak ministrál. Imádságai, beszélgetései, angyalokkal, szentekkel, Szűzanyával nagyon változatosak voltak, mert állandóan tele volt a lelke kérésekkel a környezetében élő valamennyi emberért, élőlényért.

A vidéki élet minden szépségét megéli és élvezi, a nagyon tehetséges, jó fejű kisfiú, akit Teréz édesanyja végtelen nagy szeretettel, intelligenciával és odafigyeléssel nevel. Fehérvári tartózkodása 1932 nyarán fejeződik be a ciszter gimnázium IV. osztályának elvégzésével. A budapesti Madách Gimnáziumba iratkozik be, 1936-ban innét nyert felvételt Bécsbe a Pazmaneumba. Három szemesztert végez el egy év alatt, és így már 1940-ben befejezi tanulmányait a Pazmaneumban.

Felszentelése 1940. adventjének örömvasárnapján – december 15-én – volt, a Pazmaneum kápolnájában. Első miséjét is itt tartotta. Állandóan képezte magát és sok nyelvet sajátított el. Angolul, németül, olaszul, spanyolul, franciául, héberül, görögül, latinul – hogy csak a legfontosabbakat említsem – anyanyelvi szinten beszélt, írt és olvasott életének utolsó időszakában is. Erről tanúskodik ez az írás is, hiszen rengeteg szép idézetet tartalmaz a világ nagy egyéniségeitől, akiket eredetiben olvasott.

Állomáshelyei:

Dorog:	1941
Esztergom-Belváros:	1942
Csallóköz-Sárrét:	1942-1945
Nógrád megye-Dejtár:	1945-1949
Budapest -Városmajor:	1949-1952
Esztergom-Kertváros (Kenyérmező, vagy Esztergom-tábor):	1952-1958
Bp. Felső-Krisztinaváros:	1958-1963
Bp. Vár, Mátyás templom:	1963-1969
Bp. Külső-Ferencváros, Szent Kereszt Plébánia:	1969-1990

Címei:

Érseki tanácsosi címet kap:	1945
Esperes:	1964
Szent Györgyről nevezett mogyoródi címzetes apát:	1967

Nyugállományba vonulása után 1990-től a Rózsák terén, majd a Terézvárosi templomban és a Rókus kápolnában misézik, esket, keresztel, rengeteget dolgozik.

Évei egyre nagyobb súllyal neheztedek rá, és ő egyre többet aggódik, hogy mire marad még ideje, nem veszik-e észre gyengeségét.

2002. április 19-én pénteken, a Szent Rókus Kápolnában bemutatott reggeli 7 órás szentmise után tört rá a súlyos betegség. Azonnal átszállítottuk a Rókus Kórház Intenzív Osztályára, ahol igen gondos orvosi kezelésben részesült, de már nem épült fel többé.

Betegségét végtelen türelemmel és megadással viselte. Tudatát, értelmét és szellemét a Jó Isten a kórházi tartózkodása utolsó pillanatáig megőrizte. Mindent megértett, és tudatának, hitének és lelki békéjének teljes birtokában nagy összeszedettséggel, odaadással készítette lelkét az utolsó útjára.

Szellemének utolsó megnyilvánulása: köszöni a látogatást, áldást ad, imádkozik, aktívan részt vesz a szentmisében, amit az ágyánál paptársa végez, és szeretetéről biztosítja az embereket.

Június 8-án hazaengedik az otthonába, de állapota fokozatosan rosszabbodik, és július 2-án (Sarlós Boldogasszony napján) délelőtt 11 órakor csendesen elalszik.

Visszaemlékezéseit már legalább tíz évvel ezelőtt megírta, de sajnos akkor nem fejezte be. Később aztán újra kézbevette, és elkezdte átdolgozni, aktualizálni. A napi teendői azonban nem engedték, hogy végére érjen az írásnak. Ennek ellenére mégis szeretném közzétenni, hiszen végakarata is ez volt. Egy másik kötetben fogom összegyűjteni a legjobb szentbeszédeit az egyházi évnek megfelelő elrendezésben.

Jelen írás lektorálását Galambossy Endre atya végezte, akinek őszinte tiszteletemet és köszönetemet fejezem segítségéért.

Tervem ennek az életrajzi írásnak és egy szentbeszédgyűjteményének nyomdai megjelentetése, mert azt gondolom, hogy a hívei könyv formájában könnyebben hozzájutnának, és mert sokan szerették, szívesen olvasnák. Apát úr teljes hagyatékának összegyűjtéséhez kérem a kedves Olvasók segítségét is (lásd a Felhívás című fejezetet).

Hálás vagyok Istennek, hogy ismerhettem Tóth apát urat, és hogy életének utolsó éveiben segítségére lehettem. Ápoltam, gondoztam, vigyáztam minden lépését.

Apát úr, írásának első részében, a korán elhunyt szüleinek szeretett volna emléket állítani. „Édesanyám halála szinte üressé tette számomra a földi létet...” – olvashatjuk. Legyen ez a könyvének ajánlása.

Budapest, 2002. december 15.

Tóthné Kiss Valéria

Csordakút – Nagylók

A forrás ajándéka a Mindenhatónak. Olyan ajándék, amelyet nem gyalázhatott meg sohasem az emberi önzés, vagy a társadalmi változások. Az anyagvilágban a víz az egyetlen, mely mindenkinek egyformán áll rendelkezésére, mindenki ihat belőle, ha szomjas, meríthet belőle és viheti másoknak is kulacsában és korsójában. A víznek ezzel a természetes törvényével együtt alkotta az ember a kútát, embernek és állatnak egyformán. A kutak néha olyan híresek voltak, hogy századokon át emlékeztek megteremtőjére. Így volt kútja Ábrahámnak is, Jákobnak is. Nagylókon az egykor avar településen a későbbi Hunyadi birtokon ott állt a Csorda-kút. Nagy mező kellős közepén. A kút mindig nyugalmas, amíg az ember és az állat meg nem közelíti, mert akkor már körülötte hullámszik az élet, ahogy minden hullámszik lényege és mérete szerint. A kútnál a nyugalom a mélyben van. Ott a víz csókot vált az éggel, néha egy-egy pásztor, vagy fáradt vándor arcával is. Ott a mélyben, a víz színén együtt van ég és emberarc, míg a vödör csobbanása el nem veszi az őt nyugalmat. Van ilyen őt nyugalom a természetben is, a nyár derekán, jól lehet ölében, hordja a nyugtalanságot is. Hogy rejtőzik futva egy kis egér a vércse elől. Néha sietős a fecske röpte is, mert sárfészkében várják kicsinyei. A kicsinyekért mindenkinek sürgős a dolga. Mérheteretlen apró sürgés-forgás, mérheteretlen nyugalommal öleli át a természetet. Benne nyugszik a fény, a víz, minden anyag és az ember szív is.

Addig nézte a kút mélyén az eget és arcát is a nagylóki csikós lánya, amíg a másik oldalon a széles csorda-kútba lenézett a legény is. Ott a mélyben majdnem egymást érte a fejük. Pedig a falu életében olyan messze voltak egymástól. Az ősi büszkeségek, ősi családi hagyományok néha messze dobják egymástól a szívek álmait. Amikor egymásra néztek, rájuk ragyogott a nap és egy ismeretlen és jóleső csodálkozás minden szó nélkül. Mint amikor a hajnalfény árad, vagy a pázsiton le hull a harmat. Ezt a csodálkozást nem zavarta meg emberi szó, még a köszöntés sem. Pedig a falusi köszöntés úgy születik az ajkakon névvel együtt, mint a személyes méltóság, mint lét és sorsközösség. A közös sors, közös igája és közös öröme így kívánja századok óta, mert a köszöntésben együtt él az a kapcsolat, amely megbecsülésben, munkában, örömben és könnyekben egymásra utalja a népet.

Úgy állt a két fiatal szépségében szavak nélkül, hogy szemük, agyuk és szívük hullámszott, mint egy dallam. Ilyen pillanatokban ismer magára s egy másikra az emberszív. Ilyenkor bont az albatrosz szárnyat, az, ami tenger feletti, ilyenkor bont lepkeszárnyat az, ami világ feletti és ilyenkor bont szárnyakat a képzelet feletti és szív feletti is: ez a szerelem. Ilyen csendben és szótlánul csak egy dallam, csak egy imádság és a tiszta boldogság képes nézni. Mi is az öröm? Hogy agyat és szívet egyszerre képes megtölteni, mintha egy más világ gyümölcse lenne és olyan megfoghatatlan, mint a lélek.

Ezen a földön minden ismétlődik. Ismétli magát a természet, ismétli magát a történelem. Ismétlődnek az évszakok, virágos tavaszok, fergeteges téli éjszakák. Ismétlődnek az örömek, tragédiák és szenvedések. Az ismétlésekben szinte érezzük az óra ketyegését. Mintha a természet a szívvel, ezzel az órával megajándékozott volna bennünket születésnapunkra. S ami ismétlődik, ami szabályszerűen ismétlődik, azt valakinek számolni, és számontartani kell.

A matematikus Gauss felkiáltott „Ho Theosz arithmetidzei!” az Isten számol és számon tart.

Mivel számolja az Isten az időt? Mivel számolja az Isten a jövőt? Mivel számolja az örömet és a boldogságot a földön?

Az Isten a legnagyobb matematikus, számolja és számon tartja az időt, a jövőt, a lelket, az örökkévalóságot, a boldogságot a családdal a földön. Az Isten az első emberpár megteremtése

óta a családdal számol, a családdal gondolkodik. Hány millió családot számolt, és tartott számon az Isten, amíg arra a Názáreti Szent Családra ráhullott a kegyelem teljes tekintete!

Isten mindent számolt a családdal, ezzel a kicsi kis társasággal, amely legelső volt a földön és legutolsó lesz a földön? Amely nem függ senki mástól, csak az Istentől. Független és autonóm. Ezt a kicsi közösséget, a családot nem söpörte el a népek pusztulása, kultúrák temetkezése, jégkorszakok borzalmai és Afrika sötétsége. A család megmaradt, és a családban minden korban mérte az Isten az emberiség jövőjét. A családban nemcsak az ember öncélja és boldogsága teljesedik ki, hanem a család hordozta az ember nagy feladatait, a tudományt, ennek a földnek a meghódítását is.

Ne gondoljátok, hogy a család, a keresztény család, a Szent Család az evolúciónak egy pontja. Nem. Az nem esett a fejlődés az evolúció útjába, és a családot az úgynevezett evolúció nem is fogja megbuktatni, és feleslegessé tenni. A család ugyanaz volt a csiszolatlan kőkorszakban, a Mátra és a Bükk hegyoldalának barlangjában, mint ami a te családot.

A természet törvénye szerint, az etika mércéje szerint az már Krisztus előtt és még az emberiség legnagyobb eltévelyedéseiben is egy volt. Első volt. A család előbb volt, mint a tűzhely, előbb volt, mint az otthon. Pedig a tűzhely és a tűz is nagyon régi. Ismerte már az ősember. Megszerette ezt a bíborvirágot, a tüzet, amelyet folyton táplálni kellett, amelyért annyit harcolt, amely melegítette, világított neki, és neki köszönthette ízes ételeit. Család előbb volt, mint a tűzhely és előbb volt, mint a legelső pattintott kőbalta.

A Szent Család csak bizonyíték arra, hogy minden család autonóm, hogy minden család beletartozik az időmérés és a boldogságmérés rendjébe.

Különös és szép, hogy a családok hordoztak annyi értéket. Egész különös a történelem tanúsága szerint, hogy egyes családok, dinasztiák hordoztak hatalmat, népek fellendülését. Családok hordozták a tiszta vérben, hordozták képességeikben a tudományt is, és hosszú évtizedekig egyetlen család emelkedésével vagy bukásával szinte népek és világrészek emelkedése és bukása járt. Micsoda erő lehetett a család, hogyha egy család is fel tudott emelni szinte milliókat! Micsoda méltósága volt a családnak, és nemcsak egyes családoknak jár ki ez a méltóság, hanem ez minden családnak kijár.

Nincs hely sehol a földtekén, ahol az ember méltósága annyira kimagaslana és megkoronáztatna, mint amikor a családban a feleség azt mondja a férjének, hogy „uram”. Nincs hely a földtekén, ahol az ember méltóságának oly gyönyörű emléket állítanak, mint amikor egy gyermek kimondja azt a szót „édesanyám”. A családban már a pusztá megszólításban is benne van az ember méltóságának fenséges szépsége s a család ezen a földön a hősiességnek a kinyilatkoztatója. Ezen a földön alig találtok nagyobb hősiességet, mint amit egyik másik családban férjek, feleségek, édesapák és édesanyák vállalnak gyermekeikért, vagy ahogyan a gyermekek megcsodálják a szülők szeretetében öntudatlanul is az élet hősiességét.

Vagy milyen hősiessége a család szeretetének és összetartozásának, amikor a süllyedő hajón Straussné odaáll a halálsápadt férje mellé, és bár neki, az asszonynak még lenne egy helye a mentőcsónakban, inkább a halált választja, mert még a halál sem választhatja szét őket.

Vagy milyen magkapó az a hősiesség, amely egy öreg házaspárnak a tragédiája. A forradalom idején, de Mouchy márki 80 éves fejjel elhurcoltatott. 20 éves fiatalságában harcolt a hazájáért, és 80 éves korában, ősen pedig meghalt az Istenért. Amikor elhurcolták, felesége utánament és kereste a börtönben. S amikor az öreg feleséget eltuszkolták, azt mondta „elvittek a férjem, nekem itt van a helyem ebben a cellában, ahova csukták.” Amikor a férjet halálra ítélték, az öregasszony odatípett megint csak a fegyveres őrök közé, a férje mellé állt és azt mondta: „itt a helyem, hiszen őt halálra ítéltétek, nekem mellette a helyem.” S amikor a 80 éves Mouchy márki ott állt a nyaktíló alatt, odaroskadt melléje egy öreg feleség is. Micsoda hősiessége a szeretetnek!

Millió változatban és millió szépségben megtalálhatjátok ti is az életetekben a hősiességnek ezeket a megnyilvánulásait. A szeretetben mindig a hősiesség virága bontakozik ki. Lehet, sőt biztos, hogy itt, a földön nem járnak érte kitüntetések, és nem lesztek hétszeres hősök hétszeres kitüntetésekkel, de az égben és az örökkévalóságban csak ezeket a hősiességeket mérik.

A legnagyobb francia matematikus, Couturat azt mondta: „a végtelen forrása a nulla”. Leibniz – korának legnagyobb zsenije – azt a merész állítást kockáztatta meg, hogy „a mechanika és benne a technika is tulajdonképpen a metafizikában, a természetfeletti világban gyökerezik”. E két nagyon szép és merész definíció mellé oda állíthatnánk a Szent Család vasárnapjának a meghatározását: a család, és kivétel nélkül minden család a földön, a boldogságnak a mérője, minden szépnek, jónak, még a léleknek és az örökkévalóságnak a forrása is. Minden család szent. Nemcsak egy család volt szent. Hanem ahogy kimutatták a régi, és még a legsötétebb pogányságban élő népek történetében is, a család a természetjog szerint még azoknál is szent volt.

A család a boldogságával, az örömeivel, a szentségével méri ezt a földi életet, és egy fenséges hitvallást tesz. Minden család hitvallás amellett, hogy a boldogság ezen a földön soha sem volt *valami*. Nem volt se tudomány, se matéria, se gazdagság, se kincs és semmi más, amit az ember megteremtett és megvalósított, mint valamit. Hanem a boldogság az mindig *valaki* volt. És a boldogság a családban a hitves és a gyermekek voltak. A boldogságnak más mérője és fenséges mérője ezen a földön nincs.

A család, a Szent Család, a boldog család ezen a földön minden ellenkező állítás ellenére is egy felséges, nyugodt és fölényes Isten-vallás. Mert a család a legtisztább bizonyíték ezen a földön a lélek és az Isten mellett, és ezt nem söpörheti el semmiféle más teória, semmiféle dialektika. Az emberiség már sok mindent feladott az életében. Megváltoztak tudományos felfogások. Egyet soha nem adott fel az emberiség, és soha nem adhat fel az emberiség, ez pedig a család, a boldog és keresztény család.

A galamb mily könnyedén szeli a levegőt – írja Kant – azt gondolhatnánk, légüres térben még gyorsabb lenne a röpte. Megkockáztatnak állításokat, hogy: igaz, előbbre vitte az emberiséget a család, de mégis talán család nélkül még könnyebb lenne az emberiség röpte.

Talán megkísért majd benneteket is ez az újkori állítás, amely szeretné az embert légüres térben futtatni nagy célok, talán el nem érhető célok felé. S ti, amikor halljátok majd a szíréneknek ezt a furcsa és különös, igazságtalan énekét, álljatok a család, a ti családotok, a ti boldogságotok, a ti földi életetek célja és értelme mellé. Valljatok hitet a család független volta, a család boldogsága, szépsége és tökéletes életformája mellett. E hitvallást koronázzátok meg és keretezzétek be az értelemnek és az érzéseiteknek a gazdagságába. Mert ti egyedül csak a családotoknak vagytok az adósai. Nincs ember, aki az érzélemvilágának egész gazdagságával, ne tartoznék a családnak, gyermek a szülőnek és a hitvesek egymásnak. Még egy kicsiny kis érzelmet sem lophatsz el abból, ami a családotodé. Nem lophatsz ki önmagadból még egy hűtlen gondolatot sem, még egy durva szóval sem taposhatsz rá arra, amivel tartozol a családotnak, mert a nagy problémák szirtjein az érzés vezet, és az érzés lendülete mindig a boldogság nagysága.

Egész érzélemvilágokkal bástyázzátok körül a családot és akkor az erények majd kihajtanak ott, és a ti erényetek majd házi áldás lesz a fehér falon; szegett kenyér az abroszon; friss tiszta víz harmatos pohárban; világító mécses lesz, szüntelen pislogó; s ti imádkoztok majd még az érzéseitekben is, míg más alszik; s ti tiszta erénycsokor lesztek, amely még hervadtan is illatos a feszület alatt.

Minden születés az Isten szemében felér a világ teremtésével. Minden születés új világ, új titkokkal, új örömekkel. Minden születésnek megvan a teológiája, az Isten a Szentháromság élete és tevékenysége. A születés pedig három szívnek a találkozása, érintése; az édesanya szívnek, az édesapa szívnek és az Isten szívének közös tevékenysége.

Az Isten ember nélkül teremtett világokat és az Isten nem kérdezte meg a geológusokat, hogy hol kell megtörnie a föld kérgének, és mikor kell áttüzesednie a föld belsejének. Milliós láthatatlan energia köti meg a világot anélkül, hogy a fizikusok akarnák azokat, vagy ismernék azokat. A legkisebb kis atom mozgásában azt hirdeti, hogy: ember, nem volt rád szükség a világ teremtésénél és nincs rád szükség a világ kormányzásában. Hirdeti minden atom, hogy: ember, nélküled áll e világ.

Csak egy hely van, ahol az Isten a teremtésnek csak az első felét vállalta és a teremtés második felét rábízta az emberre. A születés ez. Isten teremtette a lelket és a szülők adták a testet. Amikor a szülők igent mondanak az Isten lélekteremtésére a házasság szentségi méltóságában és az érzékek örömmé magasztosult rendelésében, akkor találkoznak az Istennel. A szülők egészen közel kerülnek az Istenhez. Közelebb, mint Mózes a Sínai hegyen, pedig az szemtől szemben beszélt az Istennel, és átvett két kőtablát a törvényekkel az Isten kezéből. De a szülők a házasság szentségében és minden születésben közelebb állnak az Istenhez, mert a gyermekben egy lélek örökkévalóságát veszik át az Istentől.

Ha a bölcsőt nézem józanul, az nem más, mint fűzfavesszőből font kosár. De ezt a fűzfavesszőből font kosarat úgy bízta ránk az Isten, mint a csodát. Ezért a bölcsőért és a bölcsőkért építjük a házainkat, az otthonainkat is. Minden bölcső az otthon szíve. A bölcső a születés oltára, amelyre három szív, a szülők és az Isten szíve helyezi el a legdrágább szeretetáldozat tárgyát, a gyermeket.

Ha minden születés ilyen csoda, ha minden születés ilyen nagy misztérium és öröm, akkor milyen öröm lehetett a Szűzanya születése, hogyan nézhette a Szűzanya születését az Isten? Mert azt a kicsi szívet magának jegyezte és tartotta fenn az Isten. Nemcsak a lelket, hanem a Szűzanyában a testet is kiválasztotta önmagának. Előre megszentelt kegyelemteljes leánya lett az a kicsi szív. Arra rendeltetett, hogy hordozza azt, akit az ég és a föld nem tarthat és be nem fogadhat. Az a kicsi szív már a bölcsőben is a világ királynője volt. Az a kicsi szív már a bölcsőben is az üdvösségünk és a megváltásunk közvetítője volt. Hogyan nézhette az Isten ezt a szívet? A Szűzanya szívéhez csak tisztelettel közeledhet minden gondolat és minden keresztény áhítat, mert ez a szív arra hivatott, hogy kimondja a nagy igent a megtestesülésre, az Isten akaratára.

Az otthonról, ahonnan elindult minden szépség ezen a földön; elindult a megvalósított főparancsolat világa; ahonnan indult az Isten-ország és minden tökéletesség. Otthonból indulsz a munkahelyedre. Otthonból indulsz a templomba. Sokszor az otthonból viszik az embert a kórházba. Otthonból indulnak az esküvőre. Otthonból meghívhatnak valakit az elnöki székbe, és az otthonból szólíthatják a börtönbe is.

„Akinek nincs otthona, annak nincs hazája.” „Mutasd meg az otthonodat s megmondom, ki vagy.” – mondja a közmondás. Mert az otthon elárul mindent: szívet, jellemet, értéket és jellemtelenséget, hitet és hitetlenséget. Azért mondja a nagy evangélikus hithirdető, Hudson Taylor, hogy: „Az otthonunkat az édesanyánk olyan helyé tette, amely legközelebb volt az éghez,” – mert az otthonnak az a tulajdonsága, hogy ne csak a Balatonhoz, a Dunához, hegyekhez, jó levegőhöz, vagy városhoz és munkahelyhez legyen közel, az otthonnak közel kell lennie az éghez. S mikor van közel? Amikor imában, szeretetben, lélek-tökéletesítő vágyaikban ölelkeznek a lelkek.

Közel lehet az otthon az éghez. Annak az otthonnak el kell árulnia a hitet, és nem tagadhatja meg a hitet. Jules Jamin párizsi lakásában még az Egyház kigúnyolásának és az Egyház lejáratásának a korszakában is ott függött a feszület. Nem szégyellte, pedig sokan a kor hatalmasai közül megfordultak a lakásában.

Az otthon nem négy fal, nem egy vendéglőnek, kocsmának, kórháznak vagy pedig más ilyen alkalmatosságnak a pótlása, nem is egyszerű emberek számára fenntartott szükségesség. Nem. Az otthon több ennél. Az otthon az édesanya, az otthon az édesapa, az otthon a mosolygó boldog gyermekereg. Az otthon a házasság szentsége és az otthon a többi szentség

is. Otthon a keresztség, a bérmlás, a gyónás az áldozás és betegeknek a szentkenet szentsége is. Otthon az Isten élő áldása, Krisztus.

A házszenelés szép szavaival: „Mindenható Isten! Áldd meg ezt a hajlékot, hogy lakozzék benne a jólét, a tisztaság, az alázat, a jóság, a parancsok megtartása, a szeretet, hogy legyen benne mindig hála. Hála az Égi Atyának, hála a Fiúnak és a Szentlélek Istennek. Töltsd el minden bennlakónak a lelkét a bölcsesség és az Istenfélelem szellemével. „Mindenható! Add, hogy hajlékunkban és otthonunkban érényes élet által a Te kedvedben járjunk és megérdemeljük az eget, a Te égi otthonodat.

Nagylóki csordakút! Két szép fiatal, verőfényben, a mindenség mosolyában forrásként feltörő örömben egymásra találtak. Vajon Krisztus ott volt-e velük, mint egykor Jákob kútjánál a szamarai asszonnyal? Az a szamaritána nem volt külön, mint Mária Magdolna, nem volt más, mint a házasságtörő asszony, mégis teljes kinyilatkoztatást kapott, Krisztus Messiás voltáról, élő vízforrásról, az Isten imádásáról, lélekben és igazságban.

Teréz és János útja csordakúttól a szerelemben folytatódott hajnalokkal, alkonyokkal, álmodozásokkal, érzésekkel, dalokkal, mint „Magas jegenyefán sárgarigófészek” – Teréz kedves nótája és „Kerek ez a zsemle, nem fér a zsebembe” – János kedves nótája.

Szerelemből szép út vezet az oltárig, esküvőig, házasság szentségéig, amelynek világi öröm – tora a lakodalom, a kimeríthetetlen örömök érzéki tora, égi gyönyör örök emléke és forrása.

Oltártól az otthonig, a családig a vallás, a lélek útja vezet szeretetben, hűségben és boldogságban.

Othontól sokféle út vezet munkához, verítékhez, feladathoz, becsülethez, felelősséghez. Ezek az utak az Egyházé erényekben, hazáé tisztos forradalmakban, és a társadalomé küzdve, nem egyszer szenvedve is.

János és Teréz a múlt század utolsó negyedében a világháború kitöréséig megélték a templom, a vasárnapok, az otthon és munka minden örömet. Istentől kapott emberi képességekben és keresztyén méltóságukban. Mert a templomot minden barokk szépségben magukénak érezték, amely szépségben felülmúlja a grófi kastély ékességét, amely testük, lelkük szabadságát engedte magasra szállni. Az otthon pedig a legnagyobb csodát adja, a szerelem beteljesülését, a gyermekek születését.

Templom és gyerekek születése a múlt században elfeledtette a szegénységet, vagy a társadalmi megaláztatásokat, amelyből minden napszámosnak, béresnek kijutott.

Ebből a sorsból Teréz és János kitörtek, nem osztály-gyűlölettel, mint oly sokan, hanem úgy, mint ahogy madár kitör a fészkéből szárnyalni kék égbe, virágzó tavaszba, nyárba. A fészek örök dimenziója, hogy végtelen térben szépségekbe, örömökbe lehet belőle elszállni és megpihenni csendes éjszakákon visszatérve.

János és Teréz négy leánygyermekükkel elhagyták a majort, a pusztát, Nagylókot, Nagyantost, a jóhangzású két falut, melyek csak a nevükben voltak „nagyok”, valójában nyomorúságosak. De éppen a szegénységből lehet új életet kezdeni Isten és felebarát felé, természet örömébe és szépségébe, irgalomra és szeretetbe, ahogy azt Assisi Szent Ferenc és Árpád-házi Szent Erzsébet élete is megmutatta.

A drága és szép család Székesfehérvárra költözött új életre. Házuk, kertjük, udvaruk, szőlőjük szinte a magyar családok álma lett.

Mindent virágerdő övezett. A család szépsége és a természet színes gazdagsága így versenyre kelhetett. Jólétben éltek. Teréznek könyvtára is lett, egy amerikai magyartól vették. Minden olybá tűnt, mint az Édenkert. De a paradicsomi boldogságot két lánygyermekük halála rázta meg, és ehhez jött az I. világháború. Jánost tüzerként rögtön az orosz frontra osztották be. A háború pusztítását a fronton és a hátszágban Prohászka püspök írta le megrázóan, és Teréz édesanya élte át test és lélek minden áldozatával, az anyák hősiességével!

János édesapa a fronton vállalta a család eszményéért a katonáskodás minden áldozatát. Teréz édesanya pedig a gyermekeiért vállalta az anyák áldozatát. Fehérvárról lovas kocsival járt a messzi falvakba élelemért. Találkozik a háborús betyárvilággal, amely képes volt fosztogatni és gyilkolni is. Így esett, hogy Seregélyes határában félúton Nagyhantos és Székesfehérvár között az árokból előugrik két betyár. Az egyik a ló kantárszárát akarja elkapni, a másik a saroglyán kapaszkodik a kocsira, s Teréz édesanya a pusztai csikósok fegyverével, az ostorral rázza le támadóit. A vágatás leszórta a kocsiról az élelmet, üresen és idegtépetten érkeznek haza. Elhatározta, hogy visszaköveteli férjét a frontról. Megtudta, hogy az oroszországi harcok után János katonai különítménnyel az erdélyi havasokban pihen. Felkerekedik, megkeresi, megtalálja, a kis különítménynek ízes étkeket főz. János és Teréz az erdélyi fenyvesek koszorújában találkoznak újból, felejtethetetlenül. Ez a boldogság nem hosszú, mert három leánygyermeküket, Marikát, Annuskát és Magduskát, elviszi a tifusz a diftéria és a spanyol[nátha]. A gyermekorsokon is úrrá lesz a nyomor, katasztrófák, és az emberlétnek sokszor egy ritmusa a temetés a szülés a várás és a remény fehér galambja. Az emberi keresztutaknak sokfajta állomása van. A háború utolsó hónapjaiban Teréz édesanya már kocsis és ló nélkül vagonokban cipeli az élelmet. Az utolsó háborús télen a síkos vagon lépcsőn eltöri a sípcsontját. A nyílt törés elüszkösödik. Kórház nincs, házát el nem hagyhatja, le is mondtak már róla, de Dolores keres egy fiatal zsidó orvost, aki mindennapos kezelésével sok kilométeres gyalogjárással megmenti az életét. A lábszárán marad egy kék-piros kereszt, nem is vigasz, hanem annak jeléül, hogy lesz még küldetése és anyai öröme is.

A magyar parlamentben kétszer olvasták fel fehérvári képviselők Teréz édesanya nyílt levelét a magyar anyák nevében. De nem áll szóba az itt is, ott is hangoskodó proletár agitátorokkal. Krisztusi a hite, krisztusi az igazsága és a keresztthordozása is az.

1917-ben születik Jani fia, s a világháború így is, úgy is következményeivel lassan tragikusan véget ér, és a férje sehol. Az országhatáron a tisztjeik elhagyták a tüzerkülönítményt, azok meg katonamód parancsra várnak. Teréz anya elmegy a férjéért, Jánosért. Mikor megtalálja őket, hívja, hogy jöjjenek haza, hisz bomlik az ország, bomlik a rend, ez az ismétlődő magyar sors, mire vártok? Amíg elrebegik, hogy őket főbelövik, ha parancs nélkül elindulnak, s egy asszony mondja, hogy adok én nektek parancsot: rakjátok rendbe az ágyút a muníciót, a felszerelést, a fogatokat és elviszlek benneteket a fehérvári Budai úti laktanyába, átadlak benneteket egy parancsnoknak, s attól kezdve engedelmesskedhettek. A szavakból így lettek tettek. Végig kocsiztatta őket ágyúval, felszereléssel a fél Dunántúlon, nem egyszer kerülgetve szerb és román katonaságot is. Majd behajtatott a budai úti kaszárnyába és átadta a parancsnoknak a legénységet és a felszerelést is. A laktanyaparancsnok sorakozót rendelt és kihirdette: most tisztelegjete egy magyar asszonynak amelyet nem ismer a magyar történelem Zrínyi Ilona óta. János még szolgált nemzetőrként, majd mindannyiukra rászakadt Trianon nyomora: menekültek, árvák, özvegyek mindenfelé. János napszámos lett egy homokbányában, de sorsát senki sem kerülheti el. Rászakadt egy homokfal. Így esett, hogy két izmos karjával támasztotta a több tonnányi földet maga fölött és egy kis légteret teremtett magának. Két perc alatt napszámosok és kocsisok kiásták a homoksírból. Nyakán és háta közepén élete végéig viselte az életmentő ásók hegyének sebhelyét. Teréz édesanya ráborult a homoktemette testre, a kék-zöld színre dagadt testre és visszakereste a Teremtőtől János életét. Szegények voltak, ezután született másik fiúk, Imre.

Trianon után – gyermekévek

Egy ország nyomora a családok nyomora is. A történelmi nyomor sokszor véget nem érő és elkerülhetetlen, mint a viharok és a katasztrófák. Ebből sokszor kijutott a magyarságnak. Hazájukon belül és kívül. Trianon hány millió embert kényszerített exodusokra, még a tengeren túlra is, a mindennapi kenyérért. A Trianon utáni karácsonyra emlékszem, egy kis fenyőágra s nincs rajta semmi más, csak az a gyümölcs, amit Anyám agyagból égetett és megfestett. De erre lehívta a mennyországot, és mi tényleg láttuk az angyalokat és a kis Jézust is, velünk volt a mennyország.

1923. M. Dolores orvosnő belelépett a családuk napszámos nyomorába és kapcsolatai révén fehérvári vágóhídgondnoki munkakörébe vétette fel apámat. Kötelessége lett a vágóhíd elhanyagolt feldolgozó üzezeit rendbe hozni, állatorvosnak asszisztálni, irodai munkákat ellenőrizni, főleg a vágási engedélyeket lepecsételni, és kartotékozni, a forgalmi adókat ellenőrizni. Anyámnak meg azt mondta Dolores, hogy kedvedre alakíthatod, Teréz a vágóhíd elhanyagolt kertjeit, földjeit, istállóit, az ólakat. Ahogy ismerlek, kedvedre kiéled magadat, sokra viheted. A Demkó-hegyről átköltöztünk a fehérvári vágóhídra, egy ismeretlen világba. A nagy vágóhíd óriási vágókamrákkal, azok felett bőrszárító padlásokkal, istállókval, ólakval, takarmánypajtákval, raktárakkal, egy nagy vármegye galaxiája. El nem képzelhető háborús károkkal, szemétdombokkal, zsivajgó henteslegényekkel, ahol az állatok ezrei váltják egymást vérben, majd feldolgozva.

A vágóhíd mintha az emberiség történelmi korszakait visszahozta volna: küzdelem az állatokkal, az ember győzelme az állatok felett, és majdnem a régi vallásos áldozatok megjelenései.

Hisz az emberiség küzdelme az állatvilággal mindig véres harc volt, még ha magát védte, vagy családját a barlangjában. Amikor az ősember biztonságban érezte magát, bízva erejében és ügyességében, akkor maga indult el az állatok után. Vadászok véresen, s a vadászszákmány az életformájukat is meghatározta. A vadászszenvédély a mai napig tart, legfeljebb a veszedelmes fegyvereket az ésszerűség tilalma alá vetjük. A kultuszok vérontással kezdődtek és végződtek. A pogány áldozatoké éppúgy, mint Mózesé. Áldozatok nagy része véres állatáldozat, kismértékben étel-, ital- és illatáldozat. Az emberiség hármaskorszakát éltem át állatok mézárálásában és vérében.

Az első találkozás, vagy ismerkedés a vágóhíddal átvezetett Dante egy ismeretlen pokla bugyrán. Az első borzalmam, szinte szívmegeállító ijedelmem az volt, amikor az óriás pajtákban egy évtized állatcsontjain patkányok százai lakmároztak és nem ijedtek meg tőlem. Éjszaka álmomban is patkányok üldöztek, mert az álomban minden lehetséges, egészen Indiáig, a patkányok szörnyűséges paradicsomáig. Az undor és a félelem működésbe hozta az agyamat: kiirtani a patkányokat. Elképzeltem mérget, kutyákat és betanított menyéteket. Méreg akkoriban szóba sem jöhetett. Pista bátyámmal, a nagy vadással konzultációt tartottam, hogy könnyű-e menyétet fogni és betanítani. Hát nem is könnyű, meg sokáig tart, válaszolta. Döntöttem, hogy kutyákat szerzek. Szemem járattam a kutyák világán. A hentesek komondorai és az óriás szelindekek alkalmatlanok és elérhetetlenek. Egy vándorköszörűsnek láttam a kutyáját, ugyancsak harcias volt, minden kutyával szembeszállt, megszokta az örökös küzdelmet a kutyákkal. Kérdeztem a köszörűst, tud-e a kutyája patkányt fogni. Azt nem, hékás, válaszolta, ennek más a rangja meg a feladata. Aztán találtam egy kutyát a csont- és rongyszedő zsidóét. Na ez tudott patkányt fogni. De hogy vegyem meg? Hát hordtam csontokat a zsidónak s mondtam, hogy eljöhet máskor is csontért. Harmadik alkalommal felkínáltam egy kocsisontot, ha odaadja a kutyáját érte. Gondoltam lesz egy kutyám az első, s a patkányok birodalmát is kisebbítem. Megnyertem a kutyát és tenyéren hordtam. Szép

francia neve volt: Jolie. De ez csak egy kutya volt, mi ez annyi patkányhoz? Aztán a megáradt malomcsatornából kihalásztam egy kis kutyát. Ezt nem csonton vettem, hanem kutyaéletet mentettem, s majdnem olyan hősnak éreztem magam, mint a francia gyerek, aki a Szajnából életet mentett, s az államelnök kitüntette. De ezt még tanítani kellett. Jártamban-keltemben a város végén fölfedeztem egy rókafarmot és egy galambászt, sokfajta galambbal. Ennek mindig húsrá volt szüksége a rókák miatt, hát húscsapatokon, amelyet naponta este elbátyuztam hozzá, kaptam érte két kutyát. Most már négy kutyám volt, és a sors kegye, hogy még kaptam egy híres farkaskutyát is, aminek Rolly volt a neve. Úgy néztem, mint az akkori mozis szuper-kutya sztárját, Rin-Tin-Tin-t. Igen, de Rolly arisztokrataként járt a kutyáim között, megvetette a kistermetű ebeket, a patkányoktól pedig undorral elfordult, hát elajándékoztam a nagybátyámnak. Rolly becsületére váljék, hogy évekkel később sem felejtett el, amikor meglátogattam nagybátyámat, nemcsak hozzám dörzsölődött, de a többi házőrző vadkutyákkal szemben megvédett. A kutya hálája végtelen. A kutyákkal elindultam a patkányok ellen. Az első csatát elvesztettem. Csak a rongyszedő kutyája menekült meg, a másik három kutyát a patkányok orrukon véresre marták. Alig tudták lerázni az orrukról, keserves vonítások közben a patkányokat. Az első csata elveszett a patkánytúlerővel szemben. A rongyszedőtől vett kutyám nem szembetámadott, hanem veséjén kapta el a patkányt, megroppantotta és eldobta. A másik három kutyát visszafogtam a következő alkalommal, hogy tanuljanak. A kutyák bölcsessége meglepő. Pár nap után belementek a küzdelembe, és nemcsak önérzetük nőtt meg, hanem szenvedélyük lett a patkányirtás. Naponta ismétlődtek ezek a küzdelmek és két esztendő múltán az egész vágóhíd területéről kiűztem a patkányokat.

De a malomcsatorna partján a liceumbokrok sűrűségében a kifolyó vér egy másik patkánybirodalmat rejtegetett, ahonnan a patkányok könnyen felúsztak a vágókamrákba. A dicsőséges patkányozó kutyáim még éjszaka is jelezték, – hisz ki-be jártak gyerekszobámba – ha patkányok lepték el a vágókamrákat. S akkor nekem kellett kinyitni a kamraajtót, villanyt gyújtani, a csatornanyílást lefedni, s a nyüszítő patkányok negyedóra után tízesével dögölten az udvar közepén sorakoztak. Olyan volt ez, mint a harcok után a zsákmány kótya-vetyéje. Ebbe a kutya-patkány világomba belépett egy szégyen, a végén pedig a dráma, kutyáim elvétele.

A szégyen. A fehérvári öreg templom teljhatalmú főministránsa voltam, amit elismert sekrestyés, a plébániai papság és a káptalan minden tagja. Az öreg templom mögött a Kossuth utca, fehérvári Váci utca zsidó kereskedőinek gyerekeivel sokszor találkoztam, jóban voltunk, sokszor meg is védtem őket. Az egyik nap patkányfogásaimmal dicsekedtem zsidó osztálytársamnak, akit meg is hívtam vágóhídnézésre. A vágóhídnézés gyerek nagyságom és tekintélyem szupersója volt. A felváros és az alváros fiúi mindig gyötörtek, hogy vigyem be őket a vágóhídra, hadd lássanak bőmbőlő bikát leterítve. Felvittem őket a borszáritó padlásra, s a nyíláson keresztül magasból néztük a földi küzdelmeket. Mondja nekem a zsidó barátom; „Jani, te nem mernél egy patkányt elégetni a nagyprépost ablaka alatt”. Milyen is a magyar önérzet. Én nem? Na meglátod! Sebtiben végigrohantam a malomcsatorna partján, kutyáim mindig vártak, a liceumból előadásztattam velük egy patkányt, rohantam vele vissza a bazilikához. Nem tudom, mit gondoltak a járókelők, akár ismertek, akár nem, hogy futok a patkánnyal. Nem megszokott látvány! Még jó, hogy nem úgy jártam, mint egy solymász-ismerősöm, akinek világgá ment a sólyma, és egy döglött egeret pörgetett a kezében és vijjogott hozzá solymász módra. Mondanom sem kell, hogy nem a sólyma tért vissza, hanem jöttek érte a mentők. Akadálytalanul megraktam a máglyát a nagyprépost ablaka alatt, pontosan a bazilikára nézett. A máglya égett, a patkány búzlott, csavarta az én orromat is. A füst és bűz elöntötte a kis teret. A prépost ablaka nyitva, nyári déli hőség és az ő szobáját és orrát is megtöltötte. Én meg duzzadó magyar önérzettel ott álltam, rettenetes szag közepette. Csak megjelent a nagyprépost magából kikelve ezüstnyelű botjával fenyegetve. Mi gyerekek

eltűntünk a lépcsőkön a Kossuth utcában. De már futtomban rám szakadt az ég, minden szégyennel. Most észleltem, hogy milyen tanácstalan vagyok. A hinduk és a patkányok átka fogott rajtam, akik a patkányban őseik lélekvandorlását is tisztelik. Rettenő bűnnek éreztem a patkánysütést, nem is a füst és a bűz miatt, hanem a haragvó nagyprépost miatt. Ádámnak éreztem magam, akit éppen most kergetett ki az Arkangyal az Édenből. Ministráns szívemre rászakadt egy nagyprépost hatalma, méltósága és haragja, amely vízőzönként elsöpörhet. De lelkiismeretem még azt is diktálta, hogy én még a bazilikát is meggyaláztam, hisz, Isten hajléka, Jézusom otthona, most mi lesz velem? Talán még az Egyházból is kitaláztatnak. Zsidó kis barátom mentségére legyen mondva, hogy nem nevetett ki, én meg a nagy zűrzavaromban nem is tettem szemrehányást neki. Csakhogy nem mertem hazamenni. Aki a patkányvilágot olyan szépen elrendeztem, most magammal nem tudtam mit kezdeni. Estére kelvén mindenfelé kerestek szüleim, még a rendőrséggel is. Szégyenem, bánatom kimeríthetetlen volt. Anyám okosan rám bízta, hogy jóvátegyem, amit vétettem. Igen, csakhogy ezzel megint magamra maradtam a lelkiismeretemmel és a bánatommal. Persze az ember még bánatában is spekulál, hát én is az anyámtól rám bízott jóvátétellel. Ha elmegyek a nagypréposthoz, fölzavarom a mérgét, bosszúságát, még dühödtebb lesz, ha elzavar, nem ministrálhatok többé, ha nincs öreg templom, abba belehalok. Hát lelkiismeretem döntött. Imádkozom mindennap a nagyprépostért, pipájáért, szivarjáért, egészségéért, öröméért. Aztán figyelgettem a nagyprépostot, oltárnál is, utcán is vajon használ-e az imám. Hát az imádságnak mindig használnia kell, ezt tanultam, és meg is nyugodtam az imában. Csak 15 évvel később látogattam meg 1940 karácsonyán. Shvoy püspök Amerikában járt, Scheirich nagyprépost úr irányította az egyházmegyét. Hát elmentem jurisdictiót kérni, mert a tanyavilágon akartam apostolkodni 1940 telén, újmisésként. Odaállok a nagyprépost elé. Nagyprépost úr, 15 éve tartozom egy vallomással. Én voltam, aki patkányt sütöttem az ablaka alatt, de azóta mindennap külön imádkoztam Nagyprépost úrért. Rám néz. Te gazember, hát te voltál! Mai napig nem felejtettem el; hát térdelve írom alá az engedélyed, hogy ilyen lettél, mert sok jót hallottam rólad, aztán elgondolkozva csak ennyit mondott: „Nem tudjuk soha, hogy a kegyelem miért és ki által árad felénk”. Itt szűnt meg bűnöm és szégyenem.

A vágóhídi életemnek más állomásai is voltak: a kamrák tisztasága. Amíg apám a maga feladatait végezte, iskola után a véres zsíros kamrákat, betonfalakat és talapzatot le kellett mosnom. Vívezeték nem volt, csak kút. Vödör és óriási dézsza állt rendelkezésre. Vödörrel öntöttem le a véres falakat és nagy dézsából hömpölygő vízzel a padlózatot. Kemény munka volt. Ha elestem a kamrában rám dőlt a víz, néha télen is. A feladat mindig lelkesített, szégyelltem volna akármilyen ürüggyel elhárítani a munkát. Ráadásul fizetett napszámos is voltam, mert a vágó hentesek ezért hússal és húskészítményeikkel fizettek. A kapott bér kötelezett. Minden mellett imponált a henteslegények ereje és ügyessége: hiszen a hatalmas testű tonnányi súlyú bikák a vérszagra megvadultak, akkora kontra-bontot teremtettek, hogy udvar, istálló, vágókamra nagyobb játéktér lett, mint a spanyol bikaviadal. Az erőt kezdtem a legnagyobb tényezőnek látni, mert láttam erejüket, hallgattam fogadásaikat, amelyek minden sportteljesítményt felülmúltak. Ilyen erős akartam lenni. A nagy taglót kiloptam a kamrákból és a közeli nádasokba vonultam bikát leütni. Kinéztem nagy zsombékokat és rásújtottam a torzsákra. Azok úgy megfogták a hatalmas bárdot, hogy üggyel-bajjal tudtam csak kiszabadítani. De ez volt az edzésem. Ha már izomkolosszusok között éltem, kitaláltam még egy edzési módszert. Három méter magasba hatalmas vaskampókra akasztották fel a levágott állatokat. Ott hasították ketté. A kampók elég távol voltak egymástól, de körös-körül. Napi gyakorlatom az volt, hogy leesés nélkül végigcsimpaszkodjam gorillaként a véres, zsíros, csúszós fogasokon; lendületből kellett elkapni a másik fogast, s mielőtt kicsúszott volna a kezemből, gyorsan lendülni a másikra. Na ezt naponta hatszor végigcsináltam, és volt óriás kamra is. A fogásom és a kézszorításom megerősödött, hogy észre sem vettem és már az iskola erősévé nőttem ki magam. Apám magatartás-regulája az volt, soha ne civakodjatok,

soha ne verekedjete! De ha belétek kötnek, s meg akarnak verni, ne hagyjátok magatokat! Akkor még így volt. Így esett. A Selyem utcai iskolában két erős fiú volt. Egy hentes fia s a meszes fia. Megvultunk az iskolában egymás mellett. Egyszer a meszes fia belémkötött. Földhöz akart vágni s én megragadtam a kezét. Akkor döbbsentem meg, hogy szorításomra összeomlott az egész osztály színe előtt. A másik erős a hentes fia letérdelt előttem. Hát az osztály előtt nagy lett a tekintélyem, amivel sohasem kérkedtem és sohase használtam ki. Két feladatom mellett kellett kertészkednem és disznókat őriznem is. Anyám rájött, hogy a vágóhidat körülvevő dimbes-dombos, szeméttel elvadult nádas felhasználható [kertészkedésre]. Az állatok beleit, bendőit, pacalját, szásrétút naponta kiürítették s a hol folyékony, hol kompakt trágya csak bekerült a nádasokba. A felásott veteményes kert viszont hihetetlen termést hozott, hagymát, karalábét, borsót, babot termeltünk. Olyan szép áruval leptük meg a heti piacot, meg a bolgárkertészeket, mert ez eleddig az ő művészetük volt. És a kertészet mellett a malac- és süldőfalkámra is kellett vigyáznom, amely elvette a játékidőmet. Anyám elhatározta, hogy értékesíti a levágásra váró tehenek tejét. Pár nap alatt a tőgyük bedagadt és élvezhetetlenné lett. Ezeket a teheneket szüntelen kifejték és a tejet a malacok kapták meg. Sokszor a vér a hulladék, húscscafatok, meg az állatok eldobott belsőségei, ezt is feledtette, s így évente négy falka disznót szállítottunk prágai sonkának. Az exportőrök mind elvitték az ólaktól. Csakhogy ezeket a disznókat nekem kellett legeltetnem. A kutyákat új feladatra kényszerítettem, hogy tartsák zöldeken a sertéseket, ne engedjék a veteményeskertbe. Ez a disznóknál rendjén is volt. A kutyák oly szépen tettek eleget feladatuknak, hogy többször megszökhettem egy kicsit a csatornaparti fűzfák közé gyereksereghez, s a lelógó fűzfaágakon gyakorolhattuk Tarzán liánlendületeit. Ez érdekesebb játék volt, mint a vásári körhinta. De hát, az ördög ezt sem nézhette sokáig. Amikor kislibákat bízott rám anyám, azokat is rábízta a kutyáimra. Persze most más az ábra, mert a disznókat csak terelni kellett, a libákat meg nyakuknál fogva visszavitték az ágyások közül a zöld gyepre. Ez addig-addig ismétlődött, amíg a libák egykupacban mozdulatlan feküdtek, a kutyák meg nagy boldogan figyelték őket. Hát a halomba döglött kislibáim miatt én a kutyáimat vertem meg. Anyám meg engem. A kutyák nem értették, de én értettem a kárt, amit csináltam. Aztán sok munkával próbáltam is helyrehozni a kárt.

Kutyáimnak megengedtem még egy szórakozást is, hogy a mészárosok nagykutyáival egyenként megbirkózzanak. A komondorok veszedelmes ellenfelek voltak mindaddig, míg a négy kutyám ésszel és ügyességgel kettő előlről, kettő hátulról, sőt egyik még a komondor hátán is a viadalban nem győzedelmeskedtek. Cirkuszi játék a Janicsár utca végén a kútnál.

A vágóhíd nemcsak az én és kutyáim játszótér volt, hanem magában hordozta az emberi tényezőt: Vad, erős henteslegényeket, háború utáni durvasággal, káromlással, szörnyű kaszárnya-szavakkal. Két fiúgyerek és egy eladó nagy leány fülének és jellemének szinte alvilág. Apám és anyám tudta, minket nem lehet kivonni a gyakori érintkezésből, ólmot nem önthettek a fülünkbe, meg kellett találni az emberi szót és az erényt is a vadlegények között. Kellett ehhez tekintély is, családi méltóság és apró szolgálatok. Anyám pogácsával, fánkkal, buktával, réteszel, kínálta a legényeket. A henteseknek nem a hús, hanem a tészta a csemegéjük. Anyám sokszor rábízta a nővéremre a kínálást, és ilyenkor a férfinézet több finomságra kötelezte őket. Kapóra jött apám ereje és ügyessége is. Egy vad bikát a henteslegények kétoldalt hárman kötélre vezették, az egyik oldal elvesztette a kötelet, amikor a vérszagra megvadult bika kirántotta magát, a másik oldal akkor már nem ér semmit a kötéssel, inkább szétugrottak. Apám a színen. A vérbeborult szemű bika támad, apám a bika orrában a karikát és a nagy szarva hegyén az óncsomót elkapta, így nem csúszott ki kezéből a bika szarva, megállította a bikát, és hívta a legényeket, hogy máskor jobban vigyázzanak, mert ez könnyen életbe is kerülhet. Mondanom sem kell, a legények előtt apám tekintélye nagyon megnőtt. Ezt a tekintélyt kamatoztatta is. Amikor az egyik vágólegény és a nagy export szállító Arsteinnek a fia összeveszttek, már vérre is mentek, s a henteslegények is két

táborra szakadtak. Az Arnstein-fiúnak mondta apám: „Akármennyi a pénzed, a másik édesanyját éppúgy kell becsülnöd, mint a saját anyádat”. A henteslegénynek pedig mondta: „Ne bolonduljatok!” – hiszen henteslegények éles késeket hordtak az oldalukon. Szóval a vágóhídi antiszemizmust annak rendje-módja szerint leállította. A henteslegények felé volt egy axiómája, hogy Istent csak nagyon gyenge emberek és rossz munkások káromolják, a másik édesanyját pedig csak ócska emberek gyalázzák. Ezzel kiiktatta a káromlást meg az illetlen beszédet. Ez még így mehetett Trianon után és a második világháború előtt.

Édesanyám heti szappanfőzéseit is apró szolgáltatókkal kísértük, hatalmas üstbe hordtuk a faggyúcafátokat és zsiradékokat. Óvatosan vittük a lúgkövet, alágyújtottunk és a lefőzött formába öntött és feldarabolt háziszappant nekünk kellett elszállítani. Édesanyám a szegények és a cigányok szappanhiányát így oldotta meg – sok más jótékonyága mellett, hisz koldusok napi vendégek voltak asztalánál. Gyerek- és ministránskorom legnagyobb öröme volt még, hogy húsvétvasárnap az első szentmise után megáldott csomagot rohanva vittem a szegényházba és utána fogyasztottuk el a magunk megszentelt reggelijét, amely akkora öröm volt, mint a zsidók húsvéti pászkája. Édesanyám kiélte a virágnemesítő, gyümölcsnemesítő szenvedélyét, mert három helyen is telepített gyümölcsös szőlőt és körje virágerdőt. A vágóhíd is virágerdőben volt. Hordták is a virágmagvakat tőle, Maroshegyen, Demkő-hegyi homokosor. Homokosori nyaralónknak volt három körtefája, háromszor virágzott és háromszor termett és az első termése óriás körtékkel, alá kellett dúcolni és kötözni kellett a nagy körtéket. Kiállításra egy 75 dekás aranyérmét nyert. Ha az iskolába vittem, a gyerekek megrohantak, mindegyik kóstolni akarta. Oltóágot még Amerikába is vittek róla. Anyám minket, gyerekeket nem engedett az utcára, de az utca mindegyik gyerekét vendégül látta uzsonnával, vacsorával, sőt nekem még tanítani is kellett a gyerekeket a másnapi iskolai feladatokra. Anyám a vendéglátás, én meg a tanítás szenvedélyét élveztem. Az iskolával Anyám állandó kapcsolatban állt, az első dolgom volt mindennap beszámolni, hogy mennyivel tudok többet, és türelmesen hallgatta még a konyhában főzés közben is.

Külön szenvedélyem volt a ministrálás, különösen azután, hogy egy januári Szent Fábían és Sebestyén búcsúján Prohászka püspök úrnak ministráltam, együtt mentünk az öreg templomból a felsővárosi Juhász-templomba. Az ország összes juhásza itt jöttek össze, a templomot ők építették. Én egy alkalommal a búcsú után hazamentem, Anyám elé állva nagy komolyan kijelentettem: „Én olyan leszek, mint a püspök úr.” Miután családom tagjai, főleg nagyapám, nagybátyáim, anyám, apám Prohászka-rajongók voltak és Pázmány után Prohászka szerették a legjobban, összes kiadványai, amelyeket a Szoc. Missziós Társulat terjesztett, nálunk megvoltak és Anyánk az Evangéliumról szóló elmélkedéseit nekünk úgy olvasta, mintha virágos réten mentünk volna az Úr Jézussal együtt. Nem egyszer rá is ismertünk a sárpentelei virágos rétekre és dombokra. Hát az én pályaválasztásomat megértő elnézéssel, némi belső mosollyal tudomásul vették, de nem törtek le. Bennem meg magától érlelődött a nagy feladat: „Olyan leszek!” Ezen a címen magaménak éreztem Prohászka öreg templomát, a templom harangját, a két sekrestyét, a templom padlását és a templom kulcsait rábízta Válen bácsi, az öreg sekrestyés. Büszke is voltam, hogy szeretnek a kanonokok, hogy nem hibáztam a latin szövegben, csak azt nem szerettem, ha kedvességből meghívtak reggelizni. Volt kanonok, akinek én adtam a társaságot, ha öreghegyi szőlőjébe ment. Az éjszaka meghaltakat kora hajnalban ki kellett csendíteni a lélekharanggal. A lélekharang a másik toronyban volt. Nekem a két torony között sötétben át kellett mennem a templom padlásán. Itt kezdődött a kálváriám. Mindaddig nem volt baj, amíg a fantáziám azt nem súgta, hogy az ördög itt megtámadhat. Nincs örökmécs, nincs oltár, nincs Jézus jelenléte, ki vagyok szolgáltató. A gyerekfantáziát még megtoldotta az éjszakai templompadlás baglyaival, denevéreivel, galambjaival. Ezek röppentek, vagy néha holdas éjszakán árnyékot vetettek, hát a frász kitört, hogy mikor lep meg az ördög. Mentségem egy volt: az imádság és mielőbb lemenni a főoltár elé. Ezek voltak a legszebb imáim, mert a félelem úgy az Úr Jézushoz

kötött, hogy akkor már diadalmasan gondoltam vissza a padlás és a torony félelmeire. Aztán a sok angyal is segítségemre sietett, mert a barokk templom úgy tele volt angyalokkal, oltárokon kifaragva, freskókon kifestve, hogy egyenesen az angyalvilág bizalmasom lett. A kincstárban voltak a szentek ereklyéi, összes Árpád-házi szenteké, kelyhek és monstranciák körében, s én az ereklyékben is nagyon bíztam mindaddig, amíg magam is ereklyegyűjtő lettem. A szentek is megtestesültek védelmemre. A szentély mennyországgá nőtt bennem. Az ott eltöltött évek mérhetetlen sok ministrálás, hiszen kanonoknak, esperesnek és káplánoknak ministráltam, szinte azt éreztem, van nekem egy kincstáram az Úr Jézusnál, hisz nemcsak iskolás vágóhidat szolgállok, hanem az Ő birodalmát is.

Régen a ministránsnak feladata volt a szentmisén kívül keresztelésnél, temetésnél is, és ha a betegekhez vitték az Oltáriszentséget, akkor is kellett a ministráns, aki katolikus volt és csengetéssel a járókelők figyelmét felhívta. Az ünnepélyes szentmiséknél, főleg szentséges miséknél, litániáknál kellett a thuribulumba a tömjén. A tüzet éleszteni kellett, a tömjént meg tömni, ministráns-feladat. A perselyezés maga is komoly feladata volt a ministránsnak: na meg a harangozás, amely ügyességet is kívánt, mert a nagy harangnak a nyelvét külön kellett elindítani, amikor már a többtonnás harangtest mozgásban volt, két oldalt húzták a ministránsok, és amikor a megfelelő ritmusban volt, akkor kellett elengedni a nyelvet, hogy egyet se kongjon. A harangozás megszüntetése sem volt egyszerű, mert az óriás harangtest mozgásban volt, föl-fölvitte a harangozó gyerekeket, s a mozgást lassítani megint csak úgy kellett, hogy ne kongjon az utolsó harangütés után a nyelv. Ezt mindig egy kötéllel kellett úgy kifogni, mint vadnyugaton az állatokat lasszóval.

A ministránshadban az volt az első, a gyerekhad megítélése szerint, aki hibátlan elfújta a latin szövegeket, a szentmisének minden mozdulatát ismerte, csengetésben nem hibázott, harangozásnál nem kongatott és temetésen, szentséges miséken a tüze ki nem aludt.

A kora hajnali holtak kicsendítése a lélekharanggal különösen téli időben, amikor minden hideg volt és sötét, a már említett félelmeim miatt gyakran megviselt. Még jobban fáztam, az ördögtől még jobban féltem. Nemegyszer fogvacogva vártam; baglyok, denevérek árnyai, ahogy rám vetődtek, úgy éreztem, most számol el velem az ördög. Ebben a félelemben semmi támaszom nem volt, mert egy harangkötél nem támasz, hanem rájöttem az örökmécs szeretetére az oltár előtt. Otthonunkban is volt örökmécs, és az imádság a nyugalom, s a természetfeletti világgal való kapcsolatunk jele volt. A templomi örökmécs valami fenséges alkotásnak tűnt nekem, részint mert ezüstből csinálták az ötvösök, részint a praktikuma, hogy le lehetett húzni és kezelni, olajat önteni, és az égő mécsbelet uszályként elhelyezni, meggyújtani. Így az örökmécs nemcsak fényforrás volt, hanem mozgó és állandó változó fény, mintha angyalkezek hordozták volna. Így lett félelmeim csúcán az örökmécs állandó biztonságom s ráadásul mindig Krisztushoz vezetett: az oltár és a tabernákulum az élő Krisztust jelentette. Ez olyan természetes is volt, hogy Krisztussal enyém az öregtemplom is.

Hosszú életem folyamán, ha vizsgáltam a nép csodálatos áhítatát, akkor rájöttem, hogy a legősibb kortól kezdve az egyszerű nép, akár rabszolgánép, akár cselédnép, a templomot meg az ünnepet magáénak tartotta. Ünnepen és templomban volt igazán szabad. A főúri gőg s a parancsolás nemegyszer megalázó ostora ott, a templomban hullott le a nép fiairól meg leányairól, és a templom ékessége meg dicsősége szinte otthona lett, mert élete nagy kegyelmi eseményeinél a templom az övé volt angyalaival, gyertyafényével, színes festményeivel, szóval a művészet teljességével. A templomot a nép leányai mindig szebbnek látták, mint a kastély termeit, vagy egy barokk palota tánctermet minden muzsikásával, minden öltözkéivel. A keresztelés, az elsőáldozás, az esküvő, a vásár- és ünnepnap szentmise, májusban és októberben a litánia minden evilági csillogást és gazdagságot felülmúlt. Ezt érezte a nép és hozzáérezte élményének a legszebbiket, az Egyházat, az élő Krisztust, és az Egyház történelmét és küzdelmeit, vértanúinak és szentjeinek megtámadhatatlan világát, mert olyan eretnecség nem volt az Egyház életében, amely az

életszentséget kikezdhetette volna. Ráadásul az ének és az orgona el tudta ragadni a lelket is, képzeletet is a természetfelettibe. Hát így lett a fehérvári bazilika oltáraival, tornyaival épp úgy tulajdonom, mint a vágóhíd. A barokk angyalok akár szobrok voltak, akár festmények, megelevenedtek és elbeszélgettek velem. Egy kis szomorúságom volt: a kutyáim nem jöhettek be a templomba, nem vehettek részt az én templomi elfoglaltságaimban, de a kutyák ki voltak tiltva – helyesen – a sekrestyéből, meg a temetőből is. Megható volt, ahogyan egy sorban vártak mindig a templomtérre és a temető bejáratánál. Nem érdekelte őket semmi, csak a kisgazdájuk. Hiszen a téli reggeli sötétségben jó volt a kutyákkal mennem, megvédték más kutyáktól is, és miért ne adtam volna nekik egy másik dicsőséges feladatot is, hátha még az ördöggel, az ösgonosszal szemben is megvédenek. Így kísértek templomba, iskolába és temetőbe is.

Imádságaim, beszélgetések angyalokkal, szentekkel, Szűzanyával annyira változatosak voltak, mert tele volt a lelkem kérésekkel, mindenkiért. Naponta sebesültek meg henteslegények az éles késeiktől, azután vérük láttán rábízta kezük gyógyulását a Szűzanyára. Volt egy osztálytársam, a kis Kati, 13. gyermeke egy tetőfedő cserepes édesapának. A vágóhíd előtt lőtte agyon egy kisgazda. A 13 gyerekért mindennap kértem a Szűzanyát, de a kisgazda két fiáért is, mert játszótársak, iskolatársak voltak, s a társadalom kiközösítette a gyerekeket is. Ráadásul a tett színhelyén a bíróság és a rendőrség lejátszatta a bűntényt, s a mi otthonunkban fejeződött be a helyszíni vallomás. Ebből meg újabb bonyodalmaink támadtak, hogy a gyilkos nem haragszik-e meg ránk, s nem jutunk-e a Kovács bácsi sorsára. Elítélése után egy hónappal megszökött a kisgazda a székszárdi börtönből és megint csak futhattam a Szűzanyához, hogy ki ne irtsa a Kovács-gyerekeket, meg minket se. Így imádkoztam én szomszédok ősi gyűlöleteiért, a két család gyerekének örömeért, sok szegény cigánygyerek sorsáért. Küldtem én az őrangyalokat mindenkihez, aki bajban volt, majdnem úgy, mint az égi Atya Gábor arkangyalt a Szűzanyához.

A fizikai erő imádatát bennem olyan szelíden és észrevétlen váltotta fel az elsőáldozás öröme, majd a Szentlélek ajándékai a bérnálásban, hogy mindenben győztek az Isten titkai, Jézus szentségi jelenléte és az angyalok szolgálata. Ezek mind olyan élmények voltak, amiket megbeszélhettem okos édesanyámmal és szentéletű nagyapámmal, akinél mindig volt az unokáinak saját gyümölcsfája és saját termése, amelyet olyan csodálatosan tett el télire, hogy soha meg nem rothadt egy sem. A missziókért minden este imádkoztunk Xavéri Szent Ferenchez és a képzeletem bejárta őt világrész minden nehézségét, és ha lett volna TV akkoriban, akkor se érdekelt volna, mert a missziók mindennél realisabbak, mindennél szentebbek lettek volna. Anyám védőszentjével Nagy Szent Terézzel meg is beszéltem, hogy juttasson ki a misszióba, de a kígyókat tüntesse el Afrikában, mert borzasztóan irtóztam tőlük. Egyezkedtem Assisi Szent Ferencsel is, hogy a stigmáit járja ki nekem is. Milyen is a gyerek hiúság. Aztán trónfosztottnak éreztem magam a ferencesek templomában. Itt egyszerű hívő lettem nagyanyám kíséretében, aki mellett rendetlenül álltam. Akkor még minden gyerek tudott állni és nem vette el a felnőttek ülőhelyét. A három rózsafüzért imádkozták litánia és a Vörös Barát szentbeszéde között. A három rózsafüzér nagyon hosszú volt nekem, annyira hosszú, hogy a mellékoltáron Szent Györgyöt szinte lováról szólítottam le, hogy elbeszélgessek vele és rábízom annyi embert, akit meg kell védenie a sárkányölő lovagnak. Közben az Üdvözlégy Máriák peregtek tiszta szép ajkakon és dolgos, verejtékes, gondterhelt szíveken. Én meg vártam a lelkes ferences beszédét, amely akkor a selyemharisnya és a női biciklik ellen mennydörgött. Elképzeltem a nagy hangerő után, hogy az angyalok neki segítenek, az angyalok lehúzzák a selyemharisnyát a fehérváriak lábáról, és ki tudja, hogy mivé változnak át a női biciklik. De erre nem került sor, s a Vörös Barát dicsősége lett, hogy '45 után vértanúként küzdött Szt. Ferenc rendjéért, meg hitének igazságáért.

Egyik legszebb gyermekkori örömöm közé tartozott három szentelmény: a gyertya, a barka, és az étel. Gyertyaszentelő, virágvasárnap és a húsvét első miséje. Mert két csomagot

kellett szenteltetnem húsvétvasárnap; az egyik a mienk volt, a másik a szegényeké. De azoké éppen olyan finom volt, sonka, kalács, tojás, nagyobb mennyiségben, hogy úgy éreztem, hogy a szegényházba vár Szűzanya és az Úr Jézus. Ez az öröm majdnem végigkísért papi életemen, amikor csak ételmet kellett adni éhezőknek, vagy otthont menekülőnek.

Nemcsak jámbor élményeim voltak, hanem az iskolával egy másik szentély is kibontakozott. Az eszmék, a tudás s a Szentlélek igazságszolgáltatása a földesurakkal szemben. A Szentlélek nem osztott földet mindenkinek, legalábbis nem ezer holdakat, de értelmet ad, a szellem kincses földjeit. S ezt mindenkinek. Kifogyhatatlan titkokat és feladatokat fedeztem fel az iskolában. Elemi iskolában a szépírás, a fogalmazás, a szavalások, a vizsgák és az én trianoni jeremiádom, amelyet a Selyem utcai iskola őrzött, mutatván éveken keresztül a gyerekeknek az írást, és a fogalmazást. Fehérvár 45-ben többször cserélt gazdát, elveszték az iskolák, a szép dolgozatokkal együtt.

Szenvedélyem volt a többi gyerek tanítása is. Számtanversenyeket zsinórban nyertem, majd a ciszter gimnázium kisdíákjaként számtan mellett a rajzot szerettem, s a boldogság csúcsa volt, amikor a Főapát dicséretét és ajándékát átvehettem. Kicsit szégyellem, de pénzért is rajzoltam házi feladatokat, hol kisebb, hol nagyobb diákoknak. A pénz ördöge megkísértett. A ciszter gimnáziumban beleszerettem a kémiaába egy zseniális ciszter tanár befolyására. Egyetemi tanár lett később, akkora tudós, hogy tragikus halálára az Orosz Tudományos Akadémia külön küldött búcsúztatót, s megköszönte neki, hogy a féltudósoktól és teóriáiktól megmentette a tudományt. Gimesi tanár úrral úgy el tudtam beszélgetni, főleg az atomrombolásról. Azt mondtam neki, hogy ne úgy robbantsanak, mint Rutherford, elektromos úton, magas feszültségekkel, hanem vegyi úton támadják meg az atomot. Erre a tanár úr: idős Tóth neked eredeti ötleteid vannak. Az idős Tóth úgy ragadt rám, hogy az első osztályba két Tóth János is került, és az én születésemmel idősebb lettem, ő meg ifjú. Így szerepelt az indexemben, amin nem győztek csodálkozni később a pestiek. A kémiai ismereteim vak szenvedéllyé lettek, mert meg akartam lepni a világot valamivel. Sütöttem én marharépat faszénnek, hogy vele tisztítsak folyadékokat. Próbáltam sósavval borjúcsontról kiolvasztani a meszet, de ezek olyan büzzel jártak, mint a patkánysütésem. Úgy hogy padlásunkon az én rejtett kis laboratóriumom megállította a járókelőket, mi büzlik a Tóthék házában? Hát apám ennek véget is vetett. Persze az iskola mindent megszentelő pedagógiája mellett megvoltak a saját elgondolásaim is, ezek főleg a természet ismeretére meg ügyességemre hagytak. Először is Fehérvárt mocsári világ vette körül, amely engem izgatott. A végtelen nádasok végtelen mezők őszi esőzései és tavaszi hóolvadások után egy végtelen tenger. Vízi növények vízi bogarak, vízi szárnyasok és nádas rókák nagyon lekötöttek. Télen korcsolyával olyan felfedező utakra mehettem, hogy Amundsennek, és Scott kapitánynak éreztem magam, hisz 20 km-t is bolyonghattunk jégen, nádasban, hóviharban. Nem kis élvezet volt, ilyen végtelen terepen fogócskát játszani, s a dicsőség azé volt, akit nem tudnak bekeríteni, vagy elfogni. A vadkacsák, piócák s a vízi bogarak és növények testközelbe kerültek fészkeikkel, életükkel együtt. A nádasvilág zsombékjainak és útvesztőinek ismeretében csak jóval később ismertem fel a Gondviselés terveit, amikor '45 telén a Benyovszki-kastélyból Csallóközi nádasok közt loptam az életem. Itt is gyalogoltam a nádasokban 15 km-t. Nem volt könnyű a nádasokban kis vadkacsát fogni. Az otthoni nagy kádban tanulmányoztam a kis szárnyas művészetét. A mocsárban nem lehetett látni, hogy villámgyorsan hogyan vált irányt, mélységet és fölbukkanást. Egy kis pelyhes kis állat. Persze vadkacsát nem tudtam meghonosítani, vissza kellett mindig adni a nádasoknak, meg az anyamadrának. A nádasok után a varjúk világa foglalkoztatott, mert nagy tömegben lepték el a fűzfákat, a vágóhíd környékét. Szerettem volna varjút fogni. Irtó óvatos a varjú, nem engedte magát megközelíteni, s a repülési technikája a vadkacsánál, vadlibánál is fantasztikusabb. Próbáltam csapdát felállítani, de a varjúk messziről kinézték és lenézték. Elhatároztam, amikor havazás jön, madárijesztőnek öltözöm, kiállok mozdulatlan a hóesésbe,

s megvárom, amíg rám száll a varjú, ahogyan a többi madárijesztőre rá is szálltak. De megest a varjúk voltak éleslátók, még csak meg sem közelítettek. Madárijesztő koromban legfeljebb csak fagyoskodtam. De nem hagyott nyugton a varjúfogás. Ismereteim szerint senki sem fogott még élő kézzel varjút, kivétel, hogyha a fészekből kis fiókákat szedtek ki. Nekem kellett egy százéves varjú, a repülés minden tudományával. Egy rettenetes téli havazás után, amikor közel méter magasan lepte el a hó a téli világot, megfigyeltem, hogy milyen nehezen szállnak fel a hóból a varjak. Eljött az én óráim. Elbújtam a hóban s vártam a varjúrajok leszállását. A legközelebbi varjút, miközben a puha hóban szárnyával vergődött, ügyesen elkaptam. De akkor már a varjúfogás kapzsisága megejtett, hogy jó lenne akkor több varjút is elfogni. Az elfogott varjút öcsém kezébe nyomtam, hogy el ne engedje, én meg rohantam a többi varjú után. Egyszer csak nagy sikítás, az öcsémet a varjú orrba vágta, eleredt az orra vére. El ne engedd! Kiáltottam, véred még marad és nagy diadallal öcsém vérével megérkeztünk otthonunkba, ahol véresen, én diadalmasan az emberiség történetében új korszakot nyitva, hogy a varjúmat mindenre megtanítom. Hát a család se köpni, se nyelni nem tudott, és gyerekszobámba beengedték a varjút. De a varjú nem hatódott meg a nagy kitüntetésen, összevissza röpködött, mindent levert még őrangyalunkat is az ágyunk felett, gyorsan kellett döntenem, hogy kalitkát kell neki csinálni, egy szörnyű kalitkát összeeszkábáltunk a varjúnak. De a szép szobánk és szép bútoraink között ez úgy festett, mint egy istenítélet. Ráadásul az etetés sem ment egyszerűen, mert amikor két lécs nyílása között nagy kukoricaszemet és diót nyújtottunk be, a varjú a körmünkre koppantott, ezzel kifejezte a teljes megvetését. Amikor meg beszórtuk a kukoricát meg a diót, hogy kedvére válassza ki, akkora kopácsolással verte szét a diót meg a kukoricaszemet, hogy az egész ház visszhangzott. Nővérem és anyám, mert mindig a nők döntenek először, kiutasították varjút. Először ellenkeztem, de a túlerő győzött és a legdiadalmasabb ügyességem első tanúját visszaadtam a nagy természetnek. De most én is úgy jártam, mint a két falusi, ki a vásárról hazamenet megette a békát. A két falusi hazafelé ment a vásárból, egyik vezeti a tehenet, s másik meg dicséri a szép állatot. Egyszer csak a tulaj: ha megennél egy békát, neked adom a tehenet. Erre a másik fog egy békát, megeszi most már ő vezeti a tehenet. Látván a másik szomorúságát, gyomrában a béka-keservet, miért legyen neki könnyebb a békaügy, azt mondja neki, visszkapod a tehenet, ha megeszel egy békát. Mit volt mit tenni, megette. Mind a kettő gyomra forgott. Végre az egyik kinyögte: miért is ettük meg a békát. Hát így jártam én is, miért fogtam én varjút kézzel. Sok évvel később a Rákosi érában a kitelepítés korszakában, amikor farmot létesítettem szárnyasoknak, rengeteg veréb ellepte és elette a kiscsibék elől az étket. Spekuláltam, hogyan lehetne elriasztani őket. Elhatároztam, hogy a régi gyerekügyességem szerint elfogok egy verebet, színes szalagot kötök a lábára, aztán elengedem a többi veréb közé, hogy elriassza a többi. Elfogtam egy verebet szintén kézzel, lábára kötöttem egy kétméteres színes szalagot, és elengedtem. Most ahelyett, hogy elrémültek volna a többi verebek, a kíváncsiságuk még több verebet hozott az udvarba és a szalagos veréb mintegy királynő fogadta a többi hódolatát. No így jár az ember a madarak lélektanával. De az emberi lélektan sem egyszerűbb.

Áhítat, tudás, a kaland s az ügyesség kaleidoszkópjában egy gyerekkori teljesítményem állt a csúcson. Az evangélikus temető dombjáról a ródlipályán lefelé a cigánytelep távához: a téli gyerektalálkozások színhelye és öröme. A ródlipálya kijegesedett és még voltak gödrei és hajlásai és elég meredek volt. Szánnal, ródlival élvezetes volt lezúgni ugratva, s a tó jegén elúszva. Egyszer csak elhatároztam az őrangyalommal együtt, hogy ezen a ródlipályán korcsolyával lerohanunk. A gyerekekkel, mert mind bátrak voltak, fogadásokat tettünk, hogy ki tud lemenni a korcsolyával elesés nélkül. Rendkívüli ügyességet kívánt. Főleg az ugratóknál a korcsolya orra ne akadjon a pályába. Hát ezt a cirkuszi mutatványt egyedül én tudtam bemutatni. Olyan büszkének éreztem magam, mint egy olimpiai bajnok, akinek játsszák a himnuszt, és nyakába aranyérmet akasztanak

De hát, van egy Schiller ballada, amit akkor fordítottunk németből „Das Lebens ungemischte Freude war noch keinen Irrdischen Zuteil”. Így jártam én is. Szüleim is. Apám becsületessége is. A polgármester korrupciós ügyei eltávolítottak bennünket a vágóhídról. Odalettek anyám szép virágai. Az egész vágóhídi intermezzo. Engem nem is bántott volna, hogy kikerültünk Homokorra a villánkba. Anyám virágai szépek voltak ott is, gyümölcssei csodálatosak ott is, mi kellett hát a boldogsághoz? Hurcolkodtunk, és én boldogan vittem a négy kutyámat. Igen ám, de a városi Tanács úgy döntött, hogy a kutyák nem az enyéme, hanem a vágóhíde. Szinte fundusok. Persze engem nem is kérdeztek a kutyákról, csak mindig a rendőrséget. Apám, Anyám idegére ment ez a kutya herce-hurca, s úgy döntöttek, a kutyákról le kell mondanom. Gyerekszívem nem fogadta el a döntést, és hosszú időre megszabta az antipátiát a kisvárosi igazságszolgáltatással szemben. Nem volt egyszerű a szüleim, meg a Városi Tanács döntését elfogadnom. De még a kutyáim sem fogadták el. Ott vártak minden nap aranyosan négyen a ciszter gimnázium bejárata előtt, és ha van kutyaboldogság, az övéké az volt, amikor megláttak. Boldogan mentünk mi át a réteken, vasúti töltéseken, s akkor vissza kellett zavarnom őket. A kutyák azt hitték, hogy ez csak játék. Elrohantak, s aztán visszajöttek. Csak amikor megéreztek, az elszakadást, egyre szomorúbbak lettek. Megismétlődtek ezek az elkergetési jelenetek, amelyben az én szívem vérzett, a kutyák meg búskomorságba estek és kettő megveszett. A sintérek kivégezték őket. Én még imádkoztam értük, némi lelkiismeret-furdalással, hogy eddig nem is gondoltam rá, hogy kutyáért is lehetne imádkozni, hiszen az állatoknak is van védőszentjük. Ilyen bajba kerülhetnek érdemük és ártatlanságuk mellett is. A kutyasors így lett emberi sors is.

A kutyák elvesztése után nem könnyen nyugodott meg a lelkiismeretem. Ez a kutyasors éjszakánként könnyekre fakasztott. Nem akartam mások előtt sírni, hát éjszakánként kedvemre sirattam a kutyáimat. Valódi könnyek, valódi keserűség, valódi igazságtalanságok. Gyerekkori olvasmányaim között is két főhőst sirattam így párnán, az egyik Dózsa volt, a fekete király, akivel teljes sorsközösséget vállaltam, a másik egy kis árva gyerek, aki a győri csata után a győztes franciákhoz szegődik dobosnak, és végigjárja az orosz hómezőket, minden szenvedéssel, kutyájával együtt. Valójában itt elszakadtam a magyar kisvárosoktól. Úgy néha-néha figyeltem a szüleimet. Nem panaszkodtak, nem ítélték a városi vezetőség felett. Amikor már az újságok szellőztették a botrányokat, lefolytatták a pert, ők is úgy vállalták a sorsukat. A korrupció úgy jelenik meg a valóságban, minden korban, mint a mesebeli hétfejű sárkány, s az valójában sárkány is, meg hétfejű is. Amit a szüleimtől, a nehéz helyzetükben – hiszen nővérem és sógorom, akiket elindítottak a kereskedelem útján – kétszer is tönkrementek, adósságaikat szüleimnek kellett fedezni, és valójában a sorsok, szenvedések, bizonytalanságok sorozatában azt mutatták meg, amit a nagy gondolkodó Sören Kierkegaard akadémiai székfoglalójában meghatározott:

„Mi teszi az embert nagygyá, a teremtés koronájává,
mi teszi kedvessé az Isten előtt?

Mi teszi az embert erőssé, mindennél erősebbé?

Mi teszi rendíthetetlenné, keményebbé, mint a szikla?

Mi teszi lággyá, finomabbá, mint a viasz?

Mi régibb mindennél, mint a szeretet?

Mit nem ragadhatnak el tőlünk,

amikor már mindent elragadnak?

Mi az, ami vigasztal, amikor vigasztalhatatlanok vagyunk?

Mi az, ami hűséges akkor is, amikor mindenki megcsal?

Mi marad meg, amikor minden elenyészik?

Mi ad hangsúlyt az angyalok beszédének?

Mi teszi az egyszerű szavakat is bölcsességgé?

A szeretet.

A szeretet.

A szeretet.

A szeretet.

A szeretet.

A szeretet.

A szeretet.

Még a szegénységet, még a küszködést is mi teszi igazán gazdaggá? *A szeretet.*

Mi nem változik, amikor minden változik?

A szeretet.

Csak az igazi szeretet nem változik.”

Legkedvesebb imádságai

Xavéri Szent Ferenc imája, Benedictus, Magnificat, Te Deum, Szűz Mária antifónái, Zsoltárok, himnuszok, fohászok, könyörgések.

Legkedvesebb imádságai, amelyek éppúgy, mint írásai, beszédei egyben hitének rendíthetlenségéről, lelkének szépségéről és tisztaságáról is vallanak.

Xavéri Szent Ferenc Imája:

Ó ISTENEM,
szeretlek téged forrón, mélyen,
nem mert a kárhozatos szörnyű éjjel
örök tűzbe vetsz, ha elhagylak;
vagy mert egednek ékességét,
szent örömben úszó angyali zenéjét
ígéred nékem szárnyaid alatt.

Hanem mert a kereszten karjaid kitártad,
emberi szívemet Szívedre vártad,
rútul kiszögezve, jaj, felém hajoltál
vérfutotta arcod forró tüzes oltár!
Bűnömért viselt el szörnyű ékességet.
Meg nem állottál a gyötrelmek mezsgyéjén:
átmentél az éjjek szörnyűsége éjjén, gyalázat és szitok,
lélekhóhérok s gyötrelmekárpitok földtek,
kísértek, jaj, az utolsó szóig!
Rettentő mértékkel méred szeretésed!
Ó, hadd legyek, én legyek könnyező vetésed,
Ó, hadd legyek, én legyek a te aratásod,
Míg gyötrelmeiddel lelkem földjét ásod.

Szeretlek, szeretlek, nem mert megmentettél,
hanem mert a vérig, halálig szerettél.
S amint te szerettél, szeretlek most téged,
életem és lelkem elkínálom néked.
Szeretlek, szeretlek, te vagy a Királyom,
Istenem, Mindenem, örök Mennyországom.

Prohászka Ottokár

Középkori imák:

Isteni Mester, add,
hogy másokat vigasztaljak és ne a magam számára
keressek vigasztalást;
hogy másokat megértsek és ne a magam számára
keressek megértést;
hogy több szeretetet adjak másoknak,
mint amennyit a magam számára várok.

Hiszen
amikor adunk, akkor kapunk igazán;
amikor elfelejtjük magunkat, akkor találunk igazán magunkra;
amikor megbocsátunk, akkor nyerünk igazán bocsánatot;
És amikor meghalunk, akkor támadunk örök életre.
Amen.

Uram, tégy engem

A Te békédnek eszközévé! Add, hogy:
ahol a gyűlölet tombol,
oda én a szeretetet vigyem,
ahol a bűn uralkodik,
oda én a megbocsátást vigyem
ahol a viszály szertehúz,
oda én az egységet vigyem:
ahol a kétség tétovázik,
oda én a hitet vigyem,
ahol a reménytelenség csüggeszt,
oda én a bizalmat vigyem,
ahol a szomorúság fojtogat,
oda én az örömet vigyem,
ahol a sötétség rémít,
oda én a világosságot vigyem,
Uram, tégy engem
A Te békédnek eszközévé!
Úgy legyen.

A kis farmer – diákévek

Fehérvárt akkoriban mocsárvilág vette körül. A végtelen nádasok, végtelen mezők az őszi esőzések és tavaszi hóolvadások után végtelen tengert alkottak, és az abban élő vízinövények, bogarak, szárnyasok nagyon lekötötték [János érdeklődését]. Minden idejét a mocsárvilág tanulmányozásával tölti. Télen korcsolyával felfedező utakra mehetett. Amundsennek, Scott kapitánynak képzelhette magát. Áhítat, tudás, kaland, ügyesség, mind szerepelnek a gyermekkori kaleidoszkópján.

Már kisgyermekként elhatározta, hogy önállóságra adja a fejét. A megvalósításban valami isteni sugallatra várt, ami egy vasárnap délután meg is érkezett. Összedobolták a városka gazdáit, és a bankok tulajdonában lévő földeket egy évre árendába bocsátották. „Hej, ha én is közöttük lehetnék” – sóhajtott a kisfiú – mint Toldi a vitézek láttán –, de neki összesen csak két ezüstpengője volt, amit a kanonokoktól kapott krajcárokból gyűjtött össze, ez volt a ministránskeresete. Ezzel ott settenkedett az árverezők között. Fogytak a rétek, a földek, a gazdák licitáltak és véget ért az árverés. Ő odalépett a banktisztviselőhöz, és megkérdezte: „Hogy a gödröket és árokpartokat nem árverezték el, nem adnák-e neki az ő két pengőjéért.” „Mit kezdesz te azokkal, szegény gyerek?” „Majd megmutatom!” – mondta ragyogva, és úgy is lett. Józsúének érezte magát, aki az ígéret földjére lépett, határtalan tenni akarás és öröm töltötte el. A kis kertész szállította a legszebb hagymát, babot, borsót a fehérvári piacra. A kertészet után jött az állattartás, malacokat, tehenet gondozott. Népszerű lett, mint tejárus. Gyerekkori apró csínytevések, és lázadások után megfogadja, hogy Édesanyját sohasem fogja megbántani, csak örömet fog szerezni neki. Ez elkísérte egészen a haláláig.

Az 1932-es év nyarán befejeződött fehérvári tartózkodása a ciszter gimnázium IV. osztályának elvégzésével. A budapesti Madách Gimnáziumba iratkozik be, ezzel megkezdődik a négyesztendős pesti életszakasz. Ezek a diákévek nagyszerű és lebecsült munkára is kényszerítették, mert a Festetics-palotának viceházmesteri munkáit vállalta, ami nem kis fáradtság volt. *Édesanyja úgy engedte Pestre, hogy neki irgalmat és szeretetet kell gyakorolnia.* Erre a legjobb erénygyakorlatnak mutatkozott reggelente – 5 órakor – segíteni az öreg házmesterének a szemét fölrakásában a szállítókocsira. Amikor ezzel a munkával végzett, rohant a vásárcsarnokba, segíteni, kipakolni a nővéreék üzletébe, zöldség- és gyümölcskereskedésébe. Mindezek csak ugródeszkák a szellem és a lélek kibontakozásához, mert a Madách Gimnázium a szellemi kibontakozás nagy műhelyévé vált számára. A lelki kibontakozás a Mária utcai Jézus Szíve –, valamint az Üllői úti Örökimádás templomban indult meg.

Lázadásra készítette, amikor a VIII. osztályban, az egyik tárgyból nem kapta meg a legjobb jegyet. Igazságtalanságnak érezte, és amikor kihívták felelni, dacosságból nem válaszolt. Aztán a sok rossz jegy után egyik katolikus ünnepen beült az egyik zsidó osztálytársának történelemórájára – nekik azon nem volt kötelező résztvenni – sakkozni, a hátsó padba. Az óraadó tanár észrevette, és a sakkfigurákkal együtt lekísérte az igazgatóhoz, mondván: „Hogy ezt csak kicsapással lehet megtorolni!” Zibolen igazgató úr csendes lelki finomsággal hallgatta végig a történeteket. Másnap délelőtt megjelent Édesanyja: „Na fiam most megkérdezem a tanáraidtól, hogy milyen gyerek vagy?” Megfordult vele a világ. Éppen csak kezét csókolt Édesanyjának, mondván, hogy sietnie kell. Mit is mondhat a rossz diák?... Úgy érezte, hogy gyorsan megmondták neki, milyen haszontalan volt, és azonnal hazament. Ő viszont nem mert hazamenni. Megkerülte a fél várost, a Nemzeti Múzeum kertjét, végigtanulmányozott minden kirakatot, és a világ még mindig nem dőlt össze. Nem mert hazamenni. Aztán mégis eljött az este, sötétség és éhség. „Most már mégis csak elmegyek bocsánatot kérni Édesanyámtól!” Valami szörnyűségre számított, aztán kinyílt az ajtó és

Édesmama röpillt felé és mindjárt elmondta, hogy a tanárok gratuláltak neki, hogy jó gyereket nevelt, a tanulmányai ellen semmi kifogásuk nincs. Legjobban az osztályfőnöke dicsérte meg. Most összeomlott. Semmilyen kínzás sem viselte volna úgy meg, mint a jóság és a szeretet. Először nem is értette, hogy mi vezette őket erre a jóságos bírálatra. Ekkor elhatározta, hogy Édesmamának ezentúl még több örömet szerez. Az ügy lezárásához tartozik még, hogy tanárai figyelemmel kísérték a későbbi tanulmányait is és lelkesítették, ezzel is segítve a szellemi élet teljes kibontakozását.

Ezen diákévekben a tanítás szenvedélye is igen nagy szerepet játszott az életében. Tanárai mindenfelé ajánlották, a módszerei is ajánlották, a jó eredményei után egyre több helyre hívták. Gazdag zsidó gyárosok és elszegényedett arisztokraták gyerekeit tanította. A Milánói Scala egyik híres énekesnője is rábízta a Budapesten nevelt kisfiát, aki hűségesen követte minden útján, gimnáziumba, templomba, nyíllövészetre, ami ezidőtájt vált szenvedélyévé. Sokat tréningezett és reménykedett, hogy ebből a számból is fognak olimpiát rendezni.

A vakációk hazavitték Fehérvárra, és ott a kisgazdasága kemény feladatokat rótt rá. Édesapa minden nyáron aratásokat vállalt, mert meggyőződése volt, „Hogy minden munkát el kell végezni, amit elvállaltunk!” Hatalmas rendjei után neki kellett a markot szedni és összekötni a kévéket. Ezek az aratások nagyon megedzették, nemcsak a nap heve ellen, hanem az emberismeretben is. Volt olyan eset, amikor két napig nem ettek semmit, és nagyon örültek annak a forrásnak, melyet egy rét közepén találtak, mert a környező tanyákon, ahol tejet, tejterméket akart vásárolni, javítóból szökött gonosztevőnek nézték a Madách címeres sapkája láttán és nem voltak hajlandók eladni nekik semmit. A második nap után annyira elfáradt, hogy hanyattfeküdt egy orosz katona sírhantján, és mondta az apjának, hogy ő nem megy tovább. Édesapja megfogta a kezét, és azt mondta, „Hogy egy férfinak mindig vállálnia kell azt, ami tovább visz. Mit gondolsz, az orosz, vagy a jugoszláv fronton mit és hányszor kellett végigszenvedni, majd meglátod Anyád milyen lagzival vár. Ezt a két napot felejtse el, hiszen annyi mindent kell elfelejteni, hogyha a békét meg akarjuk őrizni.” És apámnak mindig igaza volt. Kevés szavával, hallatlan munkabíráásával nem mondott soha felesleges, bántó szót.

Ezekből a nyári mezőgazdasági munkákból hazafelé jövet a fehérvári maroshegyi futballpályánál már várták a régi barátok, hogy megalakítsanak két futbalcsapatot és játszanak egy meccset, mert ez is nagy szenvedélye volt. A régi futballtársai, akik kapitánynak ismerték el, később nagyhírű futballisták lettek. (A játékosból később néző lett, és a sportközvetítések figyelemmel kísérése legkedvesebb szórakozása maradt élete végéig. Kórházi tartózkodásának utolsó napjaiban indult a 2002-es futball-világbajnokság, amit a televízió is közvetített. Olyan nagy érdeklődéssel és tágra nyílt tekintettel követte a mérkőzések eseményeit még ezekben a napokban is, mint korábban mindig.) Így teltek el a nyarak, egyik a másik után. Megismétlődtek a kévékötések; finom ujjából kiserkent a vér, megint csak futballozott. Ha minden megy, akkor még terheljük egy kicsit a testi erőnket. A Széchenyi-birtokra munkásokat kerestek a dinnyések mellé, jelentkezett tehát napszámosnak. A dinnyések által leszedett dinnyét kellett összehordani, kocsira rakni és elszállítani. Ránézett a szlovén dinnyés – kinézte belőle az értelmet –, és azt mondta, hogy megtanítalak a dinnye titkaira. El is magyarázta valamennyi titkát a különféle dinnyéknek. Utána kipróbált, mondjam meg, hogy melyik dinnye milyen. Én pedig szedtem a mérhetetlen dinnyeföldeken a dinnyét, és hordták utánam a többi napszámosok. Fizetéskor mondja az én szlovénom, hogy kifizet dinnyében. Én örültem neki, kapva kaptam az alkalmon, nem gondolván végig, hogy a dinnyét haza is kell szállítani, mert azt már nem vállalta a dinnyés. Dinnyét szállítani a legnehezebb, ha nem lehet kocsira rakni. Miután kukoricaszárat tudtam tolni, másfél mázsát a tragacson, hát rám maradt a tragacsolás, a dinnyeszállítás. Szóval hazaszállítottam a dinnyekeresetemet, és elújságoltam nagyapámnak, hogy meglepem őket a keresetemmel. Nagyapám egyre mondta, „Kis szolgálom el ne számítsd magad, mert megbűnhődte a

szállítással, de az eladás se könnyebb, te én még egy tehenet sem tudtam eladni rendesen a vásárban, a dinnyét még kevésbé veszik.” A dinnyével megtöltöttem a nagy pincéket, jó hőmérsékletre lehűtöttem a dinnyét, aztán árulni kezdtem, kiírtam olcsón a dinnyeárat, és néztem a vevők után. De nézhettem én, senkinek sem kellett a dinnye, mert az uradalmi dinnyések előzőnlötték a várost, kocsiról árulták a dinnyét, s ott maradtam a dinnyéimmal. Majd gondoltam, hogy elajándékozom, de ezen se nagyon kaptak. A végén megették a disznók, egy fillér keresetem nem volt. Egy előnyöm maradt, hogy sokáig még értettem a dinnyeszedéshez.

A fehérvári nyarak után szinte örök színházjárásnak tűnt a budapesti diákélet. Annyi jegyet kaptam a Zeneakadémiára, Nemzeti Színházba, hogy a zenei és irodalmi műveltségem kicsiszolódott. Egyik osztálytársam tanított a zenére, én meg őt a görögre. A gimnáziumi önképzőkori előadások megnyerték a hallgatók tetszését. Néprajzkutatás címén a Kárpát-medence pásztor- és betlehemes játékainak előadását valósítottuk meg olyan nagy sikerrel, hogy a Zeneakadémián rendezett előadást a Magyar Rádió is közvetítette.

A Madách Gimnázium szelleme felemelő volt kereszténységében és magyarságában is, soha nem találkoztam antiszemitizmussal, vagy fajgyűlölettel, amivel később oly sokat kellett harcolnom. Ebből az iskolából, ilyen körülmények közül hívott el a Szentlélek Úristen 1936-ban, hogy jól sikerült érettségi után és a Pazmaneumba való felvételem után valóra váltsam a gyermekkori fogadást, amit még 1924-ben mondtam Édesanyámnak, olyan akarok lenni, mint Fehérvár püspöke.”

Bécs, Diakonátus. 1936–1940

1936. Bécs, Diakonátus. Szociális Kör elnöke vagyok. Három világrend, áttanulmányozom és döntök a Hivatásrendiség mellett. Keresztény utópia.

„Bécsbe egy érettségi siker is vezetett. A magyar irodalom írásbelije „A Magyar Irodalom Vitái” jól sikerült, és bekérte a Minisztérium is. Történelemből Könyves Kálmán volt a tétel, egy középkori kódexből latinul idéztem, amit Könyves Kálmánunkról dicsőítőleg leírtak. A görög írásbelim is ékezet-hibátlan volt, számtan, fizika, megkaptam az írásbeli tételt, és amíg a másik három társamnak szintén kiosztották, addig én benyújtottam a végeredményeket. A szigorú érettségi elnök a köszöntésemre azt válaszolta „Szeretném megszorítani annak a magyar édesapának a kezét, aki ilyen gyereket nevelt.” Nem is sejtette, hogy engem Anyám vert és nevelt. A hittanárom mindjárt beajánlott a Pazmaneumba is. A lelkeségem ferences volt és jezsuita a velejéig, ahogy Édesanyám e két rendet a szívembe plántálta, mint a virágait és gyümölcsfáit szokta, egyszerűséget, szegénységet a ferencesektől, tudást és felelősséget a jezsuitáktól. Sikerült a felvétel és diszponáltak Bécsbe a Pazmaneumba. Akkor nagyon sokan, százával jelentkeztünk, kispapnak, és csak a jeles éretteket vették fel. De még a felvetteknek is álma volt Róma, Innsbruck és [Leuven] után Bécs. Hát vonzó volt Pázmány szelleme, de a pazmanita egyházfő szelleme, neve és rangja egy volt az intézetével. A bécsi egyetemnek is megvolt ugyanaz a rangja.

Édesanyám egyidőben felvetetett Shvoy püspök úrral a fehérvári szemináriumba. Nagy örömmel újságolta, hogy sokszor szeretne látni kispapi reverendában vasárnaponként a bazilikában, ahol annyit ministráltam, s neki annyi öröme telt benne. Anyám örömét nem akartam elrontani, a dilemmám: hogyan ismerjem meg akkor külföldet, és hogy készülök a magyar jövő felé? Miután idegen nyelveken leveleztem külföldi diákokkal, megismertem egy, a magyarsággal ellentétes világot, vagy úgy is mondhatnám, hogy egy magyarság felett álló Európát, családok gazdagságát, de még ajánlatait is. Külföldi családok szívesen láttak volna az ottani főiskolán.

1936-ban utolsó évem arattam Édesapámmal, s akkor elmondtam neki, hogy annyit akarok tudni, látni és tervezni, amennyit Európában más népek ifjúsága. Én még Pesttel szemben is fogdának érzem Fehérvárt, de Béccsel szemben Fehérvárt még inkább. Megkértem Édesapámat, hogy most nyerte meg számomra Anyám szívét, hogy engedjen külföldre tanulni. Aratás, rettentő nyári hőség, pacsirta énekelt felettünk. Valami homályos buzgóság lelkesített, hogy valamit tenni a hazáért, a becsület, vallásosság mellé, tudást is ajándékozni az Egyháznak. Ez minden emberi bontakozásnak descartes-i korszaka. Gondolkodás, nagykorúság, tudomány végtelenjébe szállni, ez akkor nekünk nagyobb csoda volt és nagyobb álom, mint most az űrhajózás a mai nemzedéknek. Az én nemzedékem akkor tanulásban vállalkozott mindenre, és fel is készült mindenre. Szomorú, hogy ilyen lelkesedést is el tud sodorni a diktatúrák kora, a háború és a háború utáni rendeződések.

Apám Édesanyámat megnyugtatta, szinte elkért tőle, „Engedd kedve szerint, hadd tanuljon tovább”. Ekkor mertem megmondani, hogy felvettek Bécsbe és küldték a listát is, hogy mit vigyek magammal. Anyám gondosan kistafírozott, gazdagon, előkelően és ízlésesen.

Együtt vonultam be a regrutákkal. Én civilben, de feltűnt mellettem egy kistermetű, öntudatos kék reverendás kispap, harmadéves pazmanita, hát a fehérmegyei összetartással megbarátkoztunk és bevezetett a kispapi élet, egyetem, és a kirándulások ígéreteibe. Ő vitt el a Pazmaneumba, nagyon hálás voltam neki érte.

A szemináriumi élet tiszta angyali élet, szigorú rend, áhítat, aszkézis és tanulás kánonjaival. A bécsi egyetem polgárai lettünk, igazolvánnyal, biztosításokkal, kedvezményekkel, előjogokkal a fakultásokon, a könyvtárban és a járműveken. Az előadások az egyetemen német nyelven folytak, ami hozott némi félelmet, mert bár sokat olvastam németül, a dialektusokat nem ismertem. A kezdeti beilleszkedések hoztak némi bonyodalmat. *Édesanyám, amikor útnak indított szép anzugjaimmal, két dolgot a lelkem alakulására bízott: akármit tanulok, vagy tanítanak, az irgalmat és a szeretetet über alles, minden felett legszentebbnek őrizzem, mert az emberiségnek épp úgy, mint Egyházunknak e kettőre mindig szüksége lesz, hisz ebben a kettőben van a jövője is, meg a mennyországa is.* Édesanyám gondolt az én szertelen futball-szenvedélyemre is. Megfogadtatta velem, hogy soha többé ne futballozzam. Mit tesz a jó fiú, hát én megfogadtam. Igen ám, de az egyetem sok erős fiatalból is állt, tornateremből, egyetemi sportpályából is. Párban jártunk az egyetemre és a párom Patrik Jóska jó futballista volt, s kicsalt egy futballmeccsre. Miért ne mutattam meg, hogy mit tanultunk Fehérváron futballból, de a meccs első negyedórájában elestem, a térdszalagom elszakadt. A játék hevében nem is vettük elég komolyan, s mivel nem hangoskodtam, pedig rettenetesen fájt, bedagadt, a mentők bevittek a Centrál Hospitálba. Derékig gipszbe raktak, és két hónapig nézhettem a szemközti ház párkányán a galambokat, akiket szelídnek mond Jézus ajka. Kiismertem a galambok csalfaságait. Anyám írja hetenként az aranszegélyes leveleiben a kérést, hogy mikor írok már neki valamit. Ott fekszem gipszben, Anyámnak tett ígéretemnek megszegésével és büntetésével, hozzá elég erős lelkiismeret-furdalással. A kispaptársak látogatáskor vidámsággal deklarálják, hogy én milyen szerencsés vagyok. Szerintük biztosítási rekordot érek el, a térdemmel két hónapig nem tudtam egyetemre járni. Keserűen és reménytelenül hallgatom őket. Csak azt válaszolom: Még jó, hogy koporsóba nem raktok, hogy a biztosítási rekord még nagyobb legyen.

Két hónap után járni tanulok. A biztosítónál, a bankban azt kérdik tőlem, életemben először és utoljára, hogy milyen valutában óhajtom és milyen címletekben az összeget? Fordult velem a föld és a bank. A sok pénzt könyvekben láttam egyszerre, amiket vásárolhatok, szóval egy kis könyvtár képe vízióként felragyogott előttem, és még a könyvek súlyát is éreztem. A pénzöröm után jött az első kollokvium filozófiából. Kispaptársaim az előadások anyagát mindig elhozták, így készülhettem is. Platónból, Arisztotelészből, Szókratészből még VIII. gimnazista koromban sokat fordítottam, és sokat meg is tanultam kívülről. Hát a kollokvium, ahol elsütöttem minden görög tudásom, Pohl professzornak nagyon tetszett. Elújságolta Kanclei direktornak, hogy egy görög – magyarra akadt. A kitüntető bizonyítványt elküldtem Édesanyámnak, s megírtam, hogy kisebb baleset ért, de a körülményekről majd élőlőszóval. Gondoltam, nem keserítem, ha pedig majd egészségesen lát, éppúgy nem fog neki fájni, mint az Úr Jézus szavai szerint az anyáknak a szülés, ha szívére szoríthatja magzatát.

Így indultam el a tudomány felé. A Szentírást elemeztük héberül, latinul, görögül. Többnyire protestáns kiadást használtunk. 1938-ig az Egyetemi Könyvtár nagyszerűen szolgált ki a professzorokkal együtt. Mindent elolvashattunk, mindent megkérdezhettünk és professzor és hallgatók között nem volt akkora különbség, mint azidőtájt Magyarországon, hogy egyetemi tanár olyan megközelíthetetlen volt, mint a zsidóknál a szentek szentélye. Az Anschluss után üldözött professzorokkal találkozhattunk, szerzetesrendek nagy egyéniségeivel, s magával az európai ifjúsággal is. Akik között voltak konvertiták, akik már tengeralattjárón, vagy repülőgépen, mint katonák megkapták a német vaskeresztet és visszaküldték azt kardjukkal együtt Hitlernek, nemegyszer az életükkel fizetve érte.

A könyvek, emberi tragédiák, a nagyszerű hősiességek úgy szívódtak belénk, mint a lélegzetvétel. A Türkenschanz parkban találkoztam egy tudóssal, Szentírással a kezében, talán éppen menekülve Magyarország felé, mert akkor sokan menekültek Magyarország felé,

s azt mondta nekem, a kispapnak: „Milyen boldogok maguk, hogy nem kell ötven évig annyit küzdeni a hitért meg az igazságért, mint amennyit én küzdöttem. Most találtam meg Jézusom, s nincs nagyobb boldogság, mint az Evangéliumot olvasni!” Így a tudós. A Hitler elől menekülő jezsuitát a híres Muckermennt mi rejtegettük, és mentettük át. A szociológiát Johan Messner tanította, az ő előadásai számomra kinyilatkoztatások voltak az új társadalmi rendről, amely azóta se valósult meg: Die Berufstamdische Ordnung (hivatásrendiség), neki is menekülnie kellett Londonba. Előadásait meghallgatták ugyan, de hivatásrendiségből alig valósult meg valami, s ami haladást próbált Portugáliában, az is szégyenbe fulladt. A szociális igazságosság pusztába kiáltó szavát XIII. Leó pápa kiáltásai, Kettler püspök írásai és Prohászka püspökünk írásai és küzdelmei [jelentették]. A világ pedig haladt a gyökértépett és minden támadással szennyezett feudalizmusba, s a proletár szenvedélyekre épülő kétfajta diktatúrára, nemzeti és nemzetközi szocializmusra. A Pazmaneumban volt szociális kör, ahol megvitathattuk a társadalmi problémákat, Messner előadásait. Egyik leglelkesebb elnöke, ennek a körnek Szakos Gyula volt, a későbbi fehervári püspök, proházkás szellemben, s tőle én vettem át az elnökséget a szociális körben. Kispaphoz imakönyvek is tartoznak, és Missale a leglényegesebb. Édesanyámtól kaptam egy aranymetszésű, bőrkötésű, japán papírra piros-fekete betűkkel nyomtatott tridenti Missalét, és ezen a kiadáson kívül egy belga kiadású Missalét. Szinte egész papi életemre meghatározta a szentmise dogmatikai történelmi és liturgikus adottságait. Ezek mellé felsorakozott Szunyogh Xavér Missalé-ja is, ugyanolyan bencés szellemmel, és az ő liturgikus irányzatát egyik osztálytársunk még művészetével és fordításaival is szolgálta, amikor Szunyogh Xavér börtönben volt.

Az imakönyvek galaxiája mindenkor a Vatikáni kiadás volt jóváhagyott fordításokkal is. Egy imakönyv egyedülálló naprendszere az imakönyvkiadásoknak, ez pedig Godin imakönyve. Már a formátuma is mintha csak zsebkönyvnek készült volna, a japán papír lehetővé teszi a vékonyságát. A liturgikus színek, a liturgikus évnek megfelelően jelennek meg, hivatalos színben a liturgia szent szövegei, de illusztrálva az irodalom, a művészet, tudomány tiszta istendicsőítésével, s ami engem megragadott: az *Ita missa est*, 265 foglalkozás szinte pillanatfelvétele, amire a szentmise örök Főpapja kit-kit elbocsát, küldetésre minden emberi tevékenységben. Ezt az imakönyvet a francia Missalé-val együtt sokszor adtam kézről-kézre, értelmiségieknek, főleg tudósoknak, művészeknek, s a lelki hatás felér a legjobb katekézissel.

Tanulmányaimat 1936-ban kezdtem Bécsben, s 1940 karácsonyára befejeztem azzal a gyorsítással, hogy három szemesztert végeztünk egy év alatt és három szigorlatot is letettem az utolsó évben, a berlini Unterrichts Minisztérium engedélyével.

Pappá szentelés – Reminisztenciák

1940. Pappá szentelés, újmise. Dorog, német falu káplánja.

A szentelésünkre meghívott Innitzer bíboros drámáját is megéltük, amikor meghívtuk pappászentelésünkre. Előtte való nap 1940. dec. 13-án megrohanták az érseki palotát a Nemzeti Szocialista Ifjúság papjait, kihajították az ablakon, mindent összetörtek, összetételtek és úgy mentünk fel a bíboroshoz, hogy a följáró angyalai összetörve, kápolnája feldúlva, egyes-egyedül tán az apostolok lehettek többször ilyen helyzetben. 1940. december 15-én szentelt hármunkat Innitzer bíboros Fábián Jánossal és Körmendi Bélával a Pazmaneum kápolnájában. A primiciámat is ott tartottam, Koós professzor énekelt és orgonált, a jezsuita tudós Jungmann volt primiciám szónoka és jezsuita teológusok énekelték a miseszövegeket. A német és más nemzetiségű teológus társaim többféle szerzetesrendből áldozatai lettek a háborúnak, hisz bevonultatták őket mindenféle frontra. Láttam és csodáltam a hősiességüket, hisz a német szerzetesrendekből, de világi papságból is 25% lett áldozat, vagy vértanú.

Reminisztenciák (Visszaemlékezések)

A bécsi négy esztendő, tanulás, áhítat, a jövő álmai és a küzdelmei is. Mert a küzdelmek előre vetítették árnyékaikat, főleg az Anschluss után. Mi kispapok a zsidók mellé álltunk, hisz kispaptársaink között is voltak zsidó származásúak, méghozzá értelmiségiek, gazdagok is, messze világlátottak s európai műveltségűek, akikkel jó volt beszélgetni franciául a francia irodalomról. A három nagy nép kultúráját szerettem, németet, angolt, franciát, de úgy éreztem, hogy a három nagy nép, amely Európát és a világot forgatja, rászorul a kis bolygóira is. Dánia mezőgazdaságával, Hollandia kereskedelmével, s Svájc a becsületes pénzkezeléssel. Olvasottságom és korábbi levelezéseim egyre erősítették meggyőződésemet, hogy mi magyarok sok tekintetben történelmi büszkeségeink és állandó pátoszunk ellenére is elmaradtunk vagyunk; vagy legalábbis rászorulunk Dánia, Hollandia, Svájc erényeire. Meg is rázták az öntudatomat, holland, angol és svájci családok és szakértők, de leginkább a német jezsuiták.

Német főurak nyitották fel a szemem, hogy milyen rettentő állapotok vannak hazánkban és ez milyen következményekkel fog járni a háború utáni kommunizmusban. Én, aki a magyar szegénység útjait végigjártam kutyákkal, kapával, aratással, mindenfajta munkával, nem tudtam feszegetni az átalakulás problémáit, mert se szüleimtől, se nagyszüleimtől soha nem hallottam elégedetlenséget, és ők a történelmi gyökereinket a haza és egyház őrzésében olyan megtéphetetlennek tartották, s velük együtt én is. Mindig jobbnak éreztem még az elmaradottságot is, mint a korunk dialektikus megmozdulásai, majd forradalmai. Azt nem tagadhattam, hogy nincs minden rendjén, kevés a magyar falu, s a gyorsvonat egy órán át fut a főúr birtokán, míg egy szegény falut talál. Se a falu se a kisváros nem nyújtott egyéni kultúrát és gazdagságot, csak a megszokott vallásosságot, amely lehetett protestánsok puritán öröksége, vagy a katolikus barokk szellem a törökök után épült szép templomaival. El is határoztam, bejárom az egész világot, megkeresem a magyar modellt, ahogy egykor Julianus barát is megkereste a Magna Hungáriát. Hazám modelljét keresve és szívem mélyén őrizve nem akartam megbántani se előjáróimat, se kispaptársaimat, a magam evangéliumi szorongásaival. Hát éltem az ima és a liturgia szép miséivel. Élveztem az egyházi zene tökéletességét, de élveztem a világi zenét is.

Ifjú korom kemény munkákban edzett teste örömmel adta át magát az Eucharisztia imadására. Egész nap egyfolytában térdelve el tudtam beszélgetni Jézusommal, és vele vitattam meg paradoxonjait is, s vele beszéltem meg, hogy a Szentírás egyetlen tökéletes egzegézise az egész Szentírás s a Szentlélek kegyelme. Se szómagyarázatok, se történelmi áttekintések, se angol ásatások, nyelvmagyarázatok nem világosítják meg úgy a Szentírást, mint a Szentírás maga egész szellemével, szentségi kegyelmekkel, titokzatos Krisztusával.

Az áhítat, a jámborság és a küldetés minden motivációját megtaláltam a szerzetesrendekben. Ami zavart volna, a főpapok, aulák, káptalanok, mérhetetlen pompa, a gazdagság és gőg anakronizmusában mind elsimult a szerzetesek egyszerűbb, de nagyon művelt életszentségében. Ide vezettek mindenkor a szentjeink is; s akkor még szinte középkori áhítattal csüngtünk a szentek példáján. Hisz a nép ellenszenvét, vagy igazságszeretetét a feudális Egyházzal szemben mindig a szerzetesek vezették le. Franciskánus szegényesség, búcsújárások újjászületése nem utolsósorban a tanító rendek iskoláikkal. Hisz az egyszerű nép mellé álltak ferencesek, kapucinusok, lazaristák, szaléziak még javítóintézeteikkel is, félig-meddig elhagyott és lezüllött gyerekekkel együtt. Míg bencések, premonstreiek, ciszterek, jezsuiták a magyar értelmiséget irányították, iskoláikon, tudosaikon keresztül, addig a kolduló rendek a nép fiaiból támadt hivatásokkal át is ölelték a magyar népet. Bécsben minden renddel találkoztam, olyanokkal is, amilyenek nálunk nem voltak, pl. trinitáriusok, passionisták, vagy az SVB Páter Schmidt, aki kutatta az ősnépeknél az isteneszme eredetét. Egyetemen is találkoztunk nagynevű szerzetes-professzorokkal. A lilienfeldi ciszter katedrális gótikus ívei alatt felkerestem halottan az ott felravatalozott Schlöbl professzort, aki annyit küzdött a Szentírás magyarázataival, s önmagával is, újítva, korrigálva saját magyarázatait is. Nagyon élveztem a zsidó és a görög Szentírást és az egyházatyák kommentárjait. Nötscher professzorral fordítottam aranyaszájú Szent János műveit. Összesen kettőnkkel foglalkozott a világhírű görög professzor, készülvén elhagyni Ausztria-Németországot. Szerettem a hildesheimi kolostor nagyszerű apátnőinek és szentjeinek írásait, nemcsak az ottani román kori művészetet. Mennyit tanultam Mechtild és Gertrúd írásaiból. Prohászka fordításában itta be lelkem Xavéri Szent Ferenc himnuszát: „Dios mios y todos” (Istenem és mindenem). Világirodalmi remek mellett szerettem a konvertiták gondolatait Claudeltől a fizikus Planckig. Sőt, Uram, bocsá’, szerettem Cibelius berlini evangélikus püspök műveit a názareti Jézusról és a Szűzanyáról. Ez volt az ökumené kezdete. Csak így vezet ökumenikus út. Protestánsból katolizált teológusok gondolatait is szerettem, mert ősi vallásukról nem úgy beszéltek, mint mi magyarok. Négyszáz év ellenszenves küzdelmeiben elfogult, durva támadásokkal. Nagy egyéniségeket ismertem meg Tirolból, Bajorországból, akik később haláltáborokban végezték a hivatásukat.

A nagyon mély és nagyon szép szellemi örömök mellett megismertem megrázó élményeket is. Egy kiránduláson a Semmeringre Mária-Schutz búcsújáróhelyén együtt utaztunk pilóta-tisztekkel Wienerneustadt-ig (Bécsújhely). Ott a tisztek repülőre szálltak, jóvágású bátor fiatalok, az akkori szupermannek. Két óra múlva találkozom velük szénné égve Mária Schutzban. Közben a Semmering falába ütköztek, és mi még ott rémüldöztünk az elégett holttestek felett, egy másik repülőgép is zuhan lefelé a Semmering falról. Felnyársalja egy óriási fenyő, szinte magára tűzte a repülőgépet. A pilóta megőrült s csak annyit ismétel egyhuzamban: „Ich kann nicht hoch bringen” (Nem tudom magasabbra hozni). Az agy utolsó döntése, ezekkel a szavakkal is halt meg. A kegyhelyre ájtatos búcsújárás vezetett. Imádkoztam végre angolul a turini lepelről. Majdnem ugyanazt mondtam el, amit 45 évvel később a világ sokféle szakértői, [amikor] Róma engedélyezésével megvizsgálták ultramodern módszerekkel és műszerekkel. A turini lepel eredeti Jézus szenvedésével és sebhelyeivel, és hozzásimul minden emberi szenvedés.

Másik megrázó élményem ferences jó barátommal, Bonaventúra fráterrel – teológiai évfolyamtársam, tiroli születésű – történt. Ferences templomuk alatti kazamatákban

halottakat látogattunk. Bécs ostroma alatt 1682-83 ide temetkezett Bécs. A koporsókat egymásra rakták, mint az erdei fatörzseket. Ezeket a koporsókat Napóleon katonái – nem törökök – szétdobálták és kirabolták. A ferencesek, akik rendezni akarták a temetkező helyet, hullámérgezésben haltak meg, a babonás félelem távoltartotta a rendtársakat a rendezéstől. A koporsókból össze-visszadobálták a franciák a holttesteket. Gyűrűket, ékszereket letéptek, egy kisebb helyiségben egyetlen koporsó feküdt nyitva, érintetlenül. Rettentő látvány lehetett még Napóleon katonái számára is, megálltak e szörnyűség előtt és nem nyúltak az ékszerek után. A tetszhalott küzdelme a koporsóban borzalmas lehetett, elárulták a kéz- és lábkörmei, belevésődtek a tölgykoporsóba. Az arcon a rettenet vonásai. 1937. Halottak napján ez volt az elmélkedésem: emberi test sorsa az Utolsó Ítéletig. Kiszolgáltatva földnek, történelemnek, embereknek, férgeknek. De nemcsak a holttestek készíttetek elmélkedésre, hanem a megöregedett testek is. Maurenben 3000 eléggé beszámíthatatlan öreget zsúfoltak össze egy karthauzi kolostor celláiba, folyosóiba, templomába. Tavakkal, vízimalommal ékes kertjeiben. Míg keresztülmentem az öregek sorfalán, úgy éreztem, mint Wells regényében és filmjében az orvos, aki különös szigetén állatokat emberré operált, de az átoperált állatok fellázadtak, nekiestek és átoperálták az orvost is. Az öregek fejbeverték, leköptek, vigyorogtak, undokoskodtak. Mikor a szabadba értem, szinte összeomlottam. Hol az ember méltósága, hol az öregség bölcsessége, okossága, hol az isteni- és emberi gondviselés; minden, amit intézményesítünk, csődbe jut a családon kívül, vagy szerzetesrendek szeretete nélkül. Megerősödött bennem, hogy a szolgáló szerzetesrendekért és a család szentségéért küzdeni kell és nem más kis- és nagy közösségekért. Mert az öregség a maga összes terhével csak a családban lehet szép kifelé is és boldogító a halál befelé. Mert a szeretet átöleli az öregséget és a szenvedést, és ebben a szeretetben élni, és ilyen szeretetben búcsúzni az élettől minden ember számára fenséges.

A bombázások és haláltáborok poklát később ismertem meg. Éluard mondja: „A másvilágot magunkban hordjuk, a kozmosz pokla a föld, szüntelen küzdelmével és szenvedéseivel.” Nagyszüleim és szüleim révén mindig úgy éreztem, hogy a másvilág fényét rásugározták a küzdelmeikre is, meg a szenvedéseikre is. Így lett az életük éghez kapcsolt, nemcsak szenvedéshez kapcsolt.

Boldog és kis küzdelmes életemben, amely korán beszorított az élet küzdelmeibe, először találkoztam ötödéves kispapkoromban a Gondviselés látható csodájával. 1940 nyarán még a Lufthansa repülőin 50%-os kedvezménnyel utazhattunk, mint egyetemisták. Én is elhatároztam, hogy repülön megyek haza, s a Berlin-Bécs-Budapest-Bukarest járatra jegyet váltottam és kétbőröndnyi könyvvel megjelentem a repülőtéren. De a két bőrönd könyv közel 60 kg-ot nyomott. A személyi poggyászon kívül, 20 kg teher volt megengedve. A könyvektől nem akartam megválni, mert mindig jó és hűséges barátaim voltam, s a barátságukban sohasem csalódtam, míg emberekben igencsak sokszor. A dilemma egyszerű megoldása, hogy könyveimet visszaviszem a Pazmaneumba, s mondanom sem kell, hogy milyen bosszúsán, ahogy csak fiatal tud bosszús lenni. Bőröndjeimet felcipeltem a cellába, majd lemegyek a dohányzóba, bekapcsolom a rádiót bécsi zenére. Dán Gyurkával sakkipartit játszunk. Egyszer csak megszakad a zene, külön híradásban bejelentik: Berlin-Bécs-Budapest repülőjárat gépe lezuhant, senki sem maradt életben. Uram, Istenem! Ezen a repülön akartam utazni. Megköszöntem a kápolnában Jézusomnak, hogy életben hagyott, s hogy még terve van velem. 25 évig nem ültem repülőgépre, 25 év után a MALÉV-vel Párizsba utaztam. Visszafelé Párizsból a MALÉV-gépet órákon keresztül szerelik, ott nyugtalankodunk Párizs repülőterén s Latabár Katalin, a híres színész stewardess-lánya nyugtat meg bennünket. Hazaérünk. A következő nap ugyanez a repülőgép lezuhan, s Latabár Katalin is ott hal meg. Azóta nem ültem repülőre.

Kolostori élményeim egyik legszebbike Bertholdstein bencés kolostorában a nagyhét és húsvét liturgiája. A főapátnő Swanzenberg Benedikta, pálmalegyezővel, kódextekercsel,

amelyről olvassa a szent szövegeket, s a középkori énekkultúra szinte angyali kiadásban. Hibátlan, tiszta, gregorián énekek s egy nővér orgonajátéka főleg a zsoltárok szövegére improvizáló minden érzelmet és eseményt szinte felülmúló. Egy spanyol zeneszerző meghallgatása után ennyit mondott: „musica de los Cielos” (mennyei zene). S nem túlzott.

Cseh Sándor fiatal pappal asszisztáltunk együtt, ő lett később Apor Vilmos győri mártírpüspök titkára. Együtt asszisztáltunk, s élveztük a liturgiának ilyen átélését, de együtt éhezünk is. Mert a kolostori étkezés így festett: 1/2 12-kor reggeli és ebéd, majd 2 órakor uzsonna és vacsora, a többi az imádságé meg az éneké. A magyar étvágyunkkal majd éhen veszünk. A kolostor regulája volt, hogy a nehéz testi munkát előkelő arisztokraták leányai végezték Szent Benedek ruhájában, közöttük Károlyi és Eszterházy kontesszek, itt előkelősködhettek a tiroli, voralbergi és bajor parasztleányok. Ugyanez volt az étkezésnél is a regula, minket egy régi valóságos grófnő szolgált ki. A szigorú klauzúra miatt egy Emmausz nevű kis vadászházban éltünk, egy gyomorhajós bencés lelkiatyával. Megkértük hát Sanyi barátommal a tisztelendő sorort (nővért), hogy az Emmausz könyvtárába este helyezzen el nekünk némi komolyabb kosztot. Kerestük is a megadott könyvtárszekrényben a pótvacsoránkat, miközben Sanyi nekem a passio dallamát dúdolta, mert a passiót mi énekeltük latinul. Megadtuk magunkat a kétszersültnek. De a nagyhét közepén a bencés lelkiatya magából kikelve kérdőre vonja a mi sororunkat, hogy hol az ő kétszersültje, s mit jelent az ő szekrényében a hurka és a disznósajt. Forgott velünk a világ. Így cseréltük el az étkeket. Mennyi mindent hasonlóképpen cserél el az ember az élete folyamán! Különben ez a bencés kolostor a beyroni művészetnek, főleg Residérius páternak elképzeléseit valósították meg, művészettel is meg a liturgia megszentelésével. A matreszek között szaktudósok is voltak, és a Vulgata új latin fordításán és szövegkorrekcióján dolgoztak. Így dolgozott egy kolostor Rómának és az Egyháznak, s ezért lettek a hitlerizmus áldozatai. Ez a művészeti irány a háborúval megsemmisült.

A bencés kolostor falánál végigszenvedtem egy fiatal tanárnő kivégzését, aki a pápai enciklikát XI. Pius: Mit brennen der Sorge (Égető aggodással), áthozta a Brenneren, és német földre német kezekbe juttatta. Az SS-különítmény hazaárulóként végzett vele. Bátran, mártírhoz méltón halt meg.

Szerettem a tiroli s a steyer tájakat és erdőket. Az íróikat is jól ismertem és élveztem, pedig a tiroli dialektus elég nehéz. Egy nagyobb erdei kirándulásunk alkalmával egy töröttlábú favágóra bukkantam. A közelben se ember, se ház. A kolostor pár km-re. Hátamra vettem a szerencsétlen favágót, mint egykor Szent Kristóf utazásain a gyermek Jézusát. Bevittem a kolostorig. Onnét elvitték Grázba. Még éreztem izmaimban a régi erőt, amelyek a forró nyárban gabonaföldeken és a hosszú tragacsolásokon edződtek. De a fizikai erőt átvette a szív szolgálata. Krisztusi gyengédséggel hajolni minden emberi szenvedéshez.

Édesanyámmal, akit nagyon szerettem, egy nyáron végigjártam az ősi majorokat, falvakat, Fehér megye rétjeit s egyszer úgy nyugodtan beszélgethettem velem, hisz minden vágya volt, sokáig együtt lenni nagy fiával, akit elég korán csábítottak az utazások és a különböző önálló olvasmányok is. Úgy jártunk a nagylóki csordakútnál, erdőmajorban, Pista bátyám erdei otthonában, és erdei miliójében, hogy a fény mindent aranyba öntött és a föld mindig színes volt. A természet rendjét közösen csodálhattuk s ebben a rendben minden értelem, minden dolog között átragyog Jézus szeretete, mert átragyog minden szépségen, minden renden és örömen. Hát nem a fény szülöttei vagyunk a Szentháromságban, hát nem így adja szánkra az ígét a Szentlélek, hogy a gondolat, az igazság, az öröm mézcsöppjeit szüntelen élvezzük? Így hatol át a lélek öröme a földi tereken. *Ezek alatt a séták alatt úgy belenézhettem sokat szenvedett Édesanyámnak a lelkébe is. Ő mondta: „A Szentháromság élete bennünk örökké virágzó cseresznyefa.”* Elgondoltam, hogy kertjeinkben a százados cseresznyefák ötemeletnyi magasságban is hogy nyújtották a magyar tavasznak és magyar szemeknek milliárdnyi virágait, hát ilyen bennünk a Szentháromság élete keresztségünkől.

Egy párszor kérdést is tettem fel neki, főleg a kirívó társadalmi ellentétekre; szegénységre, vagy gazdaságra, műveltségre, vagy tudatlanságra, szóval a látható szociális feszültségekre, vagy igazságtalanságokra. *Ő mindig Prohászkaival válaszolt: „Az irgalom és a szeretet old meg mindent, testi erőnk a munkáé, az értelmünk fölépít egy más világot, s azt a más világot a lélek kegyelemben teszi mennyeivé.”*

Ahogy belenéztem az édesanyai imádság-áldozatok s vallásosság mélységeibe, soha nem találtam meg a haragnak, indulatoknak, vagy ellenségeskedéseknek a disszonanciáját, úgy láttam, hogy minden egy másik világ hitében, kegyelmeiben és áldásában tiszta dallam, mindegy hogy a dallam honnét indul, hárfából, trombitából, hegedüből, vagy gitárból, sőt még a dallamok találkozhatnak is.

Igy reverendásan utólag szégyelltem egy olyan megbántást, ami nem jutott el soha a füléhez, de én fiatal fejjel azért az édesapámnak elmondtam. 1936 nyarán Édesanyánk elment búcsút járni Máriaremetére, s mi otthon maradtunk hárman, férfiak. Én egy dicső érettségi után a fiatalság teljes öntudatával, apám a maga csendes erejével, s az első napot ebből a zarándokútból könnyen elviseltük, de a harmadik napon én már sokalltam a jámborságot, mert ilyen a férfi természet, s akkor már csak azt néztük, hogy nincs aki főzzön, nincs aki kiszolgáljon bennünket. Pedig lehet, hogy pont akkor imádkozta ki a jó Isten kegyelmeit későbbre. Szóval a harmadik nap elhatároztuk, hogy fánkot sütünk. Nem ismervén mértéket, meglehetősen nagy adagot kevertünk ki, s azt férfiasan fel is kell verni. Mikor kiszaggattuk a fánkot egy kis kelésre, előntötte az egész konyhát, szobát, gyerekszobánkat, már minden terítőt elöszedtünk, de ez még nem volt baj, ám amikor elkezdtek sütni, hát egy hadseregnek is elég lett volna. A fánkok még nagyobbak lettek, alig volt már edényünk, s főleg nem kívántuk enni, mert a zsír annyira átvált bennünket. De milyen az emberi természet! Miközben én kínálgattam az utcán a fánkot, hogy hadd fogyjon, folyton az járt az eszemben, hogy na most megmondom apámnak, hogy milyen asszonyt választott, aki elhagyja a családját három nap-, három éjszakára. Persze ezt csak Apámnak mondtam meg még finomabban, s ő egy mosollyal nyugtázta. Persze Anyánk megjöttékor nagy volt az öröm, még egy keresztet is hozott a remetei búcsúból, amely szemináriumi kisházamnak a pulpitusán volt elhelyezve. Ez kedves emlékként maradt addig, míg az orosz hadsereg össze nem törte Csallóközben.

Most, hogy kispapi szívvel éreztem Anyám lelkében a Szűzanya, a Szentlélek és az Úr Jézus Szívének kiáradását, kegyelemben, szeretetben és örömben, most szégyelltem minden elkövetett hangos, vagy hangtalan megbántást.

Édesanyám halála szinte üressé tette a földi létet, s a túlvilági lét végtelen gazdagsága, mérhetetlen titkai majdnem úgy kötöttek le, mint a szenteket az extázisuk, örömet többé nem kerestem a földi létben. Fogadalmaim is ehhez voltak szabva, első tíz évre, nem nézek mozt, nem megyek sportpályára s hasonló, nem is szólva a szigorú böjtökről. Belevetettem magam olvasmányokba, tanulmányokba. A nyári aratások helyett egy másfajta szolgálatot vállaltam. Városi proletárgyerekek nyaraltatását. Molnár apát, valami hallatlan szeretettel készítette elő, leányárvaházával, s karitászmunkatársaival. A gyerekcsoportok kéthetenként váltották egymást, az árva leányok tisztaságra, étkezésre vigyáztak és mi, egy páran, kispapok a regnumisták közül s regnumista szellemben a gyerekeket neveltük is, meg szórakoztattuk is. Balatonmáriafürdőn volt Molnár apát nagystílusú nyaralója, kápolnával s minden hozzávaló felszereléssel. A víz, a játék adva volt, nekünk kispapoknak a lelkieket kellett hozzáadni. Minden este szinte kolostori imák, elmélkedések, a vasárnapi szentmiséken az újmisézés papok szentbeszédei. A gyerekeknek olyan élmény volt Máriafürdő, hogy én még a háború alatt az idegen légióból is kaptam levelet, az afrikai szörnyűségek között is visszaemlékezett egy-egy idegen légiós francia tiszt szegény gyerekkorának balatoni nyaralására. Néha kemény kézzel, de meleg szívvel kellett a gyerek-kalandokhoz viszonyulni. Volt egy gyerekcsoport, – több mint száz gyerekről van szó –, persze, akiknél a hangadó egy kis alvilági volt. Nem vettem

észre, hogy beszervezte a gyerekeket, hogy egy éjszaka kitörnek s végigrabolják a nyaralókat, főleg a gyümölcsöskerteket. Az első áldozat éppen a zenészünknek, a sokgyermekes édesapának a kertje volt. Hát előntött a méreg is, igazságszolgáltatás is, meg a nyaralónak a hírneve. Elővettem a gyerekeket, nem volt vitás, hogy a Kobra volt a szervező, nyomban fel is képeltem. Persze tudtam, hogy az alvilágiakkal szemben nem sokat ér a keménység. Éjszaka felkerestem, próbáltam a lelkéhez férközni. Volt egy aranyláncom aranykeresztel, neki adtam, lelkére beszéltem, aztán imádkoztam érte, hát a szentelésemre ez a kobra fabrikált egy csodálatos díszdobozt, a szentelésem dátumával és a nevemmel, s ezt elküldte Bécsbe. A legkedvesebb ajándékom volt.

1940 adventjának örömvasárnapján szenteltek pappá. Primiciám a Pazmaneum kápolnájában halott szüleimmal, három halott leánytestvéremmel, angyalokkal s Jézus Szívével ünnepeltem. Jezsuiták vettek körül, kispapok és felügyelőjük Jungmann professzor. Innét mentem haza Fehérvárra, Maros-hegyen Szent Kristófnak, az autósok védőszentjének templomában mondtam második szentmisémet. Azután a Fehér megyei tanyavilágban végigjártam a falvakat, majorokat, ahol őseim dolgoztak is, boldogultak is, ahogy megszenteltek földet, munkát, családot. 1940 tele nagyon kemény volt. Leállt a vonatközlekedés és Nagylókról Tardy János főintéző váltott lovakon és kocsisokkal vitetett egyik iskolakápolnából a másik iskolakápolnába. Kis fiát, Lászlót akkor áldatta meg velem a bölcsőben, aki később a Mátyás-templomban mint karnagy nagyszerű munkatársam lett. Ezen a Fehér megyei újmiséskörúton járva, majorokat és iskolakápolnákat érintve, a rettentő hóviharak ellenére is szent öröm töltött el, és felújultak a 37-38-as nyarak látogatásai Anyámmal Nagylókon, Nagyhantoson, Tóth-majorban, Erdő-majorban, főleg a Tóth- és a Varga-rokonság meglátogatása. A nagylóki erdő Károly-fájával: Zichy Károly emlékének egy kis erdei tisztás, egy kis parkkal, százados tölgyfa Szűzanya-képpel, ezt ajándékozta Nagypám és István nagybátyám, a nagy katolikus grófnak a tiszteletére. Itt a Károly-fa előtt beszélgettünk sokat Anyámmal és úgy maradt a szívemben minden tanítása, mint ahogy a Szűzanya is mindent a szívébe zárt.

Tervezgetéseimet spontán és kötetlenül szinte rázúdítottam Anyám szívére, mire ő kedvesen reagált *„Ne keresd a karriert, az evilági sikert, mert – jóllehet – három pillére van: tehetség, szerencse és hírverés. A tehetség a Szentléleké. A szerencse az ismeretlen véletlen, a balgák istene. A hírverés, ha magunk csináljuk, akkor önzés és gőg, amely elront minden cselekedetet, ha mások, akkor hízelgés, vagy érdek és az éppúgy elront minden emberi cselekedetet.*

Egész szívvel, értelmekkel és erőddel őrizd meg a hivatásod, a felelősséged, a szolgálatod. Ezeknek van evangéliumi és krisztusi mértéke, példája, de kegyelme is. Ne csak könyvekből tanulj, hanem Prohászka életéből és példájából is, mert életpéldáját nem lehet indexre rakatni, se irigyeinek, se ellenségeinek.

A látható Krisztust az Evangéliumban isteni és emberi természetében kapta a Szűzanya, az apostolok, és a tanítványok is.

Számodra Krisztus átment szentségi jelenlétbe az átváltozásban.

A megtestesülés új megrázó kenyér jelenlétében az Eucharishtiában. A hited minden látást, hallást és tudást nemcsak felvált, hanem túlszárnyal, mert mennyei fénysugár, szíveket és elméket világosít. Olvashattad Szent Istvánról Hartwig püspök legendájából, hogy a szeretet és az alamizsnálkodás az erények minden lépcsőfokán átlép. Arra kérlek, hogy a szeretetet meg az irgalmat soha meg ne tagadd, ahogy Jézusod veled is és az emberiséggel is gyakorolja.

A Szűzanyát szeresd és kövesd, mert segít elmélkedő imáidban, erényeid növekedésében, embertársaid szolgálatában, a jócselekedetek erénygyakorlásában, s nem utolsó sorban mindig sürget Krisztus szeretetére.

Szíved belső templomába kegyelmeivel és jelenlétével minden nap betér Krisztus, de Szűzanyád is, szeplőtelenességgel, alázattal, szelídséggel, szegénységgel, szerénységgel, égi dicsőséggel is.

Jób egykor átkot mondott magára. Ha megtagadná egy szegény kívánságát, ha hagyná, hogy egy özvegy szeme elepedjen, vagy ha a jó falatot egymaga enne meg, s az árvának abból részt nem adna, Isten haragját kérte Jób magára.

Ne bánts se testi, se lelki nyomorékot, s ha ilyenek támadnának meg, se haraggal, se indulattal ne válaszolj nekik. A világ romlottságáért inkább magad vádold, mint a szentek.

A görögök csak a magunk megismerését hirdették, ahogy ezt te görögül is tudod, de Krisztus paradoxonként hirdette, miért vesszük észre a másik szemében a szálkát, a magunkéban meg a gerendát sem. A szentek szüntelen vádolták magukat, hogy nem tettek elég jót, nem voltak elég tökéletesek. Mikor fogják ezt megtenni a nép forradalmárai, politikusai, vagy az értelmiség.

Olyan az ember, mint a tiszta acélos búza, amelyet apád óriási rendre vágott, s az öregek még sokáig fogják emlegetni, de az acélos búza korpáját akkor látod, ha megőrlik. S az őrlés után sokféle liszt, sokféle íz, sokféle finomság van a búzaszemben. Így őrlő bennünket a szenvedés kenyérré, kovásszá, fénnyé, amit Krisztus kér is Tőled.”

Sokszor tanított énekkel, költőien a teremtés, a szépség, az öröm szimfóniájára. A virágokat a természet istenadta öltözékének tartotta. Az erényeket még a virágoknál is szebb öltözéknek a lélek öltözékének tartotta, amelyet a kegyelem ad értelemnek, szívnek, léleknek. A szavai örökségem lett, mert nem is a háza, nem is a kertje, nem is a virágai lettek örökségem, hanem a szavai, szeretete és jósága. Ezzel az örökséggel indultam első dispozióim helyére, Dorogra, 1941 újév napján, Jézus Nevének ünnepén.

Szent Pál levele Amerika keresztényeihez

A Fehér megyei nagy télben a kis apostolkodások végén megkaptam az első dispoziíciót Esztergomból. A Főpásztor Dorogra helyezett káplánnak. Nyomban el is indultam Dorogra, hogy az anyámtól örökölt szép magyar nyelven hirdessem Isten Igéjét. Útközben sokféle gondolat járt az eszemben, mint ahogy a felhők az égen. Ideálok lebegtek előttem, Kettler püspök, a kultúrkampf hőse. Faulhaber, a hitlerizmus elleni apostol. Muckermann, a jezsuita, aki menekült Hitler elől. S örök Prohászka, ki úgy szerette ezt a magyarságot, de nem hiába. A gondolataim között, hát majdnem szentségtörés, az akkori korban egy amerikai néger prédikátor francia nyelvű levelét is forgattam agyamban. A prédikátor előadása ezt a címet viselte:

„Szent Pál levele Amerika keresztényeihez”

„Pál apostol tollából szeretnék közölni egy elképzelt levelet. A posta pecsétje Troas, a kikötő. Kinyitva látom a görög nyelven írt levelet, nem angolul. Miután sokat fáradtam a fordításával, azt hiszem megértettem a jelentését. Íme a levél: Pál, Isten akaratából Jézus Krisztus apostola, nektek, kik Amerikában éltek, kegyelem s békesség Atyánktól, a mi Urunk Jézus Krisztus által.

Évek óta vártam, hogy lássalak benneteket. Hisz annyi jót hallottam tetteitekről, tündöklő metrótokról, villámgyors repülőgépeitekről. Így lettetek az idő urai és távolságok győztesei. Hála nektek, már lehetséges Párizsban villásreggelizni, és New Yorkban ebédelni. Hallottam felhőkarcolóitokról is, tornyaitok csillagokba öltöznek. Ugyanilyen fejlődést hallottam orvosságaitok, gyógyításaitok terén, a betegségek ostorát szinte elveszitek a szenvedőktől s igyekeztek fizikai jóllétet biztosítani. Mindezek csodálatosak. Mennyi dolgot megtehettek ti, amit én greco-román koromban nem tehettem meg. Ti egy nap alatt akkora távolságokat futtok be, amelyet én Barnabással három hónap alatt tettem meg. Micsoda technika! De most kérdezem: Amerika, a ti erkölcsi-lelki fejlődésetek arányos-e a tudományos fejlődéssel? Mert úgy tűnik, hogy erkölcsi fejlődésetek nem tart lépést a tudományossal, és elmaradt értelmek, civilizációtok és kultúrátok mögött.

A tudományos zsenitek az egész világot szinte szomszédná tetté, de erkölcsötöket nem használtátok arra, hogy testvériséggé is tegyék. Amerika atombombád félelemben tartja a világot, egy repülőről millió fejre dobhatják le. De szívetekben egy másik atombomba rejtőzik, mely képes kirobbantani a legfélelmetesebb gyűlöletet, a legpusztítóbb egoizmust. Ezért kérem tőletek a lelki fejlődésnek egyensúlyát. Mert felelősek vagytok a keresztény erkölcsi normákért, amelyek ma szinte a fél világon megvetettek. Szokásaitok sem egyeznek Isten akaratával. Nem engedhetitek meg, hogy efemér jelenségeitek elpusztítsák a Mindenható boldogító jelenlétét. Olyan korban, amikor az emberek elhagyják a hit belső értékeit s az erőszakos nemzedék ostoba nyomását tekintitek status quo-nak. Hol maradtok ti a föld sója, a világ világossága s kovásza a nemzetek masszájában.

Megcsináltátok a kapitalizmus gazdasági rendjét, leggazdagabbak lettetek a világon; termelési rendszeretek túllépte az emberiség eddigi eredményeit. De ennek ellenére fennáll a veszély, hogy mindezt rosszra használjátok.

Állítom, hogy a pénz imádata sok rossznak forrása. Ez teszi legdurvább materialistává az embert. Ha pénz után futtok, a lelki kincseket nem biztosítjátok. Tragikus tévedésekbe vezethet a kapitalizmus rossz alkalmazása. Ha nem oldjátok meg a szociális igazságosságot, akkor kommunizmus felé fordultok; pedig az 1., erkölcsi relativitás, 2., a materializmus metafizikája, 3., bénító totális rendszer, 4., alapvető szabadságok elutasítása. Mindezt a

kereszténység nem fogadhatja el. Meg kell menteni a világot a totális szegénységtől is. Emlékeztetek benneteket, hogy az Egyház Krisztus teste, oszthatatlan. Szekták kultusza lerombolja Krisztus Testét.”

Tán, mint felhők az égen jöttek a gondolatok nyugati drámákból is, tán agyrémekről, szindrómákról; a valóság az íróasztalon megfoghatatlan.

A dolgok iszonyú zűrzavara elől egy ésből és logikából szőtt agyrémbe börtönözzük be magunkat.

A világ szórakozást kínál, az emberiség elkötelezett tanulságtételt kér. Ha nincs elkötelezett tanúságtétel, minden fölöslegessé válik.

Sötét megfogalmazással is találkoztam: „Az élet a természet páratlan gyalázatossága, a szénmolekulák oxigén eltévelyedése, a földfelszín rosszindulatú burjánzása, egy gyógyíthatatlan ragya.” Krisztus: „Én vagyok az út, az igazság és az élet.” Micsoda szakadékok.

Eszembe jutott Carlos Fuentes irodalmi freskója a mexikói haláltusák, kivégzések, a forradalom vértetteiről. Az egyik áldozat Gervasi Pola: együtt üdvözlünk, essünk el együtt, add a kezéd. És fogják is egymás kezét. Tolsztoj életében egy másik kézfogásról is hallottunk: koldus lép elébe, nincs nála egy kopejka se, és Tolsztoj kezét fog a koldussal. A koldus mondja, köszönöm, ez a legnagyobb összeg, amit életemben kaptam. Sok nyugati regényben, vagy színdarabban a főhősök rendet raknak maguk körül, de fájdalomból. Olyan dermedten állnak, mint aki lombot gereblyéz az udvarán és feltúr egy levágott fejet. Mintha nem akarnánk fényben élni, mintha csak jelszavak után akarnánk futkosni, mintha könyvből és füstből akarnánk emlékműveket állítani.

Az erkölcsös Kant kis és nagy kategóriái járnak az eszemben. A tényekről. „A tény csupán az, hogy megtette és tény az is, hogy nagy kár.”

Le Clesio; a nyelvet vette célba. „A nyelv nem a közlés eszköze, hanem az ember gyógyíthatatlan magányának fokozása.”

Duhamel, a finom kultúrtörténész: „Az igazi civilizáció vagy a szívben van, vagy sehol.”

Hegelfő tudjuk: amikor megírta „Femonologie des Geistes” c. művét 1806. okt. 14-én fejezte be anélkül, hogy Jenában a jenai csatáról sejtelve lett volna.

Tamási Áron „Piros almafák alatt és nagy fényességben haladtak, mert épp akkor jött fel nagy dicsőségben a nap.”

Francia közmondás: „Pour sentir les grands biens, il faut qu' il conndisse les pepits maux”. Hogy érezzük az öröm nagy javait, meg kell ismernünk a kicsi bajokat is.

Hehnholz 1841-ben fiatalon megtakarította azt az összeget, amelyen mikroszkópot vehetett.

Epiktétos: „Az oktalant csak az idő szabadítja meg a bűtől, ám a bölcszet az ész is.”

La Bruyère: „Legtöbb ember azzal tölti élete nagy részét, hogy hátralévő idejét minél nyomorultabbá tegye.”

Goethe: „A gondfárasztotta ember minden korban hiúságot vetett, hogy kétségbeesést arasson.”

Noé is előre félt a vízözöntől.

Jeremiás előre jókorán siratta meg Jeruzsálem pusztulását.

Emerson: „A vihar borzalmait leginkább a hajó kabinjában érezhetők.”

A tündérmesében a lovag sokféle apróságot visz magával, néha egérfogót is méhkastengerek és méhek ellen.

Michelangelo: „Csekélységekben keresztül jutunk el a tökéletességhez, és a tökéletesség már nem csekélység.”

Moore: „Kik vad habok közt megmaradtak, de verőfényben elszakadtak... Miként a hajó, mely elmerül míg kék az ég körskörül.”

Német szállóige: „Die Feder ist mächtiger, als das Schwer, eine böse Zunge aber schlägt sie beide.” A toll hatalmasabb, mint a kard, de a gonosz nyelv veri mind a kettőt. Másik német szállóige: Az emberi beszéd sokszor előrehozza az Utolsó Ítéletet.

Exupéry: „A lényeges a szemünknek láthatatlan, csak a szívével lát jól az ember.” Ehhez rímel egy afrikai misszionárius fordítása Afrikában: János evangéliumát sango nyelvre fordítja, de nem talál kifejezést arra, hogy én hiszek. Elmondta egy törzsbéli, már megkeresztelt négernek, aki komoly gondolkodás után így definiált: „Nem lehetne azt mondani, én hallok a szívemmel?” És itt már a francia írónak az ismeretlen kis négernek szívközelsége egyezik Szent Ciprián tanításával: *„Isten ugyanis nem szavakra, hanem szívekre hallgat”*. Így lehet élnünk Isten és angyalok jelenlétében, és így zsoldozhatunk, hogy lelkünk egyezik a szavainkkal.

Nem bőbeszédűségünkért, hanem szívünk tisztasága és könnyeink sokasága miatt hallgat meg az Úr.

Égből és felhőkből, amit olvasmányok jelentettek, lecsöppentem Dorogra, a brikettezés szagának terhes levegőjébe. Tüdőm az osztrák hegyeket meg a bécsi erdőt szerette. Elindultam hát a plébániára. Az év utolsó napja volt, és újévre szerettem volna már a főnökömnek segíteni. Kopogtatok, a főnököm épp akkor dob ki egy hórihorgas németet, aki valamit véthetett a tisztesség ellen. Rám is olyan mérgesen szólt, hogy minek jöttem, hiszen ő küldött egy táviratot, hogy ráérek január közepén jönni. Mire én: nem kaptam táviratot. Erre felkapja a telefont, leteremti a postahivatalt. Így kezdtük el az ebédet. A harmadik kanál leves után idegesen dobolt kezével az asztalon. Hát gondoltam: János itt nem fogsz nyugodtan enni. Ez a bűnhődés azért, hogy Édesanyám hercegeként szolgált ki mindig, és Pázmány Péter úgy rendelkezett, hogy minden kispapját főúrként etessék. Elég gyorsan befejeztük az ebédet, én éhesen maradtam. A principálisom, ha már benne volt a méregben, levizsgáztatott. Vagy öt-hat középkori pápának a nevét kérdezte, hát erre könnyen válaszoltam. Ez lecsendesítette. Átadta a káplánszobámat. Olyan egyszerű volt, hogy elhatároztam, követem XII. Piusz pápát és földön alszom. Ki is próbáltam, de az aszkézis nem könnyű dolog. A legényegylet vezetői még aznap meghívtak estére bemutatkozó látogatásra a székházukba. A faluban minden németül ment: szentbeszéd, litániák, hitoktatás. Mindjárt az első napon Stoss bácsival találkoztam, aki gazdag sváb volt, mert házatól a Fő útig akarta saját költségén rendezni a templom körüli terepet is, mely annyiba jött volna ki, mint a legdrágább rózsadombi villa berendezéssel együtt. De a Községi Tanács nem fogadta el az ajánlatát, nehogy a Stoss bácsi a gög és hiúság bűnébe essék. Így léptek ők a hiúság és gög bűnébe. Stoss bácsitól kaptam az első tanítást prédikációra. Sváb dialektusban lelkemre kötötte, jegyezzem meg, hogy kolbászból mindig a hosszú, a beszédből mindig a rövid a jó. Az iskolai hitoktatással ugyancsak meggyűlt a bajom, mert teológusoknak könnyedén adhattam volna ismereteket, de a német szókinsben szegény kisgyerekek nem nagyon lelkesedtek az előadásaimért. Elhatároztam, hogy a természetből kell vennem minden fogalmat, amilyen a tisztaság, amilyen az erő, amilyen a titok, s amilyen az öröm. Hiszen ez a lényege lelkünknek, kereszténységünknek is, s ebbe úgy beleéltem magam, annyi színnel, gazdagággal, és örömmel tudtam az Úr Jézus szavait körülvenni, kicsit dramatizálni is, hogy a tanítók és tanítónők is jöttek a hittanórámra. A gyerekek rácsodálóztak a hittanra. Így meg is nyertem őket. Néha helyszíni kirándulással meg is néztünk forrást, virágot, gyümölcsöket. A VII. parancsot a plébánia udvarán tanítottam. Az éppen hazatérő fecskék, s a verebek veszekedtek a fecskefészken. Az ősszel elhagyott fecskefészket benépesítették a verebek, szóval kisajátították, a la kommunizmus. Először csak madárnyelven veszekedtek, amely nem különbözik az emberi veszekedésektől, de a verebek szemtelenkedésére a fecskék tettekkel válaszoltak és kezdték a verebek befalazását. Na el is menekültek a verebek. Győzött a magántulajdon.

A dorogi kultúrélet a kaszinóban folyt, a sok mérnök, igazgató és idegen értelmiségiek közt. Társalgási nyelv a német. Már a kaszinó tagsága is megoszlott, a németekért való lelkesedés meg egy hagyományosabb kereszténység között. Nagy fogadásokat tettek magyar módra, hogy ki nyeri meg a háborút. A principálisom fogadott egy igazgatóval. Sétapálcáját a parkettre ütögetve mondta, márpedig Hitler elveszti a háborút, mert a káplánom is mondta, aki okos ember. Ez volt a legnagyobb dicséret, amire irtó büszke is voltam, mert tényleg ezt hirdettem. Azt csak később tudtam meg, Román doktortól, az ő gyerekeit szerettem és tanítottam is, hogy engem milyen *gyereknek* néztek. 15 év után mondja nekem a doktor, hogy megférfrasodtál. Ilyen az emberi értékmérés.

A templomi szolgálat után volt egy magyar nyelvű szolgálatom is a Kolping Legényegyletben, ahol kiélhettem a magyarságomat. Nemcsak előadások, amelyek lényeges részei voltak az akkori egyesületi életnek, hanem nyitottam sportszakosztályt, olvasótermet, zenetermet, játéktermet és színielőadásokat rendeztem akkori divat szerint, zenés és énekes darabokat, amelyek még nagy színházak repertoárjában is megvoltak, sőt sokszor filmre is vették, és mint színpadi rendező élveztem is a vesződséget és egy kicsit a hívek szórakoztatását is. A gyerekek olyan passzióval élték a kolpingi elveket, hogy se udvarolni, se házasodni nem akartak. Úgyhogy korhatárt kellett felállítanunk, hogy 3 év után nem léphetnek be a Legényegyletbe, csak feleséggel és gyerekekkel. Nagyszerűen ment minden, a sportélet, ping-pongozni, birkózni tanítottam őket, hanem bajba keveredtem az úszással. Fehér megye mocsárvidék volt, Édesanyám mindig féltett a vízbefulladásától, hát szégyen ide, szégyen oda, nem tudtam úszni. Dorog és Esztergom környékén a fiatalok úsztak, mint a békák. Nemcsak magabiztosak voltak a vízben, hanem országos versenyeket is nyertek. Eszükbe jutott, hogy tartsunk egy versenyt, persze az én részvételemmel. Hát előttem állt a feladat. Hogyan égek le a magam nevelt hős ifjúság előtt, akik engem egy homo universalisnak véltek, mint a reneszánsz művészeit. A Szentlélek azt az ötletet adta nekem – kínlódásaim közepette – hogy egyrészt tanuljak meg úszni, ha meg hetvenkedni akarok előttem, akkor tranbolin, elég magas, és onnét a talajtornász ügyességével minden szaltót bemutathatok. Hajnalok hajnalán eljártam az úszómesterhez, legalább annyit tanítson meg, hogy ne fulladjak bele a medencébe, a többi az én dolgom. Persze azért az ugrások először még a medence fenekét súrolták, de aztán annyira megszerettem, s az emberi mozgás meg a víz kapcsolatát úgy megszerettem, hogy hosszú éveken keresztül tanítottam is gyerekeket ugrásra.

Az ifjúság előtt nagy sikereim voltak az ugrásaimmal, amit jó tornászként kiviteleztem, s ezzel el is ütöttem az úszóversenyt. Szívemhez nőttek ezek az ügyes Kolping-legények, s amikor később, önálló koromban találkoztam velük katonaként, meghívtam őket egy-egy ebédre s visszautasították azon a címen, hogy nekik nincs megengedve abba a vendéglőbe bemenni, ahol a tisztok is étkeznek. Elképedtem a képtelenségen, hogy a magyar tisztikar azokkal a katonákkal nem fér meg egy helyen, akikre a fegyvert, a haza védelmét bízta. Ilyenek lehetnek a rangkórság, s a rangkülönbség útvesztői.

A bánya élete Dorog másik felében zajlott, független a sváb falutól. Főigazgatója Smidt, aki mérnökkarával zseniálisan termelte ki a szénét. Két vízréteg közül kellett kihozni a szénét, s ezért a német cégek már jó korán kiléptek a termelésből, a bánya fejlesztéséből, s a fiatal Smidtnak, aki kezdő mérnök volt Dorogon, egy német szakértő azt jövendölte, hogy kedves mérnök úr, ami szénét maga kihoz ebből a vízzel elöntött bányából, azt a mellényzsebében el is szállíthatja. A fiatal mérnök pedig megmutatta, mire képes az emberi tudás és akarat. Először a világon itt készítették el a föld alatti vízerek és rendszerek feltérképezését. Nemcsak a felszín vizei fontosak, hanem a felszín alattiak is. A vízbetöréseket lokalizálták és pedig ilyen cement-tömítéssel.

Amikor Smidtnak három leánya még kicsi volt, felesége mesélte, amikor készültek meggyújtani a karácsonyfán a gyertyákat, akkor szólították: az egyik aknában vízbetörés van,

s otthagyt mindent, családot, karácsonyt, két nap két éjjel egész karácsony ünnepén együtt dolgozott a bányászokkal, s megoldotta a problémát. A dorogi bányára sok üzem épült, ezért nagyon fontos volt. Smidt épített templomot Szent Borbála tiszteletére a bányászoknak, egy ultramodern kórházat, s olyan hatalmas kultúrházat, hogy az előadásokra nagy művészek is megjelentek. Lelki gyakorlatot tartatott a jezsuitákkal, és nagyrészt vállalt a ruhátlan, cipőtlen gyermekek országos ellátásában. S mégis, – egy részeg bányász vádaskodására verték agyon az ÁVO-sok 45 után. Módszerét az európai bányák átvették, s Angliában is tanították. Tisztviselőiből, mérnökeiből egy olyan értelmiségi gárdát alakított ki, amely példája lehetett volna a magyar értelmiségnek. Akik nemcsak nagyszerű szakemberek, hanem mélyen hívő keresztények is voltak, ami azidőtájt Európában ritkaságszámba ment. Még a kórház ateista főorvosa is csak apáccal, és hívő orvosokkal volt hajlandó együtt dolgozni.

Hogy térül-fordul az emberi szegénység és gazdagság. Kéthónapos káplánkoromban szüleim halála után hagyatékaiknak a rendezése után megszorultam, és 1000 pengőt kértem váltóra, amire fedezetem is volt a szüleim hagyatékából és a főegyházmegyémtől (a nővéremék harmadszor is tönkrementek, az öcsém katona volt). Azt gondoltam, hogy ezt a kölcsönt nemcsak visszafizettem, de életem és minden munkám háttere az egyházmegyémbe. Szomorúan vettem tudomásul, hogy kérésem elutasították személyesen. Amikor kijövök az irodából, az egyik aulista hangoskodva újságolja, hogy Őeminenciája rátukmált 18000 pengőt, hogy rendezzen be egy felvidéki apátságot. Hát az ördög azért ördög, hogy elvegye örökre a kedvemet. A gondviselés meg azért Gondviselés, hogy világnak is, meg nekünk is megmutassa az erejét. Két hónappal később az egyházmegye egyik leggazdagabb fiatal papja lettem, mert princípálisom hirtelen halála után nem tudtak lekasztani hirtelen német plébánost, s rám bízta a dorogi plébániát, minden anyagi, s lelki ügyeivel együtt. Most vagy a véletlen, vagy a mérnöki kar kedvessége Dorogon úgy hozta, hogy a plébánosi földek alól kezdték meg a szénbányászatot, s ennek egy része terrágium címén engem illetett meg. Bevonultam a jótékonykodók seregébe, amúgy is a sváb nép becsületessége gazdaggá tette a plébánost, mert megművelték a földjeit, lekasztálták a rétjeit, s értékesítették a terményeket, és utolsó fillérig beszolgáltatták. Egy fillérrel nem károsították meg Egyházukat. A párbér megváltás címén minden hónapban annyit fizetett le a bíró a plébániának, mint amennyi egy miniszter fizetése volt akkor. Anyagiak bőségében beléptem a menekült és kitelepített bányászok segélyezésébe. Akkoriban Belgiumból, Franciaországból és Zsil völgyéből nagyon sok magyar bányász családotól hontalan lett, sokszor a családtagok már nem is tudtak magyarul. Itt találkoztam először lengyel menekültekkel és bányász kitelepítettekkel.

Ott éltem meg a német hadsereg levonulását. A sváb falu izgalomban élt. A német katonáknak szállást biztosítottak, volksbundisták körülrajongták őket, s közben egy magyar hadgyakorlat is Dorogon zajlott. A svábok a magyar katonáknak sehol sem adtak helyet. Magyar öntudatom hát a magyar katonák elé sietett, s felkínáltam a dorogi plébánia nagy termeit, pajtáit, istállóit, udvarát, gazdasági udvarát, na és meg is vendégeltem magyarosan a kiskatonákat. Aztán eltelt egy hét, s elképedtem. Kirabolták a plébániát, betörték a templomba, misebor-készletét elduhajkodták, hát most az én mérgem volt olyan határtalan, mint a plébánosnak a belépésemkor. Nem vártam se parancsnokot, se tisztikart, kizavartam a magyar katonaságot a plébániáról. Az ügynek lettek persze bonyodalmak később, tehát ilyen angyalföldiekkel akart hadat üzenni három világhatalomnak az akkori magyar miniszterelnök. Hát sokfajta agyrém megfért egy ország anyagi, erkölcsi és politikai életében is.

A dorogi életem kedves coloratúrája két teológiai tanár barátsága, és szellemessége Bartl Lőrinc és Erdős. Egyik biblikus, a másik dogmatikus. Mind a ketten a német nyelv szellemes gyakorlói.

Kedvesség, humor és mélység volt minden beszélgetésükben. Ők neveltek. A többi esztergomi teológiai tanárral nagyszerű papi nemzedéket neveltek, akik megállták helyüket mind a mai napig.

Esztergom 1941. Magyar feudalizmus

1941. Esztergom. Magyar feudalizmus. Róma sürgeti Prohászka földosztásait. Feudalizmus ellen vagyok.

A félutat Dorog és Esztergom között minden héten megtettem gyalog, Esztergom-táborba, ami ma a Kertváros nevet viseli, a Szalézi Fiúnevelő Intézetbe, barátságot kötve a rend tagjaival, s egypár fiút támogatva, akikkel a balatonmáriafürdői nyaraltatási akcióban találkoztam. Most esztergomi belvárosi kápláni beosztással megtettem az út második felét is, kikötöttem Esztergomban.

A dorogi kaszinóban sokat vitatkoztunk fiatal mérnökökkel, orvosokkal, szakemberekkel az élet, a föld értelméről, az univerzum keletkezéséről, törvényeiről, mérhetetlenség titkairól. Az evolúció mérhetetlen, kiismerhetetlen, sokszor homályos, sokszor hiányos ismertetéséről. Beépíteni az evolúciót a teológiába, sőt az erények, az evangélium eszményeinek megjelenésébe, emberjelenségünk feltárásába. Energiák mellé, mert Istené és emberé az energia. *A szeretet, mint az energia szentségi tartaléka, de szentségi a lényege is. Hisz Isten a Szeretet. Lelki evolúció csak szeretetben lehetséges, mert a szeretet mindig győztes, mindig kaland is, mindig örökkévaló. Ebből is kikapcsolni a gőgöt és az önzést, amely mindent elront.*

A szeretet három terminusra: férfira, nőre és Istenre épül. A tökéletesség is e három harmonikus egyensúlyához kötött. A szeretet egy másik világmindenség titka és fátyla. Sokat tépelődünk az anyag kiismerhetetlen mélységein, a szellem ragyogásának magasságain és a mindkettőt átfogó, éltető, megszentelő lélek csodáin. Szentháromságot hordoz az ember. Az égit, a legtitkosabbat, és a saját emberi szentháromságát, amely hitében szeretetében és erényeiben olyan fenséges, de ha a hittől, a szeretettől, erényektől, tehát kegyelemtől elválasztom, olyan nyomorúságos minden. Az Üdvözítő mindig hirdette, hogy a Szentháromságban a személyek nem szakadnak el egymástól, egymásban élnek, s egymásé szeretetben.

Az emberi dráma, ha a testet elválasztom a szellemtől, vagy a lélektől. A szétválasztás vagy erkölcstelenség, vagy tévedések halmaza, vagy ateista embercsonkítás.

A szeretet mindent jelent, amit birtokolunk, ami után vágyunk, amiből adni tudunk egymásért, adni még életet is. Ameddig testünk lesz, addig nem jelenthet mást a szeretet, csak áldozatot.

Az emberiség Scylla és Charybdis közt, a kollektívizmus és anarchia közt vergődik. Még ha szociális csoportokra aktualizálódnak is, amilyenek demokraták, kommunisták, fasiszták, úgy tartanak az értelmük elismerte nullszférához, ahogy „testek” egyéni lélek nélkül, „organizmusok” „sanszvirág” nélkül. Vagyis a szétszórt emberiség áldozatait a bennük divatos izmusoknak és sok reklámnak, avagy vezényszavaknak. Miért nem lehetnénk mi kereszténységünknek kristály- és sejtalkotta erői, törvény a kristály, a sejt, és az élet.

Elkerülni a fatális inspirációkat a tévedések felé és elkerülni a determinizmusokat, mint a rosszhoz való végső asszimilációt, mert ezek a mechanizmusok teremtenek és alakítanak Istentől elszakadva mindenfajta pusztulást.

„Szeressétek egymást!” Kétezer esztendő telt el azóta, hogy az igék elhangzottak, bár az igék rejtik a parancs ki nem mondott második részét is: „Szeressétek egymást, mert vagy elpusztultok, vagy elkárhoztok”. Egyiknek földi, a másiknak égi a vonatkozása. Szeretetlen jutunk el az ember-evolúció döntő pontjához. Ne legyünk partnerük, esetleg koldusai, vagy rablói a szeretetnek. Új korszak levetheti az emberiség bilincseit és egyszerre mond le a lelki hatalmának erejéről és rokonságáról. Szeretet és energia együtt van a dolgok és az ember

bensejében. Kollektív kísértés minden személy ellen, kísértés a lelkiismeret ellen is, hisz azt taszítja szolgaságba. Mert a modernség a személyt öli meg, a kollektivizmus megöli a szeretetet, amely megszülethetne.

Mit vittem magammal Esztergomba? *Régi pálos igazság, hogy magunkkal csak annyit vihetünk, amennyi a szívünkben elfér.* Hát vittem a hitemet, szeretetemet, világirodalommal, egyházatyákkal és Krisztus keresztyével erősítve és színezve.

Tudtam, hogy a hit veszi komolyan az ember képességeit és küzdelmeit. A keresztyén küldetés remény is, vágy is, álom is, de beteljesedés kegyelemben és örömben.

Salvatore Quasimodo: „Befelé fordul az értelem sugara, keresi az én történetem meredek fordulóit, hol azt taposom el, amit leginkább kívánok: könnyek, személyes visszhangok, testemben a tűnődés üledékei és megszakítatlan ívén a halál zöreje és az én konok kérdésem szédült tájra, villant jeleiről a jövőnek”.

Michel Deguy: „De mit kezdtek az előre nem láthatóval? A gregorián énekekkel, mirtuszkoszorúkkal, kolostorokkal, a becsület esküivel és az ünnepekkel, búcsúk és borok társulásaival, tűzijátékokkal és kihívásokkal és a komoly halállal? Mert itt van a hirtelen növekedés, a mindig azonos fellendülés, a zsoltározás makacs mennybemenetele, a mindig azonos ég felé repesés...”

Gerhard Fritsch: „Csupán az angyalok kontinensén nem pusztítottunk el semmit. Így érhet bennünket vigasztalás.”

Lignum Crucis: „Szent Bernát, mint tengerben a szikra, úgy tűnik el a szent keresztyén az élet baja. – Ami legédesebb keserűségünk.”

„Alles Kreutz in Gesichtspunktes Gottes ist eine Sterbestatte des Alten und eine Geburtsstatte des neuen Menchen.”

Kereszt a szentek könyve, amelyet még halálos ágyukon is forgatni tudnak.

Péter Kornéliusznak gyerekkorában kínáltak egy aranyat és egy szénkrétát. A gyerek a szénkrétát választotta, mert azzal rajzolni lehet. Mi is válasszuk mindig a keresztet.

Dangbehn: Elemi iskolám Athén, középiskolám Velence, egyetemem Jeruzsálem, akadémiám a Golgota keresztye.

Beethoven átköltözött Möndlingbe. A természet szépsége és szíve rezonanciája megállítja a kocsit, majd elhagyja, elbarangol az erdőben. A kocsis vár a csillagok jöttéig, majd végül a piac közepén lepakolja a művész holmiját, rábízza az éjjeli bakterra... Beethoven késő holdvilággal érkezik, de megszületik szívében az V. Szimfónia.

Koldus az esztergomi Bazilika lépcsőjén, a Szegényház halottait kikísértem a temetőbe. Inasok egyenes kérdései, egyesületekben a bányászok kritikája, egyáltalán a nép, a hívők hangulata papságról, nemcsak kétségbeejtő sokféleséget hirdettek, hanem éreztem a papság sokfajta krízisét is.

Mit ér egy koldus lelke, és mit ér az esztergomi Bazilika? Mit ér az elhagyott szegény, mit ér a rangkórság? Az Egyház gazdagságát lépten-nyomon szabadkőművesek módjára kritizálták és gyalázták. Miközben a világegyetem látszott recsegni, ropogni, a háború vértengerében, a tudomány borzalmas fegyverkutatásaiban, az egész világjelenség szétágazó tapasztalatokban szinte robban, és látom a papságot az árnyak rávetődésében. Pap számára az átváltozás folyamata egy a teremtéssel, és Jézus Teste és Vére elvegyül a világ fájalmában. Isten benne van a teremtet világban gondviselésével és Jézus irgalmával, és szeretetével ostromolja ezt a tökéletlen világot, szépséget, jóságot és erőt adva áldozatában.

Mennyi egység, mennyi teljesség, hogy a világ beteljesedjék Krisztusban, mikor rábízuk magunkat az élet és a kegyelem egyetemese erejére.

Jézusom, Te nem rombold le a lényeket, akiket magadhoz vonzol, csak átalakítod őket, megőrizve bennük a jót, amelyet a teremtés, a megváltás létrehozott.

Krisztusnak vagyunk apostolai, és fel kellene tárnunk és hirdetnünk a végső összefüggéseket a kozmoszból, amelyben munkálkodunk. Krisztusom, Te a megtestesüléssel isteni erőteret csináltál.

Krisztust elvinni a valóságos organikus kötelékek erejével a természetesnek, veszélyesnek, vagy pogánynak mondott valóságokba. Hogy lehet itt megváltoztatni a hitbélileg gyávák, a félénkek, a gyerekesek, vagy éppen szűkkeblűek egyház-, vagy Krisztus-ellenességét? Hogy lehet egyhangú, színtelen, szerény és névtelen erőfeszítésekben, amelyeket papi képzésünkben és vezetésekben nyertünk fellebbenteni a végtelen távlatot, elrendezéseit, örömeit, boldogságait. Látom a tanácstalan és zaklatott tömegeket, lengyel menekülteket, sebesülteket, frontkatonák családtagjaikat, a szegénység ezer árnyalatát, az értelem szenvedélyeit, a vadságok és válságok ráknéhezető árnyait, s ezt kell megszentelnie a papnak, tisztaságban, szegénységben, engedelmisségben, amelyet a világ szerelemben, gazdagságban és függetlenségben akar élvezni.

Ha Krisztus a világmindenség és az emberiség teljessége, ha Krisztus egyesül az emberiséggel, születve és szenvedve, akkor egy lelket sem hagyhatunk ki a megváltás gazdagságából.

„Teilhard de Chardin”

„Uram, miután ezúttal ugyan nem Aisne erdeiben, hanem Ázsia sztyeppéin újból nincs se kenyérem, se borom, se oltárom, felemelkedem a valóság tiszta fényességéig és én a Te papod, felajánlom Neked az egész föld oltárán a világ munkáját és szenvedését. Mivel szentjeid lelki buzgalma és fönséges tisztasága helyett az ismeretlen anyagban és sejtekben mozgó erő iránt érzett legyőzhetetlen rokonszenvedést oltottad belém; lehívom a tüzet mindarra, ami a mai napon megszületik majd, vagy elpusztul az emberiségben. Szikrázó Ige, lobogó Erő, tedd rá kezedet, legyőzhetetlen kezed végső simításával érintsd meg a földi erőfeszítést. Te aki tudod, miért született meg az ember, a beláthatatlan fejlődés egyik ágacskáján, mondd ki általam,”

„Ez az én testem”, amely nélkül minden inog, minden felbomlik eszünkben és érzékeinkben egyaránt? Amellyel minden egyesül és megszilárdul beláthatatlanul messze számításainkban és a világegyetemhez való viszonyunkban... Köszönöm, hogy ezer módon vezetted látásomat. Az egyetemes Színekben való megjelenésed ne valami filozófiai töprengés elfogult eredménye legyen, hanem valóságos jelenlét.

Aki a Földet megnövelő erőkhöz rejtett Jézust szenvedélyesen szereti, azt a Föld anyai gyöngédséggel óriás karjára veszi és megmutatja neki Isten arcát.

Diadalmas Krisztus az anyag kellős közepén titokzatosan észlelhető vonzás és hatalmas központ, amelyben a sokaság megszámlálhatatlan szála egyesül; kérlelhetetlen erő, mint maga a világ és forró, mint maga az Élet... Te vagy az Első és Utolsó, az élő és holt és a feltámadott. Túláradóan egyesítesz magadban minden szépséget, minden ízt, minden erőt, minden állapotot. Téged hív egész lényem a világmindenséget betöltő vággyal. Vonj magadhoz! Határtalan kiterjeszkedésed egymásra következő határain túl, szíved közepének legtitkosabb mélyéig! Gyűjts lángra Uram, ebben az egyetemes kohóban, a külső és belső cselekedetek tüzével! Taníts meg az igazi tisztaságra, mely nem a dolgoktól való meddő elszakadásból áll, hanem szépségeken átható lendületből.

Oktasd ki szívemet az igaz szeretetre. Ami nem merev félelem, hogy rosszat cselekszünk, hanem eleven akarát, hogy együttesen bevegjük az élet nehézségeit.

Uram, add meg, hogy mindenben való jelenvalóságod egyre érzékenyebb észlelésében szenvedélyesen felfedezzük, építsük, s valamivel jobban érezzük át a világot.

Szeretet a legegységesebb, leghatalmasabb, legtitkosabb kozmikus erő.

A szeretet az energia szent edénye, mintegy a szellemi fejlődés vérkeringése: íme itt nyilvánul meg elsősorban a föld rendeltetése.

Egy szép nap az éter, a szelek, a dagályok, a gravitáció meghódítása után ki fogjuk majd – Isten kedvéért – a szeretet energiáit is. Akkor az ember másodszor a világ történetében megtalálta a tüzet.

Ellentmondó tény, hogy a szeretet kimarad az emberi energiák logikus osztálybasorolásából.”

Beértem Esztergomba. Berendezkedtem abba a szobába, ahol Prohászka is kezdte káplánságát. Onnét indultam iskolába, kórházba, kiskatonák közé. Végre magyarul taníthattam és prédikálhattam az iskolában és egyesületekben este. A gyerekekkel sok színdarabot rendeztem és oly természetesen és elragadóan játszottak, hogy élvezet volt velük minden munka. Volt egy kalandos kirándulásom Pestre. Mikor a gyerekeket villamosra raktam, a villamoson mind rosszul lett. A Rákóczi úton leültem őket a járda szélére, és a Metropol szállóból hoztam nekik a teát, gyógyíttattam őket. De különös, hogy ezek a gyerekek, akik a villamoson tengeri betegséget kaptak, a Városligetben, az Angol parkban a hullámvasúton egy se lett rosszul. Rettenetesen élvezték. Hullámvasúton az öreg tanító nénik sápadoztak. Este a Hősök terén olvasom a létszámot. Egy leánnyal kevesebb. Úgy reverendásan visszafutok az Angol parkba, kérem az igazgatót is, hogy megkeressük az elveszettet, végigfutok az elvarázsolt kastélyon, s a forgó hordón is, a proletárok megjegyzései, gúnyolódásai, egyházra szabott szitkozódásai közepette. Többször is elrohantunk a guggoló leány mellett, a végén nem volt más kiutam, mint szentjeinket, Szűzanyát kérni Szent Antallal, hogy most már segítsenek, mert ismervén a bányászok természetét, miszlikbe aprítanak, ha egy gyereket elvesztettem. Nahát meg is találtam, megcsókoltam, majdnem a vállamra vettem, mint a Jó Pásztor, az elveszett juhot s ekkora örömet már régen nem éreztem.

Volt legényegyletünk: Kolping, KIOE: inasok egyesülete, különböző kongregációk, szívgárdák s az előadásokra fiatal orvosokat és értelmiségieket is beszerveztem előadóknak. Egy alkalommal a legények okkultizmusról érdeklődtek. Fiatal orvos-barátom fejtegette is a témát, egész a tetszhalottakig, meg a szellemek megjelenéséig. Aztán éjfélig beszélgettünk, mindenki hallott, vagy tudott egy sztorit. A végén nem akartak hazamenni. Kiült az arcukra a félelem. Most megcsodáltam, hogy az emberi szavak ekkora félelmet idéznek elő. Milyen babonás félelmet. A legények egymást hazakísérgették, de az utolsó volt a peches, annak egyedül kellett hazamenni. Temető mellett lakott, temető árkából egy felette macska kiugrott, s az úgy megijedt, hogy szegény édesanyját, aki az ajtóban várta, feltaszította. Mert ilyen a félelem. Az inasgyerekek között akadt egy-két alvilági, ezeket nagy feladattal bízam meg, sportegyesület vezetésével is, s itt találkoztam a proletárok papgyűlöletével s egyházellenességével. Mindaddig nem sikerült a szívükhöz közelebb kerülnöm, míg egy kis epizód meg nem segített.

Messzéna tanító nénivel kirándultam Esztergom legmagasabb pontjára, a Vaskapuhoz. A Messzénák olaszok voltak, a város dombjait, hegyoldalait szőlő- és gyümölcsparadicsommá varázsolták. A Messzéna-ház és kapuja Esztergom műemléke. A tanító néni bölcsességéből és pedagógiai zsenialitásából, – amely messze földön híres volt – sokat tanultam. Felértünk a Vaskapuhoz, segélykiáltást és jajgatást hallok. Szakadékban rátalálok egy tagbaszakadt inasgyerekekre. Szikláról esett le, eltörte a lábát. Lemásztam érte, nyakamba vettem, mint egykor Stájerországban a favágót, és reverendásan Szent Kristófként levittem a Kolos Kórházba. A hosszú úton – több km-es távolság – meg is csodáltak az emberek, hát még az orvosok a kórházban. És így nőttek a szívemhez az inasgyerekek. Attól kezdve könnyebben ment az oktatásuk és a nevelésük az erényekre. Szent Ágoston mondta „Vannak vakmerően ítélkezők, megszólók, sugdolózók, károgó emberek. Vannak, akik letapossák Isten legelőjét, felzavarják forrásainak tiszta vizét.” Hát ezeket kellett eltüntetni esztergomi lelki vezetésemben. Káplántársam, Bucsi József s egy másik káplán, Fölgyémi József szociális érzésű apostoli buzgóságú világi papok voltak. Szegény gyerekekért, szegény inasokért,

mindent megtettek. Emlékszem, hogy Bucsai Jóska leánykongregációjával örökzöld leveleket szedgettek, majd koszorúba fonta, temetők előtt árusították, hogy karácsonyra szegény gyerekeknek ruhát készítsenek.

Küzdök a háború ellen. 1942

1942. Küzdök a háború és minden rövidlátó örültség ellen

Tanítási szenvedélyem egy kis epizódja, hogy a Királyi Főigazgatóság megkért, hogy a kereskedelmi iskolában, melyet újjászerveztek, bencés tanárok mellett tanítsak német nyelvet és levelezést. Örömmel vállaltam. Nem is kell leírni, hogy a Főhatóság rövidesen betiltotta. A menekültekkel, betegekkel, főleg lengyel és bányászmenekültekkel szívem melegével foglalkoztam és segítettem őket. A tüdőosztályon egy könyvtárat létesítettem, s egy kis zenekart is, majdnem mondhatnám, hogy vidám lett az osztály, főleg amikor az első sebesültek flegtífuszosai lábadoztak.

Villámcsapásként ért, hogy Bárdossy megüzente a háborút három világhatalomnak, s ahogy nem értettem meg Kossuth hadüzenetét sem a Szent Szövetség ellen, épp úgy kétségbe ejtett ilyen hadüzenetnek a következménye egy alig felszerelt magyar hadsereggel, országhatáron kívül egy világháború teljes káoszában.

Az első sebesültek meg is érkeztek Esztergomba, elég felkészületlen volt a város a fogadásukra, az iskolát és a legényegyletet rendeztük be ideiglenes kórháznak. Voltak közöttük zsidó munkaszolgálatosok, másvallásúak, nekem kellett lelkileg támogatnom őket, de a sebesültek elég gyorsan szememre vetették, hogy inkább élelmet meg más segítséget adjak nekik és családtagjaiknak és ne elmékedéseket. S hivatkoztak arra is, hogy a Protestáns Egyház mennyi mindent küld híveinek, a zsidókat hogy támogatják még külföldről is, s a prímási város nem ad nekik semmit.

A sok hittanóra, a sok egyesület mellett, a kórházi állandó lelkigondozás mellett, amely nagyon fontos papi feladat volt, megjelent egy új feladat, a sebesülteket testben és lélekben visszaadni családtagjaiknak, hazájuknak, egyházuknak. A leánykongregáció derekasan kivette részét a sebesültek gondozásában. Nem hiányzott sem a szeretet, sem az áldozat. Szerettem volna az egész város szeretetét és segítségét igénybe venni. A Magyar Sionban, amelynek szerkesztője Bucsi József volt, nyílt levélben, vezércikkben felhívást intéztem a városhoz, a sebesültek megértéséért és megsegítéséért, de elképedésem leírhatatlan volt. Sem a város, sem az Egyház, sem a vármegye nem reagált az akkor még feudális lehetőségek között a felhívásra. Ki mulatott, ki kártyázott, a góg és az önzés minden rangkórsággal markai között tartotta a várost. Itt kellett döntenie a lelkiismeretnek is. Hogyha egy ország hadat üzen ostobán, a férfinép színe-javát a frontra küldi, s a sebesültjeit nem fogadja, akkor ott sok minden kihál. Reagálásom 1942 novemberben éppen annál az evangéliumi résznél tört ki, ahol az Úr Jézus az utolsó ítéletről szól, az irgalmasság testi-lelki cselekedeteiről. Elég kemény hangon s eléggé érthetően meghirdettem Esztergomnak, hogy az utolsó ítéleten nem számít se bíborrongy, se díszmagyar, sem tábornoki kitüntetések, sem a polgármester politikai manőverezése. Röviden hadat üzentem a szívtelenségnek, felelőtlenységnek, az akkori hatalomnak. Innét már nem volt visszakozz, Esztergomot el kellett hagynom, és 1942 decemberében a felszentelésem második évfordulóján elindultam Csallóközbe falut telepíteni szívem és kereszténységem adottságaival.

Esztergomból Sárre

1942. Két falut telepíttek Csallóközben. Modern családi parasztgazdaság szövetkezeti irányítással nyugati mintára

A helység anatómiája az eredeti neve Blahova Dgyetinka. A cseh minisztérium a legmodernebb mezőgazdasági központnak tervezte ki, szédületes beruházásokkal, ultramodern építkezésekkel, jutalomnak szánta Stephanik sereg hőseinek és gyerkeinek. A régi Benyovszki-birtokból hasítottak ki 9000 holdat. Csehek, tótok és morvák kapták, s el is indították azt a tervet, amellyel később egész Csallóközt és a magyarlakta vidékeket az ő településeikkel akarták felváltani és kiszorítani akármilyen finom módszerrel is. A magyarság elszegényedése részint az öreg termelési struktúrák, részint a kereskedelem hiánya s nagy részben az utak és az elektromosság hiánya miatt ez az elszegényesedés be is következett volna. Ez a helység nem szerepelt a magyar térképeken, de még az akkori IBUSZ sem tudott róla semmit. Ide kaptam én apostoli küldetést, hogy a Szabadcsapatok pusztító garázdálkodásai után telepítsek falut. Maga a vállalkozás óriási lelkesedéssel úgy ragadott el, mint egy falevelet a vihar. Egyrészt megmutatni a feudális társadalomnak, hogy más lehetőségei is vannak egy mezőgazdasági országnak, mint egy félévezredes, megcsontosodott és nemegyszer elmaradott olyan gazdasági rend, amely törvényszerűen a nyomorba torkollik. Szinte a gyerekfantáziám elragadta a papi fantáziámat. A gyerekésszel az árokpartból és a gödrökből annyi mindent ki lehetett termelni olyan gazdaságosan, miért ne lehetne tudományos módszerekkel a technika teljes kihasználásával, ha kell a földműves nép átnevelésével megmutatni, hogy a magyar föld és a magyar nép együtt mire képes a kereszténységével. Hiszen mindig erre hivatkoztunk, ebbe is kapaszkodtunk, sőt sokszor éppen ezt tagadtuk meg. Úgy határoztam, hogy szívvel-lélekkel, akaraterővel ennek az új feladatnak szentelem életem, bár ez éppen nem papi küldetésnek látszott, de előttem volt egy pár bencés, sőt ciszter gazdasági vállalkozás, szinte kolostori, amelyben a fejlődés szépségeit felismertem, egy olyan korban, amikor a püspöki, érseki, káptalani óriás birtokok szegénységbe és tehetetlenségbe fulladtak. Mint kispap, egyéb elfoglaltságom mellett káptalani leltárokat is készítettem, vagy másoltam költségvetésekkel és zárszámadásokkal együtt. Elképesztett az a gazdaságtalanság, az Egyház kincseinek, földértékeinek a pusztulása, és mindezek bérlők és kalandorok kezében a további pusztulás tárgya lettek. A mezőgazdasági főiskolák és magyar kutatók életük és zsenialitásuk minden bevetésével szinte ontották a gazdasági szakembereket. Itt intézőkre, inspektorokra, gazdasági kormányzókra gondolok, és a segítségeikre is és ide vehettem volna még az ősi tehetséggel megáldott pusztai ispánok és számadók irányítását, akik a pásztorélet, az állattenyésztés teljes ismeretével a magyar földet itt is ott is nagyon széppé és gazdaggá varázsolták. De ennek ellenére a nagybérletek, amelyeknek az Egyház lett áldozata, nagyon is más irányba terelték a megcsontosodott jogrend átkaként a mezőgazdaságunkat. Míg a nagybérlek nem is kell megnevezni őket, kiuzsorázták a magyar földet, már a bérletföldeket, erdőket, parkokat, számtalan helyen kiirtották, vagy nagyon is kihasználták, amíg a templomok ősi kincseit és értékeit beleértve miseruhákat, kelyheket, monstranciákat leváltották modern és értéktelen ötvösmunkákra, vagy textíliákra, megesett, hogy egy reneszánsz kehely nyugati értékesítésével tíz éves haszonbért fizethettek ki saját Egyházuknak. Megnéztem egy-két nagybérlek saját gazdaságát, s a legmodernebb állattenyésztés, tejtermelés nagy haszon. Főleg a magtermelésben, húsexportban, és láttam, hogyan lépnek bele az európai gazdasági életbe. Mindezek híjával voltak az egyházi birtokok és a nagy hitbizományok.

Azzal az elhatározással indultam el Sárrétre, hogy meg kell mutatni az egész országnak, hogy egy modern, intenzív, sokrétű, minden energiát és minden földszeretetet kihasználó gazdasággal meg kell mutatni a magyarság jövőjét, hogy földjéből, termeléséből mi mindenre lesz képes. Szemem előtt lebegett egy gazdagabb Magyarország, ahol lélekben is, anyagiakban is harmonikus jólét van. Nem kell mezítláb járni a gyerekeknek a téli fagyban, nem kell koldulni egy pohár tejért bányászgyerekeknek, s a menekültjeinknek, ha kell, tudjuk megosztani javainkat.

Kavargott bennem a szentferenci szegénység meg a jezsuita ész. A jezsuita ész, hogy a Szentlélek Úristen ajándékaival mire mozgathatná meg a magyar agyakat, szellemi képességeinket, s hozzávenni a poverelló szent szegénységét, amelyet én a XX. században úgy értékeltem, hogy nem a koldus-sorsunkban van a reményünk, vagy kibontakozásunk, hanem abban a szentferenci lemondásban, hogy magunk gazdagságát mindenkor tudjuk a magyarság javáért odaadni, mégha magunk koldusszegények leszünk is. Tehát az a szegénység, amely valamikor katedrálisokat épített, a legnagyobb festőkkel díszítette oltárait, és leghíresebb ötvösökkel készítette monstranciáit és kelyheit, valamint ereklyetartóit, s a dómjaiért odaadta mindenét, s így maradt gazdag.

Ilyen formán harcba kerültem a nemzeti szocializmussal, a kommunizmus fenyegető rémével, a magyar feudalizmus fenyegető rémével, a magyar feudalizmussal, annak politikai baklövéseivel, amelyért a legdrágábban fizetett a magyarság a második világháború után. De harcba állok egy magyar elmaradottsággal is, amely éppúgy a pusztulásba dobja a magyarságot és a kereszténységet.

Ezért aztán mindent felpakoltam, műkincseimet is bútoraimat is, és bérelt teherautóra elfogadtam egy esztergomi aranyos paraszt nagymamának a sóját, a kenyerét és a pogácsáját, és elindultam Komárom felé, hogy majd a Csallóközben megkeresem küldetésem helyét. Biztos, hogy az ördög nem nézi jó szemmel a szép vállalkozásokat, meg az apostoli lelkesedéseket sem, mert a teherautónk Komáromban elromlott. Kifolyt a hűtővíze. Akkor még a fuvarosok, akár kocsis, akár teherautó tulajdonosok, maguk javígtatták az eszközeiket, kocsijukat és autójukat. Az én sofőröm azt találta ki, hogy kovással tömítsük a hűtővíztartályt, miután drótosztót nem volt a közelben, hogy megfoltozza. Már szereztem is kovászt, persze ezzel a megoldással egyik falutól a másik faluig értünk, s újból tömítettünk. Végén megismertem a teherautó minden alkatrészét, de hiába érdeklődtünk úti végcélunk után, senki sem tudott útbaigazítást adni. Így érkezünk el Nagyrétre. Itt találkoztam egy földbirtokossal, akinek némi tisztességes és gyanús kapcsolata volt a magyar szabadcsapatokkal és emlékezett két helyiségre, kb. 12 km távolságra, két Duna-ág között a felső Duna-ág közelében. Na ez már olyan volt, mint egy iránytű. El is indultunk a decemberi rossz időben meglehetősen sáros, gödrös utakon Sárrét felé. A félúton már jó későre járt, fel is jött a holdvilág, amikor még a teherautónak a legnagyobb bajával, a tengelytöréssel is megismerkedtünk. A tulaj és a sofőr egy személyben úgy döntött, hogy elmegy új tengelyért, ha pénzzel kisegítem, s a leggyorsabban visszatér. Ott maradtam egyedül egy megpakolt teherautóval, annak törött tengelyével és olyan magyar úton, amely éppen olyan volt Szent István korában, a török időben és a 48-as szabadságharcban is. Időm az volt, így lettem gazdag elmélkedésben. Egy kicsit rácsodálkoztam az ördögre, hogy milyen változatosan teszi próbára emberi akaratomat, lelkesedésemet és ártatlanságomat. Társalogni csak a varjakkal tudtam, de ez a társalgás egy kicsit szomorkásra sikeredett. A bölcs varjak nagy csapatokban röptek el felettem, voltak, amelyek mélyrepülésben meg is néztek. Ezek a csallóközi varjak nem tudták, hogy én egyszer Fehérváron pusztá kézzel varjút fogtam és rabságra vettem, szobám rabságára. De biztos, hogy folyton azt mondták kár... Na, mondom, ez nem jó se jelégének, se jelszónak. Az öreg bölcs varjak talán sejtették, amit senki sem sejtett, hogy nemcsak a megérkezésem ilyen kalandos, hanem a távozásom 1945-ben a második

világháború befejezésével még szomorúbb, még tragikusabb lesz, így hát a varjak előrejelzése beigazolódott, hogy kár, kár...

Az itteni elmélkedéseimből vegyünk egy pár gondolatot. Először is a békétlenségemet, Petrosz Khrüszologosz (Aranyszavú Péter) szép tanításából vettem: *„A béke az, ami kiemeli az embert a szolgasorból. A béke tesz szabaddá, és még Isten előtt is megváltoztatja az ember személyi helyzetét. A testvérek közötti béke, az Isten akarata, Krisztus öröme, a Szentlélek betetőzése, az igazság mércéje, a tudományok mestere, az erkölcsök őre, s minden dologban dicséretreméltó életkánon. A béke az imádság támogatója, könnyörgéseink könnyen járható útja és minden vágyunk megvalósult teljessége. A béke a szeretet szülőanyja, az egyetértés köteléke és annak a tiszta lelkiületnek a nyilvánvaló jele, amely csak Istentől várja azt, amit el akar érni.”* Krisztus Urunk is békességet köszöntött az apostolokra megjelenéseikor, békességgel küldte őket első apostoli próbaútjukra és Ő ígérete, amit ma is imádkozunk, hogy békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek. Ez annyit jelent, hogy békében hagylak el titeket, és békében találjak majd rátok.

E szép gondolatok mellett fölrázta a merészebb gondolataimat Karl Jaspers, aki munkát írt a politikai lelkiismeretről, mint erkölcsfilozófus, igyekezett is felébreszteni Európa lelkiismeretét, amiért olyan nagy volt a szememben: *„Vakság mások bajával szemben a szív képzelőerejének haldoklása; belső közöny, magában a bajban megtöri a látást, és ez teremti meg az erkölcsi felelősséget, az erkölcsi bűnösséget is.”*

Mounier a personalizmus kultúrtörténésze szintén hirdette „Hogy a személyiség épp úgy, mint a lelkiség megragadja az összes emberi problémát, a konkrét emberiség teljes szélében hosszában, az anyagiak legalacsonyabb kondíciójától, a szellemiek legmagasabb lehetőségéig. Töprenghettem azon, hogy személyiségem mit ragadott meg a nyomorúság problémáiból és szívem képzelőereje nem haldoklik-e a bajban, ha egyszer közönyössé válnék. De hát az elkopás, elfásulás és a szív közönyével szemben ott volt Édesanyám örök figyelmeztetése Isten irgalmáról és szeretetéről.

Simon Weil imáját Godien abbé tolmácsolásában idézgettem:

„Atyám, Krisztus nevében add meg nekem a következőket:

Hogy testem egyedül a Te akaratoddal mozduljon, vagy váljék mozdulatlanná.

Hogy szellemem világosságod fényében egyedül a Te igazságod szerint rendezzen.

Hogy érzékenységem a lehető leghatékonyabb formában élje át a teljes tisztaságban a fájdalom minden részletét és az örömet is a legapróbb részletig.

Hogy szeretetem Isten szeretetének emésztő lángja legyen bennem, s egyedül Isten iránt lobogjon.

Hogy minden, ami az enyém, vétessék el tőlem, hogy Istentől fölemésztve Krisztussá lényegüljön át, és adassék eledelül szerencsétleneknek, akiknek teste lelke egyaránt nélkülöz mindenfajta táplálékot.”

Miután vettem gondolatot szenttől, menekülő filozófusnőtől, anyámtól, vettem egy kis biztatást Jászai Maritól, a nemzet tragikájától „Szennyből a tisztaságba, a sötétségből a fénybe, ez volt az én életem útja. 1850-ben voltam kénytelen megérkezni e földre, ebben a zord formában, amelyben én vagyok. 10 éves koromban kerültem ki a szülői házból egy kis szoknyában, mezítláb. A kenyeret úgy kerestem, hogy fülem, kezem lefagyott a hólapátolásban. Éjjel pedig a patkányok rágták le a hajam a levegőtlen kuckóban. Mégis átküzdöttem magam fölfelé, a világosság felé. A fénynek egy szikrája benne égett a lelkemben és vezetett. Katonákat, sebesülteket művészetemmel tápláltam, nemzetem a Szózáttal és Petőfivel akartam felemelni a romlottságából.” *Jászai Mari sok szépet hirdetett, hogy a tehetség és rajongás érdemlik meg az emberi nevet.*

Első szereplése a pannonhalmi búcsún, mint kolduslány, egy másik koldus verejtékét törölgette.

Színi akadémiai tanáráként így szólt a fiatalsághoz: „A jó Isten nevében kezdjük meg a munkát. Kérjük, tisztítsa meg szívünket, hogy igazak tudjunk lenni. *Az ember lelke minden tettében visszatükröződik; hazug ember nem lehet igaz művész.*”

Ideálja maradt Petőfi, Széchenyi, Görgey.

Vad, lángoló és harcos magyar volt. Budakeszin talált egy napszámos lányt, aki hetedmagára keres, de neki jut egyedül eszébe, hogy a kálvárián meggyújtsa az örökmécsest, és keresetéből mindig vegyen olajat. Minden szombaton és vasárnap így tiszteli Istenét. Ismerte azt a német festőpárt – Vack és Wagner Kornélia – akik a magyar falusi port olyan ragyogónak látták a napfényben, hogy elhagyják Berlint Bulow utcai műtermüket és Tolnaszántóra jönnek lakni, ahol még vonat se jár, de egyedül akarnak élni az ősi magyarsággal... Hát még a magyar por is tud vonzani.

Jászai Mari emlékei között van egy találkozás az öreg Görgeyvel, akit nagyon tisztelt, megaláztatása miatt mártírnak is tartott, és akinek csak 90 éves korában adatott meg, hogy nemzetétől jó szót kapjon. Megkérdezte tőle: „Hogy bírja magára venni az áruló nevet ártatlanul?” Válasz: „Hát azt hiszi nem tettem ezzel határtalan nagy szolgálatot Magyarországnak? Mit gondol, mekkora öntudatot öntött a magyarba annak a tudata, hogy őt nem lehet legyőzni, hanem el kell árulni, hogy elbukjék. Ez a tudat acélozza a magyarokat ellenállásra.”

(Az a vezér, aki az utolsó 40000 becsületes honvédot, családapát, vagy leendő apát nem engedett lemészároltatni 200 000 oroszral az a magyarok szemében hosszú ideig áruló volt, s még le is köpdösték a Duna partján.)

Egy orvos feleségével karácsonyra ruhákat és egyebeket gyűjtöttek és annyi jött össze, hogy szegény ördögöket kórházban és útszéleken mind felöltöztették. Csak egy cilinder rítt ki az ajándékokból. Az orvos felesége mondta is a nővéreknek, hogy tüntesse el a cylindert, hogy ne lássa többé és ne bosszantsa. Kórteremről kórteremre járva egy beteg színész ágya előtt is megálltak. A beteg színész könyörgött, hogy adjanak neki egy cylindert; Bonviván vagyok, az igazgatóm nem ad szerepet, ha nem lesz cylinderem. – A régi színészek maguk öltözkézésben léptek színpadra. – Hát nincs a Gondviselésnek görbe útja? Még egy cylinderrel is.

1910. repülőverseny, merész IKARUSZ gyerekek; a gépeik többnyire földre zuhannak és összetörnek, a roncsokat girhedt lovak vontatják el, a repülők tört karokkal kórházban, a nézők izgulnak, az újságírók jegyzik a neveket: Effmoff, Illner, Chavez, egy csapat fecske néha átnylall a súlyos emberkéz formálta szörnyek között, mintha gúnyolnák az erőfeszítéseket. Ma már a gépek gúnyolják az égi madarakat.

Minden szenvedés isteni, minden hit eléri az eget.

A gyom a föld édes gyermeke, a bevetett növény mostohája.

Kapaszkodom az emberekbe, minő gyengeség.

A görög kórus mindig a darab lelkiismerete és morálja.

A fagyöngy neves erdők betegsége, s mindenre felhasználható.

Mi magyarok temetni tudunk csak egységesen, egy akarattal és szentségesen. Minő pompával hoztuk haza Zichyt a festőt, de egy lakást nem adunk neki életében. Legalább egy képtár igazgatóságával és lakásával.

Holta után mindenkit elismertünk, mert már se nem árthatott se nem használhatott. S legalább két politikai pártnak ez biztos elegendő.

Senki sem olyan hatalmas, hogy az igazságot nélkülözze, de valamennyi olyan cudar, hogy beszennyezze.

Megöregedni csak az nem szégyell, aki látja magát megfiatalodni, gyerekeiben és unokaiban.

Legkegyetlenebb megcsúfolása az embernek, hogy tetteiben nem bír a lelke magaslatán maradni.

Megérkezett a tengely, és célhoz is értünk téli hidegben és egyedül. Pénzes bácsi az egyemeletes plébániát berendezte. Saját szavai szerint olyan angol zárat szerelt fel mind a három bejáratra, mit a magyar alvilág ki nem tud nyitni. Én meg ott maradtam a plébánia-épületben ládáimra vettem ágyat, csakúgy bundásan elaludtam. S arra ébredek, hogy rettentő félelmem van. A félelmet, a gyerekkorit, amit a fehérvári bazilika padlásán éltem át denevérek között, már régen kihevertem és most mégis félelemre ébredtem. A folyosó ajtaján a kulcs belülről úgy lógott, mintha kitaszították volna a zárból. A jelenséget nem is értettem, meg a félelmemet sem. Két év múlva a magyar csendőrség elém állít egy díjbirkózó fiataalt, egy nyolcszoros gyilkost, s a csendőrőrmester azt mondja, hogy ez a gyilkos azt állítja, hogy betört plébános úrhoz. Most elhozták helyszíni szemlére. A gyilkos elmondja, hogy az angol zárból milyen egyszerűen tolt ki a kulcsot, egyszerűen bejött, ott talált alva ládáimon, először meg akart fojtani, aztán gondolta, hogy mégis meghagyja az életem, és akkor gondoltam vissza, hogy a lelkem miért is félt akkor. Hát lehetséges gyilkosomat és a csendőröket megvendégeltem, mondanom sem kell, hogy boldogan útnak engedtem őket. A gyilkos nevére is emlékszem: Pápai. Később hallottam, hogy a legjobb magyar ejtőernyős lett, akit bevetettek az orosz harcokba, és orosz hadsereggel jöhetett vissza szabadrablásra. De nemcsak az volt a nehézség, mert erről nem is tudtam, hanem belecsöppentem a Jaspers-féle lelkiismereti konfliktusba. Ha falut telepíték, akkor annak ártatlan tisztán kell indulnia, és az ártatlan tisztasághoz járul a szorgalom, a tudás, a magyar kereszténység. Most hogy vegyem át a csehek megteremtette szupergazdagságot kártérítés nélkül, vagy kinek osszuk szét, tehát összeválogatni egy új magyar közösséget. Erre alkalmasak voltak a csallóközi magyar falu ún. magyar utcái, ahol nagycsaládos, szegény magyarok éltek, napszámos sorban. Őket kellett rávennem, hogy legyenek telepes gazdák, és még gazdagságot is ígértem nekik, családjuk munkájának ellenében. Másfél tucat csallóközi, mátyusföldi faluból szedtem össze, a telepeseimet. Minthogy szegények voltak, a gazdálkodás indulásában sok pénzt is kíván, így nagy kölcsönöket szedtem össze és ebben ideális segítségek mellett Wünscher Frigyes egyetemi tanár, a Hangya Szövetkezet elnöke volt a legnagyobb. A kölcsönöket ki is termeltük, vissza is fizettük. Itt nem is volt ütközés, se pénzemberekkel, se minisztériummal, az ütközés akkor kezdődött, amikor azt kértem a kormánytól, hogy fizessük vissza Csehország kárát, és szedessük össze az elrabolt értékeiket és juttassuk vissza. Itt már szembekerültem a magyar önérzetekkel és magyar hetvenkedésekkel is. Az indoklásom az volt, hogy amikor a háború végén akár kommunisták, akár csehszlovák polgárok kezébe kerülünk, legalább hivatkozhatunk rá, hogy nem helyeseltük se az atrocitásokat, se a rablásokat. Ha mégis becsületes békét kötnénk, akkor kell nyújtani magyar becsületet is. A következő összeütközés a magyar belüggyel az internálások és deportálások kérdése. A magam területén azt kértem, hogy se tót, se morva, se cseh, se zsidó öregeket ne internáljanak le, inkább magamhoz veszem őket, és gondoskodom róluk. Egy-két öreget meg is hagytak nálam, de a vitézi szék, a csendőrparancsnokság és a belügy is szabdközművesként csóválta a fejét ezen „egyházi botrányok” miatt. Mert az igazság, a jóság, szeretet a történelemben sokszor néz ki botránynak. Hát én nyakig ültem ebben a botrányban. De hát nem ez volt a legnagyobb nehézség, én azt hittem, hogy mi magyarok, ha egy nyelvet beszélünk, egy cél felé haladunk, hogy akkor minden világos és érthető. A földek szétosztása akkoriban kataszteri holdban elég magas, 25 holdnál kevesebbet nem is osztottunk, hogy nyugodtan élhessenek, gazdálkodhassanak és tervezhessenek a tulajdonosok. A föld területét mindenki a határban három részen kapta ki. Duna-közelben, árterületből, aztán minőség szerint is háromfajta. Ezt mérnöki pontossággal elvégezték, a földmérők, és mindenki megkapta a maga részét. Azt gondoltam, ezzel el is indul a termelés, és nekem nincs más gondom, mint az angol szaklapokból kiolvasnom a világgazdaság helyzetét, árait, és exportlehetőségeit. Persze bele kellett kombinálni a beszolgáltatások kötelezettségeit is, amelyet a háborús kormányok holdankénti pontokban határoztak meg és minden terménynek megvolt a maga

pontaránya. Mi könnyedén eleget tettünk a beszolgáltatásnak, de volt egy-két növény, amilyen a szója, aminek nagyon magas pontaránya volt. Szabadon tervezhattunk állattenyésztésre, különböző kerti magvakra, a világpiacon nagyon magas értéke volt a lucerna- és bíborhere-magnak. A tervek így készen voltak in petto, de fogalmam sem volt arról, hogy a tavaszi szántásnál egymásnak esnek a gazdák, mindegyik a másikat akarta szántani, hivatkozván gyerekeire, érdemeire, más földet akart, mint amit kiosztottunk nekik. Hátha Jeremiás megsiratta Jeruzsálemet, én reverendásan ott ültem a kilométerköveken, hogy a megvadult gazdáimat egymással megbékítsem és elfogadtassam a rendet. Még a saját földjeimet is inkább szétoztottam nekik, csak az a békesség meglegyen, amit Petrosz Khrüszologosz (Aranyzavú Péter) a lelkünkre kötött olyan csodálatosan, szépen. Amikor a földművelést hát így rendbe szedtem, jöttek az iskolák. A négy iskola közül kettő mintaiskola, parkkal, előadótermekkel, kultúrházzal, kettő meg tanyai mintaiskola, parkkal, előadótermekkel, kultúrházzal, kettő meg tanyai, ezek voltak az első világháború előtti magyar iskolák. Földes tanterem, felszerelés hiánya és lelkes áldozatos pedagógusok. Nekik is megvoltak a maguk nehézségei. Az út a legközelebbi iskoláig is, Vitézpusztához 4 km volt. Volt tanyai iskolám 8 km-re és 12 km-re. A magyar Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium fiatal lelkes [emberei], mondhatnám hősei és nem bürokratái segítettek mindenben. A hitéletet az ősi keresztény magyar hagyományokra építettem, kihasználván a két szentidő adta lehetőségeit, advent és a nagyböjt heteit. Könnyű volt beszervezni lelkigyakorlatokat, missziókat vagy olyan ájtatosságokat, mint a „Szent Család szállást keres” amely a legősibb magyar ájtatosságok egyike volt. A szomszéd falvakba is, mert a híveim gyökere messze nyúlt Nagylégre, Szászra, Pakára, Bezekényre, Királyfiak partjára, Királyfia-Dömödére, Egyházzellére, Födemesre, Tonkházára, Illésházára, Somorjára, Dunaszerdahelyre.

Ezekben a falvakban is tartottam lelkigyakorlatot, amely olyan gyóntatásokkal járt együtt, hogy egyfolytában gyóntattunk egy-egy falut, délutántól a következő nap ebédjéig. A lelkipásztori munka szép is volt, s a keresztség, az esküvők, a temetések szertartásai és a lelkek hozzáállása feltétlen dicséretet érdemel. Itt találkoztam a keresztelés hímezett terítőivel, amelyen hosszú nemzedékek nevei, évszámai szerepeltek, és amit ereklyeként őriztek is külön szekrényben, és ez a hagyomány sehol másutt nem volt található. Már a falunevek, sőt a lótenyésztés is visszanyúlnak az Árpád-korba. Árpád-királyfiak nevét viselték a falvak, Lögér, Patony, Karcsa és a többiek, ami meglepett, hogy volt régi sámán-falu, amely még az én koromban is csak fehér lovakat tenyésztett, ahogy régen a magyarok áldozatához kellett mindig a fehér ló. A lóval és a kiscsikóval finoman bántak a férfiak s ezt a lovak meg is hálálták. Mint csikós unokájának ehhez nekem is volt érzékem, s a módszerüket átvittem a sertéstenyésztésre, hogy ezzel az állatfajtával is lehetne szépen bánni. Kitenyésztettem egy disznófajtát háborús és háború utáni időkre, hogy szaporák legyenek, minden tápot jól értékesítsenek s egy kicsit finomsággal és humorral tenyésztettük a sertéseket, amelynek óriási jelentősége lett, amikor a fél ország menekült, s amikor nekünk is menekülni kellett. A menekülteknek – családostól jöttek persze – egy-egy fél disznót vágunk 45 telén, hogy legyen mihez nyúlniuk idegen földön. Minden szétszórt magyarnak 45 nyarán egy-egy malacot adtam, hogy a szegény hadiözvegyek férfitámasz nélkül neveljenek egy anyadisznót, s az majd segíti, meg el is tartja őket. Nem is volt hiába ez az erőfeszítés, mert 64-ben a nyakamba borult egy felvidéki hívem, akinek az ura elveszett az orosz hadifogságban és azt mondja, hogy a kapott malac eltartotta két kislányával, és úgy boldogultak, hogy mind a kettő diplomás, sőt az egyik színésznő.

Amikor minden olyan csodálatosan szép volt, kifizettük adósságainkat, még lóversenyt is nyertünk, a népem meggazdagodott, dicséretükre válják, hogy amikor tiltakoztam Dunaszerdahelyen a zsidók deportálásának embertelen körülményei miatt, összezsúfoltak ezeket egyetlen zsinagógában, akkor a híveim az országúton vitték szeretet-csomagjukat, sonkát, kolbászt, fánkot, ha nem is tudták megváltoztatni a kor örültségeit, de legalább

megmutatták lelküket. Itt álmodtam meg, miután ez a két falutelepítés így sikerült, hogyha magyar falvakat telepítenénk, milyen gazdag lehetne országunk. Ezeket a terveimet sok külföldi szakemberrel és diplomatával meg is beszéltem háború után. A tehetséges gyerekeket vagy magam tanítottam, vagy bencés gimnáziumba küldtem Komáromba, de a dunaszerdahelyi gimnázium is tökéletes volt, ahol esztergomi káplántársam, Bucsí Jóska volt a hittanár. Tartottam is ott lelkigyakorlatot gimnazistáknak, pont akkor vonultak be a németek Magyarországra. A falu nagyságára és szeretetére jellemző, hogy minden kérésemre, ha építkezni kellett, vagy lebombázott gátat helyrehozni, utat építeni, lebombázott vasutat helyrehozni, azonnal készek voltak segíteni, fogatban és napszámban egyformán.

A híveim szeretetére és szolgálatára jellemző esetet mondok el: pozsonyi és bécsi diplomata-kavalkádra és tűzokvadászatra jelentkeztek, s az a lovas diplomata-sereg egy napot akart nálam tölteni. A fogadás nem is lett volna gond, de a nővérem, aki a háztartásomat vezette, pontosan távol volt. Mondom az egyik hívemnek, az Erzsi néninek, hogy gondjaim lesznek a külföldiek fogadásával, magyaros megvendégelésével. Azt mondja, ez nem gond, azért vagyunk, hogy segítsünk egymáson. Megszervezte a falut, akik családonként egy-egy fogást vállaltak, amelyben halak, vadak, szárnyasok, magyar állatok húasai egyformán szerepeltek, sütemények dettó, úgyhogy annyi fogást tálaltak fel a fiatalok ünnepi magyarban, hogy az volt a benyomásom, hogy a híres Rákóczi lakoma sem volt külön, mint amit egyszerű falum lelke nagyságából csinált. A kiindulópont a híveim szeretetéhez egy bonyodalmas döntés volt, eltöröltem a párbért, a régi adót, mert igaztalannak és korszerűtlennel tartottam. Hát erre felzúdultak a környező plébániák, hogy leszoktatom a magyarokat a becsületes szolgáltatásaikról. Hiába mondtam, hogyha szeretettel közelítem meg a lelkeket, akkor sokkal többre képesek, mint a párbér kényszerűségével. Egyházi vonalon még adódott egy nagy feszültség: a plébánia határkérdése. Minden határkérdés az emberi történelemben kereszt és katasztrofális. Tudjuk mind a mai napig. De én olyan két község földterületére hoztam a híveimet, hogy a plébániám konyharésze Nagylégyhez tartozott, a kertem Illésházához és a falum fele Szentmihályfához. Ez aztán a határvillongás. Azok követelték híveimtől a párbérüket. Lelkipásztori munka az enyém, a párbér meg idegen plébániára fizetési kötelezettség. Sok kedvességgel és szolgálattal sikerült a szomszéd plébánosokat megnyerni, de a hivatalos feletteseket nem. Ki tudja mennyi szépet, mondhatnám csodálatosat, tudtunk volna elérni termelési rendszerünkkel, állattenyésztésünkkel, sőt még aranymosással is, ha a háború vége felé villámcsapásként nem ér bennünket a kassai konferencia, amely Benes megfogalmazásában kimondta minden felvidéki magyar háborús bűnösségét. Eldöntötték a magyar falvak megszállását, magyarok háború utáni kitelepítését, elhurcolását, kényszermunkára, amelyet ma nagyon finoman etnikai tisztogatásnak hívnak. Ahogy a konferencia szövegét megszereztem és lefordítottam, azonnal elhatároztam, hogy ez ellen, ha nagyon diplomatikus formában is, ha megalázkodva is, de tiltakozom, s megkeresem a Benessel való találkozás lehetőségét, és keresek egy becsületes kompromisszumot, ahogy felvidéki bevonulásomkor is csak az igazságot, becsületet és nemzetközi normákat tartottam irányadónak. Benes akkor még, vagy már világtekintély volt, erről az angol újságomból, a manchesteri Guardiánból is értesültem. Persze a találkozást a háború közvetlen befejezésekor terveztem, amikor Benes Prága után megjelenik Pozsonyban, vagy Nagyszombatban, ahol már az új Csehszlovák állam is partizánjaival szervezkedett. 45-nek az a pár téli hónapja izgalommal és életveszéllyel volt terhes. Az első, szomorúan látni az országunk menekülését nyugatra. A vitézi szék engem is felszólított nyugatra menekülésre. Szálasi Nagylégen magához kéretett, hogy kiadja utasításait, persze nem mentem el. A vitézi széknak elég keményen válaszoltam, csak a patkány menekül a süllyedő hajóról. Persze a menekülteknek megadtuk a segítséget, lakást és annyi élelmiszert, hogy ne legyenek kiszolgáltatva az éhhalálnak. Az utolsó menekülő csoport plébániámon egy tankos zászlóalj tisztjeivel, három csicskással, akik közül az egyik

orosz kém volt, aki tökéletesen átsegítette a zászlóaljat minden nehézségen s nem is vették észre, hogy adja le a hadijelentéseket. Ennek a zászlóaljnak az egyik tisztje ott esküdött a templomunkban, ahol Szent Cirill és Szent Metód tiszteletét nem szüntettem meg. Elég sokan morogtak érte, hogy milyen magyar vagyok, ha a szláv szenteket nem tüntetem el a templom oltáráról. Az esküvő utáni vendéglátást magyar vendégszeretettel vállaltam, s másnap hajnalban riadó, tovább kell vonulni a tankzászlóaljnak. Az újdonsült férj kétségbeesetten mondja, hogy meghalt a felesége. A tábori orvos megállapította a halál beálltát, szinte nem volt rá magyarázat, s rám hagyta a tegnap még mennyasszony, ma már feleség holttestét. A parancsnok, hogy meghálálja szolgálataimat, felkínált egy pár lovat, egy szánt s a három csicskásból egy öregebbet a Mihály bát, aki angyalföldi volt, a szó legrettenetesebb értelmében. Kőműves, de angyalföldi. A parancsnok azt kérte, hogy a legszebben temessem el, adjam meg a végtisztességet a főhadnagy feleségének, amit természetesen vállaltam is. Igaz, hogy nem lévén asztalosom, csak Dorogon, el kellett menni Somorjára koporsóért. El is indultunk a Mihály bácsival, aki vallomása, meg a zászlóalj parancsnoka szerint roppant ügyes, bátor és roppant becsületes. Hát ennyi jó tulajdonság mellett, ilyen ajánlás után felültem a szánra és elindultunk Somorjára. A távolság 25 km. Poroszkáltunk a csallóközi hóban, Mihály bá' engem szóval tartott, hogy nincs olyan szibériai hómező, ahol ő eltévedne, mert én csak úgy jeleztem, hogy éjszaka ködben, Csallóközben nagyon sokan eltévedtek már ismerőseim közül is, jól figyelje az utat, hogy visszatáljunk. Szabadkőműves öntudatával biztosított, hogy minden rendben, csak ne féljek. Igen ám, de a nyilasok elkaptak bennünket. Mihály szénája sem volt rendben, nem volt megfelelő hadparancsa és pecsétés írása. Egy darabig gyanúsán néztek a nyilasok, hol a lovakra, hol a szánra, hol a reverendás papra, hol Mihály bára. Hogy mi forgott az agyukban, nem tudom, de hogy valamelyikünket gyanúsnak találták, az biztos. Végre döntöttek, majd a parancsnokság elintézi, de addig is valami hasznunkat vegyék, tele rakatták a szánunkat zabos zsákokkal, jó magas rakomány lett belőle. Vigyük el a parancsnokságra a zabot, s ott majd döntenek felőlünk. Mondom én Mihálynak, akit minden gyanúm ellenére most már testvérnek éreztem a közös sorsban, meg is szerettem, hogy most kezdődik a végzetünk. Az úton amerre mentünk, mindenütt döglött lovak, égre meredt lábaikkal, itt-ott egy-egy akasztott katona, vagy civil, nyilván katonaszökevények, vagy menekülők. Mondom én Mihály testvérnek, hogy először menjünk el így a zabteherrel Somorjára és hozzuk el a koporsót, úti célunkat így teljesítjük. Hát most már a nyilasoktól van hadparancsunk, ha meg beköszönt az éj, akkor majd kapunk gondolatot is. A téli hideg meghozta a zúzmarát is meg a ködöt is. Mire Nagylégyre értünk, nemcsak koromsötétség, hanem átláthatatlan köd ereszkedett ránk. Mondom én Mihálynak, nincs más választásunk, mint ebben a gondviselés szülte sötétségben elmenekülnünk a biztos halál elől. Mihály bólintott, be is fordultunk a sárréti útra, de egyszer csak az egyik ló kimerülésében földhöz vágta magát, s látszott, hogy kileheli a páráját. Mondom én Mihálynak, hogy gyorsan vágja el az istrángokat, és a fejével fordítsa ki a döglődő lovat, mert agyonrúgja a másikat, s akkor ott állunk lovak nélkül, kiszolgáltatottan. Most jön a magyar baka hősiessége. Nekem úgy adták át a Mihályt, mint egy hőst, aki megállta a helyét a nagy orosz hómezőkön és frontokon. Azt mondja, hogy ő ilyen ló-közelben még nem volt, dehogy megy ő a rugdalódzó lovak közé. Hát én oldottam meg a problémát villámgyorsan, ahogy parancsot adtam, hát magam végre is hajtottam. Egyik ló ott maradt, a másikkal elindulhattunk volna. A teher elég nagy volt, a zab felét leszórtam az égi madaraknak, meg ki tudja hány éhező embernek és felültem Mihály mellé a zsákok tetejére. Azt mondja nekem az orosz hómezők ismerője, hogy ő így nem tud hajtani, nem tudja merre az út, nem lát előre, csak 3 métert, a hó meg ellepett mindent. Na, gondoltam én, a varjak mégiscsak jószok, de mit kezdek most... Azt mondtam Mihálynak, hogy én megyek a ló előtt, látja a fekete kabátomat és csak a fekete pont után hajtson. Elég magas hóban kicsit botorkálva lépegetek, mondom ez így nem lesz jó, mert ha elesem, a ló rám jön. Előre megyek vagy tíz lépést, kiált Mihály, hogy nem lát semmit, maradjak csak a

rúd előtt. Mit volt mit tennem, 9 km-t tettem így a rúd előtt, és bizony melegem lett a hideg télben, mikor megérkeztem Sárrétre. Most már egy szökött katonával. Nem volt más megoldásom, mondom Mihálynak, hogy kap egy jó vacsorát, egy öltöny ruhát, 1 kg pipadohányt, aztán amerre jöttek, azt egy kicsit elkerülve, szökjön haza Angyalföldre. Én meg fölmentem a könyvtárszobámba, elgondoltam az előttünk álló hetek még ismeretlen borzalmait. Magyar drámánkra gondoltam, hiszen akkor már az angol-amerikai bombázások olyan méreteket öltöttek, hogy minden légvédelmet, még a német vadászgépeket is elsöpörték. Ha egy-egy gép megsérült, akkor a faluba szórták le a bombaterhüket, hiszen a nagy épületek háztetőjük nagy településre engedtek következtetni fönről. Szerencse, hogy ezek a pótbombázások mind falun kívül estek, és amikor kiküldték a munkaszolgálatosokat egy tanítóhadnagy vezetésével, azok sem találták meg a könnyű, laza talajba hullott bombákat. Igaz, hogy amikor a felső Duna-gátat szétrobbantották, elég hosszú szakaszon, gyorsan megcsináltattam népemmel a gátakat, így lettem gátépítő, de holland alapossággal. Nem akartam, hogy a tavaszi áradás elsöpörje a felső csallóközi falvakat. A munkaszolgálatosok, minthogy messze estünk a nyilasok szemétől, pihenhetek is nálam, meg is szökhettek tőlem, és a tanító katonaparancsnokuk erre megadott minden lehetőséget keresztény embersége és szeretete jeleivel. A bombázások alkalmával láttam hősiecsapásokat fejünk felett német és angol gépek között, mondanom sem kell, akkor már az angol gépek győztek, volt pilóta, aki ejtőernyővel sikeresen mentette az életét, s volt, aki a földre zuhant géppel együtt égett el. Egy ilyen német pilótát eltemettem, a német bajtársai kérésére és német beszédre méltattam is, a férfiasság és a hősiesség erényét. A temetést és a beszédet egy fiatal bajor tiszt köszönte meg nekem, akivel később sorsdöntő percben még egyszer találkoztam. Egy életben maradt német pilóta eljött velem a plébániára, s amikor megtudták a nyilasok, hogy nálam van, el akarták vinni a parancsnokságukra, de a Wehrmacht pilótája azt mondta, hogy inkább a pappal marad, és megkért, hogy vigyem el autóval a parancsnokságukra. Akkor még lovaimat és autómot nem sorozták be, így elvittem a parancsnokságra. Láttam és hallhattam a német hadsereg szellemét. Ez már a háború végén van, az utolsó hónapban. A parancsnok azt kérdezi az én pilótámtól, hogy hány nap szabadságot kér, ez alól a pilóta alól már négy gépet lőttek ki az angolok, ez volt a negyedik megmenekülése. Egyenesen válaszolt: egy napot, se holnap reggelre kér egy gépet. Ilyen volt a katonai fegyelem a légi erőknél.

A gondok nem jártak egyedül, az rendjén volt, amit a német pilótákkal tettem, de volt közben egy angol pilótám is, akit agyon akartak verni az arató munkások, mert fentről gépfegyverezték őket, s nagyon bevadultak ezen. De akkoriban már olyasmi is volt, hogy robbanó játékszereket is szórtak le repülőgépekről. Volt elegendő ok az ellenszenvre. Sikerült megmentenem az angol pilótát, de mibe öltöztessék? Parasztgúnyában mindenki megszólítja, s akkor kiderül, hogy ellenséges katonával van dolguk. Legegyszerűbb, ha adok rá egy reverendát s elviszem Nagymagyarra, Eszterházy grófnő 300 szobás kastélyába, ott könnyebben elrejtik, s ha két pap bemegy a grófnőhöz, az egyik mindent megmagyaráz, a másik pedig mindenre mondja, hogy yes. S hálát adhat ő is, nem úgy, mint a régi mondás, ha pappal találkozok, abból csak baj lehet. Sikerült is megmenteni, s a partizánoknak átadni, akik saját diadaluknak is tekintették egy-egy pilóta megmentését.

Könyvtárszobámban, miután a katona és harci események kissé szabadon engedték gondolatvilágomat, a könyveim között olyan boldog érzés fogott el, hogy milyen jó barátok is a könyvek, milyen őszinték, milyen igazak, telve bölcsességgel. Elővettem az Enchiridion Patristicum egy kötetét, ahol az ősegyház tanítását olvasom, őskeresztény ima; áldozás utáni hálaadás: „Hálát adunk neked Szentatyánk, szent nevedért, amelynek szívünkben trónt készítettél.

Hálát adunk a tanításért, a hitért és a hallhatatlanságért, amelyet a Te Fiad, Jézus által kinyilvánítottál nekünk, dicsőség mindörökké. Mindenható Urunk, Te mindent nevedért

teremtettél és ételt, meg italt adtál az embernek, hogy éljenek vele és Neked hálát adjanak. Nekünk pedig lelki ételt és italt adtál és örök életet Fiad által. Mindenekelőtt hálát adunk Neked, mert hatalmas vagy, dicsőség Neked mindörökké.

Emlékezzél meg, Urunk, Egyházadról. Véd meg minden bajtól és tedd tökéletessé szeretetedben. Megszentelve gyűjtsd össze a négy égtáj felől országodba, amelyet számára készítettél, mert Tiéd a hatalom és a dicsőség mindörökké!

Jöjjön el a Te kegyelmed és szűnjék meg a bűnös világ. Hozsanna Dávid Istenének. Ha valaki Szent, járuljon ide, ha nem az, tartson bűnbánatot Maranatha.”

Ez maradt híveim imája is, szentmisére és áldozásra.

Ezt az imát kötöttem híveim lelkére és Szent Pál tanításával az Isten Országáról a római levél szerint, amely igazság, béke és öröm. S a *Galata-levélből lelkükre kötöttem a lélek gyümölcseit: szeretet, öröm békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, hit, szerénység, önmegtartóztatás, tisztesség. A kereszténység s a Szűzanya-tisztelet mellett ezek voltak a domináns igehirdetésben.*

Még a könyvtárszobában vagyok, előveszem az amerikai püspök, Fulton Sheen könyvét: „The Pulpit of the Cross” (A kereszt szószéke), olvasom: „Mi Urunk élete folyamán sok szószéket választott, változtatásokat, színeseket, ahonnét elhangzottak beszédei s az örök élet igéi lettek: „Ilyen volt Péter bárkája, amelyet evezőcsapások a mélyvízbe löktek, Jerikó túlsúfolt utcái, a templom aranykapuja vagy ékeskapuja, Jákob kútja. Úgy tűnt, mintha majdnem minden szószék tetszene neki, míg eljött számára a nap, amikor utolsó szó jogán istenhozzádot mondjon a világnak. De akkor nem akart megelégedni akármilyen pulpitussal.

Nagypéntek reggel, amikor ott állt Pontius Pilátus napfényes portikusa (oszlopcsarnoka) alatt, talán gondolhatta, hogy azt a márvány portikust teszi utolsó üzenete szószékévé. Előtte volt tengernyi arc és éhező szívek az örök élet kenyeré után. Várt még néhány órát egy másik szószékre, amely Pilátus palotájának lépcsője előtt adatott át neki, és ezt a szószéket vállára vette és hordozta a Golgotára. Ez a szószék lett a kereszt, amire durva szegek kezét-lábát rögzítették; kalapácsütések hallatszottak a csendben, egymásnak visszhangozva. Ezt a keresztet kiásott gödörbe süllyesztették. Áldott Urunkat ezen a fenséges szószéken felemelték. Maga a kereszt is prédikáció, Evangélium lett. Hasonlóan, ahogy a szónokok felléptek az emelvényeikre és átlátták a hallgatóságot. Ő is lenézett Jozafát-völgyére, és a völgy másik oldalán láthatta a templomtető ragyogását a nap sugaraiban. Közel a szószékhez, de nyíltan a tömeg oldalán állt néhány a félének tanítványaiból, készen a futásra, ha valami fenyegetné őket. Ott vannak görögök is, rómaiak is, írástudók és farizeusok Jeruzsálemből és istenvakult gúnyolódók köpdöstek feléje. Római katonák kockát vetettek Isten köpenyére. A keresztnél állt sebzett virágként, letörve Magdalena, akinek megbocsátott, mert nagyon szeretett. Ott állt János és Anyja, Mária. Személyek a kereszt alatt jelentették az ártatlanságot, a bánatot és a papságot. Azt a három lelki típust, amelyet örökre megtalálunk Krisztus Keresztje alatt. Beszélni, szólni kell, de hasonlóan a haldokló emberekhez, azokra gondol, akiket nagyon szeret.

Első szó az ellenségeinek szól: „Atyám bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek.”

A második szó a bűnösöké, a jobb latoré: „Még ma velem leszel a paradicsomban.” Harmadik szó a szentjeié: „Ez a második angyali üdvözlés”: „Asszony, íme a Te fiad.”

Ismét megszólal, de nem átok volt a megfeszítőkre, nem is szemrehányás a félének apostolokra, akik a tömeg szélén álltak. Egy szó sem volt gúnyolóra. Nem volt büszke hatalmas prófétai szó azokra, akik gyengeségét gúnyolták. Nem volt gyűlölet római katonákra, még csak a remény ígérete sem Magdolnának, sem szerető szó Jánosnak, vagy búcsúzva Édesanyjához.

Nem isteni, hanem emberi volt e pillanatban:

„Szomjúhozom”. Ő az Istenember, ki tenyerében tartja a földet. Az Ő új hegyéről galaxiák szóródtak világgá. Ő, aki a csillagokat pályájukra dobta és szférákat szórt az űrbe, most egy morzsát kér művéből, hogy segítsenek neki, embertől kér italt; *a szeretet italát szeretné, szomjas a szeretetre. A szeretet mindent jelent, amit birtokolunk, ami után vágyunk, amiből adni tudunk, és másért adni, még életet is. Ameddig testünk lesz, addig nem jelenthet mást a szeretet csak áldozatot.*

Isten szeretete megállt, miután megjelent közöttünk, mondhatná az ember, hogy Isten sohasem érthetné meg az emberszív szenvedését és magányát. Ennek a napnak drámája, nem pusztán történelmi baleset, a Kálvárián, mint a waterlooi csata, nem valamilyen esemény.

Krisztus még a kereszten van! Ha nagy csend van körülöttem nappal vagy éjjel, világba küldtem vagy egy sóhajt vagy egy kiáltást. Eleinte hallottam őt, kimentem, és kerestem és embert találtam elhagyva a kereszten. Azt mondtam, le foglak venni, s megpróbáltam kivenni a szöveget a lábából, de ő szólt, hagyd csak, mert engem addig nem vehetnek le, amíg minden ember, asszony és minden gyerek nem gyűl körém, hogy levegyen engem innen.

De én szóltam, nem tudom elviselni könnyeid, mit tehetsz? Ő – szólt –, menj el szerte a nagyvilágba, mondd mindenkinek, akivel találkozol, hogy itt egy ember van a kereszten. A föld kínja még istenítve áll, és mint hulló csillagok Krisztus vércseppjei átjárják. János köpenyét, Magdolna haját.

Mindaddig, míg a föld sebeket hordoz, Krisztus sebeinek maradni kell, mert minden új bűnre egy másik keresztfeszítés függönyét húzzák szét.

Minden bűn egy másik tárgyalás, amelyen Barabást kiáltanak Krisztus helyett; még más Júdasok is vannak, akik csókkal érintik; vannak más Pilátusok, akik a boldogok ruhájába öltöztetik azokat a karokat, amelyek kitérültek áldásra, de mi odaszögezzük. Lábak, amelyek kereshettek volna bennünket a bűn téves útjain, és vassal illetjük. Ajkakat, amelyek gyengéd barátság és megbocsátás szavait intézhetik hozzánk, epével keserítjük. A szívet, mely élő vizek forrása számunkra, átütöttük lándzsával. A bűnös tettek napi jármával, amely keresztfeszítést jelent, megtesszük az utat le a Kálváriáról, és akkor nem földrengés ráz meg bennünket, hanem a lelkiismeretünk rendül meg és lelkünkben elmondhatja a százados szavait: „Ez az ember valóban Isten fia volt.” És megterhelve ránk tör a lelkiismeret-furdalás.

Visszanézünk a Kálváriára és várjuk, miért nem jön Ő utánunk. Miért, hisz Ő a bűnösök ura, nem kérheti, hogy térjünk vissza a kereszt lábához. Le kell térdelnünk a szeretet szószékéhez és gyónni. Sokáig éreztem; egy amerikai püspök így írta meg irodalmilag ékesszólóan Európa golgotáját, és benne Magyarország kálváriáját is.

Csak egy remény maradt és egyetlen vigasz, sőt egyetlen erő a kereszt.

Míg a könyvtár-szobámban kezembem XII. Pius békeüzenete olaszul: „A békében semmi sem vész el, de minden elvész a háborúban. Ezt kell újból megtenni az emberiségnek. Ő, bár hallaná meg az erősek, hogy ne legyenek gyengék az igazságban. Meghallhatnak a hatalmasok, ha nem akarják, hogy hatalmuk pusztulás legyen, hanem népek támasza, rend és munka védelme. Ahol a szellemek szétszakadása olyan csúcsot ért el, hogy a háború fúriája elszabadulva közvetlenül élénk állt, atyai szívből állandó felhívást intézünk a népek kormányaihoz, hogy panaszokat, fenyegetéseket, amelyek kölcsönös bizalmatlanság okai, mellőzzék. A katolikus egyház áll, mint Isten országa, melynek törvénye a szeretet, életformája az örökkévalóság. Mint boldog béke jelensége emelkedik a tévedés és szenvedély viharok fölé. Összetűzések vízőzöne lepte el a földet. Mi bízunk a lelkek millióiban, akik igazság, szeretet és megbocsátás után kiáltanak. Egyöntetű kiáltás hatol felénk a családok részéről: „Adjátok vissza békés foglalkozásunkat, az emberiség jövője szíveteken fekszik. A lelkiismeretek Isten előtt még értékeli azt, amit apa, anya jelentenek az emberiségnek, a gyerekek boldogságával a családban.”

A dráma incipit... (kezdődik) Eddig csak bombázások voltak. Megérkezik egy SS-sel a falu kiürítésének és felgyújtásának a parancsa. 1945 március. Erre már tettek célzást más

katonák is. Azt elutasítottam mindig, s ezt a hadparancsot, ahogy átvettem az SS kezéből, összetéptem, szétszórtam. A Benyovszky-kastélyba vittek, ott volt a német hadbíróóság, most szólal meg a Gondviselés. Azzal a bajor tiszttel találkozom, aki megköszönte, talán meg is hatotta a német pilóta hős temetése. Elkezd a kihallgatásomat, felolvassa a vádiratot, hogy Hitlert gyaláztam, minden ténykedésem rendszerellenes, és hogy pontot tesznek működésemmre. Hosszan beszélgetett a háborúról, a háború kimeneteléről és elvesztéséről. Szinte a véleményemet kérdi. Én pedig egyenesen és őszintén a háborúvesztés okát és következményeit is ecsestelem. Olyan velem egyidősnek tűnik, 27 évünkkel, majd gondolkodik, s azt mondja, a variáció csak annyi, halál vagy szökés. Engedem szökni ma éjszaka a környező nádasokon keresztül, ahol nincs német őrség. Ezt az utolsó sanszot megadta, és én hosszú kilométereken át nádasokon keresztül loptam az életem. Ahogyan Fehér megyében megtanultam a nádasok között a járást-kelest, most hasznomra volt a zsombokok és vizek ismerete. De a menekülés, amely minden halálvesztélyben lévőnek a legtisztább öröm, csak pár napig tartott, mert a cseh-morva-tót partizánok megszállták a falumat és elfogtak. Sőt rögtönítélő bíróságuk elé állítottak. Hát vad magyarként szerepeltem, az igaz, a szemükben. De nagy meglepetésemmre a parancsnokuk azt mondta, hogy parancsuk van kivégzésemre, de tudják, hogy nem engedtem öregek deportálását s az a két öreg, akiket én internálás helyett egy kis házzal és pár hold földdel honosítottam, és akiket minden vasárnap plébániámon megebédeltettem, a parancsnok édesanyja és édesapja. Tekintetbe véve a kártérítéseket, amit a szláv lakosságnak biztosítottam, lehetővé teszi, hogy felfüggeszék az ítélet végrehajtását, és inkább áttesznek a Duna partján. Közben megérkeztek az orosz csapatok, amelyek nem főútvonalon közelítették meg Pozsonyt, hanem a mi csallóközi pusztai útjainkon jöttek és özönlöttek el két falumat is. Hamarosan döntenem kellett, hogy ezt a hírhedt hódító csapást hogy fogadom el. Úgy, ahogy a hírek és rémségek szárnyra kelve hirdetik országszerte, vagy valami értelmes megoldást keresek a hirtelen támadt újabb földrengésben. Úgy döntöttem, hogy egy utcát teljesen kiürítetek, átadom az orosz katonaságnak, gondoskodik élelmükről, s a parancsnoknak odaadtam az aranyórát azzal a feltétellel, hogy éjszaka vele együtt örködjünk a két falu rendjén. Így akartam kiküszöbölni az orosz hadsereg borzalmas garázdálkodásait.

A garázdálkodásokra egy jellemző sztori. Pár héttel az oroszok bevonulása előtt felkeres egy dunaszerdahelyi főorvos, Lenin-szakállal, igazi orosz jelenség, első világháborús hadifogoly volt. Azután itt tanult, itt nősült, nagy hetykén és büszkén mondja nekem, hogy nem kell semmitől félni, ő az orosz majd beszél a bevonuló oroszokkal, és mindent elintéz javunkra. Meg is nyugodtam, amikor Dunaszerdahelyt elfoglalták az oroszok, hozzánk csak két nap múlva érkeztek, beállít az orosz orvosom feleségével és 18 éves leányával, aztán menedéket kér. Amilyen lélekszakadva jött, olyan lélekszakadva mondja el, hogy az oroszok elé ment, hogy ígérete szerint védelmet kérjen a magyaroknak, és azt mondja, hogy bár anyanyelvét sohasem felejtette el, úgy megijedt ettől a népi hadseregtől, s a garázdálkodásaiktól, hogy egyetlen egy orosz szó sem jutott eszébe. Hát fogta magát és ide menekült családotól. Nyomban be is rendeztem a templom padlásán a menedékhelyet, de az nem volt elég rejtett.

Akkor a plébánia tágas padlásán rendeztem be menedékhelyet fiatal asszonyoknak és nagyleányoknak. A plébánia struktúrája olyan szerencsés volt, hogy rejtett nyílason-kötélhágcsón lehetett a padlástérbe jutni, és úgy lehetett lefedni a nyílást, hogy arra senki nem jött rá. Ide menekültek nagyon sokan. Éjszaka gondoskodtam élelelmről, kenyérsütésről, tejről, vajról és minden élelelmről. Ők éjszaka a kötélhágcsón leereszkedhettek a fürdőszobába. Így sikerült is átvészelnem a szörnyű heteket. Jellemző kis epizód az emberi képzeletre és hallucinációra, hogy egy éjjel egy vacak kis egér annyit játszott az idegeimmel, a műremek szép ágyam díszes faborítása mögött rágcsált és kapirgált. Hát pont ezt nem bírtam. Egy darabig riasztgattam az egeret, aztán elfogott a magyar méreg, hogy végzek vele.

Persze ez nem ment hang nélkül, szétszedtem a kiállítást nyert ágyamat, Pénzes bácsi remekművét, leszedtem a falról a csodálatos intarziás kárpitot és megtaláltam a futkosó egeret. Aztán egy nagy puffanással agyonütöttem. Közben az egérvadászatomra a menekültek a padlástérben felfigyeltek, köztük a korcsmáros felesége is, aki tudott szláv nyelveket, orosz is. Azt kérdezték, hogy nem hall-e valamit. Azt mondta, mintha oroszok beszélnének a plébános úrral. Aztán a zörejek, zuhanások és a nagy lecsapás úgy tűnt nekik, hogy most lőttek agyon az oroszok. Hát attól kezdve térden állva imádkoztak értem egész éjjel. Biztos, hogy imájuk nem volt hiábavaló. Másnap reggel kopogtatok a rejtett nyíláson, hát könnyes szemmel mindenki örült az életemnek.

A híveim élete és vagyonuk megmentése éjjel-nappali gondom volt. Főleg a Benes-megfogalmazta kassai konferencia határozatait találtam borzalmasnak. Azt a bizonyos „minden magyar háborús bűnös”-t vagyontól, szabadságtól megfosztva deportálhatják, ahová akarják. Lépnem kellett, hogy Benessel találkozzak, s a magyarság jogvédelmét megbeszéljem vele. Először a nunciatúrán próbálkoztam, de a kétségbeesett főpapok azt se tudták, mikor jönnek értük, és mikor szállítják el őket – esetleg vértanúságra. Három nunciussal is találkoztam, de inkább ők kértek segítséget, és tényleg, sorsuk akkor már meg volt pecsételve. Hát egyéni vállalkozással a partizán főnökökkel egyezkedtem, hogy politikussal, a leendő államfővel beszélhessek a magyarság sorsáról. Miután a partizánok elvitték tőlem mindazt a gabonamennyiséget és állatállományt, amelyet a háború utáni magyarság élelmezésére és a jóvátételi terhek enyhítésére összehoztam, – mérhetetlen mennyiségű gabona- és állatállomány – ezt mind elvitték Prágába. Elég könnyen kaptam jelzést, hogy Nagyszombatban egy rövid időre előadhatom kérésemet. Hát el is indultam egy tolmácsnővel, egy kordéval s a régi magyar szemléletben még a cigányokénál is rosszabb lóval. Ennyit hagytak meg az oroszok bevonulásuk után. Hát elkocogtunk mi Nagyszombatba. Mondom, felkeresem a püspöki palotát, s először Jantausch püspökkel megbeszélem elgondolásomat, esetleg segítséget kérve. A püspöki palota a nagyszombati egyetemi templom, Pázmány templomának szomszédságában volt. A püspöki palota is valamikor Pázmányé volt. Ahogy közeledem a püspöki palotához, az egyetemi templom padlascserepei megnyílnak. Ott gyűjtötték össze magyar és német hadifoglyokat elszállításukra várva. Felkiáltottam, bízva akkor még remek memóriámban, hogy párszáz hadifogolynak a nevét és lakóhelyét megjegyzem, és értesítem a hozzátartozókat. Már a 120.-nál tartottam, amikor az orosz őrség észrevette, megszólaltatták lármaharangjaikat, és éktelen lövöldözésbe kezdtek. Így hagytam el szomorúan a templompadlásról kiáltozó hadifoglyainkat, s az éjszakát Jantausch püspökkel töltöttem múltat, jelent és jövőt egyformán megbeszélve. De azt mondja, hogy nem tud segíteni a magyar üldözés kérdésében. Marad az egyéni vállalkozásom. Benes nem jött Nagyszombatba, helyettesét küldte a partizánokkal való megbeszélésre és az én fogadásomra. Hát a fogadás roppant egyszerű volt, a politikai hatalom elismerte, hogy én becsületes voltam az üldözöttekkel és a kártérítéssel, és ezért hálából megengedik, hogy 110 műkincset magammal vigyek, de a magyarok kitelepítését befejezettnek tekintik. A műkincseket nem fogadtam el, s úgy jöttem egy imakönyvvel és egy csomaggal, mint a többi 120000 magyar, akit Felvidékről kiszórva a Duna magyar partjára üldöztek. Meg kellett csodálnom a cseh, tót és morva fiatalokat, akik arra vállalkoztak, hogy felosztják egymás között a magyar falvakat, házakat és földeket, és elég messze a hegyekből leszálltak fegyveresen, férfiak és nők egyaránt, hódítani, és birtokhoz jutni. Most kezdődik a 120000 magyar exodusa, akik előbb még Komáromtól Somorjáig kifutottak elem földjeikről, otthonaikból, az országútra, hogy Isten áldását kérjék vállalkozásomra, és úgy is vártak, mint ahogyan a zsidók egyszer Mózesről a szabadulásukat. Miután nem sikerült semmit sem enyhíteni a kassai konferencia magyar elnyomásából, együtt jöttem át a menekült magyarokkal a Duna innenső oldalára valami segítséget keresve még a

fölrobbantott Abda-híd vastraverzein reverendásan átmászva, hogy a menekülő magyaroknak valamit is biztosítsunk.

Felvidék Csallóközzel elveszett. 1945

1945. Felvidék Csallóközzel elveszett. 120.000 magyar menekült a Duna partján. Küzdök, nem minden magyar „háborús bűnös”.

A háború befejezése után Drezdát szétbombázzák, a csallóközi telepeimet szétszórják a partizánok, a két Duna-part minden rablások színtere, Budapest romokban és a romok fölött a legelképesztőbb gyűlöltségek, bosszúvágyak és egy ördögi világ megteremtésének apokalipszise.

Az épen maradt utcák adják a rémes képet, mert odamenekült az élet. Kétkerekű kordély ló nélkül. A batyukon ájult anyák és gyerekek, a kocsi mellett asszonyok és síró gyerekek. Egy kisgyerek fején a katonasapka, fülét, szemét is betakarja és kis fagyos kezével, morzsolja könnyeit. Mellette nagyobb nővére tétován körülnéz, honnan jöhetne segítség, hisz mindenki magával törődik. A tejeskanna üresen, lószerszámok a kocsi oldalán. Ha imádságban lehet kérésünk, az csak ennyi: ez a kor ne jöjjön vissza soha. De mert az imádság szent kérés is, hát a kérés ez lenne: ebben a pusztulásban keltsük életre a szeretet lelkét.

A világtörténelem leggátlástalanabb, legvigasztalanabb, legvéresebb mészárlása után legyünk készen a hitünkkel együtt dolgozni. Tegyük kezünket a gyógyítás és újjáépítés megrémítő művére, hogy az anyagi és erkölcsi romokon egy új világot teremtsünk, megbékülve, egyesítve testvériségben; egy világot, amelyben a Mindenható segítségével mindent megújít: szívet, szót és tetteket.

Legyenek áldottak, akik az anyák kérő szavát meghallgatják, akik azért adtak gyermekeknek életet, hogy felnőjenek a hitben és nemes munkában, de nem azért, hogy öljenek, vagy megölessenek.

Áldottak, akik fülüket nyújtják a családok aggódó könyörgésének, akik erőszakos szétválasztásban kapták a halálos sebeket. Népek kiáltását hallják meg, amelyek a jelen szenvedések, nélkülözések, veszteségek lármájából is kisívtanak, csak békét, kenyeret és munkát kiáltanak.

Gondoljunk a hősi halottakra, hadifoglyok millióira, anyákra, asszonyokra, gyerekekre, akik hazaszeretetük ellenére kimondhatatlan keserű gyászban fuldokolnak. Gondoljunk a házasok elszakítására, a családi élet összeomlására, sokrétű gazdaság inségére. Könny, keserűség, kín rontott mindenkire. Ki ne borzadna meg a gazdasági és szociális terhek előtt, az áldozatok előtt, amelyet már a jelen is, de a közeljövő is magában rejt. Otthonok nyomora, a háborús frontok mögött egy új borzalmas frontot alakított ki: a családok sebeinek és gyászának a frontját. A fegyverben álló népek már a háború kezdetén sem voltak képesek kiegyenlíteni a bölcsők és sírok számát. Gyerekeknek nemcsak táplálék, ruházat és otthon hiányzik, hanem a szeretet, amelyet ez a gyengéd-kor megkövetel. Még szomorúbb vízió, ami azokat zavarja össze és rémíti meg, akik hatalom s uralom után törnek. Most látják csak megrémülve a könny, a vér és a borzalmak tengerét, amely elöntötte a világot. Sírok és tömegsírok mindenütt, még a tenger szigetein is. Eltűnik a kultúra, a jólét, a művészet minden alkotása. A gyűlölet mélyebbről erősebben lángol és semmi jót nem ígér a jövőnek.

Drezda, 1945. A városház tornyából az angol-amerikai bombázás után, amely 7 km hosszan 4 km széltében borzalmas halálmezőt és megsemmisülést szült. A városház tornyából az egyik sarkalatos erény szobra lenéz az elpusztult városra: „Ó béke, mikor fog arcod földre sugározni. Mikor fog hajnalfényed népekre, nemzetekre ragyogni. Mikor fogsz fegyverletételek és ágyúk csendje után az igazság után járni és becsületes megértő szeretetnek kezét nyújtani.”

Permoser Krisztus-szobrának megmentése Drezdában. Egy zsák rongyra négy öreg, szintén rongyos munkás nagy gonddal elhelyezi a Krisztus-szobrot. Talán azért, hogy az élő Krisztus azok szellemét és szívét világítsa meg, akik a népek sorsát kezükben tartják, hogy felismerje a világ: a népeknek nincs nagyszerűbb, nemesebb, szükségszerűbb, tisztességesebb, jótévőbb ajándéka, mint a béke, az egyetlen jele a jövőnek.

Gyórtól Pestig egy orosz szerelvényen utazom. Tehát a vonat belülről olyan orosz szerelvény, ahova idegen nem juthat be. Hát lókok egy kupé ablakán. Benn orosz tisztek, egy-két egyenruhás orosz leány. Hát most következik izmaim és idegeim próbatétele. Mert Pestig csüngök, és gyerekkorom edzései hozzájárulnak, hogy görcsöt ne kapjon se láb, se kéz, mert akkor lezuhanok. Így lógva egy vonatablakon van időm végiggondolni és végiglátni újból a csallóközi tragédiát. Ahogy futottak felém a faluk lakói, a földek munkásai azt várták, hogy mentsem meg szülőföldjüket, otthonukat, és helyette átélték az Utolsó Ítélet nagy napját. Hiszen a partizánok megszállása Sárréten viharban és villámok közt végződött, az összes állatok kiengedve az istállóból, tehenek, disznók és baromfiak jajveszékelték az irdatlan jelent és jövőt.

Egy aranyos hívem felkínál egy rossz kocsit és egy gebét, amit meghagyott a háromfajta rekvirálás, hogy menjek s legyek segítségére a magyaroknak. A Duna túlsó partján cseh, morva és tót határőrök és csendőrök tartják rettegésben a menekülőket. A Duna innenső, magyar partján az új népi vörös katonák fosztogatják a népet, szétszórják a kis batyukat, ami érték azt kiszedik, asszonyok ujjáról lehúzzák a jegygyűrűt és van, akit el is hurcolnak. Hát nem apokalipszis ez? A Szigetköz sem menedékhely, inkább fogolytábor, félelemben és mindig garázdálkodó orosz katonák közt, akiknek szennyesét, még egy Bibó szellemi képessége sem képes tisztára mosni. Megérkeztem Pestre. Fővárosunk hidak nélkül, kenyér nélkül, otthon nélkül, férfiak nélkül, vezetés nélkül. Elhelyezve benne, mint romlott mazsola a kalácsban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tábornokait és kíséretüket. Az üldözöttek vagy elhurcoltak, akik túléltek a katasztrófát, bosszút lihegnek, és sokszor ártatlanok esnek áldozatul a vérbosszúnak. Oroszországi kommunisták vérszomjasan a hatalom megszerzésével vannak elfoglalva, gyorsan forgatják programjukat, hogy a világmegváltó kommunizmusnak még egy csatlós kis országa legyen: Magyarország. Ami először volt 1919-ben, a proletárdiktatúra csatlósa. Proletárok szája előtt még elhúzzák a mézesmadzagokat: földosztás, népbíróság, felszabadulás. A visszavonuló orosz hadsereg millióinak ellátása rendezetlen, és élelemszerzés címén tovább folyik a háborús garázdálkodás. Hát ettől a pokolbéli bugyortól valamit is kérni tiszta vesszőfutás. Egy-két ismerős és megbízható politikus és egyházi személyen kívül nem találok senkit a teljes fejtelenségben. Fiatalon értem meg, úgy érzem, az egész tatárdúlást katonai és politikai kísérettel. És megértem a mohácsi vést, minden következményével. Szinte lényegtelen, hogy kikkel beszéltem, és az is lényegtelen, amit mondtak. Magyar oldalról is minden felháborító volt, és a szövetségesek, mint győzők magatartása épp oly felháborító. Szót emeltem náluk a hadifoglyok elhurcolása és a békés lakosság hadifogolyként Oroszországba való elhurcolása ellen, az úzus ellen. Mondtam én a történelem logikájával is, hogy ennyi millió hadifogoly ingyen munkaerővel nagyon sok tehetséggel megteremtheti egy újabb vörös világhatalom katonai mindenhatóságát, amit Churchill látott és hirdetett is. De az amerikaiak vállveregetve, kicsit humoros mosollyal azt hitték, hogy még kell 400 esztendő ahhoz, hogy őket utolérjék az oroszok. Másfél év után megvolt az atombombájuk, az ürrepülésre készültek, amelynek nemcsak technikai, de világhódító koncepcióik is voltak.

Pestről visszamentem a Duna-partra Cikolaszigettől Esztergomig. A Duna-part lett a szószékem és a falvak templomai az oltárom. Míg a csallóközi oldalon az internáló táborok kerítéséhez teheneket tereltem, kifejtettem, gyerekeknek nyújthattuk a friss tejet, kenyeret süttethettem és úgy, ahogy az internálás nyomorát az irgalmasság testi cselekedeteivel

enyhíthettem, addig magyar földön, magyar oldalon, magyarok közt csak az Isten Igéje, a lélek ereje és reménye maradt.

Hirdettem faluról falura a béke lelkét, az éltető lelket, az igazság lelkét, amely páratlanul azt adja fönről, ami mindenkit megillet, és azt követeli mindenkitől, amire a lelkiismeret öröktől fogva kötelez. Az igazságot, amely a szeretettel együtt mindent adhat s a szabadság édesanyja is, és lehet ember nagyságú egy romvilágban a háború minden nyomorúságának érintése ellenére is. Megjelenhet Krisztus országa, a katolikus testvéri szeretet, amely nem üres szó, hanem életadó valóság. Biztos, hogy kitarult a karitásznak egy áttekinthetetlen működési területe, amelyben az imádság épp úgy megtalálta a formáját, mint a jócselekedet, adakozás, vagy áldozat és sokféle vállalkozás. Úgy éreztem, hogy meg kell énekelni a menekültek számára azt a felelőtlenséget is, amely mindig el tudta ragadni a szívet és az értelmet, hogy a felebaráti szeretetnek szentjei és hősi tettei megszülessenek. Régi szerzetesek, rabszolga-felszabadítók, betegápolók minden időben hitükkel, tudásukkal és kultúrájukkal jártak a népek között. Meg kell menteni a magyarságot attól, hogy az új élet akarását ne mások halálos ítéletein kezdje, mint annyiszor történelme folyamán.

Prédikáltam a reményt, amely egyidős a világgal és az emberiséggel, és nemcsak egy osztrák sanzon éneklí a reményt, mert a remény és a világ összetartoznak. Remény és élet szétválaszthatatlanok, remény és öröm rügyezés a sorsunkon. A remény és a szív sugárzó kozmosz. Remény és a szeretet a föld és az ég boldogsága.

„Minden örömet megelőz a remény. Reménykedünk abban az örömben, amely később birtokunkban lesz. A reményt követi az öröm, az örömet pedig követi az emlékezés. A három együtt adja az öröm életkorát. Nem múlnak el az örömeink, mert az emlékezés megőrzi őket. Még az örökkévalóságban is minden jó tettünknek és minden áldozatunknak meg lesz az emléke éppen a boldogság jutalmazásával. És ha nincs örömünk, akkor még mindig van reményünk az örömré, mert összetartoznak.

A földön alig van nagyobb bűn, mint megölni valakinek az örömét.

S milyen jó, hogy az emberi szívekben egy isteni kéz írhatja éppen a hitünkön és a szentségeken keresztül az örök boldogság nagy örömeit, a reménnyel, s majd egyszer az emlékezéssel együtt.”

„Az Isten külön érzéket rendelt, hogy az ember az örömét megérezhesse. Elsősorban azért teremtette a lelket, hogy az örömeinknek, és az örök boldogságának is felfogója legyen. S ebbe a lélekbe nem éppen a testen keresztül áramlik az öröm, mint ahogyan az emberi testen keresztül áramlik majd a szenvedés hozzánk, hanem a léleknek csodálatos zsilipjei és csatornái vannak. Az életben sok minden lehet butaság, sok minden lehet rosszaság. Csak egy dolog nem lehet soha hiábavaló, nem lehet butaság, és nem lehet rosszaság, ez pedig az öröm.

Az öröm az érzésvilágnak mindig a mennyboltja lesz, és ez alatt az égbolt alatt minden szépnek és minden jónak virulnia kell. Ha örülsz, akkor az egész világ veled örül, hogyha sírsz, akkor mindig magadban sírsz.

Különös, hogy a szivárványt sohasem látjuk a saját házunk felett. Mindig messzebb, távolabb látjuk. Így vagyunk az örömökkal is. A boldogságot sokszor messzebb látjuk, nem a saját otthonunk felett, nem a saját fejünk felett. Pedig nem szabad úgy néznünk a boldogságunkat, mint a szivárványt, hanem a lelkünk, a sorsunk, az életünk felett látnunk mindig úgy, ahogyan Szent Pál hirdette: „Örvendeztetek az Úrban mindig. Amen.”

Donoso Cortés, spanyol államférfi, 1809-től 1853-ig, azt tanította, hogy elég gyakran a nagy megrázkódtatások a természet birodalmában együttjárnak az erkölcsi világ még hatalmasabb földrengésével. Ha ilyen egymásmellettiségek, kultúrkatasztrófák és erkölcsi földrengések az egész nép előtt történnek, az nemcsak rettentő színjáték, hanem döbbenetes tanítás a vezetőknek is.

Mert így mutatkozik be az egész társadalom teljes csupaszságában, minden kendőzés nélkül, és így lehet tanulmányozni rettentő bűnöket is, amelyek ilyenkor átveszik uralmukat.

Josef Lortz kultúrtörténész nemcsak a háborút, hanem az Egyház dekadenciáját is együtt nézi, és az imádság összezsugorodásában látja a tünetet. A katolikus reform mindig lassú folyamat volt, de a gazdaság fölvirágzása az imaéletben csúcsosodott ki. Az Egyháznak mindig szegénysége marad, ha nincs papi, szerzetesi és missziós hivatása, és az egyházi élet összeomlása nem a tudósokon, jogászokon és teológusokon múlik, hanem ha hiányzik a hívő áldozathozó emberszív, amely mindent imádsággal kezd. A teológus Carl Adam arra a kérdésre, hogy a Nyugatnak van-e jövője, a következő választ adta: „Itt nem segít más, csak egy új élet a Szentlélekben, és visszatérés a mi részünkről mindenben a természetfeletti paradoxonjához és egy határozott *igen* a szegény, megfeszített Jézushoz. Ez az újjászületés útja Nyugatnak és más útja nincs metanoié (térjete meg), ami megtérés, kiengesztelődés.

A természeti katasztrófák, a világ krízisei még az Egyházban is nem lehet-e az Isten üzenete, amely nem lehet sohase elég hangos. Isten vár a mi szavunkra. Isten vár a mi magunkba térésünkre, megváltozásunkra, a teljes megtérésre öhozzá. Isten kéri a tetteket, nem a szép szavakat, az egyes embertől éppúgy kéri, mint a közösségektől.

A menekültekkel terveztem a Fehér megyei letelepedést és egy-két majorból falut fejleszteni. Ilyen volt a Szilfa-major, Erdő major, Nagylók. Shvoy püspök úr áldását is adta nagy vállalkozásomra, hozzátéve, hogy semmiféle segítséget nem tud nyújtani a mai politikai szituáció s a földosztó bizottságok mindenhatóságával szemben. Még egy kis történelmi igazságszolgáltatást is éreztem volna ebben a vállalkozásban, amikor a szegény csángók letelepedhettek volna Fehér megyében, a ciszter rend birtokán, amelyet Hagyó Kovács olyan csodálatosan megszervezett és a 20000 szív sikolya, amelyet ferences papjuk írt meg, ott végződhetett volna Szabadszálláson, de sem a főrendi ház, sem a parlament, sem a kormány nem adta beleegyezését jogi precedens miatt. Mert elindíthatná más magyarok közös követeléseit is. Szegény ferences atyának a csángókkal nem sikerült vértanú haláláig nyugodt letelepedést biztosítani. Az én terveimet Rákosi húzta keresztül. Fehér megyébe ő telepített alföldi kubikusokat. A felvidéki magyarjaim így megkezdték hosszú exodusukat. Svábok házába és otthonába nem települtek be; a Dráva partján hiába vertek gyökeret, mert a Tito-affér miatt el kellett onnét jönni. Az újabb településüket pedig 56 után államosították, így szóródtak szét Pest környékére, szerencsájukra, mert a gyermekeiknek tanulást és jövőt biztosítottak.

Elindultam hát gyalog Esztergomba, hogy főhatóságomtól új beosztást kérjek. Sokad magammal voltam így, mert olyan papi dömping volt 45-ben, amilyen soha többé nem lesz. Papok, expulsi a slovacis (elűzve a szlovákoktól), hitoktatók, hittanárok, tábori lelkészek – beosztás nélkül. Dorogon egy tucattal találkoztam közülük. Drahos érseki helynök úr küldte őket megnézni Bajnát, ezt a kis falut. Hát nekem is ezt ajánlotta a helynök úr, hogy menjek Bajnára, és nézzem meg. Gondoltam már két tucat előttem megy megnézni, minek menjek én is Bajnára. Jártamban-keltemben találkoztam dorogi és esztergomi ismerősökkel, régi tanítványokkal, értékes családokkal, persze drámákkal is, ahol a bombázásban egész család is áldozatul esett. Csodával is találkoztam: Román doktor úr harmadik gyermeke Dorog ostromakor egyedül van az emeleti szobában a nagymamára bízva, de az éppen élelem után néz, közben becsapódik egy akna a gyerekszoba falán, fölrobban ott, és a kisgyerek körül a szilánkok és a repeszek úgy helyezkednek el, mintha népművészeti díszítések lennének. Így marad meg egy kis ártatlan gyermekélet repeszek és téglatörmelék között. És a kicsi még csak meg se ijedt. Hát ilyenek az őrangyalok.

A Magyar Külügyminisztérium futárjával is találkoztam, később kedves barátom lett a Városmajorban. Ő futárszolgálatból éppen Moszkvából jött, a dorogi községháza mellett megnézte legényegyletem romjait. A romok között megtalált egy fiatal papi képet, az egyetlen kép ifjúságomból. Ezekben a napokban jutott tudomásomra, hogy egy Nógrád megyei falu, Dejtár már az első világháború óta önállóságra vágyakozik. Szép templomuk van, érseki birtok körülöttük, mint filia Nógrádpatakhhoz tartozik s nincs önálló papjuk. Akkor

Mindszenty hercegprímás úr meg is bízott a feladattal, hogy szervezzem meg a dejtári plébániát. Nagyot dobbant a szívem, amikor a nógrádi dombok között ezt a falut felkerestem, teljes népviseletben élt, kedves palóc dialektussal, a szegénységüket életrevalósággal győzték le, mert Pestre is, meg az egész világra is eljártak dolgozni. Csallóközben úgyis hiányérzetem volt, hogy Pozsony a világváros divatjával elárasztotta a környező falvakat és ősi népviseletek, öltözékek csak Szent István ünnepén kerültek elő. Úgy éreztem, hogy a dejtáriakban mindennap ünnepet ül a magyarságuk és sorsuk.

Ebben az átvonulásomban *Szent Bonaventúra gondolatvilágát fogadtam el, hogy a tökéletességért minden értelmi tevékenységet el kell hagyni és a szeretet minden hevének Isten felé, és Istenbe kell átfordulnia. Ezt csak az kapja meg, aki vágyódik utána, akinek a szívét a Szentlélek felgyújtotta.*

Ha azt kutatod, hogyan történik mindez; a kegyelmet kérdezd, ne a tanítást. A vágyat kérdezd, ne az értelmet; imádság-sóhajításait kérdezd, ne a tanulmányokat, Istent kérdezd, ne az embert, a mindenestől lángragyújtó tüzet kérdezd, a tűz pedig az Isten. Halljuk meg és lépünk szentélyeibe, parancsoljunk csendet gondjainknak, vágyainknak, képzeletünknek; vonuljunk át a megfeszített Krisztussal ebből a világból az Atyához.

Még vissza-visszarémlett a háborús évek és háború utáni hónapok minden borzalma, de elfogott egy egész romantikus átöröklött faluszeretet. Úgy néztem ezt a szegény Magyarországot, mint Brindisi Szent Lőrinc láthatta 1601-ban Magyarországot, amikor a koldus-rongyos magyarokat buzdította Fehérvár és Csókakő várának visszafoglalására. A szent igehirdető volt, azt hirdette: „Az igehirdetés tehát apostoli feladat is. Sokfajta áldás származik Isten Igéjéből, mert hiszen a minden javak kincstára. Ebből származik ugyanis a hit, ebből a remény és szeretet, ebből az összes erény, a Szentlélek minden ajándéka, minden evangéliumi boldogság, minden jócselekedet, az élet minden érdeme, a mennynek minden dicsősége. Isten Igéje ugyanis fény az értelemnek, tűz az akaratnak, hogy az ember mindenre képességet nyerjen”. Hát így indított el Brindisi Szent Lőrinc nagyanyám legendába szőtt szentje és Szent Bonaventúra a ferences nagy szent, míg Brindisi Szent Lőrinc ugyanezen rendnek kapucinus változatát hordozta.

Nógrád megye. Dejtár. Internálás

1945. Nógrád megye. Dejtár, Nemzeti Bizottság elnöke vagyok. Élelmezés, újjáépítés feladatai. Új, modern iskolát építtetek. Latint, angolt tanítok. Iskolánk államosítása miatt fellázad a falum. Elhurcolnak, perbefognak, internálnak. Ötödmagammal átadnak az oroszoknak. Oroszok elengednek.

Ez a falunév: „Dejtár” nekem új feladatot, új örömet is jelentett. Legyőzött bennem egy háború utáni halálvágyat, s úgy éreztem, hogy megint egy lelkes falu életével kell hirdetnem a magyar és keresztény jövőt. *Miután semmi anyagi kötöttségem nem volt, se plébánia, se egyéb történelmi járulékok, mindent a lélekre alapozhattam.* Az akkori politikai felfordulásban irányító szerepet is ajándékozott a vármegye, ahogy Lippay Lajos balassagyarmati kormánybiztos esztergomi kanonokot megbízta a politikai szervek vezetésével, engem is, mint ellenállót megbízta a falu Nemzeti Bizottságának elnökségével és messzebbmenően gazdasági tervekkel és jóvátételi problémákkal, amelyeknek legerősebbike az orosz hadsereg élelmezése volt. A földosztó Bizottság átadta plébániánknak a régi Szondi kastélyt, vagy Thury-kastélyt utolsó tulajdonosáról elnevezve, ahonnét külön alagút vezetett Drégely várába, a környék védelmi központjába. Az Ipoly partján, mint ellenállónak tíz hold rétet is kiutaltak; én persze se a kastélyt, se a rétet nem fogadtam el, bár ez lett volna a kézenfekvő, hogy itt alakítsunk ki mindent. A szép kastélyban s a környező melléképületekben beköltöztek az oroszok, a kastély termeit a megyei közigazgatás vette birtokba. Nemcsak az átvétel nehézségeit éreztem, hanem az Egyház ellen minden támadási lehetőséget ki akartam küszöbölni, hogy az országos hivatalok ne uszítsák pap ellen semmilyen címen a szegénységet. Volt egy másik veszedelmes támadási terület is, az iskolaügy. Minthogy Dejtár primási birtok volt, a legrosszabb iskolával rendelkezett. Nagyszerű tanítók és kántorok ellenére is egyik legelmaradottabb volt magyar földön. Az iskolának még udvara se volt, s a két teremből, amelyek egymással szembenéztek, s a szomszéd gazdák trágyadombjára futottak ki a gyerekek. Magam előtt láttam a propagandaképeket, hogy az Egyház, amely akkor kezdte harcát Mindszenty vezetésével a katolikus iskolák mellett, milyen észveszejtő dokumentumot ad az ellenség kezébe. Tehát az első nagy építkezésünk az azonnali iskolaépítés volt. Mindjárt az új általánosiskola-típust, a VIII osztályost véve alapul, amelyet Ortutay falujáról pedagógusaival már a parlamentben előterjesztett. A dejtári iskola három hónap alatt épült meg a legmodernebb berendezéssel, játéktérrel, könyvtárral, gyerekeknek és pedagógusoknak egy gyönyörű part kellős közepén. Ehhez az iskolához az állam összesen 14 000 Ft-tal járult hozzá, s az egészet valami szent lelkesedés hozta össze. Maga a tereprendezés nemcsak romoknak, de régi vízmosásoknak az eltüntetése is volt. A közös iskolatervünk a pataki plébános úrral, Tarnai Bélával szinte példaadó lett. Ő is átrendezte templomát, iskoláját. Én Dejtáron magam is tanítottam az ősi, Luspai-Gallai tanítódinasztiával, akik híres muzsikusként is voltak, nagyszerű énekkart vezettek, s irányították az ősi falu kultúráját. De hozzánk vetődtek nagyszerű felvidéki tanítók is, akiket családotól mentettünk át nemegyszer a felvidéki internálásból, áthozva őket családotól az Ipoly őszi kiáradásán, amely azt jelentette, hogy kilométereken át derékig érő vízben kellett gázolni. Ebben az általános iskolában latint és angol nyelvet vezettem be és biológiai szakkört is, amely akkor még nemcsak ritkaság volt, de értelmetlennek is látszott, hisz a természetvédelemmel kezdtük, részint a kiirtott erdők helyébe telepíteni, részint a legelők elhanyagolt dombjait fásítottuk a gyerekekkel, nagy eredménnyel. A gyerekek a háború utáni madarak és fák napján természetvédelmi parlamentet is felállítottak az erdők védelmére és telepítésére, és maguk fogalmazták meg

tételeiket, amelyeket 15 évvel később Stockholmban és 40 évvel később Rió-ban sem kellett volna szégyellni.

A gyerekek lelkesedése a röpke iskolaépítés közben is olyan nagy volt, hogy még a betlehemes játékokért szerzett pénzeiket is felajánlották. Apró napi teendőkkel együtt, amilyen a téglatisztítás, vagy a nádtisztítás volt. Mikor az egyik kis palóc hozta kis markában a betlehemes keresetét, mondtam neki, hogy ez a tiéd, nem tartod meg magadnak? A kis palóc kivágta magát, hogy az iskola is *eménk*, s ezzel már birtokba is vette iskoláját. Ebben mindig nagy erő van, ha valamit a nép magáénak tart. Ebben volt mindig hazaszeretet, dicsőség is és ebben volt a templomnak és az Egyháznak földöntúli szeretete is. Ünnepet, templomot a magáénak érezte, saját áldozataival, ha munkáról volt szó, és a saját pénzével, ha valami ékesítésről volt szó, nemcsak hozzájárult a templomok gazdagságához, hanem kifejezett öröme is egy volt a hitével, templomával és ünnepével. A dejtári iskolások nagyon tehetségesek voltak. Tanulmányi versenyeket nyertek, egyetemeken nagyszerű eredményeket értek el, örömöm volt bennük. Az új plébánián számukra nemcsak ki-bejárás joga volt, de úgy akartam, hogy a plébániát sajátjuknak tekintsék, és a népviseletes iskolásaim birtokba vehették a játéktermet a plébánián, de a szalonomat, ha kellett az ebédlőmet, s a magyarnyelvű könyvtáramat is. Nemcsak a latint és az angolt tanulták lelkesedéssel, de önálló bábszínházat is üzemeltettek, amelyhez ők is írták a darabokat, ők formálták a bábukat és ők is játszottak minden vasárnap litánia után, s a litániáról hazatérő asszonyok és gyerekek vasárnapi szórakozásai adva voltak. Magam csodálkoztam legjobban, hogy egy ilyen kis bábszínházzal le lehetett játszani a világirodalom klasszikusait, az Egyház történelmét, vértanúk és szentek életét. S természetes, hogy a Luspay-dinasztia kihozta ebből a faluból a zenében, énekben a tökéleteset, így nem esett nehezére a gyerekeknek, hogy maguk szerveztek egy száztagú fuvolazenekart, és az éjféli misén meglepték a szülőket, hogy előadták hangszereiken a karácsonyi énekeket. Persze, hogy sírtak az anyák. Az ifjúságnak legelőször volt zenekara Magyarországon, mert mint bátor csempész-falu a csehektől minden hangszert megszereztek. Fel is kérték őket május elsejére és Szent István napjára budapesti felvonulásokra. Az iskolásokkal az ifjúságnak egy olyan ünnepséget is rendeztünk, amelyet külföldieknek ajándékoztunk, hogy megszeressék a magyarságot. Erre kiváló alkalom volt annak a nemzetközi nagy delegációnak a fogadása, mely Pestet elkerülve keresztülment Magyarországon Prágába és Stockholmba. A tudós és gazdasági szakemberekkel együtt jött az UNHRA megbízott minisztere is, nyilván helyzetfelmérés céljából. A fogadás, esős időre esett, de ez nem zavarta az iskolásaimat, se az ifjúságot. Az 50 tagú vendégcsere a plébánia folyosóján helyezkedett el és az udvaron a táncegyüttes – dejtári népviseletben – előadták a nógrádi táncokat, a fúvószenekar eljátszotta az amerikai szabadsághimnusz és a magyar himnusz, a tehetségesebb leányok, mert lányok voltak a tehetségesebbek, francia és angol nyelvű verseket adtak elő. Én meg szívem szeretetével egy angol nyelvű beszédben kértem megértést és segítséget a magyarságnak. Emlékszem még a beszédem fordulójára is, azt mondtam, hogy a magyarság sorsa most éppen olyan, mint búzaszem a hant alatt. Egy búzacsírának saját súlyának milliárdszorosát kell megemelni, hogy egy hant alól napfényre törjön. Épp így látom hazám sorsát, Közép-Európa kultúráját, s a kereszténységet is. Hát nem maradtak könny nélkül az idegen szemek, egyrészt a gyerekek varázsa, másrészt országunk helyzetének a komolysága miatt. Később le is arathattuk ennek az ünnepségnek a termését, amikor a felvidéki magyaroknak meg az egészségügynek segítséget kértem Amerikától. Minden további nélkül teljesítették kérésemet. Volt egy 45-ös akció: csak 1 dollárt Dejtárért. A külföldi magyar és nógrádi munkások ajánlásaira építettem ezt, és szükségesek is voltak a dollár-átutalások, amikor a Fehér Ház leállította a dollár-kiutalást, hogy az elnök külön engedéllyel folyósítsa egyrészt az összegyűjtött amerikai dollárt, másrészt a törvénszabta nyugdíjat és öregségi járulékot, ami akkor elég nagy összeg volt, és ezer és ezer Nógrád megyeinek járt.

A falu életében a Nemzeti Bizottság elnökeként minden gazdasági, kulturális és politikai döntést megbeszéltem a négy párt és az építőmunkások képviselőivel. Talán külön kolorit, hogy életem egyetlen nagy ivászata a Népbíróság témaköréhez kapcsolódik, amikor a négy párt delegált a Népbíróságba, és élet és halál ura lett a Népbíróság. Rá akartam venni a Nógrád megyeit, hogy ne hozzanak hebehurgya halálos ítéleteket egyrészt, mert szent az élet, másrészt hogy minden körülmény kivizsgálását legalább a római jog perrendtartásával kellene kísélni. Ha ezt én nyilvánosan mondom el, akkor a Rákosiék lefogatnak. Gondoltam, egyenként felkeresek minden tagot és Nikodémus-órában, négyszemközt beszélem meg velük az igazi keresztény magatartást. El is kezdtem, és mindegyik helyen megkínáltak egy rosszfajta borral, ami Nógrádban általános, a Nova. Mire befejeztem a 20. népbírósi tagnál már reggel volt, ott is meg kellett inni az utolsó pohár bort; megköszöntem az Istennek, hogy saját lábamon hazatérhettem, most rég belehalnék a harmadik pohárnál.

A falu tenyerén hordott, mindenüket meg akarták osztani velem, és főleg a lakodalom örömét. Szombatonként négy-öt esküvő volt és ez 8-10 lakodalmat jelentett, mert lakodalom volt a vőlegényháznál is, meg a menyasszonyháznál is. Most a tiszteletadást megadtam én a szombati litánia után, de mindegyik háznál csak az első fogást fogadtam el, az pedig birkapörkölt volt. S hogy ne essék bántódás, nem mondtam meg, hogy világéletemben nem szerettem a birkapörköltet. Így zártam a hetet szombaton 8 birkapörkölttel.

A falu életében az ifjúságot sporttal, főleg futballal lehetett megközelíteni. Szereztem is futball-fölszerelést, ami akkor nagy szó volt, s megvolt a sportegyesületünk nagyoknak s az iskolásoknak is. Az iskolások trénere is meg futball-bírāja is voltam. Pénteken voltak a tréningmeccsek és 3 órakor belefűjtam a sípba, mire megállt a futballozó csapat, hogy emlékezzünk az Úr Jézus kereszthalálára is. Dejtár merész csempész- és orvvadász-falu is volt, hát csináltam egy vadásztársaságot is. Akkor még kivételszámba ment egyszerű emberekkel vadászterületet fenntartani. De én belevágtam, s a Megyei Vadásztársaság alakuló ülésén ugyancsak nagy szemeket meresztettek, mert én képviseltem egyedül a népi elemeket. Hát a Vadásztársaság jól is működött, csak amikor az első körvadászatot rendeztem úgy, ahogy nagybátyámmal láttam grófok és angolvadászok között, fel is állítottam a társaságot nyúl vadászatra. Igen ám, de ezek orvvadászok voltak, s ha nyulat láttak, mentek a nyúl után. A felállított rendem megbomlott, és hallom a kiáltásokat: feküdj le, most én lövök. Az első sebesült a nővérem fia lett, akinek a homlokát egy felpattanó sörét megsértette, de azért élt a vadásztársaság. A Hangya Szövetkezetnek volt egy nagy kultúrterme itt a korcsma mellett. Ide gyűjtöttem össze a vasárnapi nagymise után a férfinépet és a fiatalságot. A legmodernebb atomelméletet ismerttettem meg velük rajzokban és képekben is. Azt hiszem, hogy szállóigék is születtek a dejtári papról, aki szentbeszédet is, meg előadást is, mintha akadémikusoknak tartaná, úgy szól a parasztsághoz. De sohasem bántam meg, hogy a hallgatókat templomban, vagy előadóteremben olyan komolyan vettem, mint a Tudományos Akadémia tagjait.

A falu hitélete még mai szemmel is tökéletesnek mondható, a templombajárás 100%-os, hittanbeírások még később is már a represszáriák idején is 100%-os maradt. Nem hallottam egy dejtáriról sem, hogy a hitét megtagadta volna. Még a párttitkár is vitte édesanyját a híres búcsúhelyre, Szentkútra.

Volt a faluban egy dinnyés, aki nem járt templomba. Hiába volt ferences misszió, dinnyékhez nagyon értett, de valami ismeretlen oknál fogva a templomot kerülte. A templomatya kiadta jó földjének egy részét a dinnyéseknek felesbe. Egy augusztusi nap Szent István király előtt, mondja nekem a templomatya, hogy kivisz a dinnyeföldjére és kér egy kocsi dinnyét a ministránsoknak meg az iskolásoknak. Benne voltam a kirándulásban, a Szentlélek Úristen menetközben emlékezetembe véste, az én dinnye-szaktudásomat gyermekkorból. Így aztán sikerült megfognom a dinnyést a szlovénektől tanult dinnyeismereteimmel, és a dinnyés is jött templomba.

Papi életem szépsége mellett, amelynek öröme az volt, hogy mindenki szentségekkel ellátva halt meg. Mindszenty hercegprímás úrnak öröme volt a halottak anyakönyvének vizsgálatakor, és ezt még körlevélben is kihangsúlyozta. Meg voltak a politikai nehézségek. Milliós orosz hadsereg vonult vissza az Ipoly partján. Az élelmezés és beszolgáltatás eléggé rám nehezedtek, bár okosan megoldottuk, hogy nem engedjük az oroszokat szállás- meg élelmiszerszerzés ürügyén garázdálkodni, hanem az élelmezést nagystílusú előre biztosítottuk hatalmas ökrökkel. Tonnás súlyúakat fűjattam föl, hizlaltattam meg, és így sikerült a tehén- és borjúállományt tehermentesítenem több vármegyére is. A krumpli- és a káposztatermelést is az orosz élelmezéshez mértük. Külön alapot hoztunk létre, hogy akik leadták állataikat, megfelelő kárpótlást kapjanak. Tehát a háborús rekvirálásnak ésszerűen így vetettünk véget. Egy affér becsúszott ebbe az ésszerű politikai intézkedésbe. Egy reggel szentmisém után lélekszakadva kiabálnak az öregasszonyok, hogy a tótok átjöttek az Ipolyon, most viszik a kocsikat, lovakat meg a teheneket. Ahogy lenézek a templomkertből, a stációk mögül tényleg civil idegenek kerülgetik az istállókat. Most már fölforrt a magyar vérem, hát nem elég, hogy elvesztettük a felvidéket, a Csallóközt, most még itt sem állnak meg? Hát ellenállásra szólítottam népemet, több se kellett, elagyabugyálták a betolakodókat s egyszer csak egy véresre vert orosz tisztet hoztak eléem, akit az asszonyok lerántottak a lováról, és minden régi keserűségüket leverték rajta. Kiderült, hogy ezek nem tótok voltak, hanem oroszok, akik a német fogságból civil ruhában követték az orosz hadsereget. Istenem és Mindenem, ebből hogy bújok ki? Akkor már átláttam. Az Ipoly partjáról ugyan garázdálkodni jöttek is; de nem tótok, hanem oroszok. Mindjárt telefonáltam Balassagyarmatra, az orosz parancsnokságra, hogy azonnal jöjjenek. Azok jöttek is ott álltunk előttük egy véres orosz tiszttel, az egész falu felháborodott gyülekezetével. A falu elmondta a panaszát az oroszok ellen, de az oly sokrétű volt, oly csúnya, hogy az orosz vizsgáló tisztikar összekuszálódott, hogy mit is tegyen. Közben elsősegélyben részesítettük a sebzett orosz tisztet, asszonyok jóvátéve harciasságukat, meg is vendégelték a kihallgató tisztikart is. Azután valahogy ez a csata döntetlen lett, mert senkinek sem esett bántódása.

Gyors és szükséges vállalkozás volt az újjáépítés számára a mészégetés és a mészoltás. Katalin-pusztán a hegyoldalban volt a váci püspöknek uradalmi közt egy mészégető is. Miután a háború tönkretette, elhatároztam, még ha messze van is, hasznosítanom kell az újjáépítés számára. Minthogy sertésenyésztéssel most is foglalkoztam, összetoboroztam munkásokat és iparosokat, s a lehető leggyorsabban – a helyrehozott mészégetőben – elkezdtük az üzemeltetést. Zsírral, sonkával és búzával fizettem az alkalmazottakat és ez be is vált, a következő években is. Szívesen és jól dolgoztak. Az első mészszállítmányokat orosz kocsikon, lófogatokon bonyolítottuk le. A Szondy-kastély mögött a régi jégvermet mélyítettük ki, hogy oda oltuk le a töméntelen meszet. A probléma a víz volt, mert a mészoltáshoz nagyon sok víz kell, s minél bővebb vízben oltjuk, annál jobb a mész. Víziánnyal a mész is tönkremegy, nemcsak a föld. Spekuláltam, hogy mibe jönne a kútásás, de szerencsére egy régészeti lelet kisegített. Megtaláltuk a Dejtárról Drégely várához vezető alagutat. Az alagút igen széles volt. Idő nem volt a felderítésére, és azon gondolkodtam, hogy az alagutat nemcsak menekülésre építették, hanem élelem- és vízszállításra is az ostromlott várba. Itt valahol kútnak is kellett lenni, ahonnan a vizet szállították. Víz nélkül egy várat nem lehet megtartani. Ráakadtam a betemetett kútra. Nincs rémesebb, mint egy kút betemetve, szeméttel, minden hordalékkal, néha dögökkel is, ezzel megcsúfolva a víz és a kút rendeltetését. Igaz, hogy az után a kút után sok száz magyar kutat láttam ugyanígy beszennyezve, betemetve, és sok ezret megfertőzve. Később a szocialista rendszerünkben az összes kutak tönkrementek. Elkezdtük a kút kitisztítását. Mennyi minden került egy ilyen betemetett kútban! Régi cserépedények, ló és szarvasmarhacsontok, török-magyar fegyverek. Kik dobálhatták ezt bele? Magyarok, törökök, menekülők, hősök vagy gyávák, de a sok szemét között, aminek nagyon megörültem, találtam keresztet is, sőt körmeneti keresztet.

Talán öregek rejtették el ide nehéz időkben. Találtunk csatokat, öveket, rézvereteket, ha időm lett volna, megcsinálhattam volna a dejtári helytörténeti múzeumot, kiegészítve néprajzzal és sok szép dolog lett volna benne, de pont erre nem volt idő. Mea culpa... A kútfenék kitisztítása után lejjebb ástunk és megtaláltuk a kút forrását is, mert minden kútnak van forrása. Bőségesen ontotta is a vizet. Elkezdtük a mészoltást, én reverendában, munkásaim alkalmasabb öltözékben. Rengeteg víz kellett és az oltott mész mennyisége vagontételekben nőtt. A sok víz kicserélődése folytán mindig tisztább és jobb lett a víz. Kiderült, hogy a falu legjobb ízű forrását találtuk meg. Megállított a kút- és vízprobléma egy-egy gondolatra. Hát nem ez történik emberszívekkel és lelkekkel bűnben, a kereszténység vagy erkölcsi rend megtagadásában, hogy elveszítik a keresztvíz kegyelmeit, Krisztus vérének a kegyelmeit és eltemetődnek? A megtérés az élő vizek forrásának nagy kiszabadítása. Megértettem Prohászka püspök elmékedéseit az élő vizekről. Lett hát élő vizem, s kutam. Az öregasszonyok jöttek, hogy nem kaphatnának-e egy kis meszet, egy vödörnyit, hogy kimeszeljék a kemencéjüket, konyhájukat, szobájukat, szóval eltemetni a háború minden nyomát, fehérséggel. Hát ahogy meghirdettem Amerikának, s az ottani magyaroknak, hogy csak 1 dollárt Dejtárért, most felkínáltam csak egy vödör meszet az otthonok tisztaságáért. Igen ám, de nem gondoltam meg, hogy 2000 vödör után egy szem meszem sem marad, és újból kezdhettük a mészégetést, mészoltást. Az öregeimben az öröm sem maradt meg szó nélkül, s amikor Balassagyarmatra mentek, elhíresztelték, hogy a papjuk egy vödör meszet ad ingyen. Erre megjelentek az igénylők más faluból is. Hátha valaki sok meszet oltott életében, akkor nekem kellett oltani. A legjobb segítségek a Pestről hazatérő munkások voltak százával, mert a földművelés, állattenyésztés a parasztságot nagyon is lekötötte. A parasztságomnak még olyan kalandja is volt, miután Felvidékről nem tudtunk teheneket szerezni, azt mondja az egyik hívem, hogy ő Ausztriában egy istállóban megismerte a saját ökreit és teheneit. Nem lehetne-e visszacsempészni Ausztriából az állatainkat? Mondom, nem vagyok semmi jónak az elrontója, hát meg is próbálták a bátrabb férfiak. Csak amikor amerikai fogságba kerültek, akkor nőtt meg a gondom, hogy hozom haza őket, akár tehénnel, akár tehén nélkül is. Szükségem volt az angol nyelv meggyőző tudására, s nem is maradtak eredménytelenek közbenjárásaim.

Az iskolásokkal részint a szülői tekintély, részint az ország és Budapest állapota miatt elhatároztam, hogy iskolai kiránduláson megmutatom nekik az édesapjuk munkáját, s az ország állapotát, hogy a gyűjtéseket és a pesti gyerekek vendéglátását előkészítsem. Kirándultunk az iskolával Pestre. Hídjaival, épületeivel, körútjával és királyi várával a romokban heverő Budapestre. Céлом az volt, hogy a gyerekek csodálják meg, hogy miből kell újjáépíteni emberi szorgalommal, a munka hősiességével egy országot. Az is vezetett, hogy a bontómunkások és állványozók tevékenységét csodálják. Az is vezetett, hogy a bontómunkások gyerekei nézzenek fel az édesapjukra, hiszen Cs. Szabó László könyvében a „Cifra Nyomorúság”-ban eléggé lenézett, s egy csöppet sem nagyra becsült foglalkozás volt. Én meg a hősokeket láttam bennük, amikor legelőször megláttam ötemeletnyi magas kiégett falon maguk alatt csákánnyal bontani a falat, s az egyik hívet láttam a gyárkémény tetején bontani a téglát saját lába alatt. Minden védőberendezés nélkül. Ez a bátor egyáltalán nem szédülő munkásfajta nekem úgy imponált, mint a hentesek ereje egykoron gyermekkoromban, mint az aratók kemény munkája a gabonaföldeken, mint a bányászok hősiessége, láthatatlanul a föld alatt. Hát ezért indultunk el Pestre. A második szándék, hogy hadd lássák a nyomort, a szenvedést, hogy a magukéból könnyen adjanak pesti gyerekeknek, ha gyűjtést rendezek. Márpedig azt nagyon komoly mennyiségben és ismétléssel beterveztem, legyenek segítségemre a gyerekek és az öregek. A gyerekek majd hordják az élelmiszert, az öregek pedig kinyitják a kamrák ajtaját. Szóval szép elhatározásokkal, hogy az irgalmasság cselekedeteire a gyakorlatban is, lélektanilag is felkészítsem iskolásaimat. Elindultunk Pestre, kibéreltem nekik egy panziót, s a tantestület tagjaival meg is érkeztünk.

De a gyerekeket éppen nem érdekelte se a romos Budapest, se a dejtáriak hősiessége; ami lekötötte őket: a telefon és a fürdőszoba. Éjjel nappal fürödtek, mint a kacsák, s mindenütt telefonálni akartak. Végén kikötöttünk a Margitszigeten. A sziget bejáratánál letelepítettem őket, hogy most ebédelhetnek. Előttünk a Pest-Budát összekötő ideiglenes fahíd, mögötte a Margit híd a roncsaival. A hídon mindkét irányban átjárók ezrei szinte körmenet sűrűségben. Az én kis diákjaim kipakolták az elemózsiás zsákjukat, amit a nagymamák annyi mindennel megtömtek. Majdnem minden gyereknek sütöttek egy egész libát, mintha tengerentúlra indították volna el őket. Azért említettem a nagymamákat, mert ősi nógrádi gyakorlat szerint minden rajtuk múltott, ők voltak a család esze, szakácsnéja, bankára, minden fellett ők rendelkeztek, s mindezt olyan bölcsességgel, hogy le nem ültek volna a férfiak társaságában még az unokák előtt sem, ők és minden nő csak szolgált a házban. De azért ők döntöttek el mindent. El lehet képzelni, hogy mi mindent készítettek az unokáiknak.

Ott állok én reverendásan, a csomagjait kipakoló gyereksereg közepette, akik neki is látnak sebtiben előszedni a libacombokat, jóízűen étkeznek. Közben vonulnak előttük anyák, gyerekek, sápadtan soványan, ostromtól terhelten, sokfajta bizonytalanságban. Hátha valami bűn, most a jólét bűnét éreztem meg, hogy hogyan nézhetik az éhező gyerekek ezt – az ő szemükben dőzsölő – gyereksereget. Gyorsan döntöttem is. Megálljt mondtam az étkezésnek. Gyerekek, most valami olyat tehetnének, ami öröme lenne az Úr Jézusnak. Ő egyszer megsajnált a kafarnaumi tengerparton egy sereg éhező embert és gyereket, akik hallgatták igéit, odahordták betegeiket, rájuk esteledett és étlen maradtak öt kenyérrel és két hallal. Amire még az apostolok is a maguk halász-bölcsességével azt mondták, mi ez ennyinek? És el akarták bocsátani a tömeget, de az Úr Jézus rájuk parancsolt: „Ti adjatok nekik enni!” Az Úr Jézus megoldotta a csodás kenyérszaporítással a sok ezer ember étkezését. Hát gyerekek, ha az Úr Jézus most azt kérné tőletek, hogy amitek csak van, húst, kenyeret, süteményt adjatok az átvonulóknak. Megtudnátok-e tenni? És egy napot kibírnátok-e a magatok böjtjével, vagy lemondásával? Hát szíves öröme minden fiú- és leánygyerek azonnal lemondott a nagymama csomagolta bőséges jó falatokról, és a palóc gyerekek kedvességével odamentek hídon átvonuló gyerekekhez s odaadták nekik az illatos jó falatokat, ki tudja szegény pestiek mikor ettek utoljára libapecsenyét, amit olyan finomra tudnak sütni a nógrádi kemencében a nagymamák. Ez az öröm a gyerekek szívében még nagyobb volt, mint az iskolaépítés, a bábszínház, vagy a tanulmányi eredményeik. Emberségből és szeretetből vizsgáztak jegy nélkül, de a magyar nép előtt.

A pesti kirándulás után előkészítettük – persze a gyereksereggel –, a pesti gyerekek vendéglátását a Nemzeti Segély szervezésében. A Vörös Kereszt, a karitás szervezete Nyugaton már sok magyar gyereket fogadtak és tápláltak fel, de nekem ez volt a kedvesebb, hogy magyar a magyarnak mutassa meg szívét, ezt tanulja meg gyerekkorában és öreg felnőtt korában se változtasson ezen. Meg is érkezett az első 400 gyerek-küldemény Angyalföldről. Az iskolások megkérve szüleiket vállaltak egy-egy gyereket, és feleltek arról, hogy távol az otthontól ezek a gyerekek jól érezzék magukat, és mindenük meglegyen. Beleértve imádságot, étkezést, játékot. Egy napba került, amíg a gyerekek így szétszortatták egymás közt az angyalföldieket, a végén maradt három kisgyerek, mintha nem kellett volna a többi gyerek mellett senkinek. Egy kis cigányiskolásom odajön, hogy ő hadd vigye el mind a három gyereket magukhoz. Agyamon átfutott a magyar mentalitás. Ha a szülők megtudják, hogy cigányokhoz adtam ki kisgyerekeiket, a botrány elkerülhetetlen. De a kis cigány olyan könnyörögve nézett rám, hogy beleegyeztem. Este is volt, sokféle dolgom is volt, gondoltam, majd felkeresem én ezeket a gyerekeket és elhozom magamhoz. Különben ismertem a cigánysort, mert az egyik haldokló cigánygyerek utolsó kívánsága narancs volt. A svédek meg megérkeztek egy dzsippel s egy nagy láda narancsot letettünk haldokló cigány ágyához. Az édesapja kiöntötte a gyerek elé a mennyei gyümölcsöt, és így szállt a lelke az égbe, illatos narancsok között. A cigányok ettől kezdve nagyon megszerettek, és az egész vármegyében el

is híresztelték. Amikor megyek a három gyerekért, hogy magamhoz vegyem őket, mind a három gyerek – már az angyalföldiek – könyörögtek, hogy hagyjam őket, olyan jól érzik magukat. Bele is egyeztem, ellátásukról gondoskodtam és a tapasztalat, mert az mindig fontos, még a tudományban is, meglepő volt. Több hónapos tartózkodás után regisztrálhattam, hogy a cigánygyerekek voltak a legkedvesebbek az angyalföldiekhez. Egyrészt természetközeli hozták a csatangolásaikat, madárfészkek megismerését, az Ipoly-part állatvilágát, a pecázás különböző trükkjeit és eredményeit, másrészt bevezették őket zenéjükbe és énekeikbe is; ezek a gyerekek egy percig sem unatkoztak.

A gyűjtésekben a gyerekek óriási segítséget nyújtottak. Két szemináriumnak gyűjtöttünk, Esztergomnak és Vácnak, valamint 68 intézménynek, ebben szerzetes iskolák, internátusok, kórházak és szeretetházak voltak. Azonkívül a kispesti gyáraknak küldtünk főleg burgonyaszállítmányokat, s mindezt szeretetből, pedig akkor az élelmiszer egy árfolyamon volt az arannyal.

Így jutottam el ugyanazon irgalommal és szeretettel éhező népem mellett a hadifoglyokhoz is. A göröczi erdőben régi primási erdők termelték a fát hidaknak, amelyen vonultak vissza az orosz hadtestek. Az orosz parancsnoksággal megegyeztem, hogy nekik is adok élelmet, hisz a kitermelés csak akkor eredményes. Az oroszok bele is egyeztek. Közeledett karácsony, s közeledett a magyar foglyok elszállítása is a Szovjetunióba. Az éjféli misére elkértem minden híveimtől a legszebb szobáját, hogy adják át a hadifoglyok hozzátartozóinak: anyáknak, gyerekeknek, hitveseknek, s az éjféli misén a templomban találkoznak, utána pedig a híveimnél találkoznak. Ki tudja mennyi időre elszakítandó családtagok. A hívek örömmel vállalták, mondanom sem kell, hogy minden szem könnyes volt és a kis Jézus békéjét, dicsőségét, mint egykor angyalok énekelték, most a könnyeink énekelték, ugyanazt az örömet, bizalmat és a szomorúságot is. Az éjféli misém közül talán ez a legemlékezetesebb. A hadifoglyok hálából egy koncertet adtak két hónappal később, mielőtt elszállították őket Oroszországba. Életemben sok koncerten vettem részt, de az, amit a hadifoglyok, énekesek, művészek, zeneszerzők akkor nekem ajándékoztak, mindennél csodálatosabb volt: fölért egy Caruso-esttel. Persze ennek a hangversenynek a visszhangja rettenetes lett, mert újságcikkek jelentek meg, hogy a dejtári pap ellopja a munkásság elől az élelmet, s a nyilas katonáknak adja, és még hangversenyt is adnak neki. Szóval Rákosi és Gerő elkezdtek az aknamunkát. De az ördög még nagyobb bonyodalmakat is bekevert a sorsunkba; az egyik az orosz futár lova és nyerge. Az orosz futár nagyon fontos parancsot – valószínűleg térképeket vitt a nyergében –, az Ipoly-parti orosz parancsnoksághoz. Közben a legényeim ellopták a csikót is meg a nyeret is. A futár kétségbeesve jelentkezett, s az orosz parancsnokság nyomban négy túszt lefogott, két családós édesapát s két legényt. Megüzenték a falunak, hogyha estére nem lesz meg a ló és a nyereg, akkor a négy túszt az Ipoly partján kivégzik, s a falu megtorlását más módzatokban is kilátásba helyezték fenyegetően. Ebben a szituációban nem akadt más megoldásom, minthogy magamat kínáljam fel túsznak, engedjék el a négy túszt, s ha nem lesz meg a csikó meg a nyereg, akkor engem végezzenek ki az édesapák helyett, akiknek még családjukról gondoskodniuk kell, és a két fiatal helyett, akik előtt még ott a jövő. Az oroszoknak, amikor felkínáltam az életem, még hozzátettem, hogy adjanak egy kis egérutat, s reggelre visszaszerzem a csikót és a nyeret, ha nem, akkor úgyis kezükben leszek. Az oroszok beleegyeztek. Összedoboltattam a falut, az öregeket a templomba küldtem imádkozni, összehívtam a falu legényeit, s mondtam nekik, hogy itt egy falu becsületéről, 4 ember életéről is szó van, ez nem olyan, mint amikor egy-egy libát elloptak és elmulattak, bár az is becstelenség, mert a fiatal erőt nem azért adja az Isten, hogy hetvenkedjünk vele, vagy raboljunk vele. Most azt kértem tőlük, hogy név nélkül minden vallomás nélkül engedjék el a csikót, majd elfogják azt az Ipoly partján az oroszok, a nyeret meg éjfél után dobják be az udvaromra, a plébánia udvarára. Ők nem is sejtették, hogy a nyereg miért olyan fontos. Én is bevonultam a templomba. Az imádságom nem is annyira

magamért, – bár nem szívesen akartam meghalni –, mint inkább a falumért, egyházamért, s a magyar kereszténységért szólt. Olyan szívbéli fohászkodás volt, mely egészen más volt, mint eddigi életem imái, most minden szó egy külön zsoltár, külön ének, külön himnusz lett.

Imáim: „Istenem Te élő kövekből, választottaidból emelsz örök hajlékot fölséges nevednek, erősíts hitemben és reményemben. Újítsd meg szentelésem szentségét és szövetségét Veled. Hallgass meg, amikor egy szívvel-lélekkel imádkozom hozzád, s felajánlom életem híveimért és hazámért. Tégy mindig tökéletessé a szeretetben, hiszen most is Anyám tanítása szerint vállalom az irgalmat és a szeretetet. Add, hogy a Te igéd bennem is, és az oroszokban is hozzon százszoros termést a Te örök aratásodra.

Add, hogy Téged szolgáljalak, szeresselek, kövesselek, itt a földön, s ha úgy akarod, Veled jussak el a mennyei hazába.

A dejtári templom, a Kisboldogasszony tiszteletére szenteltetett fel. A Szűzanyához is fordultam: *Szűzanyám, aki részese vagy Krisztus égi dicsőségének és hatalmának, irányítsd Te a szívem és a sorsom. Vigasztalj, bocsáss meg és segíts, hogy a kegyelemnek úgy örvendjek, mint Te, és én is mindent a kegyelemben fogadjak el. Most a veszélyben érezzem anyai szereteted, és emeld fel a másik négy gyötrődő tisz reményét és örömét is. Ahogy Anyám egykor Fiad szolgáljává és tanítványává nevelt, most helyette Te vezess a tanítvány szolgálatára és áldozatára. Szűzanyám, tégy a Szentlelked templomává, ahol mindig fiad testére és vérére találjak üdvösségben és békében. Legyek Szent Fiad tanúja az Evangélium hirdetésében, és erős lélekkel álljak a megpróbáltatások elé. Imám, életem és bátorságom a kereszténységet, az Egyház megszentelődését szolgálják.* Éjfélkor bezártuk a templomot, hazamentem a plébániára, tovább imádkoztam és éjfél után nagy huppanással udvaromra hullott a nyereg. Sohase tudtam meg, hogy ki dobta be, nem is volt fontos. De hajnalok hajnalán egy pár orosz tiszt a sárga csikóval megjelent a plébánia előtt, hogy most a még fontosabbat, a nyeret is megkapják. Ekkora örömet én még katonák arcán nem láttam. Ölelgettek s mondták, hogy majd visszajönnek az egész tiszttalarral, s tényleg vissza is jöttek, megköszönték, hogy segítettem, és bátran megoldottam egy nehéz helyzetet. Azt is mondták, hogy tudomásuk van arról, hiszen Malinovszky egyik tisztjét küldte el Sárrétre, hogy megnézzen egy papot, aki egy német hadparancsot össze mert tépni, hogy faluját megmentse a felgyújtástól, híveit az elhurcolástól. Nekem ugyan megfordult az agyamban, hogy ennek a Malinovszky marsallnak a katonái visszavonulóban mit műveltek Ménesakolban, amikor Madarász bácsi 5 nagy lányát követelték, akiket zsákba varrva elszállítottak Pozsonyba, mert a tótok ellenálltak az orosz sereg garázdálkodásainak. Szegény Madarász bácsi és felesége Erzsi néni jászolhoz kötözve, mindenük összetépve, összetörve. Az én dolgaimat is épp így törték-zúzták össze irataimmal és emlékeimmal együtt.

A bonyodalmak a falu életében még fokozódtak az oroszok elvonulása után is. Egyik az iskolák államosítása, a másik az Ipoly szlovák parti magyarjainak elhurcolása. Amiért már a háború végén küzdöttem, azért most újabban is küzdeni kellett, miután sor került az Ipoly-parti magyar falvak elhurcolására is. Téli időre esett ez a szörnyű katasztrófa. Amikor egy legény az Ipoly jegén átfutott hozzánk elmondva, hogy vagonírozták be a mindenkitől kifosztott magyarokat, anyákat, gyerekeket, segítséget kért. Legényeim s a munkásaim – hisz minden szombat-vasárnapra hazajöttek a bontómunkásaim –, egyöntetűen vállalták, hogy a szemközti négy falut most felsorakoztatjuk Kovár, Csalomja, Balog és Inánt. A lelkesedés és segítség első lázában nem is törődtünk mi semmi mással, csak azzal, hogy magyar magyart segítsen és mentsen. Elindult 400 szekér az Ipoly jegén, legényekkel, életerős férfinnel, áthozni a magyarokat. Csalomján volt csehszlovák laktanya csekélyszámú helyőrséggel és telefonösszeköttetéssel, hát azt elvágtuk, és a laktanya megadta magát, de hát sértetlenül is hagyunk mindent, nem bántottunk senkit. Árpád apánk vonulhatott így be a kárpátokon, ahogy mi átvonultunk a négy faluért és mindent nyújtani, megosztani szobát, konyhát, istállót, udvart, és ezt vállalták is örök időre példát adva, hogy magyar hogy tárta ki szívét és

háza ajtaját a menekülteknek. Én Amerikától gyorssegélyt kértem a menekülteknek, amire válaszolt is a Fehér Ház, s útnak indította a segélyszállítmányokat. Igaz, hogy a szállítmányokat a kommunista párt lefoglalta és választási propagandacélokra használta fel, mert magyar a magyartól lopni is képes, még ha menekültekről van szó, akkor is.

A nemzetközi bonyodalma ennek a határsértésnek az volt, hogy Rákosi ki akart adni a cseheknek, hogy intézzenek el, ahogy akarnak. A csehekben volt annyi becsület, hogy nem kértek ki, hivatkozva magatartásomra, még sárréti koromban. Maradt az ellenségeskedés, az egyház- és iskolaellenes propaganda, beleértve az újságcikkeket. De az ellenségeskedés végső kirobbanása az iskolák államosításakor tetőzött. Nemcsak a körlevelek, nemcsak Mindszenty szigorú utasításaival kötelezte el a falunkat a katolikus iskola mellett, hanem a saját szívük is hozzáért az iskolához, hiszen kezünk munkája volt, áldozataiból született, és ugyancsak megdolgoztak minden gerendájáért, minden padjáért, minden téglájáért. Elindult a propagandagépezet. Először a legjobb szónokaikat és agitátoraikat küldték a nép meggyőzésére, falusi és megyei pedagógus-gyűlésekre. Nyilvános kultúrviták is és a vitákra való kihívás is gyakori volt. Én válaszoltam is egy ilyen kihívásos vitára, Giordano Brúnó és Galilei volt a vitatéma. Volt egy alkalom, hogy még sakkversenyre is kihívtak; ezt is vállaltam. Miután Pócsperiben hasonló propaganda és felkelés volt emberáldozattal, ismerve híveim merészségét, verekedő kedvét, nem nagyon sikerült megnyugtatóni a nép hangulatát. Közben Mindszenty hercegprímás úr megáldotta az iskolát, az újonnan kifestett és színes ablakkal ellátott templomomat, amelyben úgy állt a pálos faragású szószék, mint egy gyöngyszeme a magyar szobrászatnak, amilyen szép csak Fehérváron volt a ciszter gimnázium sekrestyéjében, amelyet annyira szerettem. Mindszentyről az a hír járta, hogy a kommunistákkal nem áll szóba, s nem is hallgatta meg őket. Én a Szupek kárpitostól, aki nekem sokat dolgozott, hallottam, hogy ő volt Vorosilov és Mindszenty között a tolmács. Sokáig nézték egymást, a prímás megszólal: „Mikor mentek haza?” Vorosilov: „Nem megyünk haza. Meguntuk, hogy a döntő csaták a Volga és a Visztula partján legyenek, hát majd a döntő csatát a Duna partján vívjuk meg.” Célzás az orosz vállalkozásra, hogy lerohanják Európát, amelyre készültek is egészen 1956-ig. Ebben '56 megállította őket. Mindszenty hercegprímás úrral már korábban is találkoztam Nógrádpatakon és Érsekvadkerten, Mátéffy plébános és képviselő vendégeként, ahonnét a nógrádi bérmlásait végezte. Amikor a hercegprímás úr Dejtárra érkezett, s annak rendje-módja szerint nagyon ünnepélyes fogadtatásban részesült, mielőtt ünnepélyesen bevonulna a templomba, azt kértem, hogy van egy haldokló mennyasszony, órák kérdése a halála, de nagy kommunistának a lánya, mutassa meg a szívét nekik, s nyomban megszakítva az ünnepélyes fogadást és bevonulást, elmentünk a haldokló ágyához. Megáldoztatta, szentképpel, rózsafüzérrel megajándékozta, s a vad kommunista apát megölelte, mert a szeretet és az irgalom mindenkit, mindenkivel szemben egyformán kötelez.

A felbolygatott falut nehéz volt lecsillapítani, amikor kitűzték az államosítás időpontját. A falura jellemző virtus a verekedés volt, mint annyi magyar faluban, a történelem folyamán. Aki nem verekedett, nem is kapott mennyasszonyt. Volt egy esküvőm, ahol a vőlegényt a szomszéd falu legényei három nappal az esküvő előtt kocsilöccsel félholtra verték, meglátogattam nyomban a kórházban, ott volt a mennyasszonya, mondom neki, hogy elhalasztjuk az esküvőt. Azt nem, ott leszek, mondta a vőlegény. Három nappal később az oltár előtt úgy bekötözve, mint egy úrhajós szkaferdere állt az oltár elé a büszke mennyasszonnyal. Kimondta a boldogító igent, de büszkébb mennyasszonyt még nem eskettem. Mindig nagy gondom volt, hogy ne engedjem össze az alvéget a felvéggel, s nem is hagyhattam magára falumat soha, mert nemcsak alvég és felvég feszültsége volt, hanem a paraszt, a bontómunkás, az újonnan földhöz juttatott cselédség ellenségeskedése is. Egy jellemző szombat délután Dejtáron. Az egyik jó gazdának mondom, hogyha megy le az Ipoly partjára, én is lemegyek vele. Na éppen jó, mert zöldet akar hozni az állatoknak. El is

indultunk ökrösszekérrel a rétjére. De az ő rétje szomszédos volt a primási birtok rétjeivel, amit a földosztók szétszítottak, és most közösen kaszálták az újonnan kapott rétjüket. Odaérünk, ahol találkozik a két rét. Én már arról hallottam, hogy barázdáért veszekedtek, majd vérre mentek a magyar parasztok, de hogy a rétek határán is veszekedjenek, hisz a rét nem mozdul, mindig egyforma volt a határa, nem lehet elszántani. Nahát az új gazdák voltak vagy húszan, nekiestek az én gazdámnak, hogy bele ne kaszáljon az ő rétjükbe, mert akkor meg fog halni. Erre az én gazdám, 30 éve mindig így kaszáltam, most se fogom másképp. Azt adja meg a nagy Úristen, üvöltik feléje s meg is magyarázzák neki, hogy a papokéból könnyű is volt ellopni, és mindig is loptak, de eztán nem így lesz. Gazdám csak nem engedett, s elindult húsz kaszás, hogy felkoncolja az öntudatos gazdát. Közéjük kellett állnom, s nem volt elég gondom, nekem is kiabálni kellett, hogy ezt a réthatár-kérdést elintézzük másképp. Ha valamit elkaszált a Feri bácsi, akkor tízszeresen köteles megtéríteni, ha pedig nem, akkor miért az erőszak. Valahogy lecsendesítettem őket, hazamentünk, lelken egy megmentett parasztgazdának az élete, mert hogy ezt lekaszabták volna, az biztos. Az én gazdám otthon nyugodtan mondja a feleségének, hogy ki akartak velem kezdeni, de én legyőztem őket. Ilyenfajta feszültségek között, ha egymás között is könyörtelenek, mi lesz, hogyha megérkezik az államosító bizottság, amely áll egy pártitkárból, egy miniszteri küldöttből, határőrség parancsnokából, s a helybeli igazgatóból. Be is jöttek a plébániára, meg is egyeztem én velük, hogy minél csendesebben vegyék fel a jegyzőkönyvet, de közben az asszonyok egymást értesítve, mint a fergeteg megjelentek a plébánia előtt. Az autót, amely hozta a bizottságot, először felborították, de a sofőrrel együtt. Mikor én ki akarok nézni, hogy mi is zajlik, utánam jönnek az államosítók, s mikor kérlelem az asszonyokat, hogy bízzák rám a kérdést, mint a pelyhe, tagadtak meg bennünket, szétválasztottak és hát felpofozták a bizottságot a határőrparancsnokkal együtt. Az hívta a katonáit, mire azokat a férfiak leteperték a homokba a falu közepén, s amikor mentem békíteni őket, meg rendet csinálni, az egyik jámbornak hitt fiatalasszony a férjét löki a küzdelembe, hogy mire vár még – mondja. Engem a hideg ráz, és egy feleség nem akarja, hogy szégyenben maradjon, hát így küldte harcba a férjét. A kiskatonákat kiszabadítottam, az államosító bizottságot összeszedtem, de hogy semmit nem tudtam mondani nekik, az biztos. A folytatás megszokott, megszállják a falut az ÁVO-sok összeszedik az asszonyokat, férfiakat is, és két hónapon keresztül kihallgatják őket a Szondy-kastélyban, hogy azt vallják, hogy a plébános uszította őket, és akkor szabadon mehetnek. Két hónap alatt senkit nem tudtak rávenni arra, hogy valóltan jegyzőkönyvet aláírjon. Két hónap után egy pár asszony internálását elrendelték. Mikor előálltak a gépkocsik, azt mondja az egyik menyecske, hogy így nem vihetnek el, nekem fel kell öltöznöm a rangomhoz. Üvöltenek az ÁVO-sok, nincs többé rang, eltöröltük a rangot. Az iskolás gyerek anyja kihúzza magát, fel kell öltöznöm a menyecske rangomhoz. Hát tényleg templomba is, ünnepre is mindig másképp öltöztek. Ezeket a dejtári népviseleteket nem győzték megcsodálni a svéd és angol vendégeim.

A sokfajta herce-hurca vége az lett, miután nem mentek semmire a falu kihallgatásával, hogy engem hívtak be Balassagyarmatra. Először letartóztattak, elkészítették a vádiratot, a börtönben alvilágiak és gyilkosok közé kerültem és karácsonyra egy főhadnagynő azt kérte, hogy írjak egy karácsonyi beszédet, amit a kivégzés előtt álló többszörös gyilkos olvas fel a többi rabnak. Micsoda ötlet. Szívem melegével megírtam kis Jézus szeretetét, és ezt a beszédemet lesújtó kritikával illette a kivégzendő gyilkos, mondván, hogy szó sincs benne arról, hogy a világ kint mind gazember és csak ők a szentek, börtönön belül, mert a börtön mentalitását nem lehet kiismerni. Az ügyészség felmentett a vádak alól és szabadon engedett, míg a börtönben egy szép misét mondhattam december 15-én szenteléselem évfordulóján. Eljutott hozzám Mindszenty primás egy kedves levele, amelyben az igazi kitartásra és hűségre szólított, imájával és szeretetével. A kedves levél sajnos elveszett. Amikor elhagytam a börtönt, egy rendőrrel elfogattak, pár lépéssel a börtönkaputól. Közben a legényeim is

minden oldalról figyeltek. Azt mondja a rendőröm, miután nagyon hideg volt, hogy bevisz az ő melegedőjükbé, legyek ott, amíg nem döntenek felettem. Be is fektettek, ahogy voltam, reverendásan egy rendőr ágyába, fejem fölött a neve: Szabó IV. János. Hát én magamra húztam a pokrócot, újabb lehetőség elmélkedésre. De éjfélkor nagy lótás-futás, ÁVO-sok ellenőrzik a rendőrlaktanyát. Minden rendőr haptákban, csak én fekszem egyedül. Lerántja az egyik ÁVO-s a takarót, s ott talál egy igazi papot, egy igazi fekete reakciót. Először úgy megdöbbent, mint a szentek a látomásaikban, elordította magát, hogy riadó. Életemben először mindenki lótot futott körülöttem, senki nem tudta kinek engedelmeskedjen. Ilyen zűrzavar még Mátyás király látogatásai meg leleplezései körül sem lehetett. Telefonálások Pestre a Belügyminisztériumba, elrendelték a szállításomat.

Vinctus – fogolyként

Amit a nógrádi híveimmel két hónapon keresztül végeztek kihallgatásokkal, rendőri felügyelettel és internálással, ugyanezt a kálváriát végigjárták velem is. Azzal a különbséggel, hogy nem helybe jönnek, hanem helybe visznek. Különböző helyekre, vagy másfél tucat helyre és különböző személyek végzik a kihallgatást. Szembe kell néznem a papság kimondott ellenségeivel, persze akik nem értenek meg az Egyház lényegéből és múltjából sem a papság erőfeszítéseiből semmit, és mégis ugyanazt akarják, ha negatív előjellel is, az Egyház szervezeti formáival is, és az emberiség új megváltását akarják Isten nélkül. *Mindennap vállamon Krisztus keresztje, amit Egyházért és papságért vállalni kell. De hát vállalták ezt az apostolok, a ciprusi levita, Barnabás, a vigasztalás fia, aki az apostolok lába elé tette földjének árát és az életét is. Elindult missziós útjára az első pünkösti csoda Egyházat teremtő erejében és igéjében, s a hite elvitte őt Jeruzsálemből Antiochiába, hogy találkozzék Saullal. Isten mindkettőt kiválasztotta a nagy küldetésre. 12 évig egymással karöltve küzdöttek külső-belső viharokban Egyházért és hívekért. Barnabás 12 év után visszatért Ciprusra, nem az édes bor és nem a szalamiszi filozófusok könnyed életfelfogása, nem is az árnyas parkok hívták vissza, hanem a lelkek. És Barnabás Ciprus szigetén a lelkeké lett. Minden pap a lelkeké. Sorsa is egy lett a Mesterével, pogány filozófusok ragadták meg. Még egyszer szólhatott püspökként híveihez: „A farkas csak azért veti magát a pásztorra, hogy aztán a nyájra vethesse magát. Legyetek erősek a hitben!” Megragadták, megkövezték, vérfoltos testét fehér gyolcsba takarták, mellé tették Máté evangéliumát, amelyet saját kezével másolt le. Evangéliumot hirdetett, teste mellé is ez került. A Szentírás emlékezik róla „Vir bonus, plenus spiritus Sancto et fide” – Jó férfi volt Szentlélekkel és hittel telve. – A pap sorsa nem lehet sokkal jobb, mint Izaiás prófétáé, aki azt vallotta: „Kit küldjek?” Angyalkéz tisztította parázssal az ajkát, és azt mondta: „Itt vagyok én, küldj engem.”*

Az anatóli Jeremiás is hallotta az Úr szavát: „Mielőtt születél, megáldottalak, és nemzetek prófétájává szenteltelek.” De hallja az ember az Úr Jézus szavát is, amit az evangéliumban hirdetett, hogy „Világ világossága legyünk”; „Ég és föld elmúlnak, az én igéim el nem múlnak”; „Légy tökéletes, mint mennyei Atyád is tökéletes” és a szentelés liturgiájában benne van a főpapi beszédéből: „Már nem szolgának hívlak titeket, hanem barátainak”. *A jó pap eszményét Szent Pál is meghirdette Timóteusnak: „Légy a hívek mintaképe, Igében, hitben, magatartásban, szeretetben, tisztaságban.”*

Nüsszai Szent Gergely: „Te, aki még tegnap egy voltál a hívek közül, ma már tanító és vezető vagy a jámborság útján és Isten mélyen rejtett titkainak vagy a sáfára. Ajándékozd meg a híveket szavaiddal és az Igének univerzumával, s amikor helyettük és helyettünk mondasz *mea culpát*, *kyrie eleison*t, *gloriát*, *credót* és *Agnus Dei*-t, mert szavakkal, kegyelemmel, hittel és szeretettel ajándékozd meg őket, és igahirdetésed beleszövődik az emberek életébe, küzdelmébe, szenvedésébe, örömeibe is.”

Krisztus mondta, „aki téged hallgat, engem hallgat” és amiként engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.” *Milánó püspöke, Szent Ambrus hirdette, hogy a pap vicarius amoris Christi”, Krisztus szeretetének helynöke. Aranyszájú Szent János nem mond kevesebbet, amikor hirdeti: **A pap lelke legyen olyan tiszta, mint a napsugár.*** Nagy Szent Leó pápa azt kéri papjaitól, hogy szentek legyenek, mert az Isten kenyerét ajánlják fel.

Együtt született meg az oltár és a papság nagycsütörtökön. Összetartoznak. Együtt élnek. Soha szét nem választhatók. *Sonnenschein a világváros, Berlin apostola mondta: „Ebben a világban, az ezerformában jelentkező értelmetlenségeknek és az ezerformában bujkáló inségnek szüksége van apostolokra. Szüksége van az apostol szavára és igéjére. Szüksége van*

a világnak Szent Pál szívére: „Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit boldoggá tegyek, és sokakat megmentsek.”

Godein abbé vallomása is felemelő: „Lelkem és a lelkek egyet jelentenek.” Ezt hirdette imakönyvében, szónoklataiban, hogy minden munka a szentmise folytatása. Ide – oda való hurcolásaim és kihallgatásaim közt megtanultam, hogy emberektől az Istenig az út nemcsak szószéken, oltáron és ünnepeken keresztül vezet, hanem kálvárián keresztül is. A kálváriát a kereszt teszi naggyá. Ha az emberek képesek voltak hiú dicsőségért áldozatokat vállalni, akkor miért ne vállalnám az oltárért, Isten dicsőségéért, amit Nansen, Scott kapitány, Benyovszky vagy a Mount Everest megmászó, vagy amit emberek hegyekért, sivatagokért, őserdőkért és ősnépekért vállaltak. Waldburg Zeil missziós atyának haldokló szavai is eszembe voltak: „Elegendő, ha csak két ember fog megjelenni sírommal: egy tisztaszívű és egy könnyes-szemű.” Az egyik majd megköszöni neki a tiszta szívét, a másik pedig megköszöni neki a bánat könnyeit és a föld alatt is tudni fogja, hogy nem élt hiába.

Langasser, a költő: „Einsame Glock” (Magányos harang) c. versében hirdeti a harangról: „A kemény érc patakjában megszületett ennek az ércnek titkos tudománya, hogy megfelelkezve saját fájdalomról, örök lendületben minden emberért kikiáltó ég és föld között.”

Prohászka püspök úr egy újmisést bocsátott az apostolkodás útjára és azt mondta neki: „Mózes a pusztában botot vágott, azzal a bottal tengert választott ketté, vizet fakasztott, Fáraó seregét temette hullámokba. Dávid a terebinti völgy patakjából 5 db követ vett elő és a kő Góliátot sújtotta le. Mit vigyél te kedves újmisé? Krisztusod azt mondta, se bot, se tarsoly, se csodás vessző, se Góliátokat leteperő kövek ne legyenek kísérő társad. De mert Krisztus nem hagyott el, adott neked valamit, persze ami több Mózes vesszejénél, Dávid parittyájánál, neked adta a lelkét, odaadta az oltárt, a fehér Eucharisztia csodájával. Ezzel élj, küzdj, győzz és nyerd el magad is és sokak számára az örök boldogságot.”

A kihallgatások során sokfajta fogollyal találkoztam. Francia idegen légióossal, aki körmével karcolta a csajka fenekére: J'ai soif (szomjazom) – átélte Krisztus szomjúságát a kereszten.

Egy olasz pilótatiszttel, aki éjszakánként félőrülten kiabálta az olasz városok nevét Rómáig, mintha az olasz vasutasok kiabálását utánozná.

Megismerkedtem Magyar professzorral, kínai nyelvessel, Ázsia-szakértővel, az orosz követség fiatal titkárával, tőle tanultam oroszul. Szógyémi Józseffel, a nagyszerű, igazságszerető pappal, akit nemcsak a szeretete csúfolt meg, hanem az Andrássy út kínzókamrái is. Szívét nemcsak ismertem, hanem mindig együtt éreztem vele. Szobrot érdemelne a szíve azért az ártatlan meggyalázásért is, hogy egyházi hatósága mondta ki felette az ítéletet körlevélben. IV. Béla szívének sem emeltek szobrot nagyon sokáig.

Voltam együtt cigányokkal, érsekvadkerti bíróval, öngyilkos rikkancsal, aki az Andrássy út ablakából akart kiugrani, veréstől menekült, saját vérében megfürdött. Egyetemistákkal, újságírókkal, régi katonatisztekkel – nem Godot-ra várva, mint Becket drámája hirdeti –, hanem kihallgatásra várva, vagy a kihallgatás végén az elhurcolásra. Sokáig követtek a dejtári legények, mondhatnám városról-városra, Balassagyarmattól kezdve, és bátorságuk ajándéka volt néha egy-két falat, s egy lábzsák, aminek mérhetetlen nagy hasznát vettük a későbbi letartóztatásban. Zsidó pilótával is szót válthattam, aki Izraelbe szöktetett magyar zsidókat. Fialat jezsuitákkal, akiket Rómába szökésükben fogtak el valahol Jugoszláviában, és Mócsi professzorral, aki pedig Rómából jött hozzánk és a vatikáni útlevele ellenére is lefoglalt és lecsukták. Egyik pesti kihallgatásom alkalmával becsempésznék hozzám töpörtyűt és kenyeret, ami fejedelmi éték ilyen szorongatások között, és az a dejtári fenegyerek hozta, aki egy alkalommal egy orosz szerelvényt géppuska tűz alá vett, mert a falutól 2 km-re fekvő fegyverszállítmány az állomáson felrobbant és kiégett, de a gyerekeknek egy valóságos fegyverbánya lett, fegyver és lőszer együtt. Amikor az oroszok megállították a szerelvényt és

ők is megszólaltatták a zavargítárjaikat, akkor azt mondja a fenegyerek, az öccsének: most már komolyan löjünk, mert jönnek az oroszok. Mondanom sem kell, ez a gyerek mit szenvedhetett a kihallgatása során, és még a papjára is gondol. Elöttem rejtély, hogy foglyoknak mennyi új képességet adott a Jó Isten, hogy megbirkózzanak az étellel is, meg egymásért is, hogy életben maradjanak.

A kínzókamrákról csak annyit, hogy mindenki ott kezd, és ott végzi szenvedésének történetét. A memoár-irodalom is szívesebben finanszírozza a kínzókamrák borzalmait, mint a belső lelki hősiességet, értelmetlennek találom az egyéni és nemzeti katasztrófák napjaiban az ÁVO-sokat vagy kihallgató közegeket, vagy a népbíróságot nem is gyalázní, hanem a történelem igazságtétele elé állítani, nem gondolva arra, hogy száz év után nem magyar, hanem angol és ki tudja milyen világrész történészei még ezeket a sztorikat olvasva, megkérdőjelezi, kultúrártékeinket és magyarságunk kereszténységét. Hát nem magyarok voltak mind a két oldalon, hát nem magyarok kínoztak magyarokat, és *a történelem igazságszolgáltatása Krisztus óta nem a szemet szemért, fogat fogért, hanem az irgalom, megbocsátás és a szeretet?*

Kihallgatásaim során többféle próbálkozással találkoztam. Voltak, akik talán a jövő messianizmusának ígéretével próbáltak megnyerni, hogy mennyi mindent tehetnék ennyi meg annyi emberi képességgel, ennyi meg annyi emberi nyomorúság javára. Ebben a próbálkozásban volt egyfajta szellemvadászat a kommunizmus javára. Számon tartottak értelmiségieket és tehetségeket, és próbálták is világszerte megnyerni őket. Volt kihallgatótízt, aki egyenesen szemem közé vágta, hogy ennyi magyar képességgel egy kiháló intézmény mellé állok, amikor a világ proletárjai már megrengették a világot is, meg az Egyházat is. Voltak olyan kihallgatások, hogy az Egyház történelmi bűneit – szerintük égbekiáltó bűneit – a papok önző vagy erkölcstelen életét vetették szememre. Miért akarok ilyenek közé tartozni? Tán a legnehezebb kísértések egyike volt az akkori dacos és haragos természetemben, mert hisz minden kihallgatást daccal és méreggel fogadtam, amely támadhatatlanul elviselhetőbbé tette a szenvedést, de éppen nem mártír lelki állapot. Felvettek beszélgetéseket, persze hogy titkosan papokról, szemináriumi tanárokról, káptalan tagokról, még egy püspökről is, hogy tarokkozás és ultizás közben hogy beszélgetnek rólam. Amelyben idealista fantasztának, felhő-kakukkvár lovagjának és fantaszta-újítónak tituláltak.

A kihallgatások egyetlen jegyzőkönyvét sem írtam alá. Hiába kértek önéletrajzi írásra, határozottan visszautasítottam, hisz mindent tudnak rólam, tölem nem várhatnak könyörgést, se az életemért, se a szabadságomért, mert mindkettő Krisztusban van, az Egyházamért. A kihallgatások vége a Buda déli internáló tábor. Reverendásan érkezem meg, az internáló tábor parancsnoka másnap maga elé idézett, ott állok reverendásan előtte. Dreifusnak (háromlábúnak) titulálták, nyilván a falábara tekintettel, egy szociáldemokrata hős, aki leülte a szociáldemokrata újságírók büntetéseit s mindennap a legelőkelőbb hotelből szállították neki a kosztot. Rámförmed, hogy merek reverendában megjelenni. Határozottan válaszolok, hogy ez hivatásom, papságom öltözéke, és ezen népellenes folt nem esett, én ezt a reverendát megszentelve kaptam a szemináriumban, és megszenteltem a küzdelmeimben s örööm halálomig. Önként le nem vetem, de letéphetik rólam, letépték Krisztusról is a palástját és másikat adtak neki. Na azt mondja, majd meglátjuk. Visszatérek oltártestvéreim közé: voltak vagy 12-en: apátok, prépostok, plébánosok, esperesek és szerzetesek. Ebben a papi különítményben egyetlen kedvezmény volt, amit egy quaker hölgy járt ki – ez egy szekta Amerikában –, most az oltártestvéreim vetetik le velem a reverendát, hogy hátha elveszik dacosságomért a szentmiséjüket. A szentmisébe társultam én is, s reverendát levetettem, elhagyva Krisztusért. Nem sokáig élveztem, csak egy-két hónapig ezt a szent papi közösséget, amelyben találkoztam a nagyon kedves jezsuita professzorral, Mócsi Imrével, és egy-két misszióssal, akit Kínából hoztak ide az internáló táborba. Voltam együtt büntetve az összes pappal, valami nevetséges kis semmiség miatt, hogy a tábor vasárnapi közös miséjén a

lazarista Kárpáti atya, magi kockát ajándékozott a gyulai esperesnek, és azt szétszította közöttünk reggelinél, amit a fekete kávénkba tettünk – ennél rosszabb a világon nincs –, s ezért kellett hetekig a büntető toronyban olyan zsúfoltságban és antihigiéniában leledzenünk. Ilyet még a jezsuiták se szenvedtek, amikor Uruguay-ban hajóra rakták őket felosztatván a jezsuita rendet. Ebben a toronyban a büntetések büntetése, hogy se állni nem lehetett, se egészségesen leülni nem volt szabad, s feküdni is csak heringek módjára lehetett, és nem lehetett távozni toalettre sem. Hát egész nap mit tehattunk egyebet, imádkoztunk és énekeltünk. Nemcsak magunk lelki erejét és nyugalmát hozta vissza, hanem a szomszédunkban lévő, büntetés alatt álló internáltaknak is vigaszt és reménységet jelentett, ha a papok kibírják, akkor kibírjuk mi is. Mindenesetre a papság tekintélyét az internáló táborban közösen megalapoztuk.

Még kétszer elvittek ebből az áldott szép papi közösségből büntetésre. Nyilván nem emésztette meg a táborparancsnokság, hogy egyedül voltam, aki nem írtam levelet, nem kértem élelmiszert, s nem írtam alá semmiféle jegyzőkönyvet. Az utolsó büntetés meglehetősen szigorú volt, hisz téli hidegben nedves, jeges cementraktárba vittek bennünket, Fröhvirt Mátyást a Keresztény Néppárt egy régi politikusát, aki fiatal korában Apponyi Albertnek miniszter korában s Vas Józsefnek népjóléti miniszter korában titkára volt. Egy csendőrezredes, akinek testét zsidó lányok égették össze schallerral, egy erdélyi hadnagy, aki az Ipoly-menti csatában a szécsényi hegyekben 18 orosz tankot lőtt ki, amiért egy orosz tábornok felkereste és a hősnek járó tiszteletadást is nyújtotta, egy debreceni református professzor, egy dél-amerikai, aki minden lehetett, kalandor, agitátor, vagy besúgó is. Ez a társaság miután egy sarokba húzódtunk, minden fekhely nélkül lábzsákomon és lengyel bundámba takarózva élte át a nappalokat és éjszakákat, míg meg nem jelent egy orosz különítmény s mindannyiunkat felpakoltak egy orosz szerelvényre, irány Szibéria, a haláltábor. Engem az oroszok némi tanakodás, telefonbeszélgetés után egyszerűen elengedtek március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén. Ahogy előzőleg a cseheknek nem kellettem, most az oroszok is egyszerűen visszautasítottak; így találtam magam az utcán Egyházam és papságom lényegével és erejével.

Az Egyházat Bellarmin Szent Róbert úgy határozta meg, hogy az a hívő emberek közössége, akik ugyanazt a hitet vallják, ugyanazokat a szentségeket fogadják és a főpásztornak, legfőképpen Krisztus földi helytartójának, a pápának engedelmeskednek. Tehát egyházzá kovácsol bennünket a hitünk, igazságaink, szentségeink s a papság szeretete. Így vagyunk mi és Krisztus Teste. Az Egyház így az emberiségnek százmillió szívükben örvendő, százmillió szívekben szenvedő, százmillió szívekben bűnbe eső és százmillió szívekben, erényekben felfelé vívódó teste. Az Egyház a lélek örök szálait a papságon keresztül szövögeti, anyagtól és testtől a szellemen keresztül Istenig. Ellipszisünk két fókusz a isten- és embervoltunk. Isten mindig fény, embervoltunk sokszor árnyék. Az árnyék lehet sokszor sötétség is, megnemértéssel, tévedésekkel, bűnben bukdácsolással. Ez az oka, hogy annyit beszélhetnek az Egyház hibáiról, bűneiről, amelyek minden korban megismétlődnek és annyira általánosak, hogy akármelyik század történelmi pamfletjeiben (irodalmában) megtaláljuk őket.

Az emberek az Egyházat éppúgy gyalázzák, mint az emberi testet. Hogy beszélnek az emberek a testükről, édesapák, édesanyáknak testéről, hogy beszélnek az élet titkáról, az élet forrásáról. Meggyalázzák naponta ezerszer ocsmány szavakban. De hogy gazdálkodik az ember a testével? Elpazarolja tisztaságát, és benne a családot és az Isten dicsőségét is. Éppen így vannak az emberek az Egyházzal és a papsággal is. Hogy beszélnek az Egyházról, s hogy gyalázzák, támadják, vagy rágalmazzák. Ugyanez a sors vár a papságra. Hisz az Egyház ügye Krisztus után minden hívőnek és minden papjának az ügye. A pap közvetít Isten és a hívek között. Egy más világot közvetít, természetfeletti világot. S itt kétféle nehézség van. Amikor és amit közvetít a pap, mind a kettő egyformán nehézség, mindkettőjük számára. Mert

igazságot közvetíteni nagyon nehéz, ezer esztendővel ezelőtt is és ezer esztendővel ezután is. Hogyan járt Krisztus az igazság közvetítésével Kafarnaumban és Názáretben? A názáretiek majdnem megkövezték, Kafarnaumban pedig még az apostolok is elfordultak tőle: „Kemény beszéd ez, ki hallgatja?” Krisztus szomorúan nézett utánuk, visszahívta őket: „Még ti is elhagytok?” A legszentebb igazságért hagyták el. És Krisztusnak kellett újból összeszednie őket.

Szent Péter, amikor a Szentlélek erejével lerázta magáról az emberi félénkséget, és ki mert állani, hogy Krisztus feltámadását hirdesse, azt kiáltják feléje, hogy részeg.

Szent Pál egyik legszebb beszédét mondta az athéni Agorán a művelt helléneknek, amikor az emberi szellem legnagyobb távlatát, a lélek halhatatlanságát mutatta be, a filozófusok azt mondták: „szpermologos” – szószátyár. Ma is így van, nehéz igazságot hirdetni az embereknek. A szentbeszéd hosszú és unalmas, pedig igazságok és valóságok gyűjteménye, ugyanez a hívő sereg milyen érdeklődéssel néz meg egy trükkfilmet, vagy egy rajzfilmet.

A másik nehézség: amit hirdetünk, az nem anyagi. De hogy átéljük, és élmény legyen, ahhoz tiszta lélek kell, tiszta érzélemvilág, tiszta gondolatvilág, mert különben az igazsággal szemben érzéketlen a világ, mégha angyalok szavával hirdetik is. Az igazság, amit hirdetünk nem weekend-pleasure, nem hétvégi szórakozás. Nem lehet orgonahanggá alakítani, nem lehet futballmeccs-élménnyé tenni, ide hit kell. **Sokan kifogásolják, hogy a papság nem elég tökéletes. A tölcser, mégha rozsdás is, nem befolyásolhatja a finom móri bort. A** benzinkanna formája nincs hatással a gépek sebességére. Az autó karosszériája és sárhányója az autó formájának része, pedig az autót a motor teszi autóvá.

1800 esztendő foglalkozás szétkürtölni ún. egyházi botrányokat, de ugyanakkor a szent papok és a szentek nem kellene. Bele lehet kötni minden pap munkájába, egyéniségébe, módszereibe. Az egyház papjait szeretni és védeni kellene. Imával, igazsággal, áldozattal, mint a végvári vitézeket egy ország szíve kísérte mindig.

Nehéz a pap sorsa. Nehéz, mert ezer és ezer bűnt temetnek belé. Nehéz, mert a könnyek óceánja hullámszik körülötte. Nehéz, mert az öröm tiszta szigetéről feléje is száll egy melódia. És a bűn, a szenvedés meg az öröm, alakító erők. Alakító erők még akkor is, ha másé a bűn, ha másé a szenvedés és másé az öröm. A pap egyéniségéből sok mindent letörölhet, sok mindent felmorzsolhat. A pap naponta hal meg, naponta támad fel, ha Krisztusé. Ti tudjátok, orvosok is állítják, hogy meghalni egyszer is elég nehéz. S mindennap meghalni a világnak, és feltámadva egy világból előlről kezdeni a munkát, még nehezebb. Az is nehéz, ahogy megírta Lázár c. darabjában egy francia író:

Nehéz egy pap sorsa, mert végletekben dolgozik és gondolkodik. Isten és emberek között áll. Istenhez imádkozik, emberekkel tárgyal. A szentség szépsége, a bűn utálatossága veszi körül. Szembenéz megkoronázott boldogsággal a házasság szentségében, és a szépségek után látja a betegségek szörnyűségeit a haldoklóban. Leköti és hívja az irodai munka színtelensége szívtelen számaival és betűivel. Nehéz a végletek között megtalálni a közéletet. Segíteni kellene a papságot életben és munkában, és elég, ha a Főhatóság ítélkezik könyörtelenül.

A papi tévedéseket nagy betűkkel írják, és sokszor megírják. Pedig lehetne írni erényeket is. Megírhatnák, hogy Gusztáv Bélát agyonverték a nyilasok hivatása teljesítése közben. Megírhatnák azt is, hogy ostrom alatt a fiatal pap, Ruppert István hivatása teljesítése közben lövetett agyon. Megírhatnák azt is, hogy egy fiatal pap kommunista családok deportálását akadályozta meg 1944-ben, megírhatnák azt is, hogy egy fiatal pap oda mert állni a német parancsnok elé a dunaszerdahelyi zsinagógában összezsúfolt 5000 zsidó bánásmódja ellen tiltakozva. Azt is meg kellene írni, hogy a felebaráti szeretet gyakorlásáért, száz és száz pap adta életét; hány pap halt meg betegágyánál kapott ragályban. Hány fázott meg kocsin, gyóntatószékben és fiatalon temették el. És az is pap volt, akiről két reverenda szakadt le,

mert az újjáépítésen együtt dolgozott ácsokkal és kőművesekkel. Hogy egy pap sem hagyta el a faluját, amikor mindenki menekült.

Hogyha nem találnánk Magyarországon egyetlen papot sem, aki tökéletes, akkor is a miénk a világegyház minden tökéletes papja. Ha nem találnánk elég szegény papot Magyarországon, akkor nézd a francia papság szegénységét. Ha nem találsz elég művelt papot Magyarországon, akkor nézd a szerzetesrendek egyetemi tanárait szerte az egész világon. A jezsuita tartományfőnök évente bemutatta nekem a külföldi egyetemeken tanító jezsuitákat, és bennük csodálhattam meg az Egyházam kultúrmunkáját.

Egyházunk a papjaival és híveivel együtt elmondhatja azt a himnusz, amit Gertrúd Le Fort fogalmazott meg: *Ki menti meg lelkemet az emberek szavaitól? Úgy jönnek felém távolról, mint a harsogó trombiták és közelről csak repedt fazekak zörgése.* Ki menti meg lelkemet az emberek szavaitól? Messziről olyanok, mint a lobogók, de ha vihar támad, ronggyá tépi őket.

Halljátok, ti hangosak, ti elbizakodottak, ti a szellemek vihardarai, ti a saját önkényetek gyermekei, halljátok! Mi eltikkadtunk a forrásaitok mellett, mi kiéheztünk az ételeitek mellett. Mi megvakultunk a lámpáitok mellett. Ti csak olyanok vagytok, mint apró kicsi lépések önmagatok körül. Ti a saját bölcsességteknek bölcsői vagytok ma, és holnap a tanítástoknak sírgödre. Ó jaj, aki minket kézzel fog meg! A lelket csak Istennel lehet megfogni. Jaj, aki minket földi örömök kelyhével kínál, a léleknek csak örökkévalóságot lehet kínálni. Jaj nektek, akik a hiúságra tanítjátok a szíveket.

A Szűzanyától visszakapott étellel elindultam főhatóságom felé, s a főhatóságom akkor Drahos érseki helynökből állt. Félelemmel és kíváncsisággal fogadott. Félt, hogy nyakára hozom az ÁVO-sokat, viszont kíváncsi volt a papság magatartására, börtönben és internáló táborban. A legszebbet mondhattam papokról és szerzetesekről, nem is szólva arról, hogy az egyik büntetésem után annyira legyengültem, hogy még a lábzsákomat se bírtam el, az első szabad sétán Mócsi Imre zsebembe csempészett egy hagymát és egy citromot. Ez a kettő mentette meg az életemet. A helynök úr elküldött a Városmajorba a Jézus Szívéhez.

A világszervezetek a jövő irányítói

Ahogy egykor a világrendet, itt a Nemzetközi Világszervezeteket tanulmányozom. Világszervezetek a jövő irányítói. Az együttműködés fontos.

A templomok életünknek állomásai, hiszen oda küldettünk Jézushoz, és onnét szolgáljuk a lelkeket is. Mindegyik templom egy külön kapcsolat. Dorogon Szent Józsefhez kötődtem, Esztergomban Szent Péter és Szent Pál apostolok belvárosi templomához, majd Csallóközben Szent Cirill és Szent Metód templomához, mely elég különös a Gondviselés palettáján, hiszen magyarságom s a magyarság szenvedélyes szolgálata ugyancsak inkább Szent Benedek személyéhez és lelkiségéhez kötött. De később ezek a szentek Európa védőszentjei is lettek. Szent Cirilltól és Szent Metódtól a Kisboldogasszonyhoz érkeztem Dejtárra, az Ő templomából most Jézus Szívéhez.

Sok minden lekötötte szellememet-lelkemet, de hamis pátosz és hamis hősiesség sohasem. Úgy érkeztem a Városmajorba, hogy a halál elkerült. Isten szeretetéről többször is meggyőződtem, és most maradt az Isten-szeretet.

Balduis canterbury püspök értekezett haláláról és szeretetről:

„Erős a halál, mert képes arra, hogy megfosszon minket az élet ajándékától.

Erős a szeretet, amely egy jobb életbe tud bevezetni bennünket.

Erős a halál, mert elég hatalmas ahhoz, hogy amit a halál elvett, azt visszavegye és visszaadja.

Erős a halál, amelynek senki emberfia nem képes ellenállni.

Erős a szeretet, hiszen le tudja győzni a halált.”

Így kapcsolódtam a Szent Szívhez. „Tégy a Szívredre pecsétnek.” Imádkozzuk az Énekek énekéből. Mintha azt mondaná Jézus: „Szeress Engem, ahogy én szeretlek téged.” Legyek a lelkedben, emlékezetedben, vágyaidban, óhajtasaidban, gyötrődéseidben és sírásodban, meg az örömödben. Emlékezz arra, hogy milyenné tettelek, kíméltelek, megajándékoztalak, megkoronáztalak, szenvedtem érted. Ki szeret téged annyira, mint én? Ki teremtett téged, ha nem én. Ilyenféléképp nem hagyott az Úr Jézus a szívemben se haragot, se gyűlöletet, se bosszút, valami tiszta belső békesség vezetett, hiszen a próféták is mindig jövendöltek és ígértek békességet Jákob fiainak és Jákob maradékinak. Ígérték, hogy a Messiás maga lesz a béke a földön. És a békesség népe olyan lesz a sok nép között, mint a harmat, amely az Úrtól jó, mint az esőcsepp zöldellő mezőn.

Nüssai Szent Gergely határozta meg mindenki számára a békét: „Krisztus a béke, akkor pedig csak azzal a feltétellel bizonyul igaznak a mi keresztény nevünk, vagyis hogy krisztusiak vagyunk, ha a bennük élő békesség által Krisztust tükrözi az életünk.” Semmiféleképp se támasszuk fel tehát az ellenségeskedést egymás közt. Egész életmódunk tanúsítsa, hogy valóban meghalt bennünk az ellenségeskedés. Nehogy életre keltsük egymás közt azt, amit oly fölséges módon szüntetett meg az Isten, amikor megvallott bennünket. Pedig igenis új életre keltenénk azt önmagunkban saját lelkünk vesztére, ha gyűlölködnénk, és a jogtalanságokat nem akarnánk elfelejteni. Kárunkra felébresztenénk azt, ami örömdetes módon már megszűnt.

A béke ugyanis nem más, mint két ellentétnek az összhangja. Amint ugyanis megszűnik emberi természetünknek a belső háborúsága és élvezzük belső békénket, mi magunk is békesség leszünk... Így nemcsak üres szavakkal, hanem életmódunkkal is tanúskodjunk megszentelődésünk erejéről.”

Ha az egyházatyák életét veszem, nincsenek se küzdelem, se üldöztetés, se vértanúság nélkül. Az a kor még vérengzőbben akarta kiirtani, vagy megmásítani a kereszténységet, és

ők szembenéztek üldözéssel, ellenségeskedéssel harag és bosszú nélkül; ezt az erőt Krisztustól megkapták. A kínzókamrák világa se testemben, se lelkemben nem hagyott nyomot, amely lefoglalhatta volna akár agyam, idegrendszerem, hivatásom, vagy küldetésem mikéntjét. Úgy éreztem, hogy a Gondviselés csak azért mentett meg csodálatosan a halálból, hogy dolgozhassam az Egyházamért. A kínzókamrák előtti és utáni viták és kihallgatások megmaradtak bennem. Az emberi agynak ilyenfajta eltévelyedéseit, amelynek fűltanúja lehettem, megdöbbenett, hogy az ördög ennyire félre tudja vezetni az emberi logikát és méltóságot. Egyik ember a másikban hogy tud akkora szörnyet látni, mint amilyen szörnynek láttak bennünket, papokat, és amekkora gyűlölettel igyekeztek likvidálni bennünket. Az üdvözítő nem hiába ígérte meg az apostoloknak, hogy nem kell a fejüket törni, hogy mit válaszoljanak ítélőbíráinknak; nekem sem kellett törni a fejemet.

Szememre vetették, hogy urak, papok világát képviselem, akik mindenkor a nép nyakán élösködtek, tönkretették a népet. Válaszoltam egy olyan kőműveslegénynek, aki magasrangú ÁVO-s tiszt lett, és aki mellett sok más napszámossal együtt én is hordtam a téglát és a maltert. Mondom neki: „Te vetted a szemünkre azt, hogy hogyan bántunk a néppel? Hát te hogy bántál a néppel? Kéthli Anna szociáldemokratái megtanítottak beszélni az Egyház ellen. Ez könnyű is, mert kevés az igazság-magva... Megszólaltatom a lelkiismereted. Hányszor voltál te durva, önkényes és kegyetlen a téged kiszolgáló fáradt öreg napszámossal, fiatal leányokkal és asszonyokkal? – pedig a nehezebb munkát ők végezték, helyedre hordták a te állványodra a téglát, maltert – akkor még nem volt gépesítve ez a munka –, egész testük feszült meg, hogy parancsodra mindent helybevigyenek. Hogyan éreztetted te a hatalmad, káromlásaid, ízléstelen szavaid, hányszor voltak merényletek emberi méltósággal és megbecsüléssel szemben? Hát nem voltak szavaid égbekiáltók, amikor beosztottjaid édesanyját is gyaláztad szavaiddal, hol méregből, hol hetvenkedésből? Nem ültél te jobban a nép nyakán munkád közben is, mint akár Esterházy, akár Festetics herceg? Jól lehet egy Palatinus főherceg, aki béresgyerekekhez és cigánygyerekekhez sokkal jobb volt a maga korában, mint ti most az emberiséghez. Még a cigánykérdést is Magyarországon egy főherceg próbálta megoldani, de reménytelenül, mert a cigányok nem voltak hajlandók helyhez kötni az életüket és elszakadni az árokszéli sátraiktól. Igazolódott a francia elnevezés a cigányokról, fils du vent (szél fiai).” A magasrangú ÁVO-s tiszt se nem válaszolt, se nem tudott vádolni többé.

A vitatkozásnak egy másik szférája, amivel támadtak: az imádság. Az a kvázi ópium, amely elaltatja az igazságérzetet, az egyéniségek lázadását, vagy forradalmat, nyuszi-jellemeket nevel harcos egyéniségek helyett. Egyáltalán az Egyház mindenért imádkozott, esőért, jó időért, háború ellen, csapások ellen, ahelyett, hogy cselekedett volna a nép javára. Hát a válaszom az imádság mellett az volt, amit az Úr Jézus olyan kristálytisztán mondott az imádság szelleméről, és amit a szentek hirdettek imádságukkal, ahogy Szent Benedek a kultúrának szárnyakat adott és a munka mellett a másik szárny az imádság volt. Pázmány Péterünk, Prohászka is tanította nemzetünket az imádságra. Oly szívemarkolóan, *velem a Szentlélek Úristen egy másik fejtegetést mondott el: „A nyelvünk és imánk az a lélek hangszere, de a lélek hallható kibontakozása is. Ahogy kibontakozás van a természetben minden magból, minden bimbóból, minden virágból, úgy megvan a nyelveknek a kibontakozása is.* A soknyelvűséget áldásnak is adta az Isten, amelyből kibontott olyan jelenségeket: mint a numinózum, a misztikum és az infinitum. Tagadhatatlan, hogy sok kultúra visszaélt ezzel a három imádságteremtette gondolatmenettel, visszaélhettek Baál-papok, ázsiai sámánok, afrikai kuruzslók, még legendák és mítoszok kódéba is veszhettek, de az isteneszme, amiről Willhelm Schmidt olyan csodálatos könyvet írt, az imádságból született, népek szívéből és arcából. Mielőtt még az ember számolni tudott, megérezte, hogy van infinitum (végtelen) és van aeternum (örök), s ez az Isten, akihez másképp fordul, mint a naphoz. Az infinitum, amely imában született meg, a matematikát is megtermékenyítette. Mi

lenne e nélkül a matematika? Az aeternum a kozmológiát, az energiák világát tágitotta ki és a fizika fészket talált benne. Az imádság szavakat, finomságot, igazságot, emberi közeledést olyan magaslatra emelt, hogy esztelenség lenne visszasülyedni állatok bőgésébe, bakonyi betyárok, vagy spanyol rablók kiáltozásaihoz. Ahogy a feleségüknek egykor szerelmet vallottak, a gyerekeikhez fordultak, minden költői finomságban és esztétikumában az imádság évezredei rezonálnak. Miért kellene ezt elhagyni pont a XX. században?

A marxizmus bedobta a gazdasági rend vitáit magyar kereszténységünkbe, s Marx óta, Engels és La Salle vitái óta, Lenin vérengzései óta a filozófia és az ideológiák visszajukra fordultak. A német, orosz, angol, francia, spanyol kommunizmus speciális terjesztői nem voltak gyakorlati szakemberek: koncepcióik is inkább kivitelezhetetlenek voltak a proletárdiktatúrában, a rossz koncepciók meg ördögökké változtatták a gyűlölködő, bosszúálló, internáló embereket. Még az államosítás szelíd szava és megfogalmazása is a szörnyűségek felé sodorták a kivitelezőket. Az új világrendért előbb gyökeresen kitéptek mindent, hogy újat telepítsenek. De ha egy erdőt kiirtunk, az újratelepítés mérhetetlen fáradság, a minden türelmet megtépő várakozás idejét nem fontolták végig. Nem is érezték a századokban, amelyekből az emberiség kereszténysége folytán kihozta az értékeit. Az ideológiai filozófusai, habár nagyon képzett, nagyon olvasott tudósok voltak, mint Lukács, Garódi nem kaszáltak soha együtt a néppel, nem forgatták csákányait véres kézzel. Így könnyű volt elvenni a néptől a földet s az örömet, könnyű volt odadobni nagy üzemeket naplopók hatalmába, könnyű volt szétrúgni kisiparosokat, kiskereskedőket, minden becsületességük mellett, és az ideológia rendszere miatt meg is alázták saját dolgozó népüket, pl. a családayák otthoni munkáját nem számították munkának, pedig a legújabb kutatások igazolják, hogy minden más munkával egyenértékű. Ezt nekünk nem is kellett bizonyítani. Ha egy dolgozó anya 8 órai munkaidő helyett 6 1/2 órában, a téglagyárban elvégezte a rászabott téglahordást, de mert másfél órával korábban sietett családjához házimunkáját és kötelességét is elvégezni, nem kaphatta meg a munkásoknak járó rendes fizetést és kedvezményeket, szegyéntáblára került. Merem állítani, hogy soha orosz vagy proletár férfi nem forgatott meg több ezer téglát a téglagyárban, mint amennyit ezek a szegyéntáblára kitett édesanyák tettek meg családjukért, munkájukért.

Tán Magyarország édenkertjei azok a kis gyümölcsösök, kis szőlőskertek voltak, amelyek beborították a domboldalakat és hegyoldalakat. Mindig színesek voltak, mindig tiszták és bőtermők, és a falusi életnek ezek a kertek voltak a legcsodálatosabb nyugdíjintézményei. Az öregek elköltöztek, dolgozgattak a szőlőben, nem is zavarták a fiatalokat, este pedig a madárlátta gyümölcsökből és szőlőkből került az asztalra. [A kolhozosítás következményeképpen az] egymillió holdon kétmillió kiskert elvesztésével sivatag, vagy legjobb esetben bozóttenger lett. Az államosítások után a TSZ-ek nem is tudták, nem is akarták a domboldalakat megművelni, és az itt termelt gaz a természet rendje szerint csak gyomirtókkal gátolható meg, amely megint a földnek és a természetnek egy új ártalma, nem kevesebb, mint az autók kipufogó gáza. Annyira kiskertellenesek lettek a kommunista megoldások, hogy még a bányászok is a munka után levegőért és örömért belevágtak egy kis szőlőtelepítésbe, szegyéntáblára kerültek, mint kétlakiak. Hol volt itt ész és értelem?

A komintern propagandája Rákosi diktatúrája alatt állt. Álmuk: forradalom, fegyveres hatalom, minden régi rend megdöntése, a régi kultúra megdöntése is, meghazudtolni a Szentírást, hogy a pokol kapui sem vesznek erőt rajta. Ezeket az erőszakos ilyen vagy olyan próbálkozásokat már Swift látta és meg is írta. A legnagyobb bölcselkedő műve. Társadalombölcsélet nagyon szigorú kritikája s jellemző, hogy a 250 évvel ezelőtt megírt angol bölcsességet a magyar gyerekek kezébe adtuk mesének. Ahelyett, hogy elgondolkoztunk volna azon, hogy miként készíti az emberi értelem a pusztta földön a tervakadémiákat, az ötéves terveket, hogy ellássák a népet ruhával, élelemmel, s amikor még rongyosabb és még éhezőbb lesz a nép, nem rendítette meg terveiket, inkább megsokszorozta

újító erőiket. A kommunizmus nem csekély szellemi erejét, nem is a proletárság megmentésére fordította, hanem inkább az Egyház megsemmisítésére, az pedig már az istenellenes küzdelem kiszámíthatatlan történelmi dekadenciája is.

Szememre vetették, hogy a népnek nem örömet, hanem ópiumot nyújtunk, nem az élet örömét, hanem bűjtöket, önmegtagadást, pénzeket hirdetünk. Mondom, vigyázzatok a dionüszoszi örömmel és élvezetekkel, mert Hellászt és Rómát is elsöpörték, s ennek az örömnak volt egy hirdetője is: Nietzsche, aki hirdette, hogy istenek legyünk, mert a keresztény Isten úgymint halott. Élete végén tébolyult aggyal ráborult egy olasz konflisló nyakára. „Testvérem” – ölelte meg a ló fejét. Hitler is hirdette, hogy örüljete az életnek, és pokolba kergette Európát.

A bűjt és önmegtagadás nem önmagáért van, hanem a rendért, a fegyelemért, az akaraterőért. Jobb lenne, ha azt prédikálnám, s arra buzdítanám a népet, hogy holnaptól kezdve itálnak követeljük a pezsgőt, pihenésnek az utazást, lehetőleg a Hawaii-szigetekre, és dínom-dánomokkal habzsolni az élet örömeit, a dolce vitát? Ha összeadnám – csak hozzávetőlegesen is – az ilyen pezsgős, turistás dolce vitának anyagi vetületét minden egyes munkásra, akkor 5000 évre eladósíthatnánk az emberiség életét. Nem is szólva arról, hogy hogyan lustulna el az emberiség, és milyen fusermunkát adna ki a kezéből.

A kommunizmust a kereszténység gyerekbetegségének láttam, hiszen egyszer a rabszolga-társadalomban a görög-római kultúra három világrészén is találtunk egyfajta szocializmust, csak el kell olvasni az Apostolok Cselekedeteit. Nagyon szép volt, de a népvándorlás viharai után másképp alakultak az európai népek gazdasági életformái. A XVII. században a jezsuiták Paraguay indiánjai között a pampák végtelenjében csináltak olyan redukciókat, amely embernek, munkának s az anyagi javak elosztásának egyfajta egyenlőségnek olyan csodája volt, hogy az emberiség nem is tűrhette sokáig. Tengerésznépek, kultúrnépek és hatalmasok a jezsuitákkal együtt tüntették el a redukciókat, amelyek akkor Európának szállították már saját hajóikon, saját hadseregük védelmében a krumplit, kukoricát és kakaót. Munkással még nem beszéltek olyan szépen, mint a jezsuiták, és munkások nem kaptak kölcsön annyi igazságot és értelmet, mint amit a jezsuitáktól kaptak, és mégis a jezsuitákat oszlatták fel, s a legszebb európai öbölben, a Nápolyi-öbölben szórták a tengerbe őket. Jellemző, hogy a római egyetemnek öreg tanára, Bucciarelli, aki sok magyar papot tanított, azt vallotta, hogy akkor lett jezsuita, amikor az anyja karján anyja könnyei között nézte a vízben vergődő jezsuitákat. S valaha, ha nagy szellemekkel találkoztam, mindig jezsuitákra bukkantam. Külföldön is, magyarföldön is. Egyéniségük és szentségük varázsában Mócsi professzort említhetném és Kollár tartományfőnök urat, akikben minden eszményt megtaláltam, amely a pasztorációban oly nélkülözhetetlen. Sokszor mondtam a kommunizmus szóvivőjének, hogy Isten nélkül, Krisztus nélkül, lelkiismeret nélkül, józan paraszti ész és szeretet nélkül, nem valósíthatják meg azt az emberiség életében, amit a kereszténység kegyelemmel, a Szentlélek erejével is, nehezen tudott megvalósítani, és még ma is birkózik a megvalósítás stádiumában minden nehézséggel.

A sok téboly közül az egyik a sztahanovista munkás és munka ideológiája volt, amelyet esztelenül hirdettek olyan magyar munkásoknak, akik minden munka csínyját-bínját ismerték, és ezermesterként álltak a helyükön és neveltek másokat pontos munkára. Az is jellemző, hogy nagy magyar gyárak és újítások munkáskezekből indulnak el akárcsak egy falusi kovácsműhelyből és jutnak el a tökéletes szabadsálig és átváltoznak munkáskezek újításai híres gyárakká. A Láng Csonka gépgyárak így születnek meg, alapító ősökkel és munkavezetőkkel együtt.

Legnagyobb téboly az emberi természet s a nagy természet átalakítása. Ebben az adaptációs teória viszi a prímet, hogy rövid időn belül még egy emberöltőt sem kell várni, s minden növény mindenütt úgy terem, ahogy az oroszok akarják. A természetre vetítve sarki övezet, narancserdő álmai, amint Rákosi a badacsonyi szőlővidéken akart megvalósítani,

kiirtván a termő szőlőket és gyümölcsösöket, hatalmas betonárkokban elhelyezték a citrom- és narancsültetvényeket a téli hideg ellen pelyvával, szalmába öltöztették s a végén sok milliárd ráfordításával egy kosáryi déli gyümölcsöt sem termett. Hozzá kell vennünk még a gyapottermesztés fiaskóját, a magától szét nem nyíló növényfaj mivé szabdalta a magyar munkások ujjait. Ezek ellen az örültek ellen egy magyar ciszter pap Gyimesi merte megmondani kritikáját. Tragikus halála után a temetésén, amikor magyar szívek még adaptációs álmokban úsztak, egy orosz akadémikus a sírjánál megköszönte, hogy felnyitotta a szemüket, s a tudomány szélhámosságának megálljt intett. Ezt a magyar papot sem akkor, sem azóta nem becsüljük kellőképpen.

Városmajor. 1950

Kínzó kamrák és internálás után az Istentől visszkapott papi élet megszelídül. Az öntudatos magyarságát is, múltját is hordozó hősködéstől a kegyelem korszaka következik a tanításban, szentségek szolgálatában, papi ideál keresésében. Gyóntatószék lesz a trónom.

Hálás vagyok a híres görög professzornak, hogy Aranyszájú Szent János műveit fordította velem szemináriumán, mert most a bűnbocsánat útját Aranyszájú Szent Jánostól fogadom el.

Első út: a bűnök elítélése. Megvallom az Úrnak gonoszságom, ahogy a 31. zsoltárban imádkoztuk. Ítéld el a magad bűneit. Bírjad szólásra benső vádlódat, lelkiismeretedet, nehogy majd csak ott az Úr bírói széke előtt legyen vádlód.

Második út: Bocsássátok meg szolgatársatok ellened elkövetett bűneit. Ha megbocsátotok az embernek, mennyei Atyátok is megbocsát (Mt 6,14). De hát a Miatyánk kérésében is ugyanígy van szó megbocsátásról, mint a legfontosabb kérésről.

Harmadik út: az imádság. Lángoló lélekből feltörő nagyon odaadó, lélek mélyéből fakadó imádság.

Negyedik út az alamizsnálkodás; mert nagy szavakkal ki sem fejezhető ereje van.

Ötödik út: az alázat. A vámos imája és magatartása. Az alázat kitépi a lélekből a bűnöket és lerakja vétkeink súlyos terhét. Így lett a gyóntatószék otthonom. De a gyóntatószék az imádság házához is köt, a Szent Szív templomához. Szent Ágoston hirdeti: „Imádság háza pedig mi magunk vagyunk.” Az épület, sőt az építkezés maga is munkát kíván, a felszentelés már ujjongást. Szeressétek tehát egymást, hogy kiemelkedjete a régi romjaitokból... Nagy buzgósággal és lelketek szeretetével építsétek jótetteitek által a hit és remény házát... hogy az Ursten jócselekedetekért örök javakkal fizessen, ti pedig az Ő örökre felszentelt tökéletes templomai lehessétek.

Szent Kolumban apát tanítja: „Ó, Uram, Te magad vagy a szüntelen, mindig áhított forrás, Te vagy mindenünk, életünk, fényünk, üdvösségünk, ételünk, italunk, Istenünk”. Hát a három szent meghatározta a gyóntatásokat, a beteglátogatásokat, a megtéréseket s egy új papi élet egy másfajta lendületét. Nyugodtan mondhatom, hogy a szentmisével, hithirdetéssel és a gyóntatásokkal napi 10-12 órát csak a templomban töltöttem. Ezek az órák sokszor éjszakába is torkolltak, de mindig hajnalok hajnalán kezdődtek, még korábban, mint a régi aratási hajnalok. Valami csodálatos öröm is elragadott, amit megéreztek a gyónók is. A gyóntatószék kegyelem forrása lett, de a nyugalomnak lelki vétkességnek, s ebben a háború utáni világban az örömnak is forrásai lettek. Felfedezték gyóntatószékem a Déli pályaudvar utasai is. Éjjel-nappal rendelkezésükre is álltam és szükség is volt hogy fáradt ácsorgás és várakozás helyett a lelkük újjászülessen, háborús bűnöket is eldobjon. A sorban állás a gyóntatószék előtt mindennapos volt. Egyszer hallottam egy iskolás gyerek felkiáltását, amely kissé méltatlankodó volt. Azt mondja a gyerekszáj, itt többen állnak sorban, mint a krumpliért, pedig azért is hosszú sorok álltak. Csak ez a sorban állás a lélek életéért folyt. A gyóntatást rendalapító szentjeink lelkünkre kötötték, de különösen Vianney Szent János kötötte a lelkünkre. A gyóntatószék a leggyümölcsözőbb hitoktatás. Hisz a lélek itt fogékony a titokra, a természetfeletti igazságra. A városmajori templom gyóntatószéke mellett nagy segítségemre voltak iskolákból elbocsátott hittanárok és szerzetesrendjeink papjai is. Úgy megtöltötték a templomot, amely körül annyi vita s vád tombolt, hogy most kicsinynek bizonyult. A vitákról és a vádakról csak annyit, ez a templom volt az első, legmodernebb templom az országban Arkay tervezésében, és mielőtt még a felesége, Stéló Lili csodálatos színes ablakaival áhítatba varázsolta volna a templomot, a belső szürkesség az első fekete padok sírkamra és ravatalozó hangulatát adták, fel is zúdul a jámbor áhítat. De az építészetet a belső művészet

úgy felmagasztalta, hogy a színes ablakok után a szentély monumentális méretű Jézus Szíve képe után Aba Novák nyújtotta művészetének a teljességét: a mennyezet hat kazettájában a teremtés hat napja, a szentélyben pedig hatalmas alumínium lemezekre festett képei. A keresztelő kápolna, a szentély magassága még a dombormű jellegű apostolokkal is az akkori Európa egyik legszebb modern temploma lett.

Most jön a vád: az új rendszer ennek a templomnak szemére vetette Kun pátert és a nyilasokat, akik kompromittálták a templomot, és a plébánost: Krigs-Au Emilt – aki huszártisztból lett pap, s az egész templom és egyházközség szervezője volt mérhetetlen áldozatokkal, és érdemekkel. A rávetődött németek iránti lelkesedés miatt – Mindszenty bíboros, aki a háború után sok új plébánost nevezett ki, ide Láng Jánost nevezte ki.

A nagytemplom kicsi lett és még egy kis templom is állt mellette, segítségül oktatásokra, keresztelésre, misztérium-játékokra. A másik oldalon a nagy harangtorony betonba öntve. Úgy oldottuk meg a nagy tömegek jelenlétét, hogy hangszórókat állítottunk a templom három ajtajához a park felé, s így a parkban összegyűjtött ezrek is együtt éltek az igehirdetéssel és a liturgiával.

A Mindszenty-per után s az eléggé megbénult magyarság és a kereszténység katasztrófái között ez a lelki megmozdulás, – amely nem politikai ellenállásból fakadt, hanem a lélek mélyéből tiszta forrásként tört elő, – arra kényszerítettek, hogy tekintve a ránk váró nehézségekre, Egyházunk háttérbe szorítását, netán eltiprását megelőzzem szellemben, lélekben. Keresgélni kezdtem új módszereket. Először meghívtam a pazmaniták közül Pethő Károlyt, Sík Zoltánt, s a központi seminaristák közül a mozgékony Csiszár atyát, a regnumistát, és ismertettem velük tervemet. Mindegyikünknek a teológián kívül egy európai nyelven mindent ismerni kell, amit azon a nyelven az irodalom, a tudomány, a művészet ajándékozott keresztény kultúránknak. Én magam még ráadásul fenntartottam az érintkezést az ENSZ, az UNESCO, s a FAO világszervezeteivel. Az Egyesült Nemzetek Szervezetét Stetinius 110 paragrafussal határozta meg a háború vége felé. Nekem úgy tűnt, hogy ezek a legemberibb, leghumánusabb emberi méltóságunkat őrző, keresztény tradíciókhoz közelálló kezdeményezések. Akkoriban Európa nem bízott benne, azt gondolván, hogy a Népszövetség sorsára jut, de beváltotta a reményeket és a világ sorsában mind a mai napig nagyon tisztességes, igaz szerepet vállalt. Sajnos Egyházunk csak évtizedes késéssel ismerte fel a jelentőségét. VI. Pál pápa adta meg a tiszteletet az ENSZ-ben elmondott nagy beszédével. *Hogy az igehirdetést korszerűvé, hatékonyvá, vagy olyanná tegyük, mint amilyené Krisztus példabeszédei, Szent Pál tanítása és az apostolok térítése mutatta meg, mérhetetlen új feladatok, új felkészültséget jelentettek, amelyet röviden csak úgy határozhatnánk meg, hogy a papnak ismeretekben zseninek, áhítatban szentnek, s a szolgálatban krisztusinak kell lennie, mert szembe kell nézni a baloldali értelmiség nagy előretörésével és hihetetlen ördögi taktikájával.* Hiszen előtte voltak az első olasz választások kommunista előretöréssel, a francia kommunista párt sikerei, amelyek még zseniális államfőket – mint a Schumann testvérek – és zseniális pártot, mint a katolikus MRP-t is felmorzsolta. Annyit tudnunk kellett, hogy a parasztság még egy emberöltőn keresztül, ha a földjét el nem veszik, megőrzi hitét és vallását. A városi munkásság s a magas értelmiség egészen más pozícióból indul. A munkásságot a parasztság és az értelmiség fölé emelték, s a régi díszmagyarok helyett rájuk aggatták hősiességét, óriás feladatokat, kormányzást, amit azok természetesen nemcsak elfogadtak, de hihetetlen ostobasággal gyakoroltak is. Hogy Egyházunk az értelmiség felé forduljon, kész programmal, minden politikai színezet nélkül arra hatottunk, hogy lelke mélyén őrizze a hazát, családot, Egyházat. Ebben a munkában a szerzetesrendjeink siettek segítségemre. Akkor már sok egyházi iskolát államosítottak. A középiskolákból, egyetemekről kiszorult rendtársak munkanélküliek lettek, ha itthon maradtak; míg a külföldre távozottak egyetemeken adhattak elő, és épp akkora tekintélyt szereztek az egyházi értelmiségieknek, mint a híres atomtudósaink nemzetközi kollégáikkal. A Városmajorban

felkínálta négy hónap egy új vallásos újjászületésnek a programját: május a Szűzanyáé, június Jézus Szívée, augusztus a magyarságé, október a Szűzanyáé. Ez alatt a négy hónap alatt mindennap előadások, szentbeszéd, ájtatosságok voltak zenei élményekkel, és ezek meghozták a hívek lelkében az újjászületést. Mindennap más szerzetes ajándékozta rendje lelkét és rendjének a szellemiségét. Így kerültek a városmajori ájtatosságok vezetőivé jezsuiták, bencések ciszterek, premonstreiek, lazaristák, szaléziak és szétszórva még pálosok és a katolikus egyházi papi író, Perlaki Lajos. De így szerepeltek ájtatosságokon művészek és énekesnők, s az új orgona megépítésével orgonaművészek is. Amit a gyóntatószék elkezdett, azt a szentmisék, ájtatosságok és misztérium-játékok megkoronázták. A templom sugározta az irgalmasság testi-lelki cselekedeteit is, amely nélkül se mélysége, se maradandósága nincs vallásunknak.

A városmajori arisztokrácia a legnehezebb anyagi helyzetben üldözésnek volt kitéve. Sorra látogattam betegeiket, haldoklóikat, egészen a kitelepítésig és az üldözés mindennapos viharfelhőit a Szent Sándor Egyesülettel igyekeztem elhárítani. Ha a lelkek összefognak, minden csodára képesek. Két egyesületet sikerült mozgatni az Angolkisasszonyokkal és a keresztes nővérekkel: a Zita-kört és a házmestereket tömörítő Nagy Sándor egyesületet. A két női szerzetesrend szívvel lélekkel átadta tanárnőit a lelkek vezetésére. Hogy a Zita-körben milyen nagy lelkeket ismertem meg, egyszerűségük, szerénységük és szegénységük dacára is! Egy esztergomi búcsújárásakor elmondta az egyik tag, hogy hogyan mentett meg egy zsidó gyereket szinte feláldozva önmagát, és két év múlva hogyan adta vissza a gyermeket a koncentrációs táborból visszatérő szülőknél, és élete áldozatáért teácsészét kapott emléke. A Szent Sándor egyesületet házmesterek és viceházmesterek bevonásával létesítettem egy kicsit az irgalmasság földalatti gyakorlására, ellensúlyozva a besúgó rendszert, amelyet rá akartak kényszeríteni a házmesterekre a ház lakóival szemben. A Szent Sándor Egyesület tagjainak az volt a feladata, hogy egy-egy ház nyugalma, békéjét megőrizzék, a betegeket ne csak számon tartsák, hanem segítsék is. Ebben a munkában egy unokatestvérem segített legtöbbször, ki valamikor előkelő villában volt házmesterné, s most itt élt a Városmajorban. Hozta magával a nagyhantosi hitet és a Fehér megyei sütés-főzés szakácstudományát. Neki jutott a legnehezebb beteg, egy haldokló szabadkőműves, akinek a fővárosnál nagyon magas beosztása volt, szociális kérdések ügyintézője is volt. Marika süttött-főzött neki rendszeresen, minden kívánságát teljesítettük, végül tudakolta, hogy mégis, ki finanszírozza ezt a jóságot. Marika annyit vallott, hogy az unokaöccse, de nem nevezte meg a papi státusomat. Találkozni akart velem, hát siettem is a találkozásra. Nem ajtóstól rohantam hozzá a megtérítés zelótájaként: hetenként egy-egy látogatásban elbeszélgettünk irodalomról, művészetről, és én becsempésztem a keresztény kultúrát a beszélgetésünkbe, mire a szabadkőművesem a homlokát ráncolta. Nagyon finom vitákban az Egyház érdemeit és szentségét közelítettem meg. Egyszer csak előállt a kéréssel, hogy a feleségemet is hozzam el hozzá. Mondtam, hogy nőtlen vagyok. Azon nagyon elcsodálkozott és hát nekem is döntenem kellett, hogy felfedem kilétemet. Egy jó ebéd után megmondtam neki, hogy katolikus pap vagyok a szomszéd templomból. Népemért meg Egyházamért sok mindent elviseltem már, és most mindenkinek szolgálni akarok. Így jutottam el az ő betegágyához is. Erre megmozdult a pokol bugyra. Magából kikelve érthetetlen dühkitöréssel becsmérelte szándékomat, hogy én az ő ateista lelkét irgalommal és szeretettel meg akartam vásárolni. Azt az irgalmasságot, amelyben annyi éjszaka és annyi áldozat elfért, a világ legocsmányabb bizniszének minősítette. El is zavart magától. Sokat imádkoztam érte, s unokanővérem továbbra is segítette, támogatta s a szemét is lefogta halálakor. Biztos, hogy az Úr Jézus a halál pillanatában feltárta neki nemcsak az Ő országának anyagi dicsőségét, hanem a földi szíveknek a jóságát is. A Szent Sándor Egylet így végezte a munkáját betegek öregek, üldözöttek mellett, nemegyszer nyújtva egy-egy élelmiszercsomagot a kivégzett miniszterelnök, Bánffy feleségének, és hét árvájának. Amikor legelőször találkoztam

Bánffynéval, körülötte a hét gyerekkel a templom melletti parkban, csak annyit mondott bemutatkozásként angolul: „We are seven” – Heten vagyunk, Uram – idézve a híres angol versnek a címét. És nemcsak a szülőket taszította el a magyar társadalom, hanem az ártatlan gyerekektől is, beleértve a legkisebbet is, aki járni tanult, megtagadott mindent, még egy népkonyhán való étkezést is. Ez az arisztokrácia Bánffy, Esterházy, Zichy, Hunyadi, Sennyei, Nádasdy, Széchenyi, megmutatták, hogyan kell vinni Krisztus keresztyét szelíden, a Gondviselés csodájára bízva életüket és családjukat. Egy sem siratta kastélyát és uradalmait. A gyerekeikből, mert kísértem pályájukat először nagyszerű munkások lettek, majd az üzemek tovább tanították őket, mint a legjobbakat, s így szereztek diplomát.

A ministránsokról. Nagy gárda és még hordozzák a gyerekek a háború beidegzett hősiességét. Az egyik ministránsórán úgy minden elfogultság nélkül bejelentik, hogy elvágta az orosz parancsnokság kábeleit a Svábhegyen, a fák mögül, és a fák tetejéről lesték, hogy mint futkosnak az orosz katonák, hogy megkeressék a vonalak némaságának okát. Sok vadócság, az utca szelleme is bennük volt még. Május végén, mikor lekaszálták a Városmajorban a fűvet, megszáritották, petrencékbe rakták, s ministránsaim abban versenyeztek, hogy ki tud úgy beleugrani egy petrencébe, hogy az egészet szétrúgják, mint a tyúk a töreket. Mondanom sem kell, hogy amit keserves munkával így összeszedtek, ezek pár perc alatt szétdúlták. Le kellett állítanom ezt a fajta versengésüket, és ránevelni őket a munka szeretetére és minden munka megértésére, sőt mások megsegítésére. Nem is volt eredménytelen átváltozásuk. Az utca szelleme rájuk is hatott, és ők is versenyeztek a többi utcagyerekekkel az utcalámpák csúzlizásával. Kötelezővé tettem, hogy a fényt ne lopják el se utcából, se öregektől, se fővárostól, hiszen nekik kellene fénynek lenni, és kértem, hogy a kilőtt lámpákat cseréljék ki. Karácsony előtt megállítanak a szülők: mi történt a ministráns gyerekeikkel, mert a Jézuskától villanykörtét kértek mindannyian. Mondtam, hogy így van ez jól, s ők tudják, hogy ezt miért kérik. Persze az irgalmasság cselekedeteit is ahogy megcsúfolta ateista szabadkőművesem, úgy megcsúfolta egy édesanyja is. Arra kért, hogy a 15 éves idióta gyermekét vegyem le a nyakáról, hogy ő munkának, családnak élhessen, vegyem magam mellé, nekem úgy sincs családom, s úgy sincs dolgom. Az életben mindent vállalni kell, hát elvállaltam, a kapott idiótámat. Az mindenáron a többi gyerekkel akart játszani, persze ez nem ment bonyodalom nélkül, hisz a huncut gyerekek mindig is kigúnyolták a náluk gyengébb testi szellemi jelenségeket. Egy alkalommal pont a szentmisém dominus vobiscumát mondom a hívek felé fordulva, s látom, hogy a ministránsgárda gyerekei a templom védelmi oszlopai mögül csúfolják védencemet, az meg egy bunkóval fenyeget befelé. Nahát rávenni a gyerekeket, hogy minden ember testvérünk és szeretnünk kell, nem is volt egyszerű. Elhatároztam, hogy megtanítom ministrálni, egyenrangúvá teszem a többiekkel. Ez se ment bonyodalmak nélkül. A lavabo-nál a cipőmbe öntötte a vizet, szentséges litániánál rám borította a tüzet, a többi ministráns kuncogása mellett. De működésének koronája most következett. A déli harangszó kongani kezd, mintha őrangyalom röpített volna, sietek a toronyba, hát az én pártfogoltam nyakán a harangkötéllal kapálódzik, s attól kong a harang. A harangkötelet – mert harangozni is akart – nyakára csavarta, s így próbált harangozni, a többi a fizika törvénye szerint tragédia lehetett volna. Megköszöntem az őrangyalnak, hogy segített mindkettőnknek. De egy év után majdnem hanyatt estem, amikor az idióta édesanyjával elélem áll s egy nagyon nagy összeget követeltek végkielégítésnek a sok munkáért, amit a gyerek napról-napra nálam végzett. Hogy az anya nyomatékot adjon, el is mondta már újságíróknak, hogy az Egyház hogy használja ki a gyengéket. Jelentek is meg jó cikkek akkor ellenem hivatalos újságokban.

Mindennap nemcsak reverendásan, hanem karingben vittem az Oltáriszentséget betegekhez. A nógrádi munkásaim lejöttek az állványokról, letérdeltek az Úr Jézus előtt. Úgy ahogy jöttek szekercével, és szerettem volna megcsókolni dolgos, munkás kezüket, hogy a városiaknak példát adnak. Mindig éreztem a hitüket és a szeretetüket. Mondanom sem kell,

hogy a Ludas Matyiban megjelentek a gúnyképek. Én felnéztem az állványok felé, és úgy beszélgettem a munkásokkal. A munkás-kapcsolatom még jobban izgatta az újságírókat, mint az idiótával való szereplésem. A gúnyképek és gúnycikkek elöntötték a sajtót. Egy jellemző eset volt, hogy a munkásaim nagypénteken nem fogadták el a kirántott borjúhúst, hanem lekváros kenyéren törték a betont, 10 kg-os kalapáccsal. Ha valaki a betontörésnek ezt a módját kipróbálta, mint én, az tudja, hogy a három legnehezebb munka közé tartozik. Aratás, bányafejtés, és betontörés. No ezt én példának mondtam, a városi értelmiségieknek, hogy becsüljék meg a munka-hű és hithű munkásokat, mert megérdemlik. Pár hétre rá Csepelről jön egy munkásdelegáció, hogy akarnak velem beszélni. Fogadom őket, és ámulatomra megköszönik az én nyilatkozatomat, hogy az előkelők kirántott borjút esznek, a munkásnak pedig csak lekváros kenyér jut. Alig tudtam nekik megmagyarázni, hogy nem ez volt az én nyilatkozatom, de ők csak megmaradtak saját hallomásukban. Egy sötét árnyék vonult át előttem, hogy egy szentbeszéd, mire a Városmajorból Csepelre ér, milyen másképp hangzott. Mennyire kell hát vigyázni minden kimondott, nem is szólva az eldobott szóra. Városmajorban az értelmiség színe-javával találkoztam, beleértem a diplomatakat is, akiknek kereszteltem, vagy akiket eskettem. A Városmajorban találkoztam Herczegh Ferencsel és az ungvári főtanfelügyelővel, Antal Miklóssal. Herczegh Ferenc élete vége felé Jézus Szíve tisztelője lett, minden első pénteken szentáldozáshoz járult. Nagyot nőtt a szememben, amikor az orosz akadémikusok követelték a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé, hiszen Moszkvában, a sztálini érában játszották a Herczegh-darabokat – itt, Magyarországon tilosak voltak – és megfosztották akadémiai tagságától. Herczegh válasza az orosz akadémikusoknak: „Ahonnét egyszer kidobtak, oda én többé nem megyek vissza.” Különben Herczeghnél helyezte el nagy fiát Malinovszky marsall, hogy ne legyen Sztálinnál tús, ha elhibáz egy hadműveletet. Ugyanígy volt elrejtve Vorosilov nagyleánya Sztálin elől Esztergomban a primásnál. Herczegh fanyar humorral mesélte el, hogy egy orosz különítmény megfosztotta nagyapjától kapott aranyórájától, amíg távol volt a Malinovszky-fiú. Mikor elmondja panaszát, eltűnik a Malinovszky-gyerek, s egy kosár aranyórával tér vissza, kárpótlás az aranyóráért. Herczegh mondja neki, az az aranyóra volt a nagyszülőktől a legkedvesebb ajándék. Csóválja a fejét: egy helyett neked száz se kell, furcsák vagytok ti, magyarok. A Herczegh-sztorik között egyik legbájosabb a Rothmere lord és családjának a látogatása, ti. angol honban ők voltak a Trianon revíziójának a képviselői. Emlékművet is kaptak. Az asszony és a nagyleánya látni akarta a magyar pusztát. Herczegh levitte őket az Alföldre. Vesztére az úton magyarázta, hogy a magyar puli milyen értelmes és használható. El tud terelni egy nyáját. Na mondja a nagylány, szeretné látni is. Meg is állnak egy nagy juhnyáj előtt. A juhász a subáján. Herczegh megkéri, odamegy, már spekulál, hogy mit mondjon az angoloknak, mentő ötlete támad, hogy olyan angolok kérik ezt, akik vissza akarják pörölni a történelemtől Erdélyt, a Felvidéket és a Délvidéket. Akkor az más, mondja a juhász, felkel, szólítja a pulit, parancsol neki, az meg tereli a nyáját, ahogy a juhász akarja. Az angolok oda vannak a csodálkozástól és a leány lelkesedése akkora, hogy meg akarja vetetni a pulit Herczeggel. Herczegh rosszat sejtve megkéri a juhászt, hogy nem adná-e el a lordéknak a puliját. Rövidesen válaszol a juhász, Anglia szegény ahhoz, hogy a magyar juhásztól egy pulit megvegyen. Anglia akkor még nagy volt. Ennyi öntudat van bennünk, magyarokban. De hatással is vagyunk mi másokra. Nagyon sokan lesznek a mi lelkesedésünk fényénél magyarokká. Nemcsak Prohászka gondolkodik, hanem Antall Miklósról is, az én Micu barátomra, akinek aranymiséjén szónoka voltam, nem kis bonyodalomba keveredve, mert az orosz titkosszolgálat zokon vett egy mondatot, mégpedig: „Nemzeti tragédiánk évétől, 1945-től működsz Jézus Szíve templomában” Micu bácsi egy külföldi milliomos család fiatal sarjaként nyaral San Marco hercegénél és a szatmárnémeti püspökkel találkozik ott. Azután magyar lesz, aztán kispap lesz, orosz akadémiaának is tagja, ő segíti a kanadai

jezsuitákat Oroszországban. Színes, gazdag archeológus múlttal, papi szívével és műkincseivel barátom lett.

A városmajori pasztoráció befejezése

Az Egyház a történelmében, a zsinatjaiban és a szerzetesrendjeiben nemcsak kísérletezett a lelkek vezetésével, hanem korszakonként a Szentlélek erejében tökéletességre vitte szerzetesrendjeivel is s a világi papság hierarchiájával is a lelkek vezetését. Ha a modern, vagy posztmodern kort, vagy akár a háború utáni pasztorációs módszereket nézem, nemcsak gazdag és változatos, hanem mindenben kiolvasható a Szentlélek közreműködése. Amikor így néztem a pasztorációs feladatokat, amelyeket a Városmajorban Jézus Szíve templomában úgy élém tárt a magyar társadalom, nem dönthettem másként, minthogy a lelkek érdekét mindenek elé helyezzem, mert a lelkek érdekéhez tartozik mindenkor a lélek hite, a lélek békéje és a lelki egység, most mindezek a világ színes forgatagában, vagy a katasztrófák viharában nemcsak próbatételnek vannak kitéve, hanem annak is, vagy feladják a felelősséget a lelkekért. Itt a prófétáktól kell megtanulnunk, hogy az Isten nem engedte meg, hogy a próféták feladják a felelősségüket se királyukkal, se népükkel, se főpapjaikkal szemben. De a felelősség feladásán kívül a világ szelleme majdnem minden században fel akarja morzsolni a lélek felelősségét vagy értékrendjét, és felállít akár gazdasági rendet a lélek ellen, akár élvezeteket, akár bűnöket, akár a dekadenciát. Azzal, hogy a lelkek ügyét és értékeit minden fölé helyeztem, egy kicsit a magyarságon akartam segíteni, miután a történelmi erők levertek bennünket. Az egyetlen megmaradt erő csak a léleké lehetett. Magyarságunk ezer esztendő óta megoldatlan problémákkal küszködött, sokszor saját hibájából, nagyon sokszor a történelmi szituáció viharának áldozataként. Amit a magyarságnál mindig hiányoltam, hogy az egység hiánya miatt észbontó ellentétekben vergődött Szent István királyunk óta Trianonig, az egység volt az összmagyarság áldozata. Az egységét népünk még sokkal többfajta áldozatbemutatással mutatta be, mint a régi pogány áldozatok, vagy étel-, ital- és illatáldozatok, mert minden áldozat vagy néposztály, vagy az ország pusztulásához vezetett. A kommunizmus sem kedvezett, de a megelőző háborúk sem az egység megteremtéséhez, pedig történelmünk folyamán sokszor a nagyon nagy szenvedések tudtak közös nevezőre hozni gondolatokat és feladatot bennünk. Az egység után az ésszerűtlenségek árnyékolták be egész gazdasági életünket és társadalmi kibontakozásunkat is, és ebben az ésszerűtlenségben nem maradt le a marxizmus sem. Harmadik tényező a békétlenség, amelyet a magyar indulatok, szenvedélyek és bosszúállások pokollá tettek. Mind a három veszedelemmel fel kellett venni a harcot, mert ezek többet pusztítanak, mint a tatárdúlás, vagy a mohácsi vész. A szentmisében találtam az egyetlen erőt, mely a magyar katolicizmust összefogja és megmenti. A szentmisében minden együtt van, ami lényegünk, üdvösségünk és örökkévalóságunk. A szentmise drámai felépítésében imáink és minden megfogalmazásának tökéletességében nemcsak a nyelv él, hanem az egész lelki élet is. Minden szentmiséhez kötődik Krisztussal való kapcsolatunk; itt a legtitkosabb és a legszentségesebb is. A szentmise mindent átfog bennünk az eljövendőt az escatont is. Az áldozat és a szeretet teljes világát seholy nem kapom úgy, mint a szentmisében. Az Ige liturgiájának tiszta szépségét, igaz magyarázatát egy bibliaóra sem helyettesítheti. A személyiség értékét, amely a Szentháromság személyeinél kezdődik, angyalokkal, szentekkel, élőkkel és halottainkkal folytatódik, seholy nem méltatják, és nem védik olyan tökéletesen, mint a szentmisében. És a materializmus, anyagi javak, hányszor akarják elhomályosítani lelkünk személyiségét és ezt a szentmise menti meg. Technikához kötött civilizációnk szinte minden varázslattal el akarja ragadni tőlünk az erények világát. A szentmise szavatolja nekünk az erényeket, amelyeket apostolok hirdettek, egyházatyák tanítottak, a mártírok, szentek megvalósítottak. Az erények közül egy erényt sem lehet kihagyni, ahogyan a szentmise egy erényt sem hagy ki. A szentmise szólít fel bennünket, mert ugyancsak több felszólítása van, hogy fáradozzunk azért a lenni ígéért,

amely az égő csipkebokor óta istenmegközelítésünk és istenimádásunk is, aki van. Az én lényegem is, aki vagyok, aki leszek és nem az a lényegem, hogy mit bírok, és mit akarok megszerezni magam kapzsiságában. A szentmise megmenti az értelmi világunkat is, nem azért, hogy Schleiermacher érzelmi teóriáját szentesítsük, hanem az ember szívének csodálatos képességét a szeretetbe szőjük. Ez hiányzik nemegyszer a kultúránk modern megfogalmazásában, s a tárgyilagosság az érdekesség, az újdonság címén a szeretetnek hány érzelmi szálát áldozzuk fel. Szentmise menti meg a szívünket is. De a szentmise Krisztus keresztdozatával emberi erőnket is szabad akaratunkkal elhelyezi Krisztus követésében az Isten akaratában. A pénz ördöge is itt enyészik el Mammonból perselypénzzé. Az élvezetek tébolya itt nyugszik meg Krisztus örömeiben.

A magyarság küzdelmét, amely bűnökbe fulladt Egyház ellen is kommunizmus ellen is, fel kellett oldanom a szentmisében.

A szentmise nem engedi meg a magyarságnak a két végletet. Az egyik véglet, hogy mindenáron megsemmisíteni az Egyházat és az istenhitet, a másik az üldözöttek oldaláról, hogy mindenáron megsemmisíteni a szociális tanításokat, amelyek ideológiai tévedésekkel és gyakorlati terrorizmussal, de mégiscsak az ember egyik lényegéért „az ens sociale” (társadalmi létező) lényegéért és megvalósításáért küzd. Ez a kettős küzdelem ideológiailag és gyakorlatilag a pokol bugyrává tette a magyar nép életét és jövőjét. Mind a két oldal a szenvedélyeiben nyilatkozott meg. Az egyik oldal hatalmi fölényével, katonai potenciával, s a szervezkedés Egyháztól tanult módszereivel, a másik oldal a hősiesség pátozával, és az Isten erejében, hogy a pokol kapui úgy sem vesznek erőt rajta, a lélek gyümölcseit hanyagolta el az erényekben. Össze akarja békíteni az ellentéteket, akár a paradoxonokat, akár az égbekiáltó bűnöket. Nem is elegendő egy nemzedék áhítatában, talán több nemzedéknek is oda kell adni lelkét, szeretetét, kereszténységét hogy a magyar egység és békesség megvalósuljon.

Ezen indokok alapján visszautasítottam többfajta szervezkedést, amelyeket ellenfeleim összeesküvésnek minősítettek és büntettek, mint a Grösz-per. A Szigeti páter-féle kezdeményezés volt a legértelmesebb szervezkedés, minden idők legbecsületesebb magyar lelkesedése. A Pátert ugyan első fokon – Solt Gézával együtt – halálra ítélték, később mégis életfogytiglanra változtatták. Becsületességüket akkor mutatták meg, mikor 56-ban megnyitották a börtönük ajtaját, külföldre hívták őket, s ők itt maradtak Magyarországon újból a börtön lakóinak.

Felkértek többen is kultuszminiszterségre a leendő kormányban, de nem fogadtam el, nemcsak azért, mert a magyarok titoktartásában nem bíztam és főleg a nők szerepét nem találtam biztos bázisnak ilyen szervezkedésekben, de eleve nem a politikai megoldások híve voltam, hanem a lelkiségé. Ebben a törekvésemben nagyon szépen álltak mellém Stracke atya (Sigmond) aki az ORA munkaközösségével egy engesztelő s lelkiséget meghatározó és megszentelő közösséget alapított. Ennek a közösségnek éppen a kitelepítések korában lelki és anyagi vonzásai voltak szentek. Ugyanilyen lelkiséggel állt mellém Ikvay atya nagyon művelt, apostoli lelkű, később disszidálásra szorult pap börtönei után.

Ebbe a lelkiségbe két dráma robbant be. Egyik a kitelepítés, amely tízezrével érintette a budapesti értelmiséget, benne a városmajorit is. Az ő lelki és anyagi megsemmisítésük az irgalmasság cselekedeteinek első és legfontosabb állomása. Ebben együtt érző és lelkes világi papság mellett Sigmond Ernő vitte a vezető szerepet, egyben az első ökumenikus szellem megnyilatkozását is, amikor a kitelepítetteknek protestáns lelkipásztorok házában és ámbitusán szentmisét tartottak. De ugyanilyen hősiességgel karolták fel a kitelepítettek drámáját a szerzetesrendek tagjai, akiket akkor már iskolából kitiltottak s a rendjüket is feloszlatták. Hivatásuk és felelősségük nagyságával és méltóságával siettek megőrizni azt, ami a szívekben és a történelemben is örökkévaló.

Nemcsak a kitelepítés volt az a csapás, ami ellen szót kellett emelni, mint egykor a zsidók elhurcolása ellen, hanem a tanítás és iskolaügy olyan katasztrófája is, hogy az államosítás

után kivonták a több mint tízezer külföldön és hazánkban tökéletesen felkészített és eredeti pedagógiát megvalósító szerzetes nővéreinket, akiknek pedagógiai zsenialitásával épp úgy találkoztam, mint a kórházakban betegápoló nővérek munkájával és életszentségével. Nemcsak a szerzetes apácatanerőket vontuk ki az államosított iskolákból, hanem a tanító férfirendek tehetséges tanárait úgy a középiskolából, mint az egyetemekről, vagy kitiltottuk, vagy külföldre szöktettük. Ezek a tanerők világsikereket értek el Európa, Amerika és Japán egyetemein, de nekünk, ami a magyarság jövőjét illeti, örökre hiányoznak. Hiszen az iskolákat megtöltötték hozzá nem értő kezdő tanerőkkel, akik a neveléshez egyáltalán nem értettek, és amit tanítottak, az meg tele volt tévedéssel, s jóvátehetetlen félrevezetéssel. A világháborúk előtt a kántortanítók bölcsességgel, jellemirányítással meghatározták a falusi nép nyelvét, észjárását és áhítatát is. Nem is az volt a baj, hogy a gazdasági életünket sokszor nagyszájú, hozzá nem értő propagandisták, vagy karrieristák ragadták magukhoz és belegázoltak a parasztság józan eszébe, s józan munkájába s keresztény családjába, hanem a dráma sokkal nagyobb: népünk gondolkozása és nevelése kátyúba jutott. Ludas Matyi lett az olvasmánya, Egyház-gyalázás a közmondása és a besúgás, az a förtelmes lelki fertő, amely kilúgozta a szó, az igazság, a becsület és tisztesség szentségét.

Ehhez a drámához, mert a drámák sem járnak egyedül, hozzájárult a „békefront” alakulása, megszervezése és hatályba lépése.

A békefront alapítói egy „modus vivendi”-ben gondolkoztak, és nem lehet elvitatni, hogy egy egyházi és állami egyezség kidolgozásán fáradoztak, megmenteni, vallásunkból ami menthető. Mindegyik meghívott, hogy vegyek részt a munkájukban, sőt plébániákat is felkínáltak választásra. Ajánlatukat visszautasítottam, és ezzel egy új dráma kezdődik.

A búcsú Városmajortól és beköszöntés Esztergom-táborba

Városmajorban úgy láttam országunkat, Egyházamat és a plébániánkat, ahogy Habakuk próféta látta Izraelt: „Erőszakot, gonoszságot, nyomorúságot. Csupa fosztogatás, csupa rablás, vádaskodás, civakodás. Nincs törvény, nincs jog. Üldözi a gonosz az igazat.” A próféta látta a kaldeusok lovait és lovasait; erejük szabta ki hatalmukat. Fosztogatni jön valamennyi, izzik az arcuk, mint a fővény. Bűnös, akinek az ereje az istene! Pusztítják a népeket irgalom nélkül.

„Kiállok az őrhelyemre, felállok a sánkra és figyelek. *„Akinek nem igaz a lelke, elbukik, de az igaz élni fog hűségéért.”* Íme a prófétai küldetés és a prófétai vigasz. Istenem, mennyi fosztogatást láttam én is; szabadcsapatok, katonaság, nyilasok, oroszok, tótok, morvák, csehek magyarok. Most újból a kitelepítések, és kitelepítettek villái, de a disszidensek otthona is mind kirabolva. Micu bácsiék Alma utcai villája és műkincsei összetörve, kiszórva, csak a villa kell. Szerzetesek rendházai, iskolái, kolostorai kiraboltak, széttépettek, tisztelendőnővérek kóborolnak utcákon, tereken, pedagógusokat, betegápolókat kiharcolták az iskolából és a kórházakból, némelyik kedves nővér úgy szökik vissza dolgozni, mert hivatása és lételeme a szolgálat, mint a betörő.

Máter Kurcenweiterrel az Angolkisasszonyok tehetséges tanárnőjével megbeszélünk – igazán csak kutyafuttában – egy apáca szövetkezetet „Szolidaritás” néven. A Mater feláldozza családi vagyonukat és két testvérében is – Nemeskériek – támogatást talál. Apácák százai kapnak munkaalkalmat Pesten, és vidékiek is bedolgozhatnak, megkereshetik a mindennapi kenyerüket. Ez lett a kommunista táborban a legszebb, legigazabb, legszegényebb szövetkezet, és Isten áldása volt minden tagján. Később több szerzetesrend betársult ebbe a szövetkezetbe. A szerzetesek akkori gondja szinte apokaliptikus méreteket öltött, mert ha leinternálták őket, éppúgy téboly volt, mintha hazazavarták őket, mert nem mindenütt fogadták egyforma lelkesedéssel és szeretettel, hiszen sok helyen a család gondolkodása is meg a család kapcsolata is – főleg a fiatalok révén – baloldalivá lett, s a szegény koldus szerzetest valami rettentő reakciónak, még hozzá sötétben bujkáló ellenségnek látták. Nem egy szerzetest megismertek furcsa öltözkükről, ügyefogyottságukról is, inzultáltak, vonatról lehajították őket, egy ilyen lehajított kedves nővér volt az én gazdaasszonyom is sokáig, akinek a lábai a lehajítás törését és fájdalmait egy életen át hordozták. De az sem volt tökéletes megoldás, amikor egyeseket elhelyeztem értelmiségi családoknál, akik nagy szeretettel és példaadással fogadták őket. Szerzeteseink és nővéreink nagyon jól jöttek szétszórátásukban, hogy a magyar értelmiség gyerekeit tanítsák hittanra és minden másra is. Azt is mondhatnám, hogy ez volt a legcsodálatosabb működésük, amíg bele nem szólt a világi hatalom. Mert lassan az értelmiségi szülők állása és létbiztonsága veszélybe került a befogadott szerzetesek miatt. Eddig se volt kis gond egy-egy elbocsátott értelmiségi családját megsegíteni, még ha átmeneti nyomorból is, de most egyre többen meg akartak válni a befogadott szerzetesektől, mert a rokonság és főleg a felnövekvő nagyobb családtagok nemcsak rossz szemmel nézték, hanem veszedelmes ellenségnek is kezelték ezeket a menekült szerzeteseinket. Gondoskodni akkor is új otthonról, vagy lakásról a legnehezebb feladatok közé tartozott. Ekkor terjedt el velem kapcsolatban a vád, hogy a fekete reakció lakásüzérkedéssel foglalkozik.

Ebbe a világhelyzetbe, amelyet legtalálóbban Habakuk próféta és az ószövetségi próféták jellemeztek, beköszöntött egy új mozgalom is, a papi békemozgalom és belépett az egyházkormányzatba a politikai világhatalom is Állami Egyházi Hivatal, ún. ÁEH. A hierarchia fele házi internálásban Hejcnén, nagyon sok pap koncepciók perben elítélve, s ez a

szétzilált világ az Egyház számára sem egy-két hétre szólt, hanem emberöltőre. S ami emberöltőre szól, ott mindig okosan és becsületesen keresni kell a modus vivendit, amit az apostolok meg egyházatyák is a Szentlélek karizmáiban meg is valósítottak. A magyar katolikus modus vivendit ketten dolgozták ki: Bánáss veszprémi püspök a diplomata főpásztor és Lippay kanonok, balassagyarmati plébános, aki a háború alatt érseki biztosként irányította esztergomi főegyházmegyénknél távol eső nógrádi részét. Mind a ketten hirtelen haltak meg. A megegyezésnek és az Egyházunk egységének még ködképe sem rajzolódott ki. Felmerült egy kísértés is, hogy ebből az Egyházból ki kellene lépni, és magányosan vinni a kereszténységet áldásával, kegyelmeivel, és úgy élni, mint a Szűzanya. Magyar hősködésnek semmi értelmét nem láttam. Egyházunk hierarchia és kormányzói hivatal nélkül nem jobb, mint a pásztor nélküli szétzüllött nyáj, mert a kormányzói hivatal nem mindig a legszentebb és nem is mindig a kegyelemre építi működését, mégis nélkülözhetetlen. *Tudtomra adták, hogy Pesten nem maradhatok semmiképpen sem, mégha kilépnék az Egyházból, akkor sem.* Egy helyet jelöltek ki, Esztergom-tábor. Miseruháim kivételével lefoglalták műkincseimet, minden értékemet. Maradt vigaszként Szent Bernát kódexéből az a pár sor, amely a Szűzanya felé fordította a XI-XII. századot és a ciszter rendet is, s most engem fordít Szent Bernát a Szűzanya felé: „*Ha kísértések szele ér, ha gyötrelmek szirtjei között hajózol, ha a kevélység, hatalomvágy, mellőzés, vagy hiú vetélkedés hullámai közt hánykódsz, akkor hívd Máriát.*

Ha a harag, vagy a test vágyai fenyegetik lelked hajóját: nézd Máriát.

Ha a bűnök félelmessége megzavar, ha a lelkiismeret beszennyeződése megzavar, ha az ítélet borzalmassága megrémít, ha a szomorúság feneketlen mélysége és a kétségbeesés örvénye elnyeléssel fenyeget, gondolj Máriára: veszélyben, szükségben, kétségeidben.”

A Kossuth tsz dolgozója. 1952–1957

1952-1957. Kossuth-tsz dolgozója, gazdasági, főleg háztáji termelési ötletek. Állattenyésztés, nemesítések, kertészetek jövő modelljei. Megmenteni földeket, vizeket és embereket a szennyeződésektől.

A Szűzanyára nézve és tőle vigasztalást merítve elindultam Szent István városába, amely Esztergom külvárosa volt Esztergom-tábor néven, és a lelkes fiatal pap, Körös József építette templomát és szakította ki a plébániát egyházmegyei jóváhagyással Kiscelli Ferenc későbbi apát Szent Anna-városi esztergomi plébános plébániájából. Utóda, Szuhay Béla regnumista szellemben állt őrt az ávosok katonai kolóniája közt, hiszen itt élt több száz ávos család is. Hát ide nagyon szegényen érkeztem: egypár csirkével, amit a városmajori Szent Sándor-egyesület egy öreg házmestere nyomott a kezembe. Ez a pár csirke a szeretet jele volt, meg némi biztatás is valamire, amit majd a Szentlélek Isten fog kibogozni életemben. El akartam adni szép miseruháimat, meg szép hímzésű karingeimet, hogy némi pénzhez jussak, de senki sem merte megvenni, nehogy Rákosi előtt még gyanúba keveredjenek. A papság egy része még örült is, hogy ilyen könnyen megszabadult tőlem. *Az oltárra tettem fel minden pasztorációs munkát. A templom, az oltár és a szentmise megköveteli a tudást, az életszentséget, szeretetet és az irgalmasság cselekedeteinek eredetiségét. Egy ilyen pasztorációs módszert nagyon könnyű elfogadtatni a hívekkel, mert a lelkükkel egy, de nehéz elfogadtatni az egyház- kormányzattal, amelyben politikai világi hatalom is működik.*

Esztergom-táborba jöttem Szent István templomába, a kassai vértanúk ünnepén, szept. 7-én, tán a kassai vértanúk hitével és példájával, hogy sziklaként álljon István királyunk népeinek hite és égbe jusson életük:

„Védjük az ősi templomot,
Hol alapot Krisztus rakott;
Melyet nem dönt le kárhozat,
De megszentel az áldozat.

Megváltó Jézusunk, add nekünk,
Mindent szíved szerint tegyünk,
Ki földet alkottál és eget,
Dolgozzunk mindig csak Veled.”

Esztergom-tábor egy elmaradott kisváros kultanyája. Lélekben elszakadtam Esztergomtól pasztorációs elveimmel együtt, amelyet Evangélium, Eucharisztia, egyházatyák, zsinatok s a pápai körlevelek tápláltak bennem. Uram, milyen titokzatosak is gondolataid, útjaid és a döntéseid is. Csodákkal teletűzdelted életem, és visszadobsz Esztergomba, dorogi bányászok közé. Amit talán nem tettem meg nagyon fiatalon káplánként, most elvégezteted velem a szenvedések után, de töretlenül és következetesen. Áldott a neved és szíved is, döntésed is.

Összeverődtünk az Esztergom-tábori plébánián a szalézi rend elkobzott rendházának, fiúnevelő intézetének menekültjeivel és a lazarista atyával. Befogadtam minden menekültöt, tanultam is tőlük, bár akkor még nem tudtam, hogyan tartom el a plébániát, hisz egyedül a ferencesek szántak meg havi 150 Ft-tal és lelkesítve ferences lelkükkel segítségemre siettek. A homoktengert plébániám körül fújta a szél, és tudjuk, hogy a homokvihar rosszabb, mint az eső vagy szélvihar. De gondoltam, hogyha az arabok megkapaszkodnak a sivatag homokján minden homokvihar ellenére is, hát most mi magyarok is mutassuk meg, mire leszünk

képesek. Lelkes és ügyes fiatal papok, mint Havas Gyula, Farkas Attila sokszor betekintettek hozzám és pasztorációs módszereket is cseréltünk. Havas Gyula igazi építészként faragta a versus populum-oltárt, (szembemiséző) amelyen még a tabernákulum is elfért, olyasformán, mint a pécsi dómban; vésővel, kalapáccsal a kezében elindította a liturgia reformját. Farkas Attila kijárt Tokodra is biciklin hitoktatni, s a filmes hitoktatásnak szinte úttörője lett remek színes olasz vetítőkkal. Sokat tanultam tőlük. Lelkemet nyomta a kitelepítettek nyomorúsága és panasa is, akikért a már említett Sigmond Ernő mindent megtett, be is számolt életükről, áldozatukról és különböző segélyakciókat szervezett. Én az egy pár csirkét igazán úgy néztem, mint a Teremtő nézhette a színes, kedves madárvilágot. Magam előtt láttam egy nagy baromfi-farmot, amely táplál, és segíteni tud százakat. Hogy a kétkezi munkában is példát adjak, nyomban beléptem a Kossuth-tsz-be (Termelőszövetkezet) rendes tagként, és kibéreltem kukoricaföldnek az amerikai autógyár kenyérmezői földjét. Dorog és a Duna között a kötélpálya alatt húzódtak ezek a földek, s az amerikai vállalat nem adta el, csak bérbe adta. Minthogy kapálni megtanítottak gyerekkoromban, és szerettem is, a kapálás és a földművelés terén hasznosítva régi ismereteimet és gyakorlatomat, úgy képzeltem, hogy megállom a helyemet. A tsz-ben mindjárt az első évben, amely a válságéve is volt, kiosztották a tagok között nemcsak a háztáji földeket – amelyet mindenki szépen megművelt –, hanem a közös földeket is. A kapások közül minden tagnak két hold burgonyát, két hold kukoricát és két hold répát, ami kemény kapás megművelést kívánt gépesítés nélkül. Én papi becsülettel és a régi szerzetesek példaadásával meg is műveltem a hat hold rámbízott földet, úgy mentem a kapával, munkaruhámban, mint egykor a Cuha völgyében III. Béla királyunk ciszter szerzetesei, akik a földművelésnek egy új korszakát nyitották meg a bencések mellett. Aztán az ördög csúfságot űzött a tsz-ből is, meg egy fintorral elintézte az én példaadásom is. Az történt, hogy a minisztérium s a vármegye gazdasági szakértőket és ellenőröket küldött ki a tsz munkáját és lehetőségeit vizsgálva. A tsz-nek egy vidám nő volt az elnöknője, a tagok el is bolondoztak vele egész nap, de a kiosztott földeket nem kapálták meg, azt ellepte és felverte az embermagasságú gaz. Az én hat holdam ebben a gatzengerben úgy nézett ki, mint egy szikla a tenger hullámai között. Éppen kapálgattam, amikor a bizottság kijött ellenőrizni a kapásokat. Nézik is a munkámat, meg is voltak elégedve, hát a többiek hol vannak? Mondom, hogy egyedül szoktam itt kapálni. Amikor megtudták, hogy még pap is vagyok, felháborodtak a tsz effajta „lezüllésén”, s felelősségre vonták hivatalosan is a tsz vezetőket, pláne mikor az én hat hold termésem mentette át az állatállományt a téli éhezésen. A párt megtalálta hivatalos magyarázatot. Hogy csak egy pap tud lezülleszteni ennyire egy tsz-t és ahelyett, hogy a munkámat követték volna, kizavartak a tsz-ből. A tsz felé még volt egy becsületes mezőgazdász indításem, hogy a nyomorból kiemeljük. Harc Elek kertésszel elindítottunk egy jövedelmező kertészetet a tsz-nek és a bányavíz szétterülése területén rizsföldet teremtetünk. Hegyoldalas, domboldalas legelőket birkatenyésztéssel gazdagítottuk, és megvásároltam a tsz meg az Állami Gazdaság hulladékát, a még megmaradt badacsonyi szőlőm borhozamával. Ez akkora üzlet lett, hogy milliommossá is tett, s tudtam segíteni a szemináriumnak, a káptalannak, a főegyházmegyének s a kitelepített szegényeimnek. Mert a földön rothadó hulladékot egész évben fölettem a baromfiakkal, beleértve a pulykákat és a sertéseket is. Változatos kosztot tartott állataim szinte az állattenyésztés kiállítási darabjai lettek, még az Állami Gazdaság is vásárolt tőlem fajtákat.

Először nehéz volt a templomba beszoktatni a felnőtteket és gyerekeiket. Szent István temploma is szegényes volt, és rászorult többféle javításra. A templomon kezdtük a gazdagítást. Megtudtam, hogy a magyar szentévből, 1938-ban a bencés rend megbízásából a Bory Jenő alkotta carrarai márványtömbből kifaragott Szent Istvánt és családját velük szemben Szent Gellértet és Walter frátert kiszórták a bencés gimnázium díszterméből és odaállították a kis közbe, amely a ferencesek és a bencések között húzódott, hogy majd a fiatal kőfaragók ezen a csodás alkotáson tanulgassanak. Összetörték volna ezt a csodálatos

alkotást, és a márványdarabokon tanultak volna Lenin-fejet faragni. Sok időm nem volt, cselekedni kellett. Zolnay Lászlótól, a magyar műtörténésztől – akkori múzeumigazgatótól – elkértem a műkincset. Örömmel engedélyezte, ha el tudom szállítani. Mert Budapest is el akarta szállítani már. Nyomban befogattam egy laposkocsiba, és bányász iparosaimmal elindultunk a 3-4 tonnás márványtömb szállítására. A baj ott kezdődött, hogy a laposkocsi nem volt ilyen teherszállításhoz szoktatva, mert összerogyott és összetört. Erre a bányászok előkerítettek egy hatalmas teherautót és a maguk fantasztikus ügyességével el is szállították a szobrot. A bajunk újból kezdődött a templom előtt. A templomajtón nem fért be. Most mit csináljunk? A bányászok rögtön döntöttek, különösen a Köves bácsi, egy nagyszerű kőműves mester, hogy a szentélyt megbontjuk, és nyomban elhelyezzük az oltár fölé a hatalmas domborművet. Igen ám, de állványozni is kellene, még hozzá veszélymentesen. Nyomban egy pár vagon bányafát kikölcsönöztek egy napra, s egy éjszakára, és felépítették a csúszda-emelvényt. El is helyezték a domborművet, be is falazták, és bennem úgy élt a bányászok ügyessége, hogy az túllépett minden emberi ügyességen. Ezek a bányászok öntöttek harangot is a templomnak, a villanyvilágítást megoldották, még a kereszt teljes kivilágítását is a templom tornyán, s ami a legnagyobb húzásuk volt, hogy a vízvezetékét áthozták az országút alatt, amely Dorogot és Esztergomot látta el és ezzel homoksivatagunk termőföldre és kertvárossá emelkedett. Nemcsak megszerettem a bányászokat, hanem szolgálni is akartam őket, főleg a gyerekeik révén, akiknek mindenkor megcsináltam a legnehezebb számtanpéldáit, nyelvekre tanítottam őket, de bányaigazgatókat és mérnököket is keletnémet tárgyalásaikra németül tanítottam, másokat angolra és spanyolra. Az értelmiség is meg a bányásziparosok is ki-bejárhattak a plébánián. Egy angol fordítás is népszerűvé tette a papságot, mert vásároltak egy brikettező automata gépet Amerikából. A műszaki fordítójuk nem tudott megbirkózni a műszaki leírással. Elvállaltam, ha egy nap és egy éjszakát adnak, az egészet lefordítom. Mindjárt meg is találtam a műszaki fordító handicap-jét, mert a műszaki leírásban amerikai szakmunkások kifejezéseit is bevették, mint például az O.K.-t. Ilyen egyszerű melléknevet használtak a szénpor adagolására. Nemcsak lefordítottam a műszaki leírást, hanem bele is szerettem ebbe a brikettező gépbe. A bányászok megtudták és az Egyház bevonult a bányászok szívébe. Amit káplánkoromban nem értem el, azt utólag a jó Isten kegyelméből megnyertem.

Esztergom-tábor (ma: Esztergom-Kertváros)

A lelki életet Páli Szent Vince nyomán tehát a lazaristák, Don Bosco után pedig a szaléziai befolyása és példaadása határozta meg. Különösen meghatározó volt a gyerekek felé, akiknek a szívébe férkőztem kicsiny életük feladatait, az iskolát és a tanulást megközelítve. Persze az idegen befolyások, az iskolában az ávós tisztek gyerekei erősen befolyásolták a gyerekek gondolatvilágát, nem is szólva az iskolai tankönyvekről. Igyekeztem a gyerekek keresztény öntudatát úgy emelni, hogy az európai nagy katedrálisok képeit és oltárát vetítve nézegetve kinyilvánítottam, hogy mindez az övék is. Egy keresztény ember számára a világ összes temploma, mint Isten háza az övék is. A szentmisével, Krisztus jelenlétével, még nem is szólok arról, hogy egy természetfeletti világ gazdagságával is rendelkeznek, hogy mögöttük angyalmilliók sorakoznak, három arkangyal vezetésével, és az angyaloknak nemcsak küldetésük van, de szolgálatok is velük és értük. A gyerekek szavamom is fogtak, hogyha minden templom az övék is, akkor ők miért ne vehetnék birtokba a templomtornyot s a templom padlását. Sejtettem, hogy a galambokra céloznak, nem is visszakozhattam, hát átadtam nekik a templom tornyát harangokkal, kivilágítással, és onnét nyílt átjárás a templom padlására is. Amit vágyakozva kértek, azt meg is kapták: hogy legyen övék a galambok serege, válasszanak ki maguknak galambfészket, amit az esti homályban s az éjszakában olyan könnyen megközelíthetnek, hogy a galambok még fel sem röppennek. Sötétben és fészében a galamb nagyon kezes madár, szinte házigalamb. Na a gyerekek galambtenyésztési szenvedélye egyre nagyobb lett, és a legfogékonyabbak voltak az új tudományos ismeretekre, főleg a kiscsalambok kikelésével kapcsolatban. Fogékonyak lettek a teremő Isten természetbe elrejtett törvényeire, és arra, amit hitoktatásként ott loptam a szívébe. Talán a legszebb hittanórák ezek voltak, miközben lesték a kiscsalamb megmozdulását, kibúását a tojáshéjból. *A kezdőő élet. mint minden élet Istenhez kapcsolódik.* Ha még az Isten terveibe egy kis betekintést is engedtem, még jobban megszerették a galambjaikat, többfajta galambot, amelyeknek fajtaikat még gyermekkoromban megtanultam a fehérvári galambásztól, akinek a rókáit tápláltam és én is kaptam tőle galambokat. A tojás volt a kiindulópon az Isten terveinek és természetörvényeinek a megcsodálására. Egy tojáshéj kettéválva megmutatta a tér kihasználásának csodáját, hogy ott még 1 mm² sincs kihasználatlanul. A második, hogy miért nem fulladnak meg a tojásban a kicsinyek, és a hőmérsékletet a legpontosabban hogy közvetíti a galamb tollas teste. Nagyítón keresztül nézegettük a tojáshéj ezernyi kis nyílásait, amelyeken a fejlődő gázok távoznak és az éltető oxigén behatol: mindez egyszerű tökéletességgel. Minden tojásból kibúó kis életnek a jövője is, röppenő galambok vagy postagalambok megszeliőítése, és képességeik látványos kibontakozása, a galamb szárnyaiban rejlő radar tájékozódásának szinte a csodája. A templompadláson néha denevérekkel is találkoztunk, amelyeknek radar-rejtettséük minden technikát felülmúl; egy-egy toll szerkezetét, könnyedségét és elhelyezését is megcsodáltuk. Röviden a gyerekek beleszerettek a galambokon keresztül a természet rejtett törvényeibe is. A padlásról a templomtérbe és a szentélybe csak egy rövid logikai lépés volt, hogy most más titkokat más csodálkozással, az angyalok értelmével és csodálkozásával szolgáljuk. A gyerekek kaptak vetítő-felszerelést filmekkel és diákkal, ezek külföldi eredetűek voltak, és nagyon szépek. A gyerekek pedig vetítették hitünk titkait Európa gyönyörű oltárképeivel és freskóival. Olyan hatással volt mindez a bányász-munkásszülőkre, hogy soha nem volt ilyen teli templom Esztergom-táborban. Egy ilyen emlékezetes vetítés volt nagycsütörtök éjjel. A nagycsütörtök liturgiája után, oltárfosztás végeztével a szentségimádás szép hódolatával, elérkeztünk Krisztus szenvedésének megjelenítéséhez. A gyerekek 74 színes képet vetítettek: Európa legszebb képeinek diáit Krisztus szenvedéséről, sőt az Olajfák hegyétől a Golgotáig.

Én a kóruson beállítottam halk zenének Dvorzsák Stabat Mater-ét és minden képhez egy-egy szentünk egy-egy mondatát, ahogy átemlékedték Krisztus szenvedését. A hatása leírhatatlan volt; mintha a Szentlélek Úristen átviharzott volna Krisztus szenvedésével a világon, s megszűnt volna minden bűn, minden veszekedés, minden békétlenség, még az emberi szó is, csak a lélek fogadta be azt a titkot, amely Krisztus kereszthalálával lett ég és föld öröme, a világ megváltása, az üdvösségünk. Most hasonlóképpen húsvét hajnalán még szentmise és ételszentelés előtt levetítették a gyerekek Krisztus feltámadásának a képeit, de olyat is, amelyet a halott testről a mozdulatlan Krisztus testről festettek, és a mozdulatokat is, ahogy azt a művészek megérzik és megörökítik. Ez a húsvéti öröm megint csak elragadó volt. Hozzá a gyerekek mindenkori és ünnepi ministrálása, amelyet annyi odaadással és áhítattal végeztek, mint ahogy a kiscsalambok kikelését figyelték. Megvolt az örömük a templomban és a vetítésükben; magukénak érezték. A szaléziaktól megvettem az ő extra ministránsruhájukat, százával rendelkeztek vele. A szaléziak az ő internátusi és intézeti gyerekeiket öltöztették be kis bíborosoknak, de szószerint kis bíboros volt a gallérjuk, karingjük, kesztyűjük és birétumuk. Ehhez csak egy ministráns-keresztet kellett a nyakukba venni, és ezt a szalézi tradíciót tovább folytattuk a körmeneteken, búcsújárásokon és nagymiséken. Fölvonultak a gyerekek vonzó szépségben összehasonlíthatatlan áhítattal, a világ dolgaival szemben. Mindezt az örömet együtt szerezték nekem a lazarista káplánom, kántorom szalézi munkatársával és az a fiatalság, főleg gimnazisták és egyetemisták, akik a Városmajorból lejártak hozzám s a maguk felnőtt áhítatát hozzáadták az iskolásaink áhítatához. A templom is szépült, és a szentélyben az oltár fölött Bory Jenő megmentett alkotása uralkodott. A megmentett értékek között, ha a szobrászatra gondolok, a török idők után az első magyar Szentháromság-szobrot is bementettük a templom elé a katonai lőtérrel. Ezt a Szentháromság-szobrot Esztergom első plébánosa – a török idők után, persze –, Malonyai állította édesapjának és édesanyjának emlékére. Édesapja a Sobiesky-hadsereg (lengyel) véres csatáiban esett el, kevés magyar, sok lengyel, a török ebben a párkányi csatában megmutatta erejét. Az édesanyját sokadmagával túszként elhurcolták a törökök és le is mészárolták őket. Az árva Malonyai-gyerek ezzel a Szentháromság-szoborral őrizte szüleit, a magyar és lengyel hősök és magyar áldozatok emlékét. Persze körmenettel hoztuk a Szentháromság-szobrot s a felállítás is úgy ment, mint a gondolat. A bányász iparosok szíveleke benne volt, hogy a tankok elől megmentettünk egy ritka szép műemléket. Ma is ott áll a templomkertben.

A farm élte a maga gazdasági életét, élelmet nyújtva szemináriumnak, aulának, kitelepítetteknek, sokgyerekes családoknak, szerzeteseinknek és főleg azoknak a családoknak, amelyeket egyházhűségükért büntettek nyomorral vagy elbocsátással. Az akkori idők félelmére s nyomorúságára jellemző, hogy nagyon sokan nem merték elfogadni azt a segítséget, amit zsírban, szalonnában, és sonkában nyújtottam, attól való félelmükben, hogy minden levágott sertés után az előírt mennyiséget leadom-e a közértnék. A megmaradt résszel szabadon rendelkezhettem, de a félelem sokszor még az éhséget is elnyomta, s a segítő kezét is elfordította. Ez a baromfi –, sertés –, és birkafarm különböző gazdasági kutatásokra, főleg fajnemesítésre is alkalmas volt. Nem is szalasztottam el az alkalmat a zseniális juhászommal, hogy amikor az első ezer birkánkat államosították és a tsz tulajdona lett, hogy ne kezdjünk újabb birkatenyésztést, kihasználva az elvadult domboldalakat s a letarolt lőterek nyújtotta lehetőségeket. Ekkor kísérleteztem a földmogyoró-termesztéssel is, amelynek technológiáját földre, hőmérsékletre és munkára vonatkozólag precízen kidolgoztam egy nagy álmodat kergetve vele, az akkori nehéz élelmezési viszonyok megkönnyítésére. Azt terveztem, hogy földmogyoróval meg lehet növelni a magyar sertésenyésztés zsírhozamát és a magyar mezőgazdaság étolaj kapacitását. Én mogyorólisztben gondolkodtam, amelyet sütés-főzésnél minden variációban fel lehet használni, és a krumpli mellett a táplálkozás fő alapanyaga lehet. A földmogyoró szára pedig ideális állattáplálék, ha kalapács-darálóval korpává

zúzzuk, és nagyon olcsó tápszerként adjuk teheneknek, birkáknak, sertéseknek. Ez az állattenyésztésünket segítette volna. Ezek a kísérletek a Kossuth-tsz-en belül meg is valósultak a kertészettel, meg a rizstermeléssel együtt.

A templomatyá, úgy mondhatnám, hogy utolsó géptervező zseni volt egyszemélyben, mert azóta már mindent a team-ek, tudományos csoportok és akadémiák valósítanak meg. Bertold Józsi bácsi az a fajta zseni volt, aki Németországban fiatalon megtanulta a gépszerkesztést, s hozzáadta a saját istenadta spekulációit. Szerszámgépeket konstruált, amit még a katonaság is igénybevett, szinte titkos alkatrészeik pótlására. Háza pincéjében állította fel az ő szerszámgépeit, amelyek minden alkatrészt el tudtak készíteni automatikusan. Persze ezt is államosították, és én is bennragadtam ebben a vasas KTSZ-ben egyszerű munkásként. Ebbe a vasas KTSZ-ben éjszakai műszakban jártam és éjfél után, amikor a szakmunkások pihenője volt, szórakoztattam a KTSZ tagjait tudományos ismeretekkel, főleg az atomfizika, kémia és orvostudomány kutatásai körében. A tsz-munkásoknak a magyar- és az egyháztörténelmet ismertettem a szántóföldeken munka utáni pihenésként. A szakmunkások között volt régi tanítványom is, akit még Esztergomban, a kereskedelmiben német nyelv és levelezés tárgyában érettségiztettem. Nem fedtem fel magam mindjárt, és sok mindent végighallgattam a munkások beszélgetéséből, főleg ami a papokra, meg az Egyházra vonatkozott. *Meg is döbbsentett, hogy az akkori Esztergomban, ahol annyi pap káplánnal, aulával együtt élt és dolgozott, milyen kevés hatással van a papság az emberek mentalitására. Összesen egy-két ferences tanárt emlegettek tisztelettel és Boda László káplánt, a későbbi professzort. Minden alkalommal az értelem és a becsületes megértő közelség váltotta ki a tiszteletet. Kicsit igazolt az idő, hogy a Szentlélek nyújtotta értelmi ajándékok nélkül elhal az igehirdetésünk és befolyásunk a mindennapi életre s a mindent átfogó kultúrára.* Kíváncsi voltam, hogy a régi tanítvány hogyan látott engem fiatal káplánkoromban és mi maradt meg tanításomból. Nyilatkozott is a régi jómódú iparoscsalád sarja, akiknek persze elvették a házukat, üzletüket és így lett érettségijével is szakmunkás. Boda Lászlóhoz hasonlított, hogy olyan keményen megköveteltem a kereskedelmi érettségi anyagát, hogy attól féltek, hogy a fele ki fog bukni. Megéreztek, hogy a szigorú félidő és félévi bizonyítvány után a tanulmányi sikerük meg a szülők örömeinek a megmentése a sikeres érettségin múltott. Senkit se buktatott el. De mindegyiknek segített. És most jött egy érdekes nyilatkozat, hogy a nagylányok, akik közül némelyik már 20 éves volt, a gimnáziumból átvették őket a kereskedelmibe, körül akarták rajongani, és sokan szerelmesek voltak belé, s nem engedett magához senkit, olyannyira, hogy egyetlen emlékkönyvükbe sem volt hajlandó írni. Ez a távolságtartás úgy imponált a fiúknak, mint a szaltó-ugrásaim az uszodában és a törött lábú inasgyerek lehozása a Vaskaputól. Ami nagyon meglepett, hogy kifigyelték az imaéletemet. Megfigyeltek a templomban, imádság és munka közben. Azt mondja a régi tanítvány, hogy szeretné tudni, hogy mi lett az ő tanárunkkal, mert azért van neki még köszönnivalója. Amikor összejöttek érettségi-találkozóra, asszonyok, férfiak egyforma szeretettel emlegették. Most jött a leleplezés. Hát, ha nagyon kíváncsi, itt áll előtte... Ti. én voltam a legutolsó munkás a brigádok között, mert a kézi préselést végeztem, amíg a többiek az automata szerszámgépeken uraskodtak. Maszatosabb is voltam öltözkében is, mert a présre váró vasanyagot hurcoltam és préselés után elszállítottam. Hát Kolumbus nem örült úgy a földnek, amikor meglátta, mint ez a régi tanítvány nekem. Nyakamba borult és én rácsodálkoztam a Gondviselés műveire, ha el nem zavarunk a Városmajorból – az értelmiség e csodálatos szférájából –, nem ismerek meg se cigányokat, se gyári munkásokat, s nem találkozom régi tanítványokkal.

A cigányokkal volt némi gondom. Szabályos háborút viseltek a juhászommal. Ezek a verekedések, mint a régi párbajok, az első vérig mentek. De olyan is volt, hogy a menekülő cigány elesett, kőbe verte orrát, eleredt az orra vére, erre a többi cigány, hogy ne hulljon hiába a vére, összekenték magukat, és mozgósították a mentőket. Három kórházból,

Esztergomból, Dorogról és Tatabányáról. Az ilyen csetepatéknak persze nagy volt a visszhangja a gyerekek, az öregasszonyok, a munkások között is. A juhászom a hírhedt verekedők közé került „legyőzhetetlen” jelzővel, s a hírhedségére rá is szolgált ügyességével, vakmerőségével és a bor hatására a szenvedélyével is. Amikor a tsz elnöke lett, fehér lovon járta a határt, mint egykor Horthy a felvonulásokon. Ördögi módon jól ugratott, nem is tudom, hogy a nagy magyar lovas után melyik öttusázót közelítette meg, de az biztos, hogy mint tsz-elnök összeveszett a párttitkárral s megfenyegette, hogy a május elseji felvonuláson ő is bevonul Esztergomba a Szentháromság térre fehér lovon. Be is vonult, s a párttitkár felesége kisgyermeküket tolta kocsiban. Ez a vadmagyar fehér lovon átugratta sokak szörnyűlködésére, de hivatalból letiltották a fehér lovat. Erre megüzente ellenfeleinek, hogy eztán hintóval jár, ahogy ő mondta, mint a Pejacevics gróf. Be is szervezte magának hivatalosan a hintón járást, hogy magyar állami és külföldi vadászokat hurcol a pilisi erdőbe, és erre tartja kocsisát és fogatát. Persze el kellett bukni a magyar hetvenkedésnek, és az oroszokkal való verekedése után el is ítélték 5 esztendőre. A börtönben az alvilág belépett nemcsak a juhászom, hanem a farmom életébe is, miután Rákosi 400 alvilágít, gyilkosokat is betelepített a Schmidt-villába és kertjébe, barakképületekbe, hogy az új bányásznezvedéket belőlük teremtsen meg. Ezek az alvilágiak kölcsönöket kaptak, s jó fizetéssel alászálltak ugyan a bányákba is, de inkább Esztergom-táborban rabolták végig az utcákat fosztogatva, ahonnan nemcsak libát vittek el, hanem disznókat is és akármilyen furcsán hangzik, megszervezték a hússzállítást Budapestre a Magyar Államvasúton a Kenyérmező majorból. Vagontételen raboltak és szállítottak. Kihasználták, hogy a férfinép műszakon van, s az egész település védtelen. A farmomat is 68 alkalommal támadták meg, és kétszer fosztották ki egészen. Két kutyámmal és vasvillával védtem a farmot, mégpedig eredményesen. Ezt az alvilágot 56 után csak az oroszok tudták felszámolni.

A cigányokkal meg úgy jártam, hogy egy cigánylegényt leszúrtak, és eltemettették velem. Mind a mai napig csak ők tudták a tettest, s a rendőrségnek el nem árulták, hát nagy temetést rendeztek. A férfinép csupaszra nyíratkozott és fogadalmat tett, hogy egy évig nem megy kocsmába. A nők összekarmolták arcukat, felváltva éjszaka kimentek a sírhoz és keleti megható siratókat énekeltek. Ez eddig rendjén lett volna, de minden éjszaka megjelentek nálam éjfél után, hogy szenteljem be a földet, ahol kiomlott a fiatal cigány vére, mert az volt a hiedelmük, hogy a lelke visszajár a véréhez. Ezek a lélektől jobban féltek, mint mások a mérges kígyótól. El is mentem, beszenteltem a helyet, gondolván, hogy ezzel eleget tettem mindennemű kötelességemnek. De ez 30 napig így folytatódott és nem tudtam őket lebeszélni erről. A jó Isten így edzette idegrendszeremet a későbbi kihallgatásokra, amelyre annyi éjszakám ment el.

Esztergom-tábori papi életemnek egy nagyon szép szakasza volt, amikor a szeminárium tanára lettem a pasztoráció oktatására. Ötödévesekkel öröm volt foglalkozni, s amit János pápa olyan szépen mondott: „kitárni a világ felé az ablakokat”, korszerűvé tenni az erényeinket, s léthordozóvá tenni minden erényt, amit az apostolok olyan komolyan hirdettek meg, amelyekből minden század hol az egyik, hol a másik erényt elhanyagolta, vagy megtagadta. Teológusaink örömmel fogadták a szellem és a lélek rátekintését az irodalomra, a tudományra, a művészetre, a technikára, amelyeket úgy tanítottam nekik, hogy azok mind a Szentlélek Úristennek az ajándékai. Millió karizma a kultúra összességében. Kapcsolatom elég sok tudóssal, művésszel, néha világnagyságokkal is egyszerű és természetes volt, s amit helyhezkööttségem nem engedett meg, azt a rádióval megtoldottam. A Philips cég legnagyobb kapacitású rádiójával rendelkeztem időről időre, s az egész világot hallgathattam. Nyelvismeretem révén mérhetetlen gazdagságot és világlátottságot ajándékozott a rádió: mindent komolysággal, mélységgel és a nyelvek örök értékeivel. A világ ismerete szinte olyan veszedelem lett, amelynek a viharából nem kerülhettem ki régi emberként. Mert mindent másképp láttam; hazámat, Európát a fejlődő országokat, nyomorúságokat, háborúkat

és kontinensek hol megrázó, hol áldásos kapcsolatait. Így köszöntött rám 1956 a dicső forradalommal, amelynek visszhangja és méltatása szinte az egész magyar történelmet felülmúlta. 1956 október utolsó hetében az egyik mérnöktanítványom, – akit spanyolra tanítottam – több száz felvételt mutatott a harcokról, fiatal hősekről, orosz katonák elégett testéről, mérhetetlen tankveszteségekről, amely felvételeket kivitt az amerikai angol lapoknak. Így tiszta képem volt arról, hogy mit jelentett hősiességben, szabadságvágyban és áldozatokban is a forradalom. A megalakult munkástanácsok vezetői közül elég sokan felkerestek, így betekinthessem a programokba, elgondolásokba, kezdeményezésekbe, amelyek sokoldalúak voltak, sokszor egymástól eltérőek, nem egyszer nélkülözték a szakszerűséget, a nemzet létkérdéseit illetően – gondoltam.

Fel is állítottuk a diadalkaput a templom előtt Mindszenty hercegprímás fogadására. Még az első nap éjszakáján felkerestem Csegreghy Ignácot, hogy siessen Pestre, és hozza Esztergomba a hercegprímás urat, hogy káptalanjával vegye át a főegyházmegye lelkivezetését; semmivel se többet, mert az idők nemcsak zavarosak, de veszedelmesek is. Tudtam a hercegprímás szabadulásának történetét, de nem azt, amit megírtak, s amit ma is szívében hordoz a nemzet, hanem az eredetét. Az eredeti pedig ez: az oroszok el akarták hurcolni a hercegprímás urat és az ávós parancsnok, Rétsági nem engedte, sőt fiatal feleségének megparancsolta, hogy főzzön ebédet a hercegprímásnak. Az asszonyka el is készítette az ebédet, de a prímás nem fogadta el, fal felé fordulva, állva várta a fejleményeket. Az ávós parancsnokot az oroszok kivégezték, s a forradalmárok nem sokkal később megérkeztek tankkal, és Budára vitték a prímást. De a prímás nem jött Esztergomba, és a fejlemények el is sodorták a diadalkaput: ott tartotta a táborban a templom előtt a forradalom leverésének a félelme, a felírásokat elmosták a novemberi esők, megtépték a novemberi szelek, s a végén orosz tankok szétaposták a diadalkaput, ahogy a forradalmat is elfojtották.

Szentbeszéd Mindenszentek ünnepén (1953-ban)

Mindenszentek ünnepének van történelmi és liturgikus háttere. Vegyük először a történelmit.

Még Krisztus születése előtt megépítették Róma egyik legszebb pontján azt a nagy, kerek templomot, amely hasonlít az esztergomi kerek-templomhoz, de méreteiben, arányaiban és márványanyagának szépségében azt messze felülmúlja. Ebben a templomban felállították azután Augustus császár szobrát, a körfülkében pedig felállították az egész föld pogány istenségeinek a szobrát. Elnevezték Pantheonnak, vagyis minden istenség tisztelő-helyének. S a minden istenségek temploma és a beléjük vetett hit nem tudta megmenteni a Római Birodalmat. Összedőlt. Századokig elhagyatott volt a templom. A VII. század elején Vokász császár IV. Bonifác pápának ajándékozta ezt a félig romhalmaz, de magában mégis értékes pogány épületet. Akkor IV. Bonifác pápa felhozatta a katakombákból a mártírok csontjait és odahelyezték őket. Felszentelték a templomot a Szűzanya és minden mártír tiszteletére. Ez volt a Mindenszentek első ünnepe, május 13-án tartották, mert akkor volt a szentelés, és akkor hozták fel a vértanúk csontjait.

A IX. század elején IV. Gergely pápa az egész Egyházra kiterjesztette ezt az ünnepet, de akkor már a Szűzanyának és mindenszenteknek a tiszteletére; tehát nemcsak a mártírokat, hanem Mindenszenteket tisztelték. Mindenkit, aki elérte már az égi dicsőséget az Isten kegyelméből. VII. Gergely pápa pedig november elsejére tette az ünnepet. A régiek – tudjátok – vigíliával, vagyis böjttel is készültek az ünnepre és az ünnepnek nyolcada volt. Ez a történelmi háttér.

A pogány templomból Róma egyik legszebb keresztény temploma lett. A pogány neve, és az életfelfogás eltűnt. Helyette megkezdődött a Mindenszentek új stílusa, amely a nyolc boldogságra és a szépségekre épült fel.

A liturgia azért hirdeti örvendetesen, hogy a küzdő, szenvedő és a győzedelmes Egyház összetartozik. A szentek egyességének a dogmáját is tisztán érezzük kicsendülni a mai ünnepnek és a holnapi halottak napjának szertartásaiból. Ünnepeljük ma a győzedelmes Egyházat, a szentek seregét. Imádkozzuk azt, hogy a szentek mondjanak ítéletet a világról, a szentek uralkodjanak végeredményben a népeken, és az ő Istenük, a szenteknek az Istene – a Szentírás szavaival – uralkodjék mindörökké. Örvendezzünk mi is a szenteknek. Annak a diadalnak, amit a kegyelem aratott a törékeny emberi természetén. És bár a világ szemében a szentek sokszor balgáknak látszanak, és úgy tűnik fel, mintha ők is meghalnának, és eltűnnének a többi emberrel, mégis ők Isten örömében és békéjében élhetnek.

Mindenszentek ünnepe a diadal ünnepe. Elsősorban a kegyelem diadala a törékeny emberi természet felett. Nem a törékeny emberi természeté a végső szó, nem a bűné, nem is a kísértéseké, hanem a Mindenszentek serege hirdeti, hogy a végső szó a kegyelemé. Mert a kegyelem felemeli az emberi természetet és a bűnösökből is szenteket farag. A múltó, törékeny, s minden nyomorúságnak kitett emberi természeteket felemeli a Mindenszentek seregébe.

Mindenszentek ünnepe az Egyháznak is a diadala. Az Egyház történelmének, az Egyház igehirdetésének, predikációjának, a dogmáknak, a szentségeknek, és mindannak, amit az Egyház nekünk ad. Milyen jó, hogy a rágalmazott, a sokszor meggyalázott és sokszor tetteiben, tanításaiban és életstílusában kifogásolt Anyaszentegyház rá tud mutatni a szentek seregére: nézzétek, a szentek között ott vannak a ti drága halottaitok is, az üdvözült lelkek, akikért imádkoztok, akik itt a földön megőrizték az Egyház minden igazságát, akik itt a földön az Isten és az emberszeretetnek a lényegét megvalósították. Nézzétek meg a szentjeinket. Azokban nem találtok kivetni valót. Nem találtok rágalmazni valót, nem találtok megalázni valót. Milyen fenségesen rá tud mutatni az Anyaszentegyház a tanításnak és az életnek az összhangjára. Mert nekünk sokszor szemünkre veti a világ, hogy amit hiszünk, amit hirdetünk, amit imádkozunk, azzal sokszor nincs összhangban az életünk. Hirdetjük a felebaráti szeretetet, és hányszor megtagadjuk azt szóban és tettben. De a szenteknél a tanítás, az igazság és az élet tökéletes összhangot alkot.

Mindenszentek ünnepe rámutat a történelemben is az erénynek a diadalára. Hogy a végső szó nem a bűnöké, nem a gyengeségé, nem az igazságtalanságé, hanem az erényé. Mindenszentek ünnepe rámutat arra, hogy az élet végső formája és a boldogság végső formája odatúl van. Mert mit érne az életnek minden szépsége, ha be lehetne zárni a koporsóba; s mit érne a legszebb emberi boldogság is, hogyha megszűnne két méterre a föld alatt. A végső formája az életnek és minden gondolatnak, a mennyország, ahol nincs koporsó és nincs föld, ahol minden a lélek tökéletes megdicsőülésében éri el végső megvalósítását.

Azt mondtuk, hogy Mindenszentek ünnepe diadalünnep, de leginkább az Oltáriszentség diadalünnep. Az Oltáriszentség áldozat is, meg szentség is. Élő kenyér lelkünk tápláléka. Ezzel a kenyérrel éltek a szentek. Ezt az áldozatot szerették nagyon a szentek és bűnös emberekből szentek lettek. A törékeny emberek a nyolc boldogság útjára tértek. Oh, ha az Oltáriszentség a történelem folyamán annyi embert tett szentté, annyi embert tett boldoggá, akkor minket is hív, hogy az oltáriszentségből merítsünk mi is erőt, hogy az életünk tökéletesebb legyen, hogy az életünk végső formáját az erények adják, és életünk végső kibontakozása az égben elérhesse azt a szépséget, amit a szentek élete is elért.

Egyháztanítók, misztikusok és művészek szerint az Isten Bárányát az égben az üdvözültek seregei veszik körül. De hogyan vesszük mi körül itt a földön ugyanazt az égi Királyt, ugyanazt az égi Bárányt? Hogyan vesszük körül mi az Oltáriszentségünket? Ma szentségimádás van. Elsősorban a jelenlétünkkel kell megmutatni, hogy mi is, a hívókkal együtt a szentek seregébe is tartozunk, a mennyországért küzdő szentek seregébe tartozunk és nekünk a szentségimádás napján itt van a helyünk. Ez legyen ma minden szórakozásunk.

Mondjunk le mindenről, amit más vasárnapon és más ünnepnapon megtennénk. Ma hódoljunk mi is Krisztus Királynak, Mindenszentek fejedelmének.

Körülvehetjük mi is az Oltáriszentséget jelenlétünkkel, a családok jelenlétével, a fiatalok és öregebbek, gyermekek és szülők jelenlétével. De egyenként is vegyük körül az Oltáriszentséget. A szentek helyett – ahogyan a régiek ábrázolták – tegyük mi ide a gondolatainkat. Gondoljátok el, milyen szép lenne az, hogyha ide az oltáriszentség köré csoportosíthatnánk és csoportosítanánk életünk minden vágyát, szívünknek minden megmozdulását, de agyunknak minden megmozdulását is. Minden gondolatot idehoznánk az Úr Jézushoz, hogy Ő szentelje meg azokat, és Övé legyen az áldás, Övé legyen a dicsőség, Övé legyen a tisztelet mindabból, ami bennünk, mint emberekben szép, ami bennünk, mint emberekben erő és érték.

Vegyétek körül az Oltáriszentséget Mindenszentek ünnepén, szentségimádásunk napján a gondolataitokkal, a munkátokkal, az életetekkel és akkor megvalósul majd a ti életetekben, a ti otthonotokban is az irgalomnak, a szeretetnek és a békének az a csodálatos szintézis, amely megvalósult a szentek életében. Mindenszentek életében. Amen.

1953. november 1. Kenyérmező (Esztergom-Kertváros)

1956 – folytatás

Régi szokásom volt rádión keresztül kapcsolatban állni a világ dolgaival és a világ értékeivel. A rádiót tartottam a legtisztább s a legmélyebb médiumnak, amelynek becsületességét még semmi sem árnyékolta be. Ehhez persze jó rádiókészülék is kellett. Én mindenkor a Philips-cég legújabb és legtökéletesebb készülékét tartottam, így nem volt gond meghallgatnom a nagyvilágot. De a világon megvannak a nagyhatalmak rádiói is, és azok a közvéleményt, a szenvedélyeket és indulatokat Yalta és Potzdam döntéseinek megfelelően befolyásolták a magyar szabadságharc minden tisztasága és hősiessége ellenére is. A világsajtó dicsőítése mellett mind az ENSZ, mind a nyugati hatalmak hivatalos döntései meghagyták nemcsak az orosz világhatalmat, hanem az oroszok beavatkozását is, és akármilyen furcsán hangzik is, de diplomáciailag szentesítették azt. Persze a magyar lelkesedés azokban a napokban nem törődött se iránnyal, se megfontolásokkal, se óvatossággal, se kompromisszummal.

A rádión keresztül a világ meghallgatása után úgy éreztem magamat, mint pók az ökörnyálon. A póknak nem természete a repülés. Másra képezték ki sorsát a mirigyei: a háló készítésére, a légyfogásra, s nem a repülésre. 56-ot a szabadságharcával és hősiességével nem tudta befejezni sem a tisztesség, sem az árulás, sem a gonoszság. Örökre megoldhatatlan marad épp úgy, mint Trianon, amiről sokat beszélhetünk, és amin változtatni nem tudunk. A legbecsületesebb Munkástanács elnököket is vagy kivégezték, vagy börtönre ítélték. Én az esztergomi Munkástanács elnökétől, aki Doroggal, Csepellel, Fehérvárral és Tatával állandó kapcsolatban volt, jóformán mindenről értesültem, és igyekeztem rávenni, hogy a mi megyénkbe még csak egy pofon se csattanjon el. Egy tragikus incidenstől eltekintve sikerült is megőrizni a békét. A tragikus incidens a fiatalság felbuzdulása volt, hogy az esztergomi szemináriumban székelő nagy orosz főparancsnokságot elfoglalják. Ez a főparancsnokság, amelyet Magyarországon kívüli célokra létesítettek, talán egy nyugati lerohanás csíráját rejtegette, és az országutak mellett és a kertekben elrejtett óriási olajtankok, arra engedtek következtetni, hogy valami nagy dologra készülődik az orosz hadsereg. A főparancsnokság tankvédelme a sötét kapuban szétlőtte a fiatalok buszát, és ott haltak meg hősi halottként. Ezt a főparancsnokságot leszámítva a többi orosz, tisztjeivel együtt, meg is szerette a magyarországi jólétét és nagy többségben szabadságharcunk mellé állt. Ezért kegyetlenül le is váltották őket, és ők is adták a vérüket a mi szabadságharcunkhoz.

Dr. Selmeczy az esztergomi Munkástanács elnöke is megjárta a maga kálváriáját. A kínzások és a lecsukások után még egy gyermeke is született, azután a szíve átvitte az örökkévalóságba. Az előrelátható és várható megtorlások s átrendezések sok vérbe, sok megaláztatásba, sok szenvedésbe és nyomorba kerültek. Mindezzel szemben ész, erő és akarat olyan tehetetlen volt, mint életem egyik-másik drámája.

Egyszer tehetetlenül álltam egy elégett csősz haldoklásánál. Rágyújtották a náddal körülvevett csőszkunyhóját, és ő benne égett. Egész teste égési sebekben volt. Kemény magyar természete őrizte az öntudatát. Mégis minden segítség tehetetlenségbe fulladt, amíg meg nem halt. Ugyanilyen tehetetlen részvételt álltam egy iskolás gyerek haldoklásánál, akinek mellkasát széttepte az akna. Ezek a végzetes tehetetlenségeim, és mint az élet elvesztésénél, katasztrófáknál is tehetetlenül szenvedünk, úgy a magyar szabadságharcok elvesztése után, de már közben is a tehetetlenség szinte tébollyá lesz. Talán a szocializmus egy-két tébolyát megéltük a gazdasági rendben, amelyben elveszhetett egy nemzet kedve, akarata, vagy lelkesedése. De a magyar szabadságharc 56-os elvesztése minden más történelmi eseményünkénél tragikusabb.

A forradalom alatti magatartásomat egyetlen egy feljelentés szennyezte be, egy tanító vallomása, hogy ő énmiattam az esztergomi szőlők között, préházakban bujkált s nemegyszer sárban hason csúszott. Ez az egy feljelentés, nyilván azért született, hogy a forradalom színre léphessen. Biztos, hogy Esztergom-tábor elhagyása sok szép tervet és kísérletezést is megszakított, hiszen a kísérleteim állatokkal és gyümölcsfákkal így kútba estek, pedig a magyar gyümölcs áldásos sokféleségét hirdették a kísérleti kertjeim. Minden gyümölcsfajtából tucatnyit lehetne nemesíteni a magyar éghajlatnak megfelelően és a magyar tradíció folytatásaként. Se kertjeimből, se állataimból nem maradt vissza annyi, hogy azzal még valami újat kezdeményezhettem volna. Az új hatalom úgy döntött, hogy a munkásság megnyerése olyan fontos ideológiai és szocialista feladat, hogy azt bányavidéken egy pap ne befolyásolhassa népszerűségével. Az ÁEH döntése, hogy deklasszált értelmiségi kerületbe kell beosztani, és erre legmegfelelőbbnek a Bp. XII. kerületi Felső-krisztinavárosi Plébániára helyeztek Keresztelő Szent János templomába. Így el kellett hagyni Esztergomban a szemináriumi tanárságot, gazdaságaimat és nagyon megszeretett híveimet. Mindebből csak egy kertváros maradt mára, mert azért azt is megtanulták a hívek kereszténységük mellett, hogy a házhoz kert is tartozik, virággal és gyümölcsfával együtt.

Esztergom-tábor és Felső-Krisztina között úgy voltam a feladataimmal, mint a trapézművész a lendületével. A trapézakrobata az egyik lengőtrapézt elengedi és egy másik lengőtrapézt megragad, és közben csak a mutatvány, a szaltó vagy a lendülete tartja. Így voltam én is a papi hivatás, a felelősség, a szellemi élet lendülete között, ahol magyar hazám szeretete tartott csak fenn és imádkozhattam a középkori himnusz strófáját: *„Tisztítsa égi kegyelem kiégett lelkiünk sok sebét, hogy tetteink könnyen mossanak meg s törjön le átkos szenvedélyt.”*

Az Úr Jézus mondta az Apokalipszisben: „Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég, az első és az utolsó.”

Isten azt magyarázza Jónásnak, hogy a **szerelem lényege „fáradni” valamiért, és „nevelni” valamit, hogy a szerelem és fáradozás elválaszthatatlanok.** Az ember azt szereti, amiért fárad, és azért fárad, amit szeret.

Fáradozhatok-e mással, mint az Üdvözítő és az Egyház feladatával? Közvetíthetek-e más az embereknek, mint az isteni életet? Kitől vegyem a fényt, amit a világnak kell sugározni, ha nem a Szentlélektől? Mennyi megtépett, meggyalázott, személyi méltóságot kell orvosolni, mert ez a történelmi feladat. A társadalomban a lelkeknek a kötelei Istentől meghatározottak, az Egyház hordozza azokat. Lehet-e szentebb feladat, mint erősíteni a társadalom kötelékét, amelyet Magyarországon minden század és minden izmus véresre tépett? Lehet-e a lelkiismeretünknek nagyobb kötelessége, mint értelmet adni a hitünknek, kereszténységünknek és a kultúránknak. Csak a szerelem teszi Isten erejévé és hatékonnyá lélegzondozássá a papi életet. A magyar történelem és kultúránk vágyait szerettem volna krisztusi találkozássá tenni. Csak üdvösségben gondolkodni és egybekapcsolni az egész magyarságot. Így indultam el arra a Budapestre 1957-ben ahonnan 1952-ben, 5 évvel korábban elzavartak.

Most másra kötelezett a történelem, a kultúra és az üdvösség. Itt most már eltűnt a magyarságot jellemző hősi pátoz, az egyéni akaratok és érdekek hangoskodása, a teológia, a Szentlélek Úristen karizmái és egy grandiózus magyar konverzió vetették elem a jövő képét.

Esztergom Szent István városától Budapest Felső-Krisztinavárosba. 1958

*Esztergom Szent István városától Budapest Felső-Krisztinavárosba,
Keresztelő Szent János Egyházközségbe*

Minden utazás egyfajta vállalkozás az ismeretlen világ felé, megálmodott szépségek felé és munkával érdemelt öröm felé. De most a hazámban úgy éreztem magam, hogy ez a haza megint hadszíntérre lett, mint annyiszor történelme folyamán. Persze hadszíntéren mindig van hősiesség is, vérontás is, szenvedés is. Így vagyunk mi magyarok is, Európaiak is, meg keresztények is. Az amerikai követ egyszer megkérdezte Teleki Páltól, hogy mióta van országgyűlésünk. Teleki azt válaszolta, hogy előbb volt országgyűlésünk, mielőtt még székeket faragtunk, hogy leülhessünk rá. Kérdi a követ, hogy csinálták? Hát nyeregben – válaszolta a miniszterelnök. S tényleg volt nekünk országgyűlésünk nyeregben. Legkisebb közösségeink is pásztortűzek mellett éltek, s a legnagyobb közösségeink vagy a haza védelmében, vagy a forradalmakban veszték el. 1957-ben úgy tűnt, hogy a hazát igazán csak szívben és lélekben lehet megmenteni vagy megszentelni. Ami megmaradt hitünk és erényeink mellett, ami mindig erőnk maradt, az a munka volt. Miután a munkát láttam magyar földön, magyar kezekben és szívekben, kialakult bennem a munka bölcselete, amely szentírási is meg történelmi is. Egy-két gondolatot a Szentírásból: „A Szentírás két világot ajándékoz nekünk a munkában. Az első az ember méltósága, amelyet a munka is kifejez, a homo operans, akinek átadatott a természet mindig gazdagsága, bája és varázsa, az az ember, aki boldogságának és tökéletességének a csúcán is dolgozik, de bűnbeesése után számkivetettségének, küzdelmeinek és katasztrófáinak viharában is dolgozik. Itt az a csodálatos, hogy az embert a Teremtő, a Genézis (Teremtés) könyvének 1. fejezetében nem genetikai adottságaiban, nem kronológiai összefüggésben, nem antropológiai származásában, nem is régészeti, vagy archeológiai képekben ajándékozta, hanem munkájának méltóságában határozza meg.

A másik világ, amit a Szentírás ajándékoz, maga az Evangélium és az Evangéliumot hirdető megváltó, aki hordozza az emberséget és istenséget is, és megtestesülésének három évtizedében ács fia, egyszerű munkás – mondják a názáretiek. És mi, akik dolgoztunk ácsok és állványozók mellett az újjáépítésben, tudjuk, hogy az ácsmunka mit jelent a fa kivágásában, gerendák faragásában, mit jelent egy gerendát megemelni és felállítani. Az ókorban az ács a leglényegesebb iparos munkát végezte: az embernek asztalt, padot, fekhelyet, házat és otthont teremtett. Ha kellett, gémeskutat és vízikereket is összeácsolt. A magyar nyelvben a munkát kifejező iparágak között az ács szó egyik legősibb egytagú szavunk és alig találunk egytagú foglalkozásnevet nyelvünkben. Tehát a munkát az ember méltóságában és Krisztus küldetésében is kell szemlélni és így mindennél személyesebb, mindennél szükségesebb és érdemszerzőbb is. Tehát elválaszthatatlan Istentől, embertől, kultúrától és jövőtől. Mekkora tévedett a felvilágosodás, amikor legszellemesebb esszéjében kihagyta a fizikai munka erkölcsi értékét, és csak a szellemi munkát vette a jövő zálogának.

Milyen fenséges a középkor gondolatvilága a munkáról, akár Szent Benedeké, Szent Bernáté, vagy Szent Ferencé, de még Savonarolát is vehetem, aki a fizikai munka megbecsülésének forradalmát nyújtja. Még Giordano Brúnó is tanításában, vagy akár Galilei dialógusában a munkáról és a vallásról vallott nézetében halhatatlan, és nem az inkvizíció vitáiban, ahogy ma a Galilei-kutatók egybehangzóan megállapítják a magyar kultúrtörténezzel, Vekerdivel.

A Szentírásban a munkát átvehetem mint törvényt az Istentől, mint példát Szent Fiától, és mint örök emberi tevékenységet. Először az Isten teremt, és azután rábízta a teremtet az emberre. A teremtés is munka. *Az Isten gondviselése az ember gondviselésével a munkában találkozik. Maga a kozmosz bájt és szépséget jelent görögben.*

A teremtő Isten s a munkára elhivatott ember kapcsolatát Mózes is kristálytiszta meghatározza. A 18. zsoltára a költészet rajongásával tekint Isten művére és az ember feladatára a munkában. A Példabeszédek Könyvének 8. fejezete és Izaiás 45. fejezete az ember munkában meghatározott méltóságát rögzíti. Az Újszövetségben János evangéliuma 4. fejezetének 34. versében ez áll: „Az én eledelem az, hogy annak akaratát tegyem, aki engem küldött, és hogy elvégezzem művét.”

János 17. fejezet 4. verse: „A Művet, amelynek elvégzését rám bízta, véghez vittem, most dicsőíts meg engem, Atyám!”

Az Üdvözítő így vállalja a fizikai munkát harminc éven keresztül, s az Evangélium hirdetését, mint megváltó munkát három éven át. Most az ember, az Égi Atya és a Megváltó között, tehát a teremtő, törvényadó és a megváltó szeretet között vállalja a munkát, és ez a munka nem a primitív népek és a kultúrnépek rabszolgamunkája, amelyben a munkás csak egyszerű dolog, nem is személy, nem is méltóság, hanem a rómaiak szerint „res” (dolog). Tehát a Szentírás a rabszolgaság minden formájával szemben a munkában hangsúlyozza a küldetést, a rendet és a felelősséget. Istennek így lettünk munkatársai, küldetésünkkel együtt. Így hangsúlyozza ezt Szent Pál is a korinthusiakhoz írt 1. levelének 3. fejezetében.

Szent Pál a tesszalóniekhez írt levelének 3. fejezete 6. versében óvja híveit a tétlenségtől, munkakerüléstől és a rendetlen ettől: „Tudjátok magatok is, hogyan kell minket követni, hiszen nem éltünk köztetek rendetlenül. Senki kenyerét ingyen nem ettük, hanem keserves fáradtsággal éjjel-nappal, hogy egyiketeknek se legyünk terhére... Amikor ugyanis nálatok voltunk, meghagytuk nektek, hogy aki nem akar dolgozni, ne is egyék.”

Szent Lukács evangélista a 12. fejezet 16. versében figyelmeztet bennünket: „Őrizkedjete minden kapzsiságtól, mert nem a vagyonban való bővelkedéstől függ az ember élete.” A Szentírás őriz minket a kapzsiságtól, a hiú vagyonszerzéstől, az élvezet bálványaitól. A munkából és annak gyümölcséből másoknak adhatunk. Nem más, mint dicshimnusz az egymásért végzett munkának, hogy el tudjuk kerülni a nélkülözést és a nyomort. A diakónia a szegények és betegek szolgálata, a munka megdicsőülése a szeretetben és a szolgálatban. A munka így lett az erények palettája, engesztelés a bűnökért. Krisztus csodálatosan szaporította meg a kenyeret kétszer is. A sok munkával szerzett kenyeret választotta ki Eucharisziává. Az utolsó vacsorán a szőlőtő termését az emberi munka gyümölcsét választotta ki a lélek italává, saját vérévé. Az emberiség életében ez a kettő marad mindig a legnehezebb és a legsokoldalúbb a munka szimbólumának.

Vehetjük a munkának történelmi szerepét, amely a középkor gondolkodását a VI. századtól meghatározta. Ez látható a Monte Cassinó-i apátság bronzkapujának domborművén: A bencés főapát megmutatja a gót királynak és kíséretének a kolostor mezőgazdasági munkáját. Hochwalder színdarabja: A szent kísérlet, amelyet Kazimír olyan nagyszerűen rendezett. A jezsuiták parauguay-i „redukció”-ja ismeretes, amely nem más, mint visszavezetés a középkori munkaideálhoz, amely mindig természettörvény volt, az ember személyes értéke, keresztény tökéletesség is, az igazságosság és a jövő szimbóluma, programja és a fejlődés forradalma.

A középkori embernek a munka személyes tulajdonsága volt, szinte organikus érzékszerve, és benne volt mindenkor az az eszmény, hogy személyesen dicsőíti munkában az Istent: „Ut in omnibus honorificetur Deus” (Hogy mindenben tisztelet adassék az Istennek). Tehát sohasem megélhetés, vagy egyéni érdekelttség lehetőségét látta benne, hanem értékek és eszmények foglalatát. Nem tudnám elképzelni a középkori embert, a legszegényebb napszámost se, aki munka nélkül elfogadna segílyt. Nem is fogadott el

sohasem. Büszkén is, dacosan is, vallásosan is megdolgozott azért, amiből élt. Istennek is ebből adott. Ezért érthető a középkori gondolkozás: a pénz kölcsönkamatát erkölcsstelennek minősítette: „Hisz pénz pénzt nem kölkedzhet.” Abban nem érezte személyes méltóságát.

Hogy a középkori munkaerkölcs hogyan épített romokból Európát, ha kell gótikát, könnyen megértjük, ha fővárosunk háború előtti és háború utáni építéseit vesszük. Ha visszamegyünk Budapest történetében csak az 1873. évre, a közigazgatás egyesítési évére. Budát, a hivatalnok várost, Pestet a kisiparos várost, Óbudát a mezővárost egyesíti. Az utcák kövezetlenek, a szemetet rabok hordják el. Donau Wassert itatnak és árulnak lajtos kocsiból. A Nagykörút holt Duna-ág, a vízből káposztáskerteket locsolnak. A körút két vége zsványok tanyája. És mi lett ebből az egyesítésből egy emberöltővel később? Már a millennium fényében is világváros, hidak, csatornarendszer, vízvezeték, forgalom és ipar. Európa egyik büszke világvárosa, egyenrangú az összes többivel. A metró építésekor egy kiállítást rendeztek Klössz fotóiból: inasok, cselédek, napszámosok, kocsisok még két kezükkel, napi munkájukkal építik a világvárost, s a századfordulón már minden géppel, tudománnyal, művészettel együtt olyan szellemi lendületet jelent, amely már egy világhatalom fővárosának felel meg. Ezt teszi a munkaerkölccsel és ideállal együtt. Most vegyük a történelmet, a háború befejezését. 1945, fővárosunk romokban, éhezve, rongyosan; nincs szerszám, és mégis az erőtlen, kiéhezett, elvérzett idegeiben tépett magyarság csodát művel: újjáépít és ebben az újjáépítésben egy következő évezredre szóló példaadás van. Az a munkaerkölcs, amely az újjáépítésben hazáját, kereszténységét, kultúráját, családját, jövőjét, egyszóval mindent látott. Elég a korabeli szomorú fotókat és a mai képeket egymás mellé tenni, mert a munkaerkölcs erre is képes.

A rabszolgatársadalom megásta sírját fegyveres hatalma ellenére is, sőt Róma és Konstantinápoly kultúrhatalma ellenére is. Mert nem a panem et circenses (kenyeret és cirkuszi játékot), vagy ad bestias (vadállatok elé vetés) a jövő, hanem a munkaerkölcs. Ebbe a világba lépett be Monte Cassino Szent Benedek rendjével, reguláival, amely a munka forradalmát hirdeti, kedves latin szójátékkal „ora et labora” (imádkozz és dolgozz). Nagy Szent Gergely pápa viszi diadalra a bencés szellemet műveiben és magatartásában. Munkáiban a nép napi kenyeré és öröme egyenrangú a gregorián dallamokkal, a liturgia szépségével. A rabszolgatársadalom átlépett a kolostorok új rendjébe, ahol a kolostor a közjót, ingyenes szolgáltatásokat, az irgalmasság cselekedeteit jelenti. A kolostorok gazdasági és munkarendje az elpusztított területeken városokat, falvakat, kultúrát teremtett, és nehézségeikre a keresztjáró napok litániái és könyörgései emlékeztetnek. Imádság és munka, erkölcs és ideál, Isten és ember együtt ünnepel.

A középkori munkaerkölcsben a munka akkor is ünnep, ha veríték, akkor is ünnep, ha istentisztelet váltja fel. A középkor nem is engedett még jólétének korszakaiban sem a szigorú bencés munkaerkölcsből, mert Szent Bernát francia földön ugyanannak a munkaerkölcsnek ad új lendületet. III. Béla királyunk azért hozza be a ciszter rendet, hogy a munka fenséges hatalmára tanítsa meg a magyarságot.

A középkornak meg kellett változtatni ősi, népi, sőt főúri tradíciókat is, ami sohasem volt könnyű. A lenézett munkát trubadúr és lovagi szellemmel szemben is erénnyé tenni. Ez a legmagasabb erkölcsi meghatározás: az erénnyé lett munka. Így érthető, hogy a lovagrendek, templomosok, johanniták, máltaiak a fegyverforgatás mellett betegeket ápolnak, sőt a földmunkából is kiveszik részüket, a katasztrófáknál is mindig segédkeznek. A középkor kisebb jégkorszaka hosszú ideig sok nehézség és szenvedés közt húzódott és csak tökéletes, önzetlen munkával lehetett felemelkedni. A fegyveres hódítás helyett meghozta a kereszténység a középkorban a munka dicsőségét, teremtményét és a katedrálisokban a művészetét is.

Ha elolvassuk a mai munkagazdaságtanokat, érdekeltségek, tartalékok, piacgazdaság szakkönyveit, akkor tisztelettel emlékezünk a középkorra, amely ösztönösen is, vallásosan is, népiesen is megvalósította feladatait, majdnem olyan egyszerűen és szépen, mint egy népdalt.

A munka után a hivatás és a felelősség olyan pontok, mint ahogy minden vonalhoz kell két pont. Németh László egykor felvetette a kérdést: „Hol veszett el a magyar a magyarban?” Szemünk előtt hivatások fogynak és ferdülnek is. A hivatás nehézségeinek nem is a dogmatikai nehézsége a veszedelmes, hanem a funkcionális katasztrófa, amely a paphiányban, művelt és szentéletű papok hiányában világméretű. Úgyis mondhatnám, hogy a hivatások hiánya mindenkor felér a skizmával, a reformációval, a francia forradalommal, a felvilágosodás vadhajásaival, felér az ateizmus dühönségeivel is. A hivatást szeretetre és áldozatra kell felépíteni. Hiszen ezek nélkül se megváltás, se új föld, se család, se kultúra, se magyar jövő. Bibó István – a svájci professzorból lett egyik legértelmesebb magyar kommunista – így írja le a magyar demokrácia születését: „A magyarság egy délután összeomlott maradéktalanul, és teljesen, így csak a bolondok házát lehet leírni. Nemcsak a csatlós államok szégyenét, nemcsak a háborúk veszét, nyomorúságát élte meg, de nem volt parlamentje, nem volt államfője, se kormánya, se közigazgatása, de még egy zászlója se, hogy arra felesküdjének. Ebbe a süket csendbe, ebbe a szívszorogató ürességbe született meg a magyar demokrácia. A rosszindulatúak mondhatnák, hogy úgyis néz ki, a jobb indulatúak mondhatnák, hogy az Isten csodája.”

Ugyanezt éltük át az 56-os szabadságharc leverése után, hazánkért, Isten országáért, erkölcsi értékeinkért meg kell küzdenünk, s nem juthatunk egy futballcsapat sorsára, amely elveszít egy meccset vagy egy bajnokságot. Kevesek gazsága, sokak kiábrándultsága, a túlnyomó többség határozatlansága, tanácstalansága, programtalansága egy új magyar pestis. Bizony kérdezhetjük, a nagy történelmi megrázkódtatásokban, sérelmekben elferdült lelkek között, hogy a hivatás életszentsége és apostolsága hol kezdi el a munkát. Prohászka még „A bujdosó magyar” pszichózisát fejtegette. 56 után még rosszabb helyzetbe kerültünk, hisz az eltorzult magyar sors önmagában is zsákutca, tele diszharmóniával, amelyben a félelem mechanizmusa legyűri az értelem mechanizmusát. De a túlzott önbizalom, hetvenkedés, kocsmai hősködések mechanizmusa is legyőzi az értelem világát. A hamis realizmus is eszmények nélküli jövő, délibáb. Egyén és közösség párhuzamosan fut a ködben. A bomlott lelkű és bomlott értelmű, a félelemben született cselekedetek mit tudnak átadni a közösségnek, még az erkölcsileg legmagasabb közösségnek is? Itt csak önzetlen szeretettel és áldozattal lehet nevelni népünket, felvonultatni a szentek seregét, életük példájával, sokszor litániákkal, hogy hősök és szentek nyomdokába is léphessünk. *Az áldozat a kereszténység lényege: Krisztus áldozatában és csak ez tehet tisztává imát, hitet, igazságot, szeretetet és üdvösséget.*

Az angol történelem-bölcselethez Mannheimnek „Diagnosis of Our Time – Basic Experience of Life” (Korunk diagnózisa – Az élet alapvető tapasztalata) művében szerepel magyar kérdés, magyar sors és közép-európai világszemlélet: „Ezt a Közép-Európát, dicsekvéseivel, határproblémaival, követeléseivel, sorsára kell hagyni, mert valami eredendő barbárság meg fogja akadályozni, hogy konszolidálódjék.” Még ehhez a szörnyű állásfoglaláshoz, amely nyugati szemlélet, hozzájön egy kis reakciós érdek, zavaros filozófia, hazug propaganda, nemzeti keretek bizonytalansága, politikai deformáltság, felelőtlenség, történelmi megrázkódtatásoktól, sérelmekről elferdült lélek, szólamok arzenálja, politikai csatabárdok és kész egy nemzet elsüllyedése. Az Egyház számára soha el nem képzelhető feladat a feudális háttérből a proletárdiktatúra háttéréig hamis realitákat, túlfeszült lényeglátókat, régi formák eltűnését, a fejlődés görcsein és zsákutcáin vergődő emberekben élni és megszentelődni. Mert mindezekből összekuszált életek, ugyanígy összekuszált eszmék, igazságok, értékek s az ebből fakadó szenvedélyek, vagy félelmek, vagy élősködések születtek meg. A kereszténység kibontakozásában mindenkor kultúrák, népek évszázadok

egymásnak nyújtják az eredményeiket, és világossá teszik a végső kérdések elrendezését. Ezeket nem lehet könnyelműen, cinikusan, önelégülten, elbizakodottan, vagy korlátoltan hirdetni. Ehhez kell apostolság, missziós hivatás, szentségi kötöttség, hősiesség és mindenben szeretet és áldozat. Majdnem úgy mondhatnám, hogy a hősiesség és szentség mellé még ugyanolyan arányban kell a zsenialitás és az eredetiség.

Egzisztenciánkban van egy sereg ismeret, amely rokon jelentésű azzal, hogy meg fogok halni. Ez az az ismeret, amely felelős egy csomó egyensúlytalanságért, amely az életfeladatokat szenvedéssel végigkíséri. De vannak ismeretek, örök értékűek, amelyek felemelnek, és áldássá lesznek a szenvedésben is. Így kell hirdetni Krisztus evangéliumát kereszttel, Eucharisziával, Szentlélek karizmáival. Ezekben a végtelenségekben kell elveszni minden kor tökéletlenségének. Megszívlelhetjük Rónay György postumus verses kötetének: „A hajós hazatérése” alap gondolatát: „Még van pár percünk, épp elég, hogy beteljesüljön az élet.” „Az út tengereken, madárdalos szigeteken, zenén és ellentmondások viharán átvezet a szent Ithakába, mert minden lélek tengerlányegű, sohasem tudod, mikor kell útra kelned. Úgy aludj hát fél kézzel kötélén, fél szemmel csillagokon, fél füllel habmorajlást figyelve, hogy az alkalmat el ne szalaszsd.”

Az örök Ige hív bennünket Evangéliumokban és az Apostolok Cselekedeteiben a Szentlélek pünkösdi csodájához, és újból halljuk:

„Vegyétek a Szentlelket.

Ahogy engem küldött az Atya ...

Akit feloldoztok ...

Menjetek az egész világra...

Tanítsatok minden népet...

Kereszteljétek meg őket.

Így kezdődött az emberiség új korszaka. Sok minden után vízözön, Bábel, Szodoma, próféták kemény fenyegetései és szent jövődölései után. Így jelent meg az új erő, új békesség, új igazság, új öröm, mert ezekre van szükség, hogy az emberi történelmet válságok, katasztrófák viharából kimentsük. Csak a Szentlélek képes az embertelenség, a tömeghisztéria, a világ konzum-szolgátságának hálójából átvezetni a megváltásra, a metanoiára (megtérésre) és az üdvösségre.

A pünkösdisták szekták megpróbálták ugyan a Szentlélek ajándékait Jeffer teheneinek a nyugalomra hozni és egy bűvész kalapjára leegyszerűsíteni, aki a sok kacat közül kiemeli a galambot.

Nekünk a Szentlélek az ő karizmáiban biztosítja a lélek és az erények gyümölcseit, hogy ne essünk áldozatul az erők szabad játékának és az értékrendek történelmi változásainak; hogy a pedagógia csődjei, a sokfajta nevelatlenség ne rontsanak meg bennünket; hogy megismerjük helyét az észnek és erkölcsnek; hogy átéljük a munka és az ünnep háttereit.

A Szentlélek ajándékoz meg bennünket ideálok és felelőségek bázisaival. Hogy ne dolgozzunk céltalanul, összefüggés nélkül, egymás mellett és egymás ellen.

Az örök Ige indít bennünket Szentháromság felé, a kozmosz, a világtörténelem, a megváltás megismeréséhez, a szeretet, a hit, a kegyelem, az Egyház dimenzióihoz. A Szentháromságban éljük meg a teremtés, a megváltás és az üdvösség titkait; mert misztérium:

föld és ég;

új ég és új föld;

az anyag és a szellem;

a lélek és a kegyelem;

a sors és a metafizika;

az Isten és az ember;

a kinyilatkoztatás és a szentségek.

Jose de Ribera képe: Szentháromság, Krisztus emberségét mint fenséges dallamot viszi az égbe a kereszten való megváltás pillanatában. Így lesz az ember Riberával a Szentháromság temploma. A templom pedig monumentális ünnep, lélek, Ige, eszme, Evangélium, benső értékek csodája.

A Szentháromságban és dicsőségében csendesülnek el a harcok, amelyek Egyház és állam, felvilágosodás és kultúrkamp, szekularizáció, tudományos Egyház, ész és hit között tombolnak.

Az emberi organizmus magában a legfinomabbat, legsebezhetőbbet, sejtet és ideget védelmez: erekkel, csontokkal, velőhüvellyel, burokkal, hártyával, hámsejtekkel, osztriciták rostos nyúlványaival. Minket a Szentháromság nemcsak küld, hanem véd is. Benne van a biztonságunk, a küldetésünk és felelősségünk. Így jutunk el Jézus Szívéhez, papi hivatásunk legszebb csodáihoz: Evangéliumhoz, Kereszthez és Eucharisziához. Hányszor éreztük meg gyermeklelkünkben azt a csodát, amit Krisztus az apostolok közé is állított példának. Hát az irodalomban nem menekülnek gyerekszívekhez? Oscar Wilde, Exupéry, meg Mikszáth, Herczeg, Gárdonyi és Móra. De még említhetném Bernsteint, aki most menekül egy gyermekoperájában ártatlan kis szívekhez Török Sándor szövegkönyve nyomán.

Hivatásom kezdő éve 1936. Jézus hivatása s a történészek reakciói szinte kergetik egymást. Találkoztam a feudalizmus jelzőivel marxista szerzők megfogalmazásában. Hitler minden mögött zsidókat látott és kegyetlen törvényeket hozott, a proletártömegek minden mögött kapitalistát, reakciós ellenforradalmárt láttak, az Egyház a történelmi kihívás állapotába került, hogy tanúságtétele a vértanúk és szentek eszméihez méltó legyen. Uram, amikor hívtál 36-ban háború dúlt Spanyolországban, Kínában és Abesszíniában; amikor hívtál a technikában először jelent meg a színes film, akkor jelent meg az első televízió Londonban magyar professzor találmányaként. A filozófiában a neotomizmus atyja lett Jacques Maritain. Horváth Sándor a domonkos professzor Svájcban küzd Heidegger és Jaspers egzisztencializmusával. Festészetben, szobrászatban, zenében forradalom. Az irodalmi Nobel-díjat akkor O'Neil nyeri. Az ő drámáit legtöbbször játsszák és filmezik. Drámáiban az elkövetett bűnt nem lehet jóvátenni; az emberi kapcsolatok csak pókhálók és az ember reménytelenül megválthatatlan.

A fizikában Hess és Andersohn felfedezik a kozmikus sugárzást, hogy a világmindenség még azokkal is hozzánk tartozik. 1936-ban fedezik fel a molekulák szerkezetét. S Uram, Te meg arra küldtél engem fiatalon, hogy hirdessem halálod, feltámadásod és dicsőség, míg újra el nem jössz. Küldtél, hogy a béke eszköze legyek, hogy szenteljem meg az észet, erkölcsöt és humánusmot három isteni erénnyel és az áldozatoddal. Hogy hirdessem azt is, amit Árpád-házi szentjeink és vallásos hőseink átkiáltottak századokon keresztül a magyarságnak.

Ilyen teológiai hivatás szentelte elmélkedések között kellett elbúcsúznom 1957-ben Szent István templomától Esztergom-kertvárostól. Mikor a Városmajort 1952-ben el kellett hagynom, egy diplomata azt kérdezte: „Where are you going?” Hová mégy? Én két templom közt álltam, az egyik kis templom akkora, mint az Esztergom-tábori, többször kirabolták, egyszer lovakat is kötöttek bele. Ostrom után elpusztultak a lovak is és a katonák is, de megmaradt az oltár, hirdetve, hogy az imádság és az istenszeretet tovább él, mint a harc, a katonai erőfeszítések. A másik templom nagy és modern a Városmajor közepén. Az első magyar földön lehullott bomba ezt a templomot érte, a szentélyt összedöntötte, de az oltár ma is áll, 10 szentmisét mondanak vasárnaponként, 12000 hívő látogatja, 3000 szentáldozás vasár- és ünnepnaponként. Az éves szentáldozások száma ebben az egy templomban több mint a liberális korban egész Budapesté. Akkor a diplomatának nem tudtam megmondani a helyet, ahová megyek. Most válaszolok: „Két oltártól ehhez az oltárhoz, az ottani hívektől hozzátok, ottani gyóntatásoktól ehhez a gyóntatószékhöz, az ottani keresztkúttól az itteni keresztkúthoz, az ottani szenvedésektől az itteni szenvedésekig. Az ottani tiszta örömeiktől a

ti örömeitekig. Ide léptem az Úr oltárához. Mikor először megcsókoltam lapját, megcsókoltam Egyházamat is, a ti lelketeket is, könnyeiteket, mosolyotokat is. Rátok csókoltam az Isten fényét és igazságát. Rátok csókoltam 2000 év kegyelmeit, vértanúk, szentek dicsőségét. *Van-e csodálatosabb a lélek számára, mint az oltár, ahol mindennapi kenyerünk az átváltozás? Krisztus testévé változik a kenyér, itt köszöntünk rá a teremtet dolgokra: áldjátok, magasztaljátok az Urat! Az ember kilép kapcsolódásainak sajgásaiból, megnézi a világot s egy egész lét esd feléje, hogy változtass át, lényegíts át! Ezt csak ember teheti.* Ti is így konzekráljátok gondolataitokat, tetteiteket, erényeiteket.

Nézem az oltárt s már nem az agyam beszél, hanem a szeretetem énekel. Legyen hangszer az oltár, zengjen imáról, áldozatról, és szeretetről. A motorok berregését, a lármát, a jajokat, a lelket zavaró üvöltését az oltár himnusza járja át. Az örömök melódiái inkább oltárokbá temetettek, mint mesterhegedűbe, és az imádság szabadítja ki azokat. Így kell megérezned, hogy Istennek egyedüli kincse vagy, lelkeddel, kegyelmével. Szentmiséidben megváltod a múltó időt, nem múlsz el, mint gátak, piramisok, vagy Indokína nagy templomai, mindenkor Istenhez léphetsz. Itt kell visszanyernünk az elveszett gyermekkor varázsát, az ifjúság tisztaságát, megcsupasztott érzélemvilágunk, elhagyott gyermekéveink, elvesztett ifjúkorunk az oltárnál új világra akad, és ott mondja:

Ó láthatatlan világ, itt látunk téged.

Ó érinthetetlen világ, itt simogatunk téged.

Ó ismeretlen világ, itt ismerünk meg téged.

Ó megfoghatatlan világ, itt kapaszkodunk beléd.

Ez volt a búcsú dolgos, szorgos, gondos, erős, hívő bányásznépemtől.

És elindultam a Felső-krisztinavárosi Keresztelő Szent János templomába 1958 nagyon viharos és nagyon szomorú évében sok magyar és sok fiatal mártíromságának évében, Prohászka 100. születésnapján és XII. Pius pápa halála napján.

Bemutakozó beszédem Felső-Krisztinavárosban

Kedves Keresztény Híveim!

A drámák prologosza és epilgosza nem egyforma: a könyvek első és utolsó szava sohasem egyforma: egy pap életének a prologosza és az epilgosza pedig teljesen egyforma. Az én epilgoszom múlt vasárnap volt egy kis egyházközségtől. Az utolsó vasárnap énekeltem nekik, hogy az Úr veletek. Mondottam: imádkozzatok, testvérek. Énekeltem a nagy evangéliumi elbocsátást és felhívást, az ite missa est-et (Menjetek békével. A latin mise elbocsátó formulája). Akkor elbúcsúztam az esztergom-szentistvánvárosi kis templom híveitől. Most, hogy Keresztelő Szent János templomában először köszöntöm híveimet, ugyanazt mondhatom, amit akkor mondtam. Mert a pap mindig ugyanazt mondja. Első vasárnap, hogy itt mondom: bemegyek az Úr oltárához, és az oltárotok elé lépve először énekelem nektek Dominus vobiscum, az Úr veletek.

Mindig ugyanazt mondja a pap mindenkinek és mindenütt. Mert oltártól indul, és oltárhoz érkezik. Tehát az oltár szabja meg egy papnak a hivatását, és a mondanivalóját, az áldozatait, a sorsát és az örömeit is. Mert egy papnak az oltárnál kell bizonyosságot tennie Krisztusról, éppen úgy, mint Keresztelő Szent János a Jordán partján bizonyosságot tett az Isten fiáról, a második isteni személyről. Minden papnak ebben a világban is bizonyosságot kell tennie az oltárról, az Isten Bárányáról, aki elveszi ennek a világnak is a bűneit. A pap az oltártól Isten jogainak a védője. Olyan, mint Jeremiás próféta, aki az üldözések között is, még a vértanúság között is az Isten házában és az Isten méltóságának a jogait védte. A pap az oltártól Krisztus szavaival, Krisztus áldozatával tanít és vigasztal. Krisztus kiáradó szeretetének tolmácsolója, és Krisztus szeretetben megszentelt kegyelemvilágának, a megváltásának osztogatója. Isten minden titkának osztogatója.

Az oltár nemcsak a pap hivatását, küldetését szabja meg, hanem megszabja a papnak és a híveknek egymásközi viszonyát is egyszer s mindenkorra. Ez az oltár is megszabta az új plébánosnak és a régi híveknek egymásközi viszonyát is.

Kedves Keresztény híveim! Tegnapelőtt, 10-én vettem át e templomot, az egyházközséget, és a plébániai irodát. Az átadás, vagy átvétel jogi formákhoz is kötött és érvényességéhez tartozik, hogy az ember átveszi az anyakönyvet, mindennemű könyvet, iratokat, pénztárkönyveket, naplókat és átveszi a templomot is leltárával együtt. Átvesz mindent. Ahogy aláírtam a jegyzőkönyveket, és ezzel az átvétel jogerőre emelkedett a főhatóság jóváhagyása után, én úgy éreztem, hogy kifejezetten szavakban és aláírásokkal még nem vettem át mindent. Csak a felét annak a mindennek, amit templom, egyházközség, hívek, Isten országa és egyház fogalmain értünk. Mert nekem lelkeket is át kellett vennem, és azok kifejezetten így nem szerepelnek a jegyzőkönyvekben. Megelevenedtek előttem a nevek, a számok és az adatok. Azok nem anyagi formájukban és adottságaikban jelentenek nekem valamit, hanem a ti lelketekkel kapcsolatban előttem egy fenséges látomás bontakozott ki. Kitárult a betűk felett, a nevek felett a szíveknek a világa. Szívek, akikben ott ragyog Krisztus megváltói kegyelme a kereszténység minden ajándékával. Én egy plébánia átvételével szíveket láttam, akik hordozzák majd Krisztus áldozatát, és akik fogadják a Szentlélek Úristen tüzes, meleg, életet irányító és örökkévalóságot megnyerő karizmait, ajándékait.

Amikor legelőször hallottam a csillagászok nagy felfedezését és teóriáját az expanding Universe-ről (a táguló világegyetemről), hogy állandóan tágul a világmindenség, és hogyha a számítások nem csalnak, százmillió kilométerekre tágul a világ naprendszerével percenként; végtelenbe fut egy teremtettség anyagvilág, – én ujjongtam azon, hogy a tudomány így egy

puszta teóriában is leborul a láthatatlan Isten nagysága előtt, aki láthatóvá tesz ilyen csodálatos világot.

De én a szívek előtt még nagyobb örömmel borulok le: hogy az Isten a világot és a mennyországot is szívekre bízta, hogy a megváltás minden gyümölcsét a szívekre, a ti szívetekre bízta. A ti szívetek hordozza az evangélium minden erényét, az evangélium minden csodáját. A ti szívetek hordozza a nyolc boldogságot is. Igaz, hogy hordozhatja a hibákat, a bűnöket és a tudás, tagadás passióját is. De a szívetekben épül a történelem, az emberiség élete és jövője. Ki tudná elmondani mindazt: csak a kicsiny gyermekszívekben mi tágul az Isten és az örökkévalóság felé? Ki tudná lemérni annak szépségét és nagyszerűségét, hogy minden vasárnap a kereszténység belső győzelmet arat a hibák és bűnök felett magában a szentmise-hallgatásokban, a szentgyónásokban és szentáldozásokban. Ó, nemcsak egy anyagvilág, hanem a lelkek világa is végtelenbe terjeszkedik, az Istenig, a mennyorszáig. Ugye megértitek már, hogy miért tud örülni a pap szíve, ha egy egyházközséget vesz át. Mert meglátja az Isten kegyelmi és megváltói világának végtelen, égis terjedő kiteljesülését.

Az az átvétel a plébániahivatalban október 10-én volt. Sokan tudjátok, hogy az centenárium. Egy nagy apostolnak, nagy püspöknek, nagy prófétának, nagy írónak és szónoknak a századik születésnapja. Tudjátok mennyi születésnapot ünneplünk évről évre. Megünnepeljük az ötvenediket, gyakran még a hetvenötödiket is. Miért ne emlékeznénk meg mi Prohászka püspök atyánk születésének századik évfordulójáról?

Megemlékezünk a szentéletű püspökről, az igaz apostolról, a nagy tudósról. Megemlékezünk arról a belső tüzről, ahogyan az evangélium szellemét és szeretetét, ahogyan az Egyház és az Oltáriszentség szeretetét továbbadta azoknak, akikhez küldötte az Isten. Arra gondoltam az átadás után, hogy a nemzet nagy püspöke nekem, mint fehérvári gyerekeknek, – aki kicsi ministránsként ott voltam az oltárnál, amikor még Fehérváron nem voltak kispapok éppen a püspökség szegénysége miatt –, kötelességemmé teszi, hogy valamit adjak *Prohászka*-ból. Az író, a lángelmét nem érheti utol emberi gyengeségem. De a *lelkületéből* valamit továbbadok.

Először át kell adnom az ő határtalan gyengéd és kedves szeretetét, ahogyan lehajol a fehérvári hosszú sétányon, felemel egy követ. Nem érti senki, miért teszi félre. Megmagyarázza a naplójában: nehogy egy fáradt fehérvári munkás abba a kőbe üsse a lábát. A tudós, a lángelme szeretetből le tud hajolni egy kőhöz is, hogy félretegye az emberek útjából. Szeretetével milyen határtalanul sok követ és mennyi hegy nagyságú gyűlöletet, haragot, mennyi rettenetes lélekromlást tett félre a mi utunkból, a ti utatokból is.

Elhozom Prohászka szeretetében azt az elmét, aki félretette a kereszténység, a magyar katolicizmus útjából az akadályokat, a követeket, a bűnöket is, hogy ne üssük belé a lábunkat. Igaz, hogy én nem adhatom azt a költészetet, amellyel ő a sárpentelei erdő, a Velencei tó vidékét szinte életre és lélekre keltette. Nem adhatom azt a középkori ihletet, amivel ő megszólaltatja Pilis köveit, hegycsúcsait. De nekünk el kell fogadnunk Prohászka püspök atyánktól az Oltáriszentségnek és az Evangéliumnak a szeretetét. Minden nagysága, életszentsége is ebben a kettőben volt. Írói munkásságának középpontjában az Oltáriszentség állt és az Evangéliumnak és a Szentírásnak határtalan szeretete.

Ezzel a kettővel építétek ti is az igazi belső kereszténységet. Az élet keresztútján is. Még a nehéz keresztutakon is. Mert erényért, kereszténységért, üdvösségért és örök boldogságért mindig fel kell vennünk a Mester keresztjét, és követnünk kell.

Hogyha közben megerősödvé az Oltáriszentséggel és az Evangéliummal mégis nehéz az út, akkor imádkozzatok ti is a költővel: „Tudom és érzem, hogy szeretsz. Próbáid áldott oltókése bennem. Téged szolgál minden. És nézek bátran a dicsőséges és diadalmas távolokba könnyekkel boldogított és szépült, orcák-fényű arccal. Amen.”

(Budapest, 1958. október. 12.)

Szentbeszédem egy héttel később:

Kedves Keresztény Híveim!

A középkornak van egy nagyvonalú női szentje, Sienai Szent Katalin, aki nő léte korának minden politikai, gazdasági és erkölcsi problémáját átlátta. Nagy Szent Bernáttal együtt, Európának minden baját és az egyház minden nehézségét átérezte, amikor az egyházi és világi hatalom teljesen elfajult és a római egyház is – azért mert a pápák nem Rómában voltak –, minden tekintetben lefelé csúszott, akkor ez a Szent feladatának vette, hogy visszahozza a pápákat Rómába. A pápákat, akiket világi hatalmasságok és sokszor egyéni érdekek távol tartottak az örök várostól. Egyedül teszi meg a hosszú utat. Nincsenek mellette csatlósok. Nem védi senki sem a latrok vagy lovagok ellen. Csak egyedül az Isten ereje és a belső tűz, amely készíti, hogy meg kell menteni egyházat, Európát és a békét. Amikor Avignonba ér, a Szentatya elé borul, letérdel előtte, és azt mondja: „Édes Jézus, gyere haza.” Ez a kijelentés nem nőies túlzás, nem érzékenykedés, nem pusztá szóvirág. Higgyétek el, hogy ez a megszólítás: igazság. Krisztus helyettesének mondhatta a szent: Édes Jézus gyere haza” A Szentatyának, akinek Krisztus teljességébe kell öltözködni, amikor legfőbb papi hatalmát gyakorolja, amikor az egyház fejeként jelenik meg.

Ahogy Sienai Szent Katalin leborult az élő szentatya előtt, én most veletek ugyanilyen lelkiülettel szeretnék leborulni és letérdelni egy halott Szentatya előtt.

E héten elhangzottak az egész világon a gyászistentiszteletek, a rekviemek utolsó akkordjai. Eloltottak minden gyertyát a katófalkok körül és lezárták a kriptát, hogy majd kinyissák akkor, amikor az Isten akarja, amikor majd a boldoggáavatás, vagy a szenttéavatás meg fog történni.

Leborulunk a lezárt kriptá előtt és emlékezünk rá. De a méltatás nem olyan méltatás, mint amit emberekről, nagy emberekről, nagy európai emberekről szoktunk mondani. Úgy érzem, amikor XII. Pius pápánkat méltatnom kell, akkor egy élő Evangéliumot kell bemutatnom. Meg kell mutatnom azt, hogy ebben a XX. században, a gyenge test zsarnokságának a századában, a gögös ész századában, a kiábrándult, kételkedő és hitetlen szívek századában hogyan jelent meg Krisztus, hogyan lépett ki az Evangéliumból. Mert én Szentatyánk életében, személyében és működésében az Evangéliumnak egy új, XX. századi megvalósítását látom.

Először veszem a szellem teljes érdeklődését minden probléma iránt. Ő, az evangélium olvasói sokszor nem gondolnak arra, hogy az Evangélium egész élet, mert az egész emberiségé, minden emberi problémáé. Tehát benne van az észnek minden vívmánya, minden kutatása és keresése. Szentatyánk személyében – higgyétek el – olyan egyéniséget kapott az anyaszentegyház, aki minden probléma iránt a szellem teljes kitárulását és érdeklődését mutatta. Azokat a beszédeket, amelyeket egyszer majd összegyűjtenek, és száz kötetben kiadnak, úgy kell majd olvasnunk, hogy megtalálunk benne minden korproblémát. Az egyszerű embernek és a tudósnak a problémáját egyformán. Azok között a beszédek között vannak, amelyek egyszerű postás vagy vasutas embernek családi problémáival, vagy munkakörével foglalkoznak, de vannak beszédek, amelyeket geofizikusoknak tartott, orvosoknak, kongresszusok vezetőinek. És mindegyik beszéd a szellem teljes kitárulása a tudomány világa felé is. Szentatyánk állást foglalt minden tudományos teóriával és felfedezéssel kapcsolatban. És állásfoglalásai mély gyakorlati tudásról, érzékről és hihetetlen bölcsességről tanúskodnak. Nemegyszer még az atomfizikusok is csodálatba estek, amikor a Szentatyával csak szakkérdésekről beszélgettek. A szellemnek az a kitárulása tulajdonképpen a Szentlélek Úristennek a közreműködése. Szentatyánk szellemi tudásával, beszédeivel az utolsó nagy európai. Egy korszakot zárt le. Ilyen nyelven, ezeket a nyelveket ilyen stílusban

és modorban, ilyen ismeretekkel nem fogja többé ember beszélni. Egy korszak lezárult benne. A nagy érdeklődés, a mindent átfogó bölcsesség korszaka is lezárult benne, hogy átadja helyét majd a részlegességnek és részletességeknek.

De nem ez az egyedüli nagysága. Nagysága az, hogy a szellem mellett kitért a szíve is az élet minden problémája iránt, mert az emberi jóság, az együttélés és együttérzés minden problémája felé kitért a szíve a kedvességben, a modorban és a magatartásban is, de főleg a szeretetben. A két világháború között, a két világháború alatt és után nem akadt az emberiségnek olyan szenvedése, mely meg ne rezdült volna a Szentatya szívében. A hontalan arabok kérdése, a hadifoglyok kérdése, az árvíz sújtotta területek csapásai és nehézségei, az özvegyek és árvák panaszai és szenvedései mind-mind a Szentatya szívében is átfutottak. Nem volt az emberiségnek, nemcsak Európának, de az egész világnak olyan baja, amelyre a Szentatya azonnal nem küldte volna segítségét. A pápai segélyakció megtalálta az utat mindig minden néphez, nemcsak a keresztényekhez, hanem az arabokhoz is, Ázsia és Afrika pogány népeihez is, és segített mindenkit.

Hát nem az Evangélium kiteljesedése volt ez? Nem az együttérzés és az embereket megváltó Krisztus szíve lépett ki a Vatikán díszes, hideg márvány falai közül?

De az emberi szív jósága mellett a magatartás nagyszerűsége is jellemezte Krisztus földi helytartóját. A magatartás, a stílus, a kedvesség nemcsak a diplomatának a modora, de egy örök kisugárzó lelkiesség, amely annyi százezer emberhez szólt. Amely kétmillió vagy százmillió embernek áldást adott. Ez a magatartás krisztusi magatartás volt. Krisztusi akkor, ha áldást adott, de krisztusi volt akkor is, hogyha ellenségeivel nézett szembe, és úgy, hogy a fenség és biztonság nyugalma el nem veszítette. De soha senkit, még az ellenségeit sem sértette meg. A Vatikánt körülvették a Wehrmacht ágyúai és páncélosai, és a Szentatya nyugodt volt akkor is, amikor a titkárok össze-vissza futkostak és menekülésre vagy elrejtőzésre gondoltak. Magatartása a krisztusi magatartás fensége volt. S amikor először jelentették neki, hogy Rómát bombázzák az angol és amerikai repülőgépek és a négy bazilika egyike a San Lorenzo fuori le mura (a falakon kívüli Szent Lőrinc-bazilika) már romokban hever, a Szentatya akkor sem menekült. Emberi magatartása is krisztusi volt. Ahogy Krisztus szembenézett Pilátussal, a keresztúttal, úgy nézett ő is szembe az Örök Városnak és a kereszténységnek a sorsával.

XII. Pius pápa munkásságát a két világháború között egészen az Oltáriszentségnek és a Szűzanyának szentelte. Minden más diplomáciai tevékenység mellett ő volt az a bíboros, aki a legtöbb eucharisztikus kongresszuson részt vett és az ünnepségeket levezette. „Levezette”. Ez talán nagyon is prózai kifejezés. Átélt és átimádkozta. Emlékeztek még arra, hogy itt a Hősök terén is letérdelt az Oltáriszentség előtt és imádkozott. Azzal az Oltáriszentséggel áldást adott. Nem tudom, nem ér-e fel ez a letérdelés és áldásosztás mindama teológiai fejtegetésekkel, amelyeket az Oltáriszentségről Szent Tamástól Hegelig, vagy Schütz atyáig írtak vagy olvastak. XII. Pius pápa részvétele a világ eucharisztikus kongresszusain példaadás, tanítás és hitvallás volt együtt. Megmutatta, mivel tartozik az ember a kenyér színében elrejtett Üdvözítőnek. Úgy vegyék az ő imádkozását és leborulását az Oltáriszentség előtt, mint örök példaadást.

A Szűzanyát nagyon szerette. Ha ismeritek a két imádságot, amit a Mária-év alkalmából kiadott, amit saját maga fogalmazott meg, akkor megérzitek, mit jelentett neki a Szűzanya, az égi anya, aki minden szentség illatos lilioma; aki megmenti az emberiséget a kegyelem áradásával; aki felemel minket bajainkban; aki megerősít a szenvedésekben; aki megtanít minket arra, hogyan szeressük, és hogyan szolgáljuk Szent Fiát, hogy az üdvösséget és az örökkévalóságot megnyerjük.

Szentatyánk magyarországi útját és magyarországi imáit kövessétek, és úgy fogadjátok, hogy példát adott; hogy az imádkozó, Oltáriszentség előtt leboruló és Szűzanyát tisztelő nép örökkévalóságot is kap, meg szeretetet is a földön, a történelemben és a világon.

Talán befejezésül legyen szabad nekem azt a három nevet, meg azt a jelmondatot etimologizálni (elemezni), amellyel Szentatyánkat örökítik meg az anyakönyvek és örökíti majd az egyháznak és a világnak történelme.

Ismeritek a jelmondatát: „Opus iustitiae pax” – Az igazság műve a béke. Igazságos volt, az igazságért küzdött minden körlevélben, minden beszédében. Az igazságért, amelyet annyiféleképpen megtagadnak, és annyiféleképpen elferdítenek. Tehát minden igazságért küzdő ember tulajdonképpen sorstársa XII. Pius pápának.

Tudjátok azt, hogy családi néven a Pacelli nevet viselte. Ez békességeset jelent. A szelíd, békességes ember, aki az evangélium békéjével akarja az emberiséget minden más béke helyett boldoggá tenni.

Eugenio névre hallgatott. Ha ezt a keresztnévet kettéveszem, a görög eu-ra és a latin géniuszra, akkor azt mondhatom: a jó szellem nevére hallgatott. Amit hirdetett, az mindig a jó szellemnek a megtestesítője és megvalósítása volt.

Amikor pápává választották 18 évvel ezelőtt, akkor a Pius nevet vett fel: a jámbor, a szent nevet. Ezt a nevet kemény aszkézisével és életszentségével is megvalósította, ahogy a többi is: a jelmondatát, az Eugeniót, a Pacellit. Higgyétek el, hogy egy Szentatya, aki annyi önmegtagadással, annyi böjttel szentelte meg az életét, aki a testnek annyi betegségét és nyomorúságát vállalta és viselte könnyedén, aki nem árulta el soha a test gyengeségét és fájdalmait, az azzal, hogy az életszentségre így is tört, ennek a mi emberiségünknek példát adott.

Így lehet valaki vezető, így lehet valaki az evangélium hirdetője, és Krisztus helyettese, ha mindenről lemond, mindentől meg tud válni, hogyha a gyenge test, a gögös ész és kiábrándult szív felé és fölé emeli a szentséget, az evangéliumot és Krisztus szeretetét. Amen.

Budapest, 1958. október 19.

Az előbbi szentbeszédre kapott levél:

Főtisztelendő Uram!

Az utóbbi borult, hideg, esős napok után a mai napsugaras *vasárnap délelőtt* kicsábított a farkasréti temetőbe elhunytjaim sírjához. Utamat a Lejtő útig a 60-as villamoson tettem meg, onnét pedig gyalog indultam tovább. Miután utam a plébánia templom mellett vezetett, néhány percre betértem oda adorációra. Ekkor kezdődött a *fél 11 órai szentmise* és annak keretében *Főtisztelendőséged szentbeszédje*. *Elhatároztam, hogy meghallgatom! Hiszen oly jól esik, kivált a mai nehéz időkben a Szentlélek üzenetét meghallani, főként, ha annak közvetítői hivatásuk tudatában és teljes felkészültséggel közlik azt a hallgatókkal. Ez esetben maradéktalanul így történt!*

Főtisztelendőséged I.B. XII. PIUS pápa Szentséges Atyánk érdemeit méltatta, és pedig oly elmélyültséggel, oly klasszikus feldolgozásban, oly irodalmi és szónoki kerekdedségben és mégis tömör rövidezséggel, hogy ehhez hasonló, kiválóan sikerült szónoki beszédet itt a fővárosban is csak ritkán lehet hallani. Ez a szentbeszéd méltán elhangozhatott volna Egyetemi templomunkban is b.e. Prohászka Ottokár, Tóth Tihamér és Wolkenberg Alajos szószerző!

Amikor a magam részéről, de ugyanakkor úgy vélem, hogy a felső-krisztinavárosi buzgó, figyelmes szívvel-lélekkel hallgató híveknek nevében is megköszönöm Főtisztelendőségednek szónoki fáradozását és ennek következményeként az elért nagy és szép sikert, azt kívánom: legyen jutalma az, amit Szent Pál, a nemzetek apostola az „Isten munkatársainak” ígér: „et quum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriae coronam” (1Pt 5,4), (Ha majd megjelenik a legfőbb pásztor, elnyeritek a dicsőség hervadhatatlan koszorúját,

vagy amiről Aquinói Szent Tamás beszél: „Sicut per martyrium et virginitatem aliquis perfectissimam victoriam obtinet de carne et mundo, ita etiam perfectissima victoria contra diabolum obtinetur, quando aliquis non solum diabolo impugnanti non cedit, sed etiam expellit eum non solum a se, sed etiam ab aliis. Et ideo praedicationi et doctrinae aureola debetur sicut et virginitati et martyrio.” (Sum.th.suppl. ad III. qu.96.a.7.) (Amint a legtökéletesebb mártíromság és szüzesség által valaki megtartja a test és a világ feletti győzelmet, úgy megszerzi az ördög elleni teljes győzelmet is, amikor nemcsak az őt támadó ördög elől tér ki, hanem még el is űzi őt magától, sőt másoktól is. Azért tehát a prédikációknak és a tanításoknak kijár a dicsőség éppen úgy, mint a szüzességnek és a vértanúságnak.)

Főtisztelendő Uram! Ne úgy értékelje soraimat, mint egy érzelgős női léleknek érzelmi megnyilatkozását, hanem mint tárgyilagos, homiletikai bírálóját az Ön beszédének, és pedig olyan valaki részéről, aki egy nagy múltú tanító-rendnek hontalan, hányatott életű, kettős hivatásának gyakorlásában korlátozott tagja, és aki egykor ugyancsak sokat beszélt a Szentlélek Isten küldetésében, – többek között az 1930-as Szent Imre jubileumi esztendőben is, mint a Főváros nagymissziójának egyik szereplője az Örökimádás-templomban...

Serkentse Főtisztelendőségedet ez a szerény elismerés továbbra is abban, hogy a papi hivatásának magaslatán soha el ne fáradjon, és sok-sok hasonló, szép sikert érjen el, mint az „Isten munkatársa” és a Szentlélek Isten soha el nem fáradó el nem némuló hírnöke!

Budapest, 1958. október 19.

Oltártestvéri meleg köszöntéssel és barátsággal
Erdélyi G. Imre

Felső-Krisztinaváros

Keresztelő Szent János temploma

A Felső-krisztinavárosi Plébániára, ami egyet jelentett Keresztelő Szent János templomával, 1958-ban kerültem. A második magyar szabadságharc leverése utáni év. Mind a két szabadságharcunkat oroszok verték le, s az utána következő korszak olyan egyforma volt megalázottság, szenvedés és mártíromság jegyében. Ekkor volt Prohászka püspök úr születésének 100. évfordulója, XII. Piusz pápa halála napja.

A templom egy kis templom, amely ideiglenesen készült istentisztelet céljára addig, amíg a nagy templom fel nem épül, utána kultúrház lesz. Az építendő nagy templom terveit három magas toronnyal, gyönyörű altemplommal a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke, Irsy tervezte és kivitelezte. A templom maga a városkép fotogén csodájának készült a Széchenyi és a Gellért-hegy tengelyében. Az altemplom bizánci stílusban el is készült félköríves oszlopcsarnokkal, de a felső rész már a háború alatt minden munkájával abbamaradt, háború után meg az összes építőanyagot, cementet, vasszerkezeteket, munkagépeket, elszállították a dombóvári híd építéséhez, valami kis gyenge ígérettel, hogy majd a Főváros és az állam befejezi a templomot. Persze ez az ígélet is levegőben lógott, éppúgy, mint hazánk jövője, mint a politikai hatalom. Minthogy állami támogatásra hiába várhattam volna, elhatároztam, hogy a meglévő alapokat és építményt helyrehozatom, s egy modern színes üvegtemplomot építünk rá. Az akkori két miniszter jóvá is hagyta ezt a tervet, de a kerület párttitkára áthúzta, és nem is volt ellene apelláta. A színes üvegekészletemből csak a kistemplom üveglakai maradtak meg a szentek színes képeivel, a többi színes üveg a váci egyházmegye tulajdonába került. Ezek a képek, színes üvegek egyedülálló szép művészi alkotások voltak, Stello Lili tervei szerint, nyugatnémet üveganyaggal, s a háború előtt egy brazil világkiállításon nemcsak feltűnést, hanem díjakat is nyertek. Ezek még ma is megvannak. De a kistemplom így is Isten háza volt, a mennyország kapuja, megváltás szentélye, kereszténységünk záloga. Minden templomhoz papság is tartozik, s a templom az egyházi renddel egy szentség, mert a szentmise, az Evangélium hirdetése és a szentségek kegyelme összeköti a kettőt.

A lelkipásztori feladatok egyik legszentebbike lett az evangélium szerint, az apostolok tanítása szerint, egy új magyar istenképet, egyházképet és Krisztus-képet kialakítani jellemben is, jócselekedetekben is, immáron a magyar értelmiség számára, amely értelmiség amúgy gazdagságával jellemezte a Budapest XII. kerületet. A hivatalos politikai álláspont deklasszált elemeknek minősítette azt a magyar értelmiséget, amely tudásával és becsületével a nemzet létét hordozta szinte egyedülálló történelmi felelősségével. Ha valami szép volt hazám életében, akkor ez volt a legmeghatóbb, ennyi értelmes, okos emberrel, tudóssal, művésszel, egyetemi tanárral találkozni, együtt dolgozni. Ahogy lehet örülni forrásvíznek, tengerpartnak, erdőknek és mezőknek, csillagos égnek, úgy örültem én a magyar értelmiségnek, mert benne a Szentlélek Úristen ajándékait láttam sugárképp kibontva és megálmodtam egy új európai értelmiséget, kereszténységében, erényeiben.

Könnyű dolgom volt mindennap örömet találni a magyar értelmiségben, és könnyű volt kialakítani egy európai méretű nem magyar szokásokon alapuló módszert. Legfontosabbnak tartottam a templomi igehirdetést, az imaéletet, a szentmise szeretetét, szóval egy evangelizációt, amely együtt él templomával, családjával, társadalmával, az egyházával. Amely meg tudja teremteni az etika hármasságát is, az általános, a természettörvényre, a lelkiismeretre épülő etikát. Az erkölcsi rend mindenkor felelősség és szolgálat is. A lélek erkölcsi rendje az mindenkor az Evangélium, mindenkor azok az erények, amelyeket az apostoli tanítás és az egyházatyák szelleme diktál

A templom papsága az evangelizáció legmagasabb szintű szolgálatának megfelelt: Hernádi Gusztáv segédlelkész egykori farkasréti plébános, ministránsok szervezője, hitoktató, vonzó derűjével megfogta a fiatalokat.

Szörényi professzor biblikus teológus, a Szentírás érintetlenségének szenvedélyes harcosa.

Gál professzor dogmatikus mély gondolatvilágú, Szörényi professzorral mindketten Rómát képviselték tökéletes teológiával.

Csányi Kálmán erdélyi menekült pap, aki a háború alatti menekülésében otthont kapott a plébánián, és ott is maradt haláláig.

Gunda Jenő nyugalmazott hittanár, a magyar keresztény pártnak képviselője a parlamentben. Kemény kötésű, magyar származású érsekújvári. Csupán egy colorit a keménységéhez és magyarságához: vízvezeték-szerelőnek öltözve jelentkezett az amerikai követségen, meglátogatta s megtisztelte primását, akinek gondolatvilágát és hősiességét mindig is képviselte.

Ennek a kistemplomnak voltak kispapjai, sőt itt gyűltek össze Tabódi vezetésével a szemináriumból eltávolított kispapok nagyheti szertartásra.

A templom, a szentmise, s a papság funkciójához ministránsok is tartoznak. Ők voltak a kisebb rendek a liturgia életében. Talán szervezetük akkor felülmúlta a cserkészetét, hisz piramisuk a legkisebbektől a középiskolásokig, majd egyetemistákig, fiatal diplomásokig terjedt, és a piramis csúcsán a szülők álltak. Mindezt az őskeresztények tökéletességével vállalták. Szolgálták az oltárt, mint az akolitusok, felolvastak, sőt az esti imát s a reggeli imát zsoltosok szerint ők irányították, a karitászmunkában a betegek és az öregek kiszolgálását vállalták. Nota bene: akkor a fűtés fa- és szénhordásból állt, s a kályhákat mindennap kellett tisztogatni, a salakot elhordani, s a betegeknek a karitászkonyháról elvinni naponta a mindennapi ételmezt.

Ennek a ministráns-gárdának a dicsőségéhez tartozik, hogy volt lelkierejük följárni a Várba a rom és a szenny eltakarítására, Nagyboldogasszony templomába, ők őrizték a kezdődő idegenforgalom rendezetlensége ellenében a Nagyboldogasszony templomának szentmiséit. A templom szentségét, csendjét, rendjét, a liturgia szentségét megőrizték és még a megvalósult Mátyás Múzeum rendezésében és idegenvezetésében is a hősi korszakot képviselték. Több millió lelket vezettek végig egy romantikus múzeumon, ahol a kiállítás anyaga a kereszténység igazságait, a magyar egyház történelmét, Nagyboldogasszony tiszteletét szimbolizálták. Magyarország összes múzeuma nem fogadott annyi látogatót, mint amennyit ezek a ministránsok vezettek. Ennek dokumentálásaként, az államhatalom – 1964-es Múzeumi Értesítőjében – elismerte érdemüket, kultúr szolgálatukat.

A ministránsokhoz persze szülők is tartoztak, és mint deklasszált elemek az értelmiség kálváriáját végigjárták és magyarságukkal, hitükkel, kereszténységükkel a magyar értelmiséget saját életükkel hazánk jövőjének ajándékozták. Hisz hitüket semmiért meg nem tagadták, keresztény kultúrában képviselték a filozófiát, s a teológiát, mint Dienes Valéria s Cavaliere József. Sziléry máterrel megismerkedve összeállítottuk a magyar imakönyv teljességét, Godein abbé mintájára, amelyben a miseszövegek mellett a magyar költészet, magyar szentek, magyar művészek szépségeihez az it misa est-nek 265 munkafázisra felszólító nem is elbocsátója, hanem felhívása volt. Ez lett volna a Szunyogh Xavér missaléjának művészi folytatása. Elveszett az ávosok kezén. De a szobrászatot, képzőművészetet, festészetet, orvostudományt, zeneéleletet, matematikát is nagy egyéniségek őrizték.

Így alakult ki a világvárosi s fővárosi pasztoráció jövő kerete, amely életszentségben, zsenialitásban, kultúrájában megingathatatlan volt.

Persze ez a hitélet híveivel, papságával s a sorsával nem volt köd és vihar nélküli:

A karitás-konyhát, amely egyházközségünk nagy teljesítménye volt, hiszen vidéki farmokról, kertekből és gazdaságokból a legjobb étkezést biztosítottuk, sokszor nagy egyéniségeknek is, a tanács betiltotta, azon indoklással, „Az épületet – a garázst – nem rendeltetésének megfelelően használjuk.” Akkor, amikor még alig volt autó és az állami autóknak külön garázsuk volt mindenfelé. Így esett ki életünkben az irgalmasság cselekedeteinek egyike, másika.

Egy nagypénteken, amikor legszebben készültünk a szent három napból Krisztus keresztyének felmagasztalására, detonációk rázták meg a környéket: az orosz parancsnokság próba-robbantásokat végzett az altemplomban, mert fel akarta használni az építményt és a teret rakétabázisnak. Tervük az volt, hogy kitelepítenek bennünket a plébániáról meg a kistemplomból Farkasrétre. Ezeket a tárgyalásokat nem bocsátottam a hívek tudomására, egyrészt, hogy a rémülettől és a gyűlöletstől megmentsem őket, másrészt erősebb volt a hitem a Gondviselésben, mint az emberi döntésekben.

Az ifjúság is megjárta a kálváriát, az egyetemi felvételekig, s a legtehetségesebb értelmiségekké váltak.

A Felső-Krisztinaváros ifjúsága a Nagyboldogasszony templomát átsegítette teljes és legszentebb működéséig. Az első beat-mise után, amely a fiatalság ezreit felhívta a várba, a belügy állandó fenyegetéssel és kihallgatásokkal próbára tette az ifjúság hűségét. A magyar ifjúság egyházközsége révén mutatott olyan hűséget és áldozatvállalást, amelyet a német, francia, olasz, spanyol, belga fiatalság vállalt a hatvanas években.

Minden munkámból legtisztábban a természet őrizte meg a gyümölcsét, hisz a templom környékének és a parknak díszbokrait, díszfáit, gyümölcsfáit (a két kedvenc gyümölcsömmel, a meggyel és a dióval) jóformán magam ültettem – vállamon hordozva őket oda Budaörsről. Ezt megőrizte a természet, szinte sértetlenül.

Amiért mindig harcoltam: a területért, az altemplomért s a templom-alapokért az áldozatul esett, amikor az utódom – molto imprudente – ahogyan XII. Pius jellemezte egy-két magyar döntésünket, eladták 300.000.- Ft-ért, s most milliókért kell az új plébános úrnak visszavenni.

Isten áldását kérem imáimban és szeretetemben az áldozatos lelkipásztori munkát és a jövő csodálatos ígértét vállaló Márton atyának, oltártestvéreinek, egyháztanácsának és képviselőtestületének.

Felső-Krisztinaváros befejezése

Keresztelő Szt. János templomában az értelmiség hite legyőzhetetlen volt, reményük, szelíd örömük és a családra és az Egyházra irányuló szeretetük állandó ünnep számomra. Az imaéletben a gyerekeket és az ifjúságot bekapcsolták a vecsernye és a kompletórium imádkozásába, amik a legszebb befejezések voltak egy napra. S terveztük a laudes és a peima bevezetését a reggeli szentmise előtt. Így a kegyelem olyan belső békét hozott, amelyet a politikai körülmények egyáltalán nem zavartak, mert az Isten Országa a kommunizmus fölé nőtt és a keresztény erények a mindennapi zaklatásoknak elvették az életét. Megértés, békeség és egység úgy simultak egymáshoz, mint galambokon vagy énekes madarakon a tollak. Nem állunk meg mindennap a tollak tökéletességeinek örvényei előtt: hány fajta s mindegyik a maga helyén összesimul, követi a madártest minden mozgását, és mindig finoman, törés nélkül, minden mozdulathoz simulva megfelel feladatának. Ahogy egy nemzet életét, fennmaradását és jövőjét csak a teljes organizmus, – ha kell a testünk teljes törvénye nélkül elképzelhetetlennek tartottam –, úgy egy nemzet megértését múltjával, jelenével és jövőjével csak a tollak törvényével tudtam mérni. Ez mind a mai napig csak álom maradt, de mindenesetre a parasztság, a munkásság megbecsülése mellett rajongásig nőtt bennem a magyar értelmiség küldetése, hogy a legnehezebb körülmények között is fenntartják a nemzetet, a családot és az Egyházat, mit sem törődve azzal, hogy egy nyakán ülő hatalom milyen ideológiát hirdet vagy propagál. A magyarság megmaradását ez az értelmiség hordozta és biztosította, amely a kultúrájában és a hitében volt egységes, míg a parasztságot fölszámolták, s a munkásságot nagyszájúvá tették. Az igaz, hogy a kommunizmus ideológiája és humánuma mellett, amire pedig olyan büszkék voltak, találkoznom kellett nemcsak a belső, de a külső nyomorúsággal is. Az új hatalom nagyjainak a villájában, a pincében, a kazán mellett találtam én olyan öreg fűtőt, aki súlyos betegségben olyan körülmények között feküdt, hogy még az urasági nagyistálló szállása is kényelmesebb volt. Találkoztam egy új cselédséggel is, akik a kor vezetőállásában levő elnökét szolgálták ki, de se halálukban, se életükben nem kapták meg emberi méltóságukat. Eskettem házaspárt, akiknek násznagyaik – két volt miniszterelnök – asszisztáltak, s amikor a foglalkozásukat írtam, mind a ketten éjjeli őrséget adtak meg. Ezt nem is gúnnyal, nem is csalódással, hanem a türelem szentségével. A karitászkonyhát, és az ehhez kapcsolódó szolgálatot, amely mindenkor a szívemhez nőtt, fel kellett adni. Persze minden más szolgálat szabadon állt nekem is és minden más papnak. Legfőképpen a korszerű igehirdetés, amelyben oly nagyszerű segítséget nyertem, a már korábban említett két professzor, Szörényi és Gál személyében és tudásában is. A korszerű szentbeszédről minden évben tartottam előadást kispapjaimnak az esztergomi szemináriumban, sőt még később is, amikor meghívtak Magyar Iskolájuk díszgyűléseire. Egy szentbeszéd vagy igehirdetés legyen korszerű, mert az Evangélium mindig korszerű, mert Isten Fiának szava mindig lelki kapocs az Isten gondolatvilága s a hívő ember lelki világa között. Az Evangélium hirdetését korszerűvé tette az apostolok életében, de az egyházatyák életében is a Szentlélek Úristennek az a kegyelmi ajándéka, amit karizmának hívtak, és azt mindig a küldetésük végbevételére kaptak. A szentatyák igehirdetését korszerűvé tette életszentségük és vértanúságuk mellett az a határtalan evilági tudás, amely koruk minden ismeretének könnyed birtokosaivá és ezen kincsüknek élvezőivé tette őket. A későbbi szentek beszédei is mindig korszerűek voltak, az életszentség mellett Isten és a felebaráti szeretet ihlete tüzelte őket. A nagy korszakforduló igazságának és nagy céljának hirdetői, mint amilyenek Clairvaux-i Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc, Páduai Szent Antal vagy Sienai Szent Bernardin, a kor megmentésének és irányadásának ihletében nem is tudtak másképpen, csak korszerűen prédikálni. De korszerű volt a szentek prédikációiban az is, amikor egy-egy

nagyobb csapást, tehát katasztrófát, egy-egy szociális nyomortünetet, vagy valamilyen lehetetlen korkomplexumot, vagy akár a bűn komplexumát akarták kitörölni a történelem lapjairól. Gondoljunk csak Kapisztrán Szent Jánosra, Istenes Szent Jánosra, vagy Avinói Szent Márkra, Villanovai Szent Tamásra s a többiekre, akik néha fegyvert, máskor meg kenyeret, vagy alamizsnát adtak az emberek kezébe a szeretet bőkezűségével, amely ugyanabban a hitben gyökerezett. Minden prédikáció tárgyánál fogva is korszerű, mert szükségszerű. „Sicut misit me Pater, ut ego mitto vos.” (Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.) Minden pap a beszédével járja körül a hívek lelkivilágát, hetenként legalább egyszer, és ennek egyetlen célja és értelme az Evangélium. Ezt teszi küldetése jogán, épp úgy, mint a Mestere: „Ahogy engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket”. Ezért tartották az apostolok legelső feladatnak az igehirdetést, és inkább lemondtak vagy átengedtek egyéb pasztorális területet, mint amilyen volt maga a keresztesítés és az agapé szolgálata. Szent Pál ezt határozottan ki is jelenti, hogy Isten szavát nem lehet elhagyni, és az asztalnak szolgálni.

A prédikáció formai korszerűsége

A tárgyi korszerűség mellett ezernyi változata van a formai korszerűségnek, amely megnyilatkozik:

1./ A célszerűségben, hogy harmóniában legyen az alkalmi prédikáció és sorozatok, mint a lelkigyakorlat, misszió, triduum, kilenced, a Szűzanya májusi és októberi sorozatai, nagyböjti sorozatok és a katekézis. Az alkalmi prédikációk az ünnepek és az egyházközség nagyobb eseményeinek a tárgyai. Legjobb, ha ugyanazon misén ugyanaz a pap prédikál. A témának fel kell ölelnie az egész dogmatikát, az igazságok egész tartalmát, az erkölcsi élet egész mikéntjét. Meg kell védenie a hit letéteményét, ismertetnie kell a liturgiának örök-szép, sokszor történelmi múltjában, nyelvének régiségében és szimbolikájának különlegességében homályba vesző értékét.

X. Pius pápa milyen szépen tanította papjainak, hogy hogyan prédikáljanak és Albino Carmagnola, a híres jezsuita szónok megadta a nagy témákat. Persze minden téma az egyházzal és a lelkekkel, mert áthatja Istennek és az Egyháznak a szeretete, az a szent törekvés is, hogy az Egyházzal össze kell kapcsolni a valóságot és jelenségeit, hiszen az egyház szentségeiben és szentelményeiben minden evilági dolgot a sajátjává is avat.

Hogy hogyan tegyünk egy témát egyházzá, ebben útmutatónk, vagy kalauzunk a Rituálé, amelyről Suhard bíboros úgy nyilatkozott, hogy van egy le nem zárt fejezete, amely nyitva hagyott minden tárgyat és témát a befogadásra: Benedictio ad omnia (áldás mindenre).

Egy prédikáció nem tarthat tovább 15-20 percnél, mert a XX. század időérzéke eltolódott, az idegrendszer kimerült, az emberek koncentrációképesége, a század vívmányai nehéz életkörülményei miatt is a minimumra csökkent. Korunk embere a templomban is kimerül 30 perc alatt. Hosszabb időt népstadionban, színházban, vagy moziban képes eltölteni, persze más körülmények között.

Közelebbi előkészület.

A prédikáció anyagát csak a Szentírásból merítsük: „Placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes” (Tetszett az Istennek, hogy az igehirdetés egyszerűsége által tegye az arra alkalmasakat hívőkké), mondja Szent Pál a zsidókhöz írt levelében tökéletesen és nagyszerűen: „Vivus est enim sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens ad divisionem animae ac spiritus.” (Isten szava ugyanis élő, átható és minden kétélű kardnál élesebb, behatol a lélek és a szellem gyökeréig.) Példáit vehetjük az egész életből az idő két idejével, a múltból és a jelenből. De a példákat mindig az élet maga adja, ne mesék, ne legendák, ne volt egyszer egy... És aktuálisabb teszi a szentbeszédet a tudomány is, ahogyan Malakiás próféta (2,7) megírta: „Labia sacerdotis

custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercitum est.” (A pap ajkának kell a tudást őriznie, és annak szájából kéri a törvényt, mert a Seregek Urának követe.)

Egy ideig szó szerint kell leírni a prédikációt, míg rutinra nem tesz szert a szónok. Ha már rutinja van, elegendők lehetnek vázlatok vagy Schlagwortok, de a többórás ima és elmélkedési előkészület itt is elengedhetetlen. Nagy szónokok kivételével a beszédet meg kell tanulni, bár ihletet mindenki kaphat, és születhetnek a szószéken is beszédek, amelyeket a Szentlélek Úristen diktál. Ezek rendkívüli hatásúak, sohasem általánosak. A prédikációt felolvasni nem lehet. Ez tárgyi és formai ellentmondás.

2./ Prédikáció misékkal kapcsolatban Evangélium után legyen. Litánia előtt, és szentségeknél a szentség kiszolgáltatása után. A prédikáció általában legyen a szószékről; oltártól, áldozórácstól csak kivételesen, vagy ha nagyon rövid exortációkat adunk, pl. a nagyböjt mindennapos szentbeszédeiben. Bevezető ének énekes nagymisékkel kapcsolatban legyen: Jöjj el Szentlélek. – Okvetlenül fel kell olvasni minden alkalommal a szentleckét és evangéliumot. Bevezető szöveg a szentleckéhez elegendő: Szent Pál apostol levele. Az Evangéliumnál az evangélista és a fejezet száma. Bevezető imát az ének után lehet mondani: Miatyánk. A hirdetések felolvasása szentbeszéd előtt legyen. Prédikáció utáni imádság csak a Hiszekegy lehet. Áldást adunk a szószékről utoljára a híveknek. Ez a köszönés a hívektől, szóban pedig: Dicsértessék.

Hallgatóinkkal olyan kapcsolatunk van szentbeszéd közben, mint egy expedíció vezetőjének az expedíció tagjaival, mint egy hajóskapitánynak a hajó személyzetével, vagy egy pilótának a repülőgép utasaival szemben. Mert egy pap minden beszédében menteni és égi dicsőségre akar vezetni, ahogyan a tridenti szent zsinat azt megkívánta: „Annunciantes eis qui poenam aeternam evadere et coelestem gloriam conesqui valeant” (Sess.V.C.2. De reform). (Az igehirdetők, akiknek szándékában van az örök büntetést elkerülni, és a mennyei dicsőséget elérni.)

Ez az összeköttetés hallgatóinkkal kezdődik a megszólításban. Legyen ebben a megszólításban egy kis kedvesség, legyen benne kereszténység, legyen benne a jog, hogy miért szólítjuk meg. Tehát vagy Kedves Keresztény Híveim, vagy Kedves Keresztény Testvéreim. Ez egy beszédben ötször fordulhat elő. Hallgatóinkat tegezzük, hiszen a tegezés általános kortünet, és megfelel a hívő és lelkipásztor közötti kapocs jellegének. Gesztikulálás szükséges. Nem középkori méretekben, csak annak a természetességnek a ritmusával, ahogyan a testnek és vele együtt a kéznek, fejnek kísérnie kell egy nagyon mélyen átélt és nagyon szépen kimondott igazságot. A prédikáció tárgya is, meg a mai hívő ember is megkívánja, hogy a szónok teste összhangban legyen a mondanivalójával és a test gesztikulációjában nagyon szépen és finoman, természetesen és egyszerűen hirdesse a gondolat nagyságát.

Bevezetőben a tárgyat és a felosztást elmondani nem kell. Inkább egy mottóval kezdeni, mert a mai ember nem szereti már az ismétlést és az iskolás jelleget sem, vagy a múlt századi tudományos metodológia feléledését. Rendkívüli érdeklődést keltő eszköz az általános műveltség, mely minden tudományos vívmányról, minden eseményről tiszta képet ad. Ezzel nem egy elvont világba vezet a hallgatót, hanem saját tudományos korának végtelenbe futó kutatásait foglalja össze. Manapság rendkívüli érdeklődést keltő eszköz a dramatizálás. Hogy a szavakban drámai erő van, azt Szofoklészről Bernard Shawig az irodalom minden területe hirdeti. És miért ne élne ezzel a soha meg nem unt eszközzel az egyházi szónok is? Dramatizálja az evangéliumot, a híreket, felfedezéseket, a szentek életéből vett jeleneteket. Vezérelv legyen, hogy ne csak halljon valami rezgést a hívő, hanem képeket kapjon állandóan, mert a mai ember az auditív típusról a vizuálisra tért át.

A prédikáció nyelve legyen az irodalom, vagy mondjuk így: a szépirodalom nyelve. Itt a világirodalom abszolút ismerete szükséges. Minthogy erre nincs mindenkinek alkalma és

tehetsége, külön kellene egyik-másik világirodalomban jártas szónokot előadásokra meghívni vagy a stílusát tanulmány tárgyává tenni. Sokszor lenézés és sajnálkozás tárgya a papok régies, barokk igehirdetése. A versenyt Krisztusért nem szabad elveszítenünk. A legfenségesebbet a legszebb nyelven kell hirdetniünk népies irányok, zsargon nélkül.

Idézni sokszor kell. Legjobb, ha a prédikáció nyelvén történik az idézet. Idegen nyelven azok idézzenek, akik a nyelvet tökéletesen ismerik, de nemcsak a nyelvet, hanem annak szellemét is. Azok is csak olyanoknak, akik megértik. Egészen intelligens hívőknek minden nyelven lehet idézni, mert a nyelv ritmusát és zenéjét is élvezik. Pl. a barcelonai Eucharisztikus Világkongresszus himnusza spanyolul. A stílust egyháziassá a gondolat teszi, a tárgya és a célkitűzése, a belső pátosza, amelyet elhagyni vagy ál-pátosszal meghamisítani vétek.

3./ Prédikáció után. Prédikációnkat gyümölcsözőbbé tesszük elhangzásuk után híveink között, ha

a./ összhang lesz az életünk és a prédikációnk között,

b./ összhang lesz a szószékről hallott és a papnak a hívők között mondott szavai között

c./ hirdetőablán röviden, hetenként hirdetik a prédikáció velejét. Persze ez külön munka.

Legfontosabb az életszentség és a pap szavának a szentsége. Nem lesz annak a prédikációnak hatása, amelynek elmondása után a pap viccelődik, élcelődik, éretlenkedik. Annak a nyelvnek igehirdetése mit sem ér, amely pár órával a szentbeszéd után pletykálni tud, megszólalni tud, amely nyelv el tud merülni a világ megszokott, éretlen szavaiban és gondolataiban.

Prédikációnk tartalmi fejlődését sokoldalúsággal és állandó olvasottsággal biztosíthatjuk. A modern forrástárak és adattárak felhasználása nélkülözhetetlen. Prédikációink előadásbeli állandó fejlődését biztosíthatjuk az apostolság kialakításával, amely félig-meddig már veszendőbe ment a barokk kor és az újkor papjai között. Szent Pált és az apostolokat kell követni. Azok pedig, mindig azt tudták mondani, ami legjobban kellett a híveknek. Szó szerint fejlődést lehet észlelni még Szent Pál apostol leveleiben is.

Észrevétlenül felvett modorosságaink kiirtását oltártestvéreink vagy híveink jóindulatú és hozzáértő kritikájával távolítsuk el. A kritika sohasem hiányzik sem papok, sem hívek részéről. Igyekezzünk mindig többet és minél szebben adni. Évente egyszer ellenőrizzük magunkat. Hogy a prédikációk korszerűek legyenek, ahhoz kellene évente egy kis zsinatot tartani a lelkipásztori konferenciának megfelelően. Évente minden pap egy tökéletes szentbeszédet bocsásson a konferencia vagy a zsinat rendelkezésére, vagy mindenki egy tárgyat dolgozzon fel, amelyet élete mesterművének tart, vagy a legtanulságosabb és legmegrázóbb eseményt, ami vele vagy híveivel történt, örökítsen meg. Így lehetne azután komoly példatárat összeállítani. A lelkipásztori konferenciákra meg kellene hívni azokat a fiatal vagy öreg szónokokat, akik akármilyen oknál fogva nagy hívőseregbe gyakoroltak különös hatást.

A korszerű szentbeszéd sem többet, sem kevesebbet nem mondhat, mint a Szentírás. Évszázadok történelme hirdeti azoknak a módszereknek tévedéseit, amelyek az Evangéliumnál többet hirdettek, amelyek az Evangéliumnál szigorúbbak akartak lenni. De hirdeti azokat is, amelyek kevesebbet hirdetnek, irgalomban, szeretetben, harmóniában és kegyelemben, mint az Evangélium. Mind a két véglet módszerei üres ciszternák lettek. Az evangélium lélektanilag kielégít minden embert, csak az evangéliumot és a kor lélektanát kell ismerni. Ha egy pap nem időszerű, vagy az Evangéliumot, vagy korát nem ismeri, ez bűnnek egészen egyforma. Aki pedig ismeri az evangéliumot is, meg a korát is, és az egyiket a másiknak akarja adni, az Evangéliumot embereknek, a lelkeket meg az örökkévalóságnak, az Dániel próféta szerinti pap lesz: „Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stelle in perpetuas aeternitates.” (Aki az igazságra tanítanak sokakat, ragyogni fognak az örökkévalóságban, mint a csillagok.)

Prelúdium a nemzet szentélyéhez, a Budavári Nagyboldogasszony templomhoz

Mindig is hirdették az egyházatyák, hogy gondolkodásunk a leglényegesebb az imánkhoz, a hitünkhöz, az erényeinkhez és cselekedeteinkhez. A magyarság életében nemegyszer történelmi szenvedése és külső befolyások, benyomások zűrzavara miatt a gondolkodása, a nemzeti gondolkodása nem egyezik az Egyház gondolkodásával. Ezért ha a két gondolkodást a jövő számára akarjuk meghatározni, akkor vissza kell mennünk az ősegyházhoz, az Apostolok Cselekedeteihez, az ősegyház szentjeihez, főleg a vértanúhoz.

Így Antiochiai Szent Ignác hirdette meg az egységes keresztény gondolkodást „Mi az élet kezdete és beteljesedése? Kezdet a hit, beteljesedése a szeretet. Aki hite szerint él, nem vétkezik, akinek szeretete van, nem gyűlölködik. Így eljutottunk az őskereszténység és az Egyházunk örökérvényű modelljéhez.

Az ősegyház életében minden elképzelhető emberi kérdés vagy probléma felvetődött, s a Szentlélek Úristen adta meg az örökérvényű válaszokat és döntéseket. Nem is lehetett másként, mert a görög-római kultúra és az akkori pogányság bűnei magukban hordoztak minden emberi nagyságot, de minden emberi tévedést és borzalmat is.

Az őskereszténység az égből nézett mindent, mert az Isten országa, a kegyelem, az üdvösség, a végső boldogság túlvilági volt. A túlvilágról áldotta meg Isten az ember méltóságát is, szabad akaratát és a krisztusi szabadságot. Ezért élhette az ősegyház boldogan a szentek kegyelmi életét, amely a pogány társadalom fölé emelte és örömmel nyújtotta szeretetét, amely szeretet Urának, Krisztusának parancsa is volt, a hit ismereteinek elfogadása és gyakorlása, a felelősség mindennapi vállalása és az Evangélium hirdette tökéletesség meghívása is. Az Isten lényege az emberi erények gyümölcse. Ajándékozott kincs lett a keresztség szentségében a Szentlélek erejében s a Krisztusával vállalt kenyértörésben. Ezért az őskereszténység nem ismerte a lázadást, a rebelliót, távol volt tőle a nagyhangú, múltra hivatkozó pátoz, hősiesség, és nem bibelődtek politikai programokkal, amelyek vízőzönként őket is elöntötték, és még a külsőségekben is keresztet raktak vállukra. A benső életük a hit és a szeretet és az üdvösség Jézusában volt.

Ahogy Jézus elismerte Pilátus hatalmát, dacára hogy ennek a hatalomnak a velejáróját végigszenvedte *usque ad mortem crucis...* (a kereszthalálig)

Az őskeresztények így ismerték el: a világ hatalmát, a közélet pogányságát, a biztonság és kultúra áldását és a polisz, a világváros önállóságát.

A római misekönyv könyörgései tévedhetetlen biztonsággal hirdetik nemcsak az őskeresztény világszemléletet, imaéletet, hanem a kereszténység mindenkor magatartásának a tökéletességét is. Nagypám még ezeket a könyörgéseket ismerte, és előimádkozó korában fejből imádkozta a szentmisék előtt. Ezek a könyörgések a rózsafüzérrel egybeforrtak, de Krisztus misztériumának és a Szűzanya életének a titkaival is egybeforrtak, és ami mindkettőhöz hozzájárult, hogy a hívők vágyaival is egybeforrtak. Talán ezek voltak azok a kérések, amelyekre Krisztus Evangéliumában többször is hivatkozott. Ezek voltak az igazi kérések, a szép zörgetések és a meg nem szűnő keresések. Ezek maradtak meg a nagyheti szertartások, a húsvéti liturgiának örök kincseiként. Ezekkel a *könyörgésekkel kellene kezdeni és végezni a szentbeszédek is, mert az imádság veretes, a kérés értelmes és a nyelv költőien bölcs is, mondhatnám mintegy Aquinói Szent Tamás himnuszának a sorai.* A nép áhítata élményében is mindenkor ez volt. Nem is az Isten ismerete volt teológiai, hanem az öröme volt túlvilági. Így adhatta át magát egyházának, amely egységes, szent és apostoli volt, így adhatta át magát a teológiának a papjai szentbeszédében. De valójában így adta át magát a Lélek tüzeinek, a hit bizonyosságának és ezért lett még a munkája is – akármennyire veritékes

volt – túlvilági. Így a nép vallásossága mindenkor a régi népek ereje és fölénye volt, a régi családok boldogsága, a régi egyházi közösség szívdobbanása, a szentek egyessége.

Ma már szomorúan köszönhetjük a lelki életnek ezeket az elvesztett galaxisait.

Hogy a nép régi vallásosságát megértsük, mindennap be kellene tekintenünk a vértanúk aktáiba, amelyben a zsolozsmázó szerzetesek naponta bele is tekintettek, az életszentség megteremtésére és megoldására. Így énekelte a nép a saját áhítatát, amely Európa keresztény ereje is volt, amelyben értékteremtő kultúrája megszületett, mert az ég, a tűzhely és az oltár élő örök szféra volt. Így élnek együtt az organizmusok a biológiában, és így biztosítják az élő szervezetek megmaradását.

Az ősegyház s a középkor szerzetesi és népi áhítata nemcsak találkozott, hanem – így is mondhatnám –, folytatódott. Ezért nem ismerték a félelem kétségbeesését, nem hetvenkedtek, a baj vagy katasztrófák nem morzsolták össze őket, saját hibáikért nem vádoltak másokat, s ami a leglényegesebb, örökre kizárták az erőszakot és a gyűlöletet. Az erőszak és a gyűlölet a béke örök ellensége, és ez teszi a századokat elviselhetetlenné, amit Szentatyánk két latin szóval úgy jellemzett: *difficile et tormentata* (nehéz és gyötrő).

A lélek szentélyének minden egyes emberben olyan érintetlennek kell lennie, mint a templom oltára, a templom kelyhe, a templom monstranciája (úrmutatója). Mert ha a lélek szentélye káromlásoktól, szenvedélyektől és bűnöktől mentes, akkor könnyebb megőrizni a testi tisztaságot, a szeretet hűségét, az áldozat könnyedségét, a remény égboltját.

Az őskereszténység így élte a mindenkori tökéletességet, és minden kor kereszténységének úgy is kell élnie az Isten országát, az Evangélium ígét, a Krisztus-misztériumot, mert az áhítat az nem Nagy Konstantin, Nagy Károly, vagy a választó fejedelmek szülöttei, még akkor sem, ha maga Szent Ágoston is hirdette a Civitas Dei-ben a jónak és a rossznak a keveredését. Krisztus is szólt erről, a búza és a konkoly példabeszédében: csak a végítéleten választatnak szét. De a jó és a rossz határjelenségei, amelynek az emberi gondolkodás nagy szerepet tulajdonít, sohasem a külső rendszerekben van, hanem a lélekben. Ezért van, hogyha a kereszténység a feladatait vagy a tökéletességét külső rendszereken keresi, vagy a külső rendszerek átkozásában tétlenkedik, vagy gyümölcstelenné válik, a kereszténységet szinte a vádlottak padjára állítja, és megoldások vagy kibontakozás helyett ott fullad meg, ahol a béke és a szeretet megsemmisül. Az őskeresztény kort és a középkort nem is a kard hozta létre, még ha a kardoknak szentjei is voltak, mint Szent László, és nem is ősi kultúrák maradványai, vagy szétszórt kolostorba gyűjtött értelmiség dicső erőfeszítései, hanem szó szerint a Gondviselés csodáival, a kegyelem, erények győzelmével és az örökkévalóság az örömeivel. A népvándorlás tüze és pusztításai, a katasztrófák, a gazdátlanság, sokszor még a tehetetlen nyomor is megkapta az Egyháztól, az egyetlen anyától az áldást, a hitet, mindennapi kenyeret, a betűt és a kultúrát.

Az ősegyház és a mindenkori kereszténység egyenrangúnak találta az ész és a kegyelem erőit, ha kell a paradigmáit. Ebből a történelmi szituációból indult nem egyszer: a szorgalom, a dolgozó nép, a tehetségek megbecsülése, a magas műveltségű értelmiség elfogadása, a vezetésbe vetett bizalom és az Egyházzal együtt a társadalom és az állam fenntartása. Persze az eszme épp úgy dolgozott régen is, mint ma: hol jól, hol rosszul; telve feszültséggel, elégedetlenséggel; fertőzve nyelvet, erkölcsi rendet, telve gonoszságokkal, de csodálatot, gyümölcsöt is termett: gondoskodást, a test-lélek tisztaságát, a család szentségét, majd visszavedlett erőszakossá és szemérmetlenné, majd megint megtért, hogy mindenét adhassa adakozó szeretetben és áldozatban. Az élet így lehet olyan keresztény élet, amit nem dobhatunk a vádlottak padjára, s amit nem akarunk szégyenfoltként letagadni vagy feledni.

A középkor kereszténysége a lelke szentélyét elérhetetlennek tartotta a világi változások vagy mesterkedések ellen is. Hitét és áhítatát semmi sem változtathatta, vagy vehette el. A következő kor, vagy a művészetben is meghatározott két kor: a reneszánsz és a barokk már a világot és az Egyházat egymáshoz hajlította. Ezek a hajlítások voltak a reformok, s a

reformációk. Az egységet ugyan megbontották, de nem teremtették meg, legalábbis nem folytatták az isteni dualizmusokat: mint test és lélek, ég és föld, hit és szeretet. A jó és a rossz dualizmusa mellé egy ördögi bukfencsel a szentélyt és az agorát (piactér; ógörög városok fóruma, piactere, ahol a közélet is zajlott) hozta ördögi dualizmusba, amelytől a történelem is rossz szintet kapott, a szentély pedig az agora életét kapta meg. Azóta az ember nem tud békében élni, hogy az engedmény és a düh társadalmi cenzusai soha nem lehetnek keresztény konszenzussá, békés egyetértéssé. Az egyik sérti a történelmet, a másik pedig a lelket. *A történelem és a lelkek sérülései mindig diktatúrák, káosz és anarchia.*

A kereszténység alapértékeit többé-kevésbé elismerte a szekuláris iskola is, egybevéve az ellentmondásokat és a vitákat, s a közjót már nem az Egyház ajándékaként fogadta el, hanem a bonum commune az emberiség követelése. A kereszténység történelmi iskoláján átment Európa értékei és rendje kétségbe nem vonható. A világ magáévá tette a keresztény értékeket, sokszor jó viszonyba is került a béke megteremtésében, de hogy a világi hatalom segítse megvalósítani az Egyház törekvéseit: lehetetlen, jogtalan és káros. Mert mindkettő a másikat akarja felhasználni.

Példának álljon itt a régi oráció: „Isten, ki Egyházadat szüntelen új magzattal sokasítod, engedd meg családtagjaidnak, hogy a szentségi misztériumot, amelyet hittel elnyertek, életükkel magukban megtartsák.”

Amikor az apostoli egyházat Aranyszájú Szent János meghatározni akarta, Szent Pál jellemezte: „Mert mindent felülmúló érték gyanánt hordozta szívében a Krisztus iránti szeretetét, hogy ennek birtokában ő boldogabb mindenkinél. Ha ettől a szeretettől megfosztják, az a gyötrelmek gyötrelme lett volna számára, a pokol az igazi büntetés, a végtelen és elviselhetetlen szenvedés. Persze a gyönyörűsége is ez a Krisztus-szeretet volt; ez lett számára az élet, a világ, az anyagi állapot, a jelen és a jövő, a királyság és az ígéret és felmérhetetlen érték. A Krisztus-szereteten kívül semmi sem jelentett neki szomorúságot vagy örömet. Mindazt, ami a világon van, nem tekintette sem kellemetlennek, sem kellemesnek.”

Ez az igazi keresztény lelkiség, amellyel szemben Bernanos meghatározta: „A Sátán árnyéka” hozza a félelmetes küzdelmeinket. Mert a félelmetes küzdelem a bűn és a megváltás közt van; szabad akarat és kegyelem között van; sátáni gyűlölet és krisztusi szeretet között van. Ennél nagyobb és félelmetesebb küzdelmet nem ismerünk.

Nagy Szt. Leó pápa a mennybemenetelről szólva hirdeti meg a kereszténység hitét és legyőzhetetlenségét. Minden sátáni árnyékok ellenére is. „Ami tehát Megváltónkból láthatóvá lett, az átment a szentségekbe, és hogy a hit is kiváló és szilárdabb legyen, a látást felváltotta a tanítás, amelynek tekintélyét követi a hívőknek mennyei fénysugár által megvilágosított szíve. Ezt a hitet növelte az Úr mennybemenetele, és erősítette a Szentlélek ajándéka. Nem is rendítette meg a bilincs, a börtön, a számkivetés, a kiéheztetés vagy a tűzhalál, sem a vadállatok foga, sem a kegyetlen üldözők válogatott kínzásai. Ezért a hitért a föld minden pontján vérüket ontva vívták meg végső harcukat nemcsak a férfiak, hanem a nők is, sőt serdületlen gyermekek és gyöngé szüzek is. Ez a hit ördögöket űzött ki, betegeket gyógyított meg, halottakat támasztott fel.” *Ahogy árad a létben az oxigén, a föld körül és alatt a víz, a kozmoszban a fény, úgy áradjon a kegyelem, a szeretet, az öröm a lélek mélyében. A kereszténység így világméretű erő, titok és öröm. Csak így nem fakul ki és nem színtelenedik el, megkopottan, meguntan vagy meggyalázottan: se a nyelv, se a vallás, se a kultúra. Csak így értjük meg Gadányi Jenőnek, a sokat szenvedett nagy magyar festőnek meghatározását a művészetéről: „A festészet a tisztaság, a szépség, az öröm, napi győzelem a napi bonyodalmak felett.”*

Kereszténységünk a Szentlélekben Nagy Szent Vazul vallomása:

„Hozzá folyamodik mindenki;

Ő a megszentelés kiinduló pontja.

Természete szerint elérhetetlen és mégis mindent betölt.

*Úgy osztja szét önmagát, mint a napsugár.
A Szentlélek magasba ragadja a szíveket,
kézen vezeti a gyengéket,
tökéletessé teszi a haladókat.
Neki köszönhető a soha véget nem érő öröm;
az Istenben való állhatatosság,
az Istenhez való hasonlatosság,
hogy istenivé lesz az ember.”*

Szent Ambrus pedagógiáját így foglalja össze: „A történelem tanít, a törvény oktat, a jövőndöleése előre hirdet, a feddés tisztít, a buzdítás lelkesít.” És Szent Ambrus példának hozza a zsoltárokat:

*„A nép dicsérő szava,
mindenki ujjongása,
a mindenség éneke,
Isten magasztalása,
az Egyház hangja,
a hit hangos megvallása,
hódolat Isten hatalma előtt,
a szabadság öröme,
örömujjongása,
mely lecsendesít haragot,
megszünttet aggodalmat,
enyhít keserűséget,
béke, egyetértés záloga.”*

Így határozza meg a keresztény embert Nüsszai Szent Gergely: „A keresztény embert gondolatai, szavai, tettei határozzák meg, és ez nem változik meg az üdvösség rendjében, az örökkévalóságunk elnyerésében, akármilyenek lesznek a korszakok.”

Felső-Krisztinavárosból Budavára, Nagyboldogasszony templomába

Hirtelen jött egy ajánlat, úgyis mondhatnám, hogy rendelkezés, hogy a Várban a Mátyás-templomot újjá kellene alakítani. A Vár is, a temploma is nagyjában romokban, bár az Országos Műemlék Felügyelőség közel 20 évet dolgozott rajta, a restaurálást nem tudta befejezni. Az ajánlat úgy szólt, hogy a várplébánost, aki valamikor egyházmegyénkben is nagy méltóság volt, most 4 plébánia fogja eltartani a szomszéd Városmajor, a XI. kerületi Szent Imre ciszter plébánia, a belvárosi ferencesek és a zuglói Szent Antal-templom. Mindegyik plébánia felkínált 300 Ft-ot havonta, és így 1200 Ft anyagi támogatással elindult az életem.

A gyanúperem egy kicsit hasonló volt, mint amikor 56 után elszakítottak Esztergomból a bányásztársadalomtól, amely akkor a szívemben és a szeretetemben élt. Most úgy élt a szívemben a felső-krisztinavárosi magas szintű értelmiség kereszténysége, magyarsága és az erényeiben nemegyszer mindennapi hősiessége is. Mintha sötét erők el akarnák szakítani ezt a szellemi-lelki és pásztori kapcsolatot azzal a titkos szándékkal, hogy majd csak belefárad, vagy belefúlad a lehetetlenségekbe. Ezek az álláspontok sokszor szerepeltek a magyar történelemben, amikor a főurak Tomorinak szántak ilyen szerepet: „hadd ússzon a barát”, amikor a délvidéket kellett neki védenie a török ellen. Mindenesetre a Vár, és a Mátyás-templom romjait nem nézhette másképp, mint ahogy a próféták, főleg Jeremiás nézték a jeruzsálemi templom romjait. A templomról egy papnak a víziója nem is lehet más, mint a prófétáké az Ószövetségben és az Isten országáról az apostoloknak az Újszövetségben.

Egy templom még a romjaiban is Isten háza, Krisztus jelenléte és a Szentlélek ereje.

A Nagyboldogasszony-templom a magyar történelem záloga és tradíciója, IV. Béla, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás legszebb emlékhelye, koronázások dicsősége, Magyarország újjászületése 1686 óta, s a lelkek újjászületése.

A templom, ahogy Szent Péter apostol hirdeti: „élő kövekből épül”, most Newman bíboros beszédében: „The visible temple” (A látható templom), hirdeti: Isten a világossága, Krisztus a főpapja, angyalszárnyak a boltívei, szentek és egyháztanítók az oszlopai és imádkozók a padozata.

„Bárhol voltak is a keresztények, akár börtönben, akár háztetőn, pusztában, folyó vagy tenger partján, vagy magánhelyen, Isten és Krisztus velük volt; a kegyelem lelke velük volt; Isten temploma körülöttük volt”. Ezért nem számít, milyen romállapotban áll, először az ima, és az áhítat beragyogja, majd kéz és szeretet újjáalkotja. Így lesz láthatatlan múlt és vallásosság láthatóvá és nem is a helyrehozott műremekekből áll az Isten háza, hanem imádókból, megváltott lelkekből, testben és lélekben megszentelt magyarokból. Krisztus láthatatlan irodalmának bevonulása a világba, a magyar újjászületésbe. Krisztus ott van, a szolgálói is ott vannak. Csakis Isten jelenléte szenteli meg mind az imádkozót, mint a házat. Ha elkövetett bűneinket megbánjuk, test és lélek minden szennyétől megtisztítjuk magunkat és az Úr félelmében törekszünk szentségre, csakis akkor foghatunk hozzá bizvást láthatatlan jelenlétének lakóhelyét ragyogó szépségűvé díszíteni, és fenségessé tenni.

Hát így nézett ki a feladat a kedvencem, Newman megfogalmazásában. De a fennkölt szavakhoz is hozzászól az élet, a realitás és az anyagiak. Egy nemzeti szentély nem oly egyszerűen születik újjá a második világháború vérzivataros pusztításai után, mint a tavaszi természet, amely magától újul, virágban, madárdalban, mókusok, erdei vadak mozgásában. A természet újjáteremti önmagával az emberi hangulatot is, és föléje emelkedik a történelmi katasztrófának is.

A teremtő nem elméletekben és apokalipszisekben kommunikál velünk, hanem: törvényeiben, Mózes és József történetében, tékozló fiúban, Keresztelő Szent János sorsában, de egyszülött Fiával és a Szentlélekkel organizál. Nemcsak a jó és a rossz differenciáit hirdeti lelkiismeretben, hanem a változásokat és a legkegyetlenebbeket is körülveszi gondviseléssel, kegyelmével, szeretetével, ahogy a földet is körülveszi légkörrel, vízzel és fénnel. Az események kataraktáival kiemeli az értékeket; romlások, pusztulások, földrengéseiből kiemeli és ítéletünk, ízlésünk, akaratunk és idegrendszerünk szféráiban elrejtí az ő Országának a rendjét. A divatokkal szemben is a változhatatlant, a színtelen változásokkal szemben az örökkévalót. A technika és a tudomány varázslatos vívmányai között, sőt az elveszített tisztaságok között is; a család és a hit, a remény és a szeretet megtagadása ellenére is megőrzi isten egyszülött fiával és a Szentlélekkel: a nyelv az erény és a kultúra bázisait.

Így lesz az imádság, a liturgia, a tökéletesség és a kereszténység újból nemzeti történelemmé.

Modern korunk sokszor átgondolhatja az ókor keserveit, nemcsak a vértanúságokat, de zsidó, görög-római keserűségeket, amelyek vallásukat, szellemüket és kultúrájukat féltették a kereszténység hitétől, amelyet Szent Pál is oly találóan aposztrofált. Jól lehet az egyházatyák – görögök és rómaiak egyaránt – átmentették a filozófia, és a régi kultúrák lelkét és szellemét is. Kolostorokban másolták a régmúlt értékeit, a középkor folytatta az ókort nyelvben, gondolkodásban, kultúrában. A reneszánsz visszahozta a görög művészetet. Így nézhetjük magyar szentjeink és hőseink nagyságát, amikor átlépték a régi várak, hazájuk, országhatáraik védelmét és vállalták az európai kultúra és kereszténység védelmét.

Az omló és föld mélyéből kifordított kövek mindenkor idézik a történelmi múltat, és csak szimbólumai a szellem és a lélek hajótöréseinek vagy dekadenciájának.

Ahogy megálltam és szétnéztem a romok között, és átgondoltam a századok romjait ugyanezen a helyen, az újjászületést ugyanezen a helyen, és küzdve a lelki romok ellen, biztos volt a döntésem, hogy Krisztussal és Egyházával lehet csak legyőzni a hangos ateizmust, a kocsmai értelmetlenségeket, amelyekben egy nemzet elveszti társadalmát, olyan lelketlenségeket, amelyekben a jövő kereszténység megszégyenülhet. Éppen így kell legyőzni mindazt, ami betűben, hangban és képekben egyszerű szóval a médiumokban vagy fonák, vagy nevetséges, vagy botrányos, vagy az örületet súrolja. Mindenkor át kell lépni a skandalont (botrányt), a botlások köveit. Így álltam egy szál magamban, bízva az égi Atya gondviselésében, az Úr Jézus szeretetében és a Szentlélek indításaiban. Rögtön éreztem is, hogy nem állok egyedül, nemcsak a hivatás és kegyelem rendjében, de a feladataim megvalósításában sem. Felső-Krisztinaváros ifjúsága mellém állt a szülőkkel együtt, akik minden áldozatra készen voltak, és nyomban találkoztam a régi dejtári állványozó munkásaikkal is, akik már nagy többségben, mint szakiparosok az Országos Műemlékvédelemnek is dolgoztak. Most már csak meg kellett ismernem azokat, akik eddig hordozták a háború utáni 15 esztendőn át a Mátyás-templom létét és működését. A pusztításokhoz hozzájárultak az 56-os szabadságharc nehézségei, főleg a tankok okozta sebek, emberekben és épületekben egyaránt.

Elődöm, Kátai apát nemcsak belefáradt, bele is rokkant a nehéz küzdelmekbe, elvittem Esztergomba; a prímási palotában nyert elhelyezést és szép ellátást. Liska Zoltán hittanár regnumista apostol, cserkész- és ifjúságnevelő, aki nagyon sok papi hivatást ébresztett, a lorettói kápolnában tartotta össze az ifjúságot. Gál István piarista tanár, akinek növendékei történelem- és latin szakversenyeken sok dicsőséget értek el, a Mátyás-templom őrzője és apostola volt. Egy régi piarista hagyományt őrizve és szentelve meg, mert a várban, a történelmi időkben a német közigazgatás és ellenszenv leküzdésére piarista atyák és tanárok vállalták mindig a magyarok, nemegyszer a magyar foglyok lelki és anyagi gondozását. Gál István, mint jó munkatárs, később a múzeumom igazgatója is lett. A régi prímási palota egy helyrehozott földszinti romrészében Szappanos Béla fiatal tehetséges szobrászművész papunk

az Actio Catholica segítségével berendezett egy műtermet, ahonnét több szép alkotással gazdagította magyar templomok művészi oltárait. Nagyon jó munkatárs lett. Saját vallomása szerint, amikor elmondtam terveimet, azt mondta, értelmet adtam életének és hivatásának.

Miután Főhatóságommal ismertettem terveimet, fölkerestem az Országos Műemlékvédelem főigazgatóját, Gerő főigazgató urat, aki nyomban tudomásomra hozta, hogy a műemlék pénze elfogyott, átadják a jelenlegi állapotában a Mátyás-templomot, amelyet tető alatt késznek minősítettek s próbálják valami úton-módon további belső munkálatokra lehetőséget keresni, ők ugyanis a külső helyrehozást vállalták. Kurz und gut (rövid és jó) át is adták a templomot abban az állapotában, ahogy akkor volt, és a semleges szakértők egy 18 oldalas elaborátumban ismertették a hiányosságokat, s a legsürgősebb munkákat. A bizottság némi humorral és szellemességgel vallotta, hogy ne tőlük kérjem számon a munkák hiányosságait és befejezetlenségét, mert ezt a templomot IV. Béla király óta senki nem fejezte be, mindig maradt rajta, vagy benne építeni- és szépíteni való mind a mai napig. A templom tehát úgy, ahogy van az enyém. A lelkek a kegyelem jogán várják a szolgálataimat, nekem pedig édesanyám paradigmájával meg kell felelnem irgalomnak, szeretetnek, magyarságomnak és kereszténységemnek. Ehhez hozzájárul saját filozófiám is, amelyet mindenkor vallottam, hogy emberi méltóságunkat nemcsak az eszünk és fizikumunk, hanem áldozatunk és a szeretetünk is meghatározza, sőt a szeretetnek XX. században a világháború és szabadságharc után eredetinek és zseniálisnak is kell lennie. Hát így lökött a Szentlélek Úristen nagy feladatok tengerébe és mélyvizébe, mert a templomot egy nemzet szentélyévé tenni mindenkor feladat és nem is kis feladat. Miután fiatalokkal kezdtem a romeltakarításokat és az újjáépítést, magától adódott, hogy legyen a Nagyboldogasszony-templom az ifjúság és az európai ifjúság szentélye is. Felső-Krisztinaváros ifjúsága éjjel-nappal velem volt és tényleg át is vette a templom, a liturgia és az újjáépítés szolgálatait. A fiatalok százával dolgoztak szinte éjjel-nappal és hamar láthatóvá vált együttműködésük eredménye az iparos brigádokkal. Ez a hat brigád gyorsan elhárította a tető, a gerendázat, az omló kövek, az el nem készült ajtók és ablakok, hulló vakolatok veszélyeit. Mondanom sem kell, mennyi nehézség árán, mert a minisztérium és az adóhivatal is perbe fogott és büntetett, hogy elcsábítom a munkahelyről a jó munkaerőket, nem fizetek SZTK-t utánuk, s a munkások szabad idejét kihasználom, mint a feudalizmus régi megtestesítője. Sok-sok büntetést kellett fizetnem szinte havonta. De nem számított, mert a munkásaim szeretete, a fiatalok lelkesedése olyan fenséges volt, mint gyerekkoromban, ahogy megcsodáltam a cirkuszi akrobatákat, hogy tudnak lendülni, hogy tudják elkapni egymást, s kézzel-foggal hogy tartják és mentik egymást. Hát ilyen volt az újjáépítésben a lendület és az összefogás. A munkásaim messze nagyobb értéket mentettek meg és biztosítottak, mint amit pénzzel, vagy órabérrel fizethettem nekik. De megértették az ügy nagyságát. Talán bizony nekem is feladta sokszor a lelkét az élet és a munkásaim szeretete. Az első restaurálási évben 5 hektó bort ígértem nekik a nagyhét végére, húsvét előtt. Ezt úgy képzeltem el, hogy nagycsütörtökön éjjel majd elhozom a pincéből a bort, és szétosztjuk közöttük. De hát van egy régi német mondás: „Warum so einfach, Wenn es kompliziert auch geht”, (Miért egyszerűen, ha komplikáltan is megy?) hát így lett nekem is az egyszerűségből komplikált feladatom. Először is nem kaptam teherautót. Végre elég nagy anyagi juttatással kifogtam egy jóakarátú teherautó-sofőrt egy elég rossz teherautóval. El is indultunk, amíg az országúton mentünk, nem is volt különösebb baj, de a magyar falusi utak, mint mindenkor, most is próbára tettek, többször elsüllyedtünk. Azért eljutottunk a pincéig nagy gödrökön, víztócsákon átvergődve, ami ma is jellemző. Felpakoltunk s elindultunk visszafelé. Az első gödörnél kátyúba jutva megfeneklettünk. Mondom én a jóindulatú sofőrnek, hogy majd csak akkor járassa a motort, ha én egy gerendával megemelem a hátsó tengelyt, De ő okosabb volt, mint én, addig pörgette a kerekeket, amíg egészen elsüllyedt a teherautó. Hát nincs más megoldás, mint erős traktorral kihúzatni a teherautót a sárból. Elindultam két tsz felé: a Vak Bottyán- és a

Kossuth-tsz-be. Miután valamikor ezekben a tsz-ekben becsületesen dolgoztam, előjogot formáltam arra, hogy segítséget kérjek, mint régi tsz-tag és munkás az új tsz-elöljáróktól. Először a kutyák fogadtak. Azon át is vergődtem, kivettem az ágyból a tsz elnököt, akitől elkértem a legerősebb traktorukat, ami éppen volt kéznél, mert valahol kint tartották az erdőben faszállításra. Amíg az elnökkel egyezkedtem, hallok feleségének a kiáltását, hogy csak te ne állj szóba minden jött-menttel, mit tudod te, hogy milyen gazember kéri el a traktort. Hát én megkaptam az engedélyt, és elmentem megkeresni a traktort. A traktort megtaláltam, de a traktorost nem. Elindultam traktorost keresni. Végre az is meglett, s akkor megegyeztünk 15 liter borban és némi pénzösszegben, hogy az országútig kihúzz bennünket a sárból minden gödrön által. Mikor elindultunk volna, mondom neki, hogy milyen erős a lánc. Azt mondja nagy okosan, hogy neki nincs lánc. Hát akkor hogy húzassuk ki a teherautót, hacsak nem keríték láncot, nem tud kihúzni. Hát azért voltam én, szereztem egy láncot, bekötöttem, és sikerült is a gödrökön keresztül kijutnunk a visegrádi országútra. Boldogan, meg lelkiismeret-furdalással ott állok az országúton, mit csináljak az elszakadt láncsal? Úgy döntöttem, hogy visszaviszem, egy kis hordó borral megfizetem a kárt, és majd megírom nekik, hogy miért kapták a bort. Amíg visszaértem, a lánc odisszeajából, mondja a sofőr, hogy defektje van, nem tud továbbmenni, hiába van jó országút. Cseréljünk kereket, mondom, mire azt mondja, nincs tartalék kereke, semmiféle felszerelése nincs, még emelője se. Hát akkor mit csináljak? Nagy okosan ajánlotta a sofőr, hogy valamelyik szerelőműhelyből hozzak neki emelőt meg felszerelést, úgyis olyan ügyesen hoztam a láncot meg a traktort. Ekkor már éjjel 2 óra volt, sárosan elindultam legelső dorogi műhelyhez, hogy ott a kívánt szerszámokat kölcsönkérjem. Az éjjeliőr meg a portás gyanúsan néztek, ahogy én sárosan kinéztem: leltári értéket, hogy lehet rábízni egy ilyen emberre? Némi anyagi juttatás megindította a szívüket, és megegyeztünk, hogy egy órán belül, amikor jövünk már az autóval, akkor leadjuk a szerszámokat. Így jöttünk a Várba hajnali 3-4 óra között, hogy eleget tegyek a munkásaimnak tett borígéretemnek, megadván borjárandóságukat. Azt hiszem, Pázmány Péternek sem volt nehezebb megadni a borjárandóságot a császárnak a helyőrség katonái számára. Pázmányt vádolták, hogy ócska bort adott, a helyőrség panasza a császárhoz jutott. Az udvarnak a primásnak írt figyelmeztető levelére a primás nyomban válaszolt. Kicsit megnyomva a lúdtollat: „Felséged asztalánál ittam én már pocsékabbat is.” Az én borommal a munkások meg voltak elégedve, hálálkodtak is, de az ördög, azért ördög, hogy rátegyen még egy lapáttal. Egy korán kelő házmester látott engem feljönni a Bécsi kapunál, leszállni a Szentháromság téren, nemcsak térdig, hanem nyakig sárosan, s mint a legtökéletesebb média, elmondta a szomszédoknak, hogy látta az új plébánost nyakig sárban, mennyit ihatott az éjjel, nagycsütörtökön éjjel.

A padlásteret vasgerendákkal megerősítettük az összeomlás ellen. A templom ajtóit, kapui csak oda voltak támasztva, komoly kovácsmunka nélkül és még az ajtók díszgombjait meg vereteit is fessegették és elhordták. Komoly kovácsmunkával rögzítettünk minden sarkot, minden szöget. A hiányzó színes ablakokat is sikerült mindenütt megcsináltatni, pláne azután, hogy a hivatalos állami üveges KTSZ elsikkasztotta üvegeink egy részét. Bírósági eljárás tett pontot a korrupcióra. Még elegendő színes üveggel rendelkeztem ahhoz, hogy a felső Béla-termet és a toronytermek üvegezését befejezzük, sőt a vandál üvegrombolások helyeit is kijavítsuk. Egyidőben végigvonult egy vandál, vallásellenes mozgolódás a városon úgy, hogy belövéldözték a színes ablakokat, Ince pápa keresztjét letörték, a Szent István életét ábrázoló domborműveket is megrongálták – annyi minden mással.

Az ifjúság és munkásaim tulajdonképpen helyrehozták az egész altemplomot, onnét a feljáratot a Gara-kápolnába, a Gara-kápolnától a feljáratot a Máltai lovagteremig, s onnét IV. Béla három terméig, amelyek a toronyszobáig vezettek. Ezek architektúrája és beosztása hihetetlenül tökéletes. Így született meg a múzeumi kiállítás gondolata. Ebben a munkában nagy segítséget és támaszt jelentett Benedek Katalin festőművésznő, a domonkos rend tagja,

aki műveltségével, művészi érzékével s kapcsolataival nagy részt vállalt a restaurálási munkákból, az ifjúság vezetéséből, és azután a kiállítási vitrinek megtervezéséből. Benedek Katalin volt az első, aki Magyarországon az evangéliumokról faliújságot szerkesztett, s ezek később a templom-bejáratok színes, gazdag dekorációjába fejlődtek. Áldott legyen emléke. A következő lépések; a múzeum, mint a hitoktatás egy része, a második az ifjúság a zsinat és a szentmise szeretetével, harmadik a diplomáciai testület a magyar kultúrkapcsolatokkal.

A Nagyboldogasszony-templomban

A papi életnek „tria munera” vagyis feladata, felelőssége s egyúttal szentsége is. 1. sanctificandi (megszentelni); 2. docendi (tanítani); 3. regendi (vezetni).

Úgy kötelezett mindez az ifjúság, a magyarság és az Egyház felé, hogy a Nagyboldogasszony-templom teljes helyrehozása mellett a szentmise, Krisztus áldozata s a keresztény élet minden hetes és ünnepi kötelezettsége a szentmise liturgiájában öltönn testet. A szentmisében láttam a tökéletességnek, az életszentségnek, a túlvilágnak és minden misztériumnak a szentségét. Ezt tartottam a keresztény élet elkövetkezendő próbatételeinek is. Akkor még a régi miserend volt, a nyelv is a latin, s azok a viták, amelyek a zsinaton és a zsinat után is a mise új rendjével kapcsolatban napvilágot láttak, egy kis részben még hitszakadáshoz is vezettek kis létszámú papság és kis létszámú püspökök közbejöttével. Persze a vihar mind a mai napig nem csendesült, de a fiatalságot úgy akartam összegyűjteni a szentmisékben, hogy érezzék az élő Szentháromságot, az élő Krisztust, az éltető Szentlelket és az élő Egyházat. Épp ezért a Nagyboldogasszony-templomot, – később a múzeumot is – szinte kezükbe, tulajdonukba adtam, s a felelősségükre bíztam. A romeltakarítás és egy új templomélet kialakítása igénybe is vette a fiatalság erejét, ügyességét és lelkesedését. Tényleg magukénak vallották a templomot. Annyira, hogy a sekrestyést is maguk közül választották, sőt a karnagy is közülük került ki, és még a Nagyboldogasszony-templom toronyszobáit is birtokba vették, akár összejöveteleik, akár a terveik céljára. Ezek a toronyszobák a gótikus építészet remekei, Sulek érdeme, hogy annyi mindent meghagyott, amikor átépítette a barokk részt a régi gótikára. Persze a belügy meg a titkosszolgálat szemében a fiataloknak ilyenfajta önállósága nemcsak szemet szúrt, hanem megfigyelések és ellenséges akciók céltáblái lettek. Tehát a fiatalságnak keresztény magatartással kellett az ellenséges államrendnek ellenállni, és egyúttal a fellendülő idegenforgalom akkori ziláltságát és szakszerűtlenségét is ellensúlyozni. Birtokba venni egy leendő nagy múzeumot, amelynek majd az lesz a rendeltetése, hogy amit a nép nem kapott meg katekizmusban, hitoktatásban és irodalomban, azt majd pótolják a történelmi értékek, muzeális és művészi értékek bemutatásával és magyarázatával.

Az ifjúság átölelte a szentmisét, mint a misztériumok misztériumát, és annak szentségi mélységeit mindenben megőrizte. Nemcsak a ministrálással, de a szentmise alatt egy szentségi tér leválasztásával is megőrizték a templom és a szentmise csendjét. Úgy húzták ki a kordont, és úgy őrizték számtalan fiatal sorba állításával, hogy se a látogató, se az idegenforgalom a szentmise alatt nem lehetett zavaró körülmény. A szentségi tér eme biztosítása a szentmise főrészeinek odaadó megszentelésével versenyzett a kórus is, hisz a Vár akkor a legszebb miséket önkéntes muzikusok és énekesek szolgálatával és művészetével egyedülállóan oldotta meg, a musica sacra szolgálatát a szentmise alatt. Tisztelet és hála azoknak a muzikusoknak és énekeseknek Kósa és Tardy karnagyok vezetésével, akik ezt a közös élményt lehetővé tették annyi ezer és ezer fiatal számára. A sanctificandi mint feladat a szentmisével kezdődött és végződött. A szentmisét a világ legcsodálatosabb drámájának éltük meg, mert az is valójában, hiszen a szentmise liturgiája a felépítésében a régi különböző rítusok megőrzésében örök, tiszta drámája minden imának és életszentségnek, amelyben a lélek minden megrezdülésében az élő Krisztus irgalmával, szeretetével, áldásával és áldozatával úgy találkozik, hogy evangéliummá, keresztté és mennyországgá lett körülötte minden. Félve gondoltam arra, hogy a kereszténység milyen sivárrá lehet, ha a szentmise misztériuma elhalványul a világvárosokban, akár a tömegek érzéketlensége, akár megnemértése, vagy ellenségeskedése folytán. Persze a szentmiséhez olyan lelkivezetés is tartozott, amely a kisközösségek áldozata, tökéletesedése folytán mindig

új lélegzetvételt jelentett, hiszen a segédlelkészek a legkisebb gyerekekkel úgy foglalkoztak, annyi odaadással és katekéta-ötletességgel, ahogyan Ambrus Lóránd, a későbbi jezsuita ezt megtette mellettem. A fiatalság felé külön metódust jelentett a piarista atyáknak, főleg Gál tanár úrnak és a piarista kispapoknak a Nagyboldogasszony, a templom és az ifjúság felé irányuló odaadó szeretete. Különben a piaristáknak főnnállásuk óta mindig volt kapcsolatuk a Várral, és a Várban a mindenkori foglyoknak ők voltak a patrónusai, látogatói és segítői; a piarista kispapok ünnepélyes heti szolgálata pedig nagyon összeillett a fiatalok lelkesedésével s a rend szellemével.

Külön segítségem volt a fiatalok lelkesedése felé Honor atyának, a súlyosan beteg karmelita atyának lelkesége és munkája. Ő majdnem azt a karmelita szellemet ajándékozta, amit a karmelita rend a töröktől való felszabadulása után a magyarság felé nyújtott, amikor a fehérvári karmelita rendház és a Mauperts kifestette templom ajándékozott az akkori magyarságnak, beleértve a karmeliták feljegyzéseit, akik összeírták a török megszállást túlélő akkori magyarságot. Följegyzéseiket őrzi a fehérvári püspöki kincstár levéltára. Honor atya ezt a magyar szeretetet és karmelita lelkeséget úgy vitte magával, hogy nem ütköztünk soha Liska Zoltán regnumi apostolkodásával, helyet és feladatot egyformán megosztottunk. Liska Zoltán zavartalanul nevelhette az ő cserkéseit és kispapjait, és a regnumista stílusnak egyik legmaradandóbb gyümölcsét adományozta a sok papi hivatásban. Még meg is őrizte a Zsigmond-kápolnának, a Szent Jobb egykori őrhelyének megmaradt értékeit, főleg a hiteles dokumentációját és egy-két liturgikus felszerelést.

Tehát a sanctificandi (megszentelt) feladatnak a helye is, a személye is, a módszerei is adva voltak. Az a lelkesedés, amely a romeltakarításra s a restaurálásra annyi fiatal erőt s a szülők áldozatát is mozgósítani tudta, ez a lendület, amikor már a belső terek, a Mátyás Múzeum mind szolgálatkészek voltak, még nagyobb hullámaik érte el a lelkesedésnek, főleg az eső beatmise bemutatásával. Persze ez se ment nehézségek nélkül, az ifjúság, amely először dolgozott, áldozatot hozott és műveltséggel „dominante” lett sokak számára, most megérhette azt, hogy ezrek zarándokoltak a fiatalok közül, – éppúgy, mint a hívők közül – egy-egy szentmisére. A szentmise élménye szinte elsőprőnek mondható abban a világban, mely ellenezte a templomba járást, a vallásosságot, és a keresztény szervezeteket. Vasárnaponként a fiatalok szentáldozása jóval ezer felett volt, s a létszámuk szinte megszámlálhatatlan. Amikor a külföldi tévék, rádiók és riporterek felvételeket készítettek egy-egy szentmiséről, vagy az ifjúságról, nemegyszer kicsordult a nyugati riporterek szeméből a könny is. Ennyi fiatal, ilyen lelkesedéssel, s ilyen romlatlanságban! Egyenesen Európa jövőjét látták bennük. Európa nagy tévéi külön hosszú adásban is foglalkoztak a vári ifjúság ilyen megmozdulásával. Persze nem maradt el a hivatalos ellentmondás vagy üldözés sem, hiszen az első beatmisét, amit húsvéthétfőn mutattunk be, a budapesti főkapitány az érseki helynök közvetítésével lemondta. Nekem nem volt más választásom, mint az ifjúság mellé állni, hivatkozva, hogy a népnek mindenkori joga volt templomában énekelni az istentiszteleteken, és ez a joga ma sem változhatott meg.

A beatmise elindította nemcsak a magyar ifjúság lelkesedését a Vár felé, hanem az idegenforgalom révén a nyugati ifjúság is partnere lett a vári ifjúságnak. A liturgikus cselekményeknél, főleg a körmenethez is kapcsolható és látható megnyilvánulásoknál, mint amilyen a virágvasárnapi barkaszentelő körmenet volt, vagy a nagyszombati feltámadási körmenet volt, mindig százával vettek részt német, francia, holland, belga és olasz fiatalok is. Sőt még a fiatalok közé afrikai fiatalok is beléptek, katolikus vallásosságuk teljes gyakorlásával. A külföldi fiatalságnak rejtve, sokszor tartottam előadásokat, főleg a bajor fiataloknak, akár Magyarországot látogatták, akár csak átutaztak Magyarországon, akár dél felé, akár a Közel-Keletre mentek. Évről-évre élt kapcsolatunk, még akkor is, amikor missziós programjukba fölvtették az elmaradt világrészek támogatását saját tudásukkal és fiatalságukkal. Ha valami élvezetes volt és megrendítően szép, beszámoltak a missziókban és

Afrikában töltött egy vagy másfél évről. A Kennedy elnök elgondolta Peace Corps (Békehadtest), amit az oroszok ugyan felszámoltak a bennszülötteknél, de a bajor fiatalok átvágták magukat a sok nehézségen, és nyújtották a kereszténységgel együtt a szolgálat szellemét. Ezek a külföldi kapcsolatok és főleg rádió- és tv-adások külföldi médiumokban magukkal hozták a külföld figyelmét is. Két megnyilvánulásával is találkoztam a külföldiek figyelmének. Az egyik az angol televízió egyik elgondolása, hogy az ifjúsággal egy tv láncon keresztül nemzetközi összefogással kellene foglalkoznia, és ennek apostola egy filmrendező volt, aki el is jött a vári fiatalokhoz abban a reményben, hogy idővel ez a magyar szentély tud mondani valamit az európai ifjúságnak is, amelynek a megnyilvánulásai olyan szépek voltak franciáknál, németeknél, hollandoknál és az angoloknál is. Ez a próbálkozás eleve hajótörésre volt ítélve, mert a magyar szervek minden kontaktust és tárgyalást meghíúsítottak. A külföldi tisztelet és érdeklődés égiszében meghívtak engem Coventribe egy világifjúsági konferenciára, amely egy kis árnyalattal ellenlábasa lett volna a VIT-nek, amely a kommunista világ-ifjúsági találkozó mozgalma volt. Mondanom sem kell, hogy erre a világifjúsági meghívásra se jelenléttel, se utazással nem válaszolhattam. Sőt az ifjúság meglehetősen nagy csoportját a rendőrség kihallgatásra rendelte vagy elhurcolta. Hosszú hetek kihallgatásain próbálták rávenni a fiatalokat, hogy valamiféle összeesküvést szerveztünk az állam ellen. Miután ez nem sikerült, magam is a kihallgatások és házkutatások áldozata lettem.

A beatmise elindította a küzdelmet köztem, a belügy és a titkosszolgálat között. Hamarosan jelentkeztek a kihallgatások, vádpontokkal is. Az első vádpont, hogy a legitimizmus melegágya lett a Vár, s vissza akarom állítani a királyságot. Erre szöveget nem találtak, de egy zászlót igen, ti. két régi magyar zászlót, amelyen a Szent Koronát angyalok tartották. A restaurátor művésznő, Fábián Eszter, aki sok zászlót és koronázási szőnyeget is restaurált a templomnak, nagyszerűen és áldozatkészen úgy oldotta meg, hogy a két zászlót mi kitettük a templomtoronyra alkalomadtán. Addig nem is volt baj, amíg a fény és a napfény nem járta át a zászlót. Amíg esős, borús idő volt, csak magyar zászló volt, de mihelyt átsütötte a nap, koronás, angyalos magyar zászló lett. Nahát ez volt az első vád a legitimizmus mellett. A második a Máltai Lovagrend családi címereinek az elhelyezése az altemplomtól a lovagteremig fölmenő falon és lépcsőházon. Magyar, osztrák és német családok címerei tényleg ott voltak, hiszen a templom és a történelem személyiségei voltak. Ezek a támadások s a házkutatások úgy-ahogy eredménytelenek voltak, hiszen éjszakákon át több csoport végezte a kihallgatásokat, s léptek fel vádakkal, amiket értelmesen kellett kivédenem. A Szentlélek Úristen segített is, mert sohasem kerültem ellentmondásba. Viszont egy következménye volt, ami pasztorációs szempontból tragédiának is mondható: mindent magamba kellett titokként temetni, senkinek sem mondhattam el, hogy mit miért akarok tenni, hanem egyszerűen Krisztusért és az Egyházért döntenem kellett a feladatok, a jövő és a lelkek érdekében. Ezt ki is használták ellenem, mert emberi gögnek, felfuvalkodottságnak és hatalommániának tartották azt, amivel akár fiatalok, akár családjaik meghurcolását védtem ki. Így teremtheti meg az ember magának a sanctificandi, docendi és a regendi elveknek az elmagányosodását egy társadalmi rendben. Hiszen könnyű lett volna akármilyen ellenállásra buzdítani ifjúságomat, ha nem veszem figyelembe a következményeket. A következmények a családok életére, nyugalmaire s jövőjére vonatkoznak, éppen oly szentül kötelező, mint az élet védelme maga.

Az európai írók és drámák nagyon sokat foglalkoztak a katedrálisok építésének fordulataival, nehézségeivel, megpróbáltatásaival és könnyű elképzelni, hogy a középkor szerzetesei mit fáztak, álmoskodtak, éheztek, amíg a templomuk elkészült fenséges nagyságban, egüket és földüket összekapcsolta és nemcsak a mennyezetükön ragyogtak csillagok, hanem tényleg kiszakítottak a kozmoszból egy megszentelt intimitást. De nemzedékeknek kellett végigszenvedni, hogy nem volt cellájuk, nem volt rendes ünnepi

vacsorájuk, és még az oltáraik is így vagy úgy összetákolt ad libitum találkozási helye lett lelküknek és Krisztusnak. Nem volt kisebb dráma a romokból visszahozni Nagyboldogasszony templomát, nem is a kozmoszból szakítva ki egy kis eget, hanem visszahozni a magyar történelmet, de a magyar vallásosságot is, amely temploma nélkül nemcsak hontalan, hanem boldogtalan is. Ilyen küzdés és küzdelem volt a pénzhány, amikor az Országos Műemlékvédelem pénzfogytán átadta a kívülről rendbe hozott, az 56-os sebektől kijavított templomot, de a belső sebekhez, romokhoz már pénz hiányában már nem tudott nyúlni, és a Budapesti Műemlékvédelem még költségvetésében sem biztosította millióit. Az Országos Műemlékvédelem igazgatójával és szakembereivel átadták a Nagyboldogasszony templomát, de másfél tucat oldalt tett ki a hibáknak és a kötelező munkáknak, helyrehozásoknak a felsorolása. Ez volt a dráma, mindent összehozni, pótolni, kiegészíteni és helyet adni a lelkeknek, hogy éljenek benne. Ahogyan a régi himnusz is hirdette, hogy a tiszta testnek temploma őrizze lelkünk kincseit. A test és a templom a teremtés és a méltóság egy szentélyéből őrzi a lelkek kincseit. Régen is imádkozták a templom felszentelésekor, hogy „Erről a helyről mindig tiszta áldozat szálljon Eléd, reánk pedig a megváltás bőséges kegyelme áradjon”.

Istenünk, Te élő kövekből, választottaidból emelsz örök hajlékot fölséges nevednek... Add, hogy hívő népedből egyre inkább felépüljön a mennyei Jeruzsálem.”

A templom, az egyház, a nép hívő közösségben itt gyűl egybe Isten nevében, Isten áldásában, Krisztus áldozatában és kegyelmében, a Szentlélek szeretetében, hogy szolgáljon, szeressen, s Krisztust kövessen. A templom gyűjt egybe ünnepre is. A hét szentség sugarába vonja Krisztus áldozatát, amely az Ige és a Kenyér asztalát teríti, hívő lelkeknek tehát otthont is ad, erőt is ad, és mennyországot is juttat, hogy haza érhesünk.

Szent Péter első levele ugyanezt hirdeti: „Mint élő kövek lelki templommá épültök.” Szent Pál az efezusi levélben: „Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok, a szegletkö maga a mi Urunk Jézus Krisztus.”

A szél átfújta Nagyboldogasszony-templomán, a tél hidege birtokba vette, a templomajtók betámasztva hol állványokkal, hol gerendákkal, miután a kovács- és lakatosmunka vagy el sem készült, vagy rossz munka volt. Ebben a romállapotban is Origenesz szavai jutottak eszembe: „Az Egyháznak ebben az épületében oltárnak is kell lennie, eleven kövek közül azok lesznek alkalmasok erre vagy arra, hogy Jézus belőlük oltárt építsen, akik készségesek az imádságra, és bemutatják Neki a könyörgés áldozatát.” Persze Szent Ágostonnak nem egy gondolata átment a belső romokon: „Amit tehát megvalósítva látunk szemünkkel ezekben a falakban, az legyen meg bensőleg lelkünkben is, és amit tökéletesnek látunk kövekben és gerendákban, azt Isten kegyelméből valósítsuk meg testünkben is.” Hogy mennyi kérdésnek kell itt meghallgatásra találni! Beleértve a múlt kéréseit is, amelyek a világháború utáni, a forradalom utáni szenvedő ajkakon, a megalázott szívekben, nemegyszer üldözött lelkekben feltámadnak. Amit egykor régi imádkozók IV. Béla királyunk családjától kezdve Szilágyi Erzsébeten folytatva elnyertek Isten kegyelméből, most egy másik szenvedő nemzedéknek kell megtartania a magyar szentekkel és a jelen tökéletességével, hogy az egész hazára Isten áldása és a békessége áradjon. Így képzeltem el Nagyboldogasszony templomát, mint Isten házát a mennyország kapujának, ékességének, szentség forrásának. Egy nép között a templomon keresztül jár az Isten Lelke. A Nagyboldogasszony-temploma a technocratia és a média rendszerének kíméletlen korában az idegeket őrítő politikai szituációk és kíméletlen mechanizmusok kaotikus zajában lehet az áhítatnak, az imának, a nyugalomnak és a békének szent helye. A világ úgyis előrevetített jövő képével mindent banalizált, a show színpadias jellegével varázsol, amely mindenről egy másnak ellentmondó véleményt és kimeríthetetlen fecsegést sugároz és ettől az imádság háza mentheti meg az európai gondolkozást. Itt lesz az imádság erény és tökéletesség: tehát itt lesz mélység, érték, szentség minden emberi szó, himnusz, ének.

Talán fülünkbe cseng *André Malraux francia kultúrfilozófus jóslata*: „*A XXI. század vagy a vallás százada lesz, vagy egyáltalán nem létezik*” – így láttam az idézetet érvényesnek hazámra is. Hiszen a szomorúságok és a szorongások századában a teremtésnek, üdvösségnek ez az öröme: opus gloriae (a dicsőség műve) opus salutis (az üdvösség műve) opus caelorum (a mennyek műve), mert Krisztus nem filozófus, mint Szókratész, nem próféta, mint Mohamed, nem felvilágosult, mint Buddha, Ő minden mindenben.

A romok közt éreztem Nagy Szent Albert vallomását az örök életről: „*Az örök élet lényege abban áll, hogy Isten saját gyönyörűségében részesíti a boldogságban élőket.*” Úgy éreztem a romok között, hogy Szent Kolumbán apát egykori megállapítása tudásról meg a vitákról kell, hogy megtalálja a Nagyboldogasszony templomában a tökéletes megoldást: „*A legmagasabb tudást ne a vitákban keresd, hanem az erkölcsi tökéletességében. Ne nyelvvel keresd, ne szavakban, hanem a szív egyszerűségéből jövő hittel.*” A Nagyboldogasszony temploma elkezdte a magyar élet újjáalakítását a nagybőjtben, a 40 napos lelki gyakorlatokban, amelynek folyamata, mint a németek mondják „*Evangeli-um Sitz in Leben*” (Az evangélium életbe ültetése), a napi események, az értelem napi megnyilatkozásai, a lélek napi kommunikációja Istennel. Mintha az Úr Jézus az Evangéliumból minden embernek elejtene egy sort az utcán jártunkban-keltünkben, kiállításon a nézőknek, az egyetemen a hallgatóknak, s a templomban az imádkozóknak. Rábíztam a Szentlélek ajándékaira és gyümölcseire a magyar nyelvet, a világirodalmat, a művészetet, a tudományt és technikát, a magyar sorsot. Így lett a keresztény kultúránk az idealizmus szárnyain a materializmus viharától tépetten is megdönthetetlen.

A múzeum létesítése

A Mátyás Múzeum nemcsak a templomot adta át a misztériumok misztériumának, hanem a templom nem szakrális épületrészeit, mint az altemplom, a folyosók, a káptalan-terem, a Gara-kápolna, az I. emeleten a Máltai lovagterem, s még egy emelettel magasabban IV. Béla három terme, amelyek a kórus toronymagasságában végződnek nagyon szép gótikus termekben és lejáratokban. Ezekben a helyiségekben képzeltem el egy keresztény múzeumot, amely miseruháit, ereklyetartóit, műkincseit úgy mutatja be, hogy a látogató, ha keresztülmegy a helyiségeken, nemcsak egy romantikus architektúrának az élvezője, hanem átmegy a magyar kereszténység történelmi korszakain, s a megmaradt magyar emlékek tanítják a Magyar Egyház történelmére, áhítatára s lelki értékeire. Szóval egy múzeum-katekézist álmodtam meg, amely a magyarok millióinak megerősíti a hitét, de a hitével a kultúráját is, s az erkölcsi rendjét. Ennek megvalósításához igénybe vettem a magyar püspökségek, s a főegyházmegye kincstárának kölcsönzéseit, magam gyűjteményét és az állandó műkincsbeszerzést, amely azzal a szenvedéllyel és elgondolással párosult, hogy komoly történelmi értéket ne engedjek kivinni az országból, hanem inkább drágábban vegyem meg, mint a bizományos, s erre akkor a Bizományi Vállalaton keresztül is nagy lehetőségek nyíltak.

A múzeum alapításánál jelentkezett a régi gondolat, amely az értékek gyűjtésénél a szépséget és a hasznosságot úgy kötötte egybe, hogy szegény hazámnak, ha egyszer szüksége lesz rá, a műkincsekkel lehet hathatós segítséget nyújtani, nem vonva el semmit a magyar értékek szent hazai védelméből, de lehetőséget nyújt, hogy pénzforráshoz jusson egy-két komoly intézmény, s fordíthasson nehéz során, ha kell. Ismerve a műkincs-kereskedelem nemzetközi árfolyamait, mérhetetlenül nagy segítséget nyújtott a nyugati országoknak, hogy egy-egy műkincsért vállalatokat létesítettek, vagy modernizáltak. Így vezetett az a gondolat, hogy a magyar műkincs-kereskedelemnek olyan irányt adni, amelyik nem engedi meg a műkincsek pusztulását, tehát áldozatot hoz a restaurálásokért. Különböző restaurátorműhelyeket állítottam fel, és harcoltam az ellen, hogy értékes magyar műkincsekért csempészúton külföldi gépkocsikat hozzanak be a világ legsötétebb és legrosszabb üzleteként, mert az autók 10 év után 0 szaldóval értéktelenednek, a műkincs pedig az évenkénti devalvációnál nagyobb százalékkal értékesebb lesz. Elképzeltem, hogy akármilyen rendszerváltás, vagy gazdasági nehézségek között egy nemzetközi szabad műkincsaució a nemzet monetáris és gazdasági életét nagymértékben támogatja. Mindig is ez vezetett műkincsek vásárlásánál vagy megmentésénél. Hiába könyörögtek a külföldiek egy-egy műkincsem eladásáért, soha sem váltam meg tőlük, hogy idegen tulajdonba ne menjenek, hanem magyar idealizmussal elkezdtem a múzeum-alapítással a magyar műkincsvédelmet is.

Először a magyar egyházmegyék kincstáranyagának raktárában lévő részeit kikölcsönöztem úgy, hogy a kölcsöndíj fejében a tárgyakat restauráltattam. Ilyen egyezségem volt a Kalocsai Főegyházmegyével, a Fehérvári Püspökséggel, a Váci Püspökséggel, az Egri Érsekséggel, egy-két vidéki plébániával, mint Nyíregyháza, Nagyvárd, Kisvárd, Pásztó, Budapesten az Újlaki Plébánia, a Ciszter Plébánia, Szent Anna Plébánia és a pesti Bazilika. A Szent Korona másolatához – addig, amíg Bartha Lajos ötvösművésszel el nem készíttettem a Szent Korona hivatalos másolatát –, a kalocsaiak Szent Korona-másolatát használtuk, amely a Grösz-per után ugyancsak megrongálódott állapotban maradt, mert hisz az ékköveket kitepték belőle. Ezt Bartha ötvös restaurálta és hozta helyre, majd a Kalocsai Könyvtár tulajdonába került vissza. A kiállítási anyag elrendezése, tárlókba helyezése és védelme érdekében a domonkos rend egy művész-apácájának ügyességét és szakértelmét úgy

fogadtam el, hogy ő tervezte meg a tárlókat, ellenőrizte az elkészítésüket, és az anyag elhelyezésében nemcsak a szakszerű védelem játszotta a főszerepet, hanem a „docendi” elv, hogy a műkincsek tanítsanak és erősítsenek a hitben, ismeretet nyújtsanak az Egyház történelméről, és a művészetben megnyilatkozó koronkénti vallásosságról, vagy áhítatról. Kvázi így támasztottuk fel a középkor biblia pauperumát (Szegények bibliája = azaz bibliai jelenetek festményeken, vagy domborműveken.), amely olyan nagy szerepet játszott freskókkal, oltárképekkel, kódexek rajzaival és miniatúráival. Mi persze *a keresztgyűjteménnyel szisztematikusan nemcsak a keresztek formáját hirdettük a vértanúság korától az első világháborúig, hanem magának a megváltásnak, az üdvösségnek a tényét, amelynek nemcsak szimbóluma, hanem valóságos tanúja és megvalósítója is a kereszt.* Ugyanígy voltunk *a Szűzanya tiszteletére készült fogadalmi ajándékokkal, amelyek átfogták az egész ország Mária-tiszteletét épp úgy, mint az ötvös műhelyek működését. Az ereklyetartókkal és az ereklyékkel a szentek tisztelete és erényei újból színre léptek, bár ezért még egyházi oldalról is tradicionalistának neveztek, hogy a modern korban már nem szabad ereklyét kiállítani. Ugyanígy voltunk a ritka értékű műkincsekkel, mint az örmény szőnyeg, a Szent István Bazilika tulajdona, vagy Krisztus kereszttövis-ereklyetartója, Rákóczi Ferenc feltámadási Krisztus szobra, történelmi személyek levelei, Zsigmond királyé, Mátyás királyé, Zrínyi Ilonáé, Lorántffy Zsuzsannáé, de még a török idők utáni első anyakönyvek is hirdették a keresztség szentségének kiszolgáltatását török árváknak és gondozottaknak. Talán az egyes darabok történetét, ahogy visszaszereztem Párizsból a Mátyás templom elrabolt és elárverezett tulajdonait, majd egy külön listával és felsorolással folytatjuk.*

Hatvan éve pap – mindörökké, Melchizedek rendje szerint

Gyémántmise a várban

2001. január 7-én, vízkereszt napján különleges örömben és ünneplésben volt része azoknak, akik – hozzám hasonlóan – fölmentek a budavári Nagyboldogasszony –, népszerű nevén Mátyás-templomba délelőtt a 10 órai ünnepélyes plébániai nagymisére. Ott minden vasárnap a délelőtti 10 órás nagymise szó szerint ünnepélyes, mert a nagy létszámú és jól felkészült liturgikus asszisztencia mellett a templom kiváló ének- és zenekara mindig megörvendezteti a zenekedvelő és szakrális kórusmuzsikát érteni akaró és értékelő hívőközönséget egy-egy kiváló egyházzenei alkotás megszólaltatásával, mint a háromkirályok ünnepén is, akkor éppen Liszt Ferenc Koronázási miséjével. A nagymise ünnepélyességét azonban most nem annyira a zene, mint inkább a szertartást végző (február 3-án) 84 éves főpap, Dr. Tóth János mogyoródi címzetes apát, érdemes budavári esperes, érseki tanácsos, nyugalmazott plébános úr személye adta, aki 1963 és 1969 között a budavári koronázó templom főplébánosa, majd utána 21 évig a külső-ferencvárosi Szent Kereszt-templom plébánosa volt. Ám alig 7 esztendő is elég volt ahhoz, hogy nevét maradandóan beírja a templomot zsúfolásig megtöltő budavári hívek szívébe áldozatos lelkipásztori munkájával, tartalmas és lenyűgözően szép szónoklataival, a templomrenoválás koordinálásával, az egyházművészeti múzeum (kincstár) anyagának összegyűjtésével és kiállításával, a turisták akkor jól megszervezett idegenvezetésével és lelkigondozásával, a páratlanul színvonalas liturgikus élet megteremtésével. Folytathatnám az „érdemek” felsorolását, de nem teszem. Sapiienti sat: a bölcsnek ennyi is elég annak belátásához, hogy közel 32 évi tudatos elfeledtetés és távollét is kevés volt ahhoz, hogy az élet kohójában megedzett arany gyémántfényét elhomályosítsa. Milyen gyémántfényről van itt szó? A gyémántmise fényéről: 60 év szolgálat az Úr szőlőjében. Sokaknak élet évekből sem adatik ennyi. Neki ez megadatott, és érte hálát adott.

Bécsben, 1940. december 15-én advent örömvasárnapján Innitzer bíboros, bécsi hercegersek szentelte pappá az igen tehetséges ifjú pazmanitát (ahogy akkoriban hívták a Pazmaneum teológushallgatóit), hogyha már kiválasztotta őt a Mester a világból, maradandó termést hozzon emberhalásként, főpapként, mindörökké Melchizedek rendje szerint. 60 év – több mint fél évszázad – maga a történelem: háború, nélkülözés, kommunista diktatúra, megfélemlítés, vallás- és egyházüldözés, majd, csöndes (köpönyegforgató) „rendszerátalakítás”, vadkapitalizmus és liberalizmus. Ezek háttérében kellett küzdelemmel és szenvedéssel élni és dolgozni: hitoktatni, plébániákat vezetni, lelkipásztorkodni, s mindezekhez – amit senki sem lát – állandó teológiai, idegen nyelvi és művészeti önképzéssel felkészülni. Hogy az Istentől kapott talentumokat jól kamatoztatta, és a nehéz, küzdelmes pályát végigfutotta, köszöntőjében szépen összefoglalta a várplébánia egyházközségének világi elnöke, miután az ünnepelt elfoglalta helyét a szentélyben mára már meglett, családapává érett egykori ministránsainak gyűrűjében. Az általa Várba került Tardy László karnagy és kórusa felejthetetlen zenei alkotással koronázta meg a ritka jubileumot. Tóth apát úr több teológushallgatót vezetett oltárhoz. Ezek közül a várplébánia élén második utóda Blankenstein Miklós pápai prelátus, püspöki helynök és jómagam (Galambossy Endre) kísértük és vigyáztuk mára már bizonytalanná váló lépteit a gyémántmisés oltárhoz, hogy onnan hallgassuk ma is nagyszerű szentbeszédét, melyben lelkünkre kötötte, hogy a Mátyás-templomhoz hasonlóan a világörökség részeként kell a magyar hitet, kultúrát, egyházhűséget és hazaszeretetet Európába vinnünk és elfogadtatnunk.

Korunkra kiveszett az emberek többségéből a hálás érzület, melynek helyét a „feledékenység” foglalta el: elfelejtjük azt, mivel tartozunk Istennek és jótevőinknek. Ha e két utóbbi felé ez a hosszú cikk a köteles hála és köszönet érzését felkeltette bennünk, nem volt hiábavaló sem megírni, sem elolvasni.

Endre atya
(Szent Kereszti Üzenetek)

Evangéliumi jelenet

„Ez az evangéliumi jelenet Krisztus halála előtt játszódott le. Az evilági hatalom Pilátus személyében feltette az Úr Jézusnak a kérdést: „Király vagy-e te?” Isten Fia a legnagyobb megaláztatás előestéjén válaszolt fenséges nyugalomával, hogy király, mert „Te monád. De az én országom nem evilágból való.” Pilátus nem értette meg Krisztus királyságát. S oly nehezen volt bizonyítható, hogy királyság ez a hatalom, ez a földöntúli erő, ez, akit meg lehet alázni egészen a keresztfáig és a kereszthalálig.

Ez a jelenet megismétlődik. Pilátus személyét átvehetik mások. Az Úr Jézus személye ugyanaz marad. Megismétlődik ez a tragikus játék. Felteszik az Úr Jézusnak a kérdést koronként újból, hogy király vagy-e te? Felteszik a kérdést, hol a te királyságod, hol a te országod, hol a te hatalmad, hol vannak az erőid? Nem fogunk-e eltemetni Téged és nem juttatunk-e halálra ismét? – És Krisztus némán ugyanazt mondja minden hívő imájával, minden szív Istent szerető dobbanásával, hogy király vagyok, és királyságom van.

Felteheti a világ Pilátus szájával a kérdést, hol a te királyságod? Erre válaszol nekünk Krisztus Király ünnepe, hogy Krisztus királysága él, és az ő királysága nem földek, nem hadseregek ereje, nem a terület nagysága, nem a kibányászott kincsek sokasága. Krisztus királyságának az ereje nem a technikában gyökerezik, hanem Krisztus királysága szívtől szívig, gondolatától gondolatig, anyaszívtől gyermekszívig, családtól családig húzódik. De még inkább, megtaláljuk Krisztus királyságának a határait az igazságban és a szeretetben. Megtaláljuk az irgalmában. Ott van Krisztus királysága minden hívő hitében és imájában. Ti vagytok Krisztus királyságának hordozói. Az Ő országának a képviselői. Különösen megmutatja Krisztus Király az erejét és hatalmát az irgalmában.

Kellett valakinek jönnie, akinek irgalma mindenki felett egyforma, aki egyformán adja mindenkinek a szabadságot, aki egyformán adja mindenkinek a gondolat nagyságát, aki egyformán adja mindenkinek a szív örök nagy hatalmát a szeretetben. Ez Krisztus Király nagysága. Mi emberek mindig részlegesesek maradunk. Krisztus Király pedig kiterjeszti uralmát az egész földre.

Sokat olvastatok utazókról és felfedezőkről. A sok név között találoztok egy nagyon derék egyéniséggel is: Livingstonnal. Hithirdető volt, később pedig Afrika-kutató. Sok vidékre ő lépett először. Afrika belsejét kutatta. Kutatása közben azután el is vészett, nem tudtak róla két esztendeig semmit. Újabb expedíciók indultak utána, hogy megtalálják. Meg is találták, de már beteg. Hű szolgálai, a megfogadott feketék, bennszülöttek hozták a beteg testet. Zanzibár környékén ez a beteg test már nem bírta a lázat, nem bírta az utazás nehézségeit, meghalt. A bennszülöttek besózták Livingston holttestét, hogy megóvják a romlástól. Az a besózott holttest olyan drága kincs volt nekik, hogy a hátukon vitték éjjel nappal, míg csak el nem érkeztek a tengerpartra. Onnét azután hajón tovább szállították a holttestet. Pedig a feketék nem szerették a fehéreket, de mert Livingston szíve különb volt, mint a rabszolga-kereskedőknek, gyarmatosítóknak, angoloknak, franciáknak vagy németeknek a szíve, ezt az egyet nagyon megszerették a feketék. Ennek az egynek még a holttestét is ennyire becsülték. Amikor a Maya hajó fedélzetén szép tengerészszokás szerint kiterítették Livingston holttestét, a feketék körülvették, és ott zokogtak. Nem ettek már napok óta. Alig ittak valamit. De a szeretet és a ragaszkodás nem tudta elválasztani a feketéket a felfedező holttestétől. Elkísérték a hajón a maguk szokása szerint böjtölve és siránkozva South Hamptonba, ahol eltemették.

Ezek az egyszerű feketék a maguk ruhátlanságával a kikötőtől a temetőig kísérték. Szinte a bőrük gyászolta a nagy felfedezőt. Egy fehér kis rongydarabot bevontak fekete szegéllyel és ráírták az ő kezdetleges betűikkel: „Livingston, a feketék, a négerek, a rabszolgák barátja”.

Így ment a temetési menet a temetőbe. Azt hiszem, hogy a bennszülötteknek ez a ragaszkodása mutatta meg legjobban, a híres felfedező nagyságát és szívjóságát.

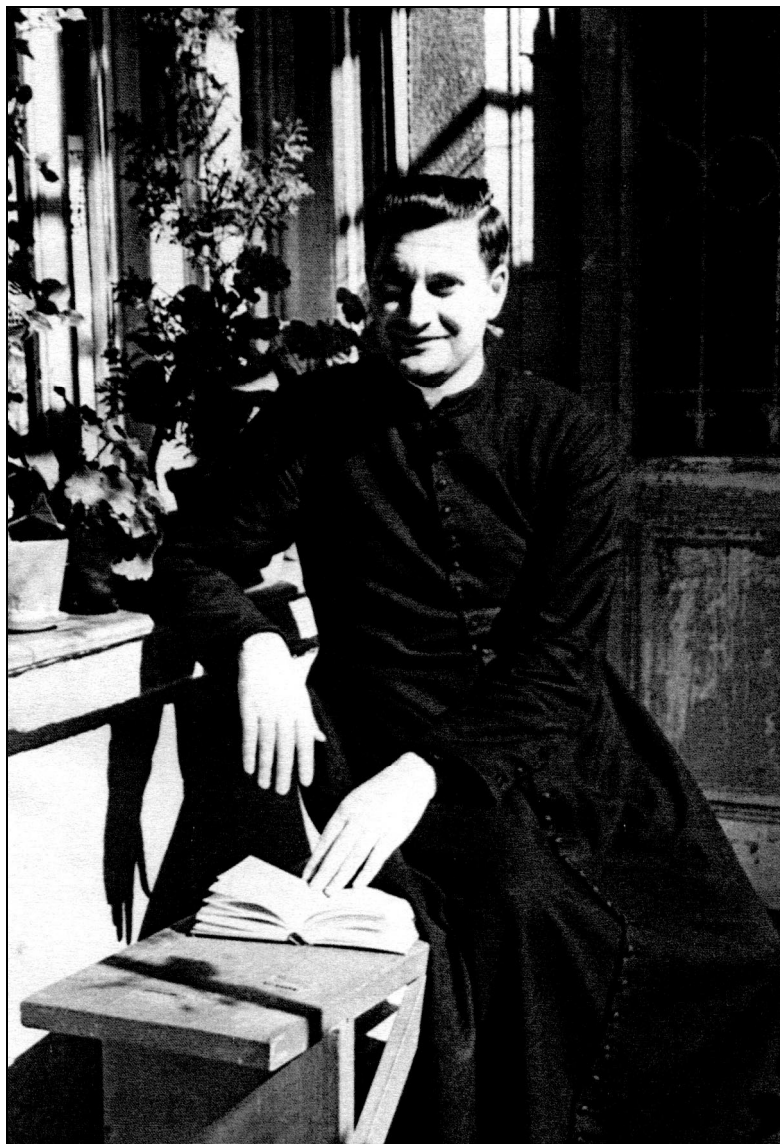
Ha emberek így tudnak ragaszkodni egy másik emberhez, aki jó volt, aki vezetőjük volt, aki irányította őket, aki kimérte az élelmüket, fejadagjukat, hogy még holta után is annyi ragaszkodással és bizalommal kísérték a tehetetlen holttestet, akkor mit gondoltok, hogyan kell nekünk az élő Krisztus Királyhoz jönnünk, akinek nem a holtteste van köztünk, hanem az élete maga! Az Oltáriszentségben önmagát nyújtja. A kenyér színében itt van az Ő élete, az Ő igazsága, az Ő szeretete. Kell, hogy megrázzon minket Krisztus Király életének, testének és országának ez a közelsége, amelyet szinte le sem tagadhatunk, amely körülvesz, véd és vezet minket.

Mi is elmondhatnánk sokszor azt, amit a nagy konvertitagondolkodó, Kierkegaard imádkozott: Ó, Uram, Jézus! Annyi minden el akar csalogatni Tőled ezen a világon, az elfoglaltságaim, a gondjaim, az örömeim. Az elfoglaltságom sokszor hiú és hiábavaló, de én fontosnak tartom. Az örömeim mind kicsinyesek és mulandók, a gondjaim sokszor szégyenteljesek. Mégis, ezek úgy elcsalogatnak Tőled, hogy alig gondolok Rád. Van, ami vissza akar riasztani Tőled. Az egyéni büszkeségem, a tudásom fölénye, amellyel még emberek fölé emelkedtem. Vissza akar rettenteni Tőled. Nem akarom megalázni önmagamot Előtted. A gőgöm mellett ott van az egyéniségemnek sok más árnyoldala is. Sokszor félek Tőled. Sokszor kételkedem Benned. S a kételkedés is el akar taszítani Tőled. De különösen a bűnösségem. A bűneim sokszor úgy visszatartanak Tőled, mint ahogyan a betegség taszítja az orvosságot. Mert a beteg ritkán, vagy soha sem élvezi az orvosságot. Nincs vonzerő a betegség és az orvosság között. Éppen úgy nincs vonzerő az életszentség és a bűn között, a bűnösség és Krisztus között. Pedig Krisztus felemeli az emberi gondokat, magához engedi azokat is.

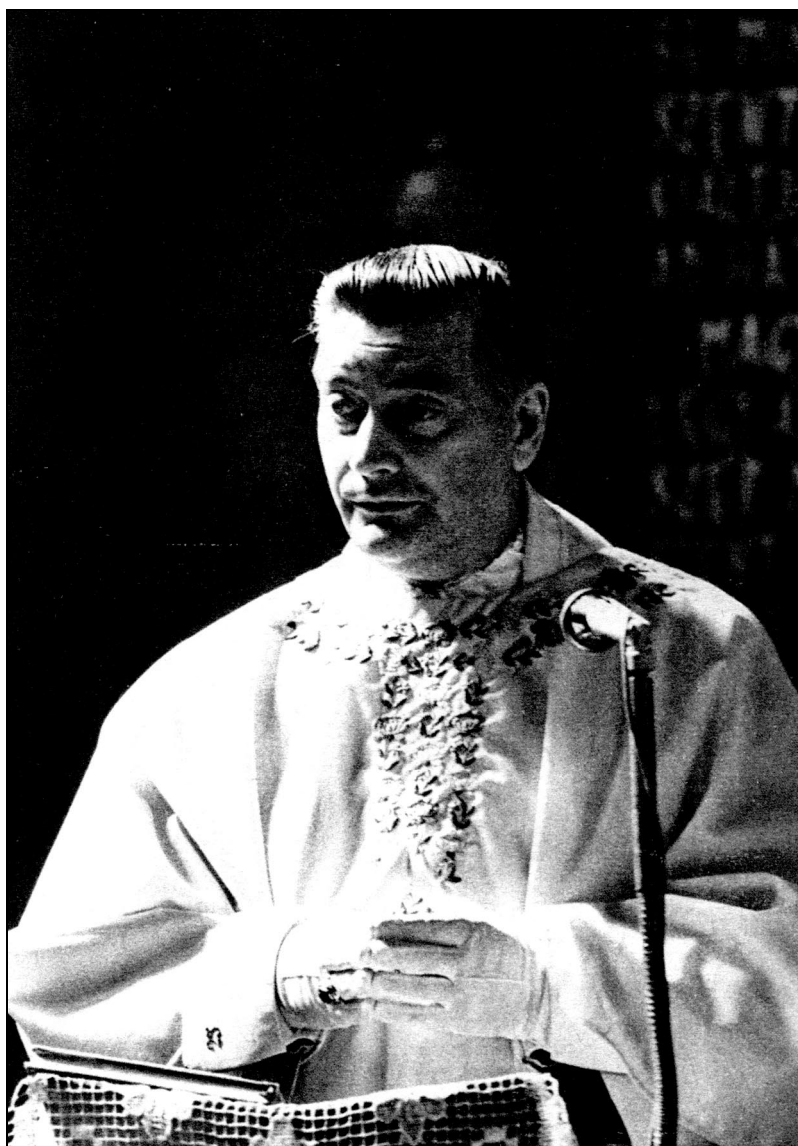
Krisztus Király kitarja mind a két kezét az emberi örömök felé is, az emberi elfoglaltságok felé. Krisztus Király felemeli az embervoltunkat tudásunkban, egyéniségünkben, és irgalmában lehajol a mi elesettségünkhöz és bűneinkhez is, mert megbocsát, mert az Ő irgalma minden szívre és minden emberi tetre egyformán kiterjed.

Az Úr Jézus azt mondta, „hogya felmegyek az égbe, mindent magamhoz vonzok.” Itt a földön nem ígérte meg, hogy mindenkin segít. Nem ígérte meg halála előtt, hogy mindenkinek mindene lesz. De Krisztus megdicsőült, az égben van és hozzátartozik ez a föld. Hozzátartozik a ti családokat, a ti szívetek, és amit Krisztus ígért, azt meg is tartja: magához vonz mindent, a mi egyházközségünknek egész életét, minden gondját, minden örömét. Minden szívet magához vonz öröme, feltámadásra és dicsőségre. Amen.”

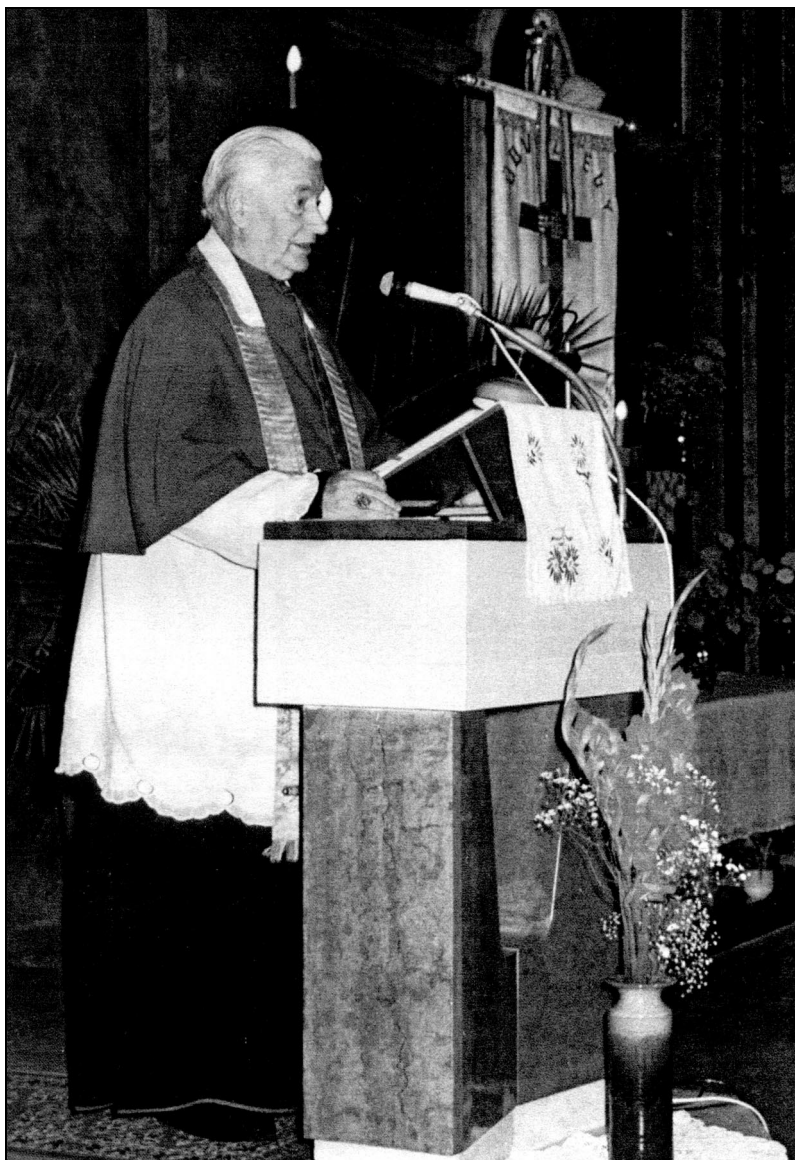
Képek

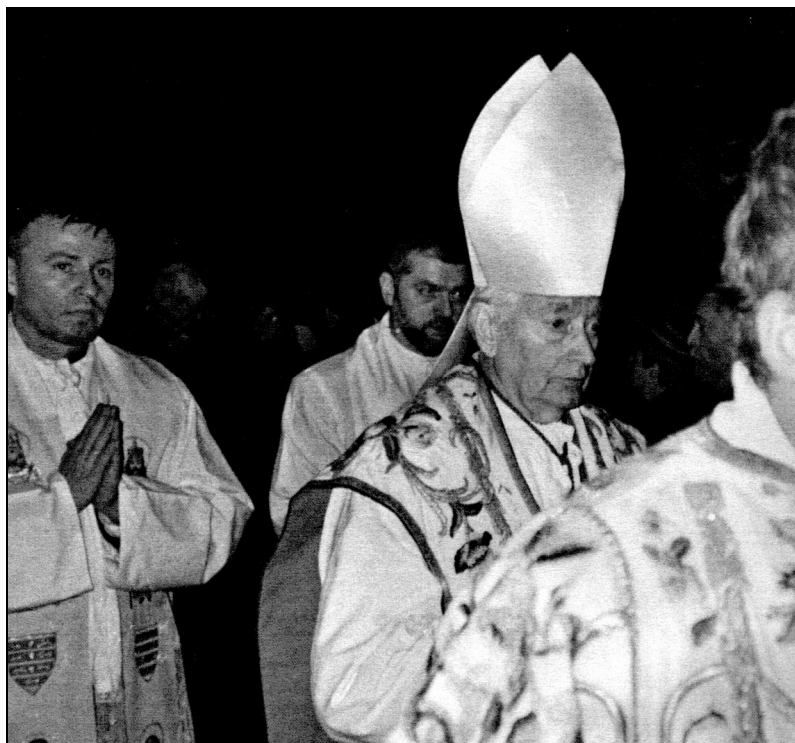
Fiatal papként

Áldozócsüörtök
Első szentáldozás, 1974. május 26.

A Szent Kereszt -plébániatemplomban
primíciás szónokként, 1992. június 28.

Gyémántmise a Mátyás-templomban,
2001. január 7., Vízkereszt napján

A gyémántmise után

Esküvői szertartás, 2002. január 5.